

**T.C.  
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ \* SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARI  
(TÜRKİYE ANALİZİ)**

**DOKTORA TEZİ**

**Filiz ÖZKAN**

**ANABİLİM DALI : İKTİSAT  
PROGRAMI : İKTİSAT TEORİSİ**

**KOCAELİ, 2010**

**T.C.**  
**KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ \* SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARI**  
**(TÜRKİYE ANALİZİ)**

**DOKTORA TEZİ**

**Filiz ÖZKAN**

**ANABİLİM DALI : İKTİSAT**  
**PROGRAMI : İKTİSAT TEORİSİ**

**DANIŞMAN: PROF.DR. RECEP TARI**

**KOCAELİ, 2010**

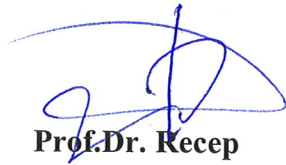
T.C.  
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ \* SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARI  
(TÜRKİYE ANALİZİ)

DOKTORA TEZİ

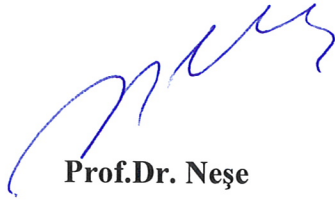
Tezi hazırlayan : Filiz ÖZKAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:14.04.2010-2010/10



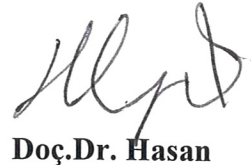
Prof.Dr. Recep

TARI



Prof.Dr. Neşe

ERİM



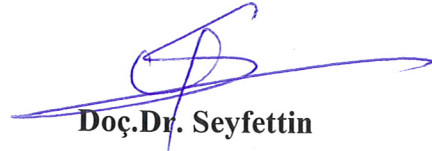
Doç.Dr. Hasan

VERGİL



Doç.Dr. Yusuf

BAYRAKTUTAN



Doç.Dr. Seyfettin

ERDOĞAN

KOCAELİ, 2010

## SUNUŞ

Makroekonomik politikalar üzerinde siyasi kurumların etkisi uzun zamandır incelenmektedir. Özellikle 1950’li yıllarda kamunun iktisadi hayat içerisindeki payının hızla büyümesi endişe verici bir gelişme olarak kabul edilmiştir. Sürekli etkileşim içinde olan politika ve ekonominin ortak alanının belirlenmesinin ve politik karar alma sürecinde rol alan aktörlerin davranışlarının da dikkate alınmasının gerekliliğinin üzerinde duran yaklaşımların sonucunda, Politik Konjonktürel Dalgalanmaları Teorisi geliştirilmiştir. Politik konjonktür dalgalanmaları, iktidardaki politikacıların seçimleri yeniden kazanabilmek için seçim öncesinde istihdamı arttırmaları, seçimden sonra ise enflasyonla mücadele etmeleri şeklinde ekonomiyi yönlendirme hareketidir. Bu teorilerden yola çıkarak bu çalışmada da, Türkiye ekonomisinde politik konjonktür dalgalanmalarının etkisi incelenmiş, bu sorunun çözümünde ise yasal ve kurumsal düzenlemelerin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Öncelikle tez çalışmam boyunca her türlü yardımı sağlayan, ilgisini ve desteğini esirgemeyen Hocam Prof. Dr. Recep TARI’ ya teşekkürü bir borç bilirim. Tez izleme çalışmalarım boyunca beni sürekli olarak yönlendiren hocalarım Doç. Dr. Seyfettin ERDOĞAN ve Doç. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN’ ın emeklerinin de benim için çok kıymetli olduğunu belirtmek isterim.

Doktora eğitimim boyunca benimle birlikte olan küçük kızım Elif’e, kendisi ile ilgilenmem gerekirken doktora çalışmam ile ilgilenmek zorunda kaldığımda sabır gösteren büyük kızım Ayşe Gökçe’ ye ve bana her konuda tam destek olan eşime sevgilerle.

Filiz ÖZKAN

Kocaeli, Mart 2010

## İÇİNDEKİLER

Sayfa

SUNUŞ .....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
ÖZET .....	VI
ABSTRACT .....	VII
KISALTMALAR.....	IX
TABLO LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ .....	XII
GİRİŞ.....	1

## BİRİNCİ BÖLÜM

### KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

<b>1.1. Kavramsal Çerçeve.....</b>	<b>4</b>
1.1.1. Politika ve ekonomi ilişkisi .....	4
1.1.2. Ekonomik karar alma süreci .....	5
1.1.3. Siyasal karar alma süreci .....	8
1.1.4. Asil vekil problemi .....	12
1.1.5. Konjonktürel dalgalanmalar .....	14
1.1.6. Politik konjonktürel dalgalanmalar kavramı .....	16
<b>1.2. Teorik Temeller: Politika Ekonomi İlişkilerini Açıklayan Görüşler ...</b>	<b>17</b>
1.2.1. Kamu tercihi teorisi .....	22
1.2.2. Anayasal iktisat teorisi.....	32
1.2.2.1. Ekonomik anayasa teorisi.....	35
1.2.2.2. Politik anayasa teorisi.....	36
1.2.3. Kurumsal iktisat teorisi.....	37
1.2.3.1. Kurum ve kurallar .....	40
1.2.3.2. Ekonomik düzenin kuralları .....	43

1.2.3.3. Kamu harcamaları ile ilgili mali kurallar .....	45
1.2.3.4. Parasal kurallar .....	46
1.2.3.5. Politik düzenin kuralları .....	48
1.2.3.6. Kurum ve kuralların önemi .....	53
1.2.4. Politik konjonktür dalgalanmaları teorisi .....	54
1.2.5. Geleneksel yaklaşım .....	60
1.2.5.1. Fırsatçı modeller.....	60
1.2.5.2. Modelin işleyişi .....	65
1.2.5.3. Partizan model.....	68
1.2.6. Modern yaklaşım .....	71
1.2.6.1. Fırsatçı model.....	72
1.2.6.2. Partizan model.....	81

## İKİNCİ BÖLÜM

### POLİTİK KONJONKTÜR HAREKETLERİNİN BELİRLEYİCİLERİ

<b>2.1. Seçmen Davranışı.....</b>	<b>88</b>
<b>2.2. Siyasal Sistemler .....</b>	<b>92</b>
2.2.1. Siyasal partiler .....	95
2.2.2. Siyasal parti sistemleri .....	97
<b>2.3. Seçim Sistemleri .....</b>	<b>99</b>
<b>2.4. Baskı ve Çıkar Grupları.....</b>	<b>103</b>
2.4.1. Sendikalar .....	106
2.4.2. Meslek odaları .....	107
2.4.3. Dernekler .....	108
<b>2.5. Bürokratin Davranışı .....</b>	<b>110</b>
2.5.1. Bürokratik gücün belirleyici unsurları.....	112
2.5.1.1. Büro büyüklüğü.....	113
2.5.1.2. İktidar Partisi ve Kamusal Mal Arzı .....	113
2.5.1.3. Büroya İlişkin Çıktı ve Maliyetlerin Belirsizliği.....	113
2.5.1.4. Bütçe Büyüklüğü.....	114

2.5.1.5. Bürokratik Yönetim Üzerinde Meydana Gelen Kontrol Kaybı .....	114
<b>2.6. Politikacıların Davranışları .....</b>	<b>114</b>
<b>2.7. Merkez Bankası Bağımsızlığı.....</b>	<b>116</b>
<b>2.8. Mali Sistem ve Bankacılık Sistemi .....</b>	<b>120</b>

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### TÜRKİYE'DE POLİTİK KONJONKTÜR HAREKETLERİNİN ANALİZİ

<b>3.1. Türkiye’de Politik Konjonktür Dalgalanmalarının Belirleyicileri .....</b>	<b>124</b>
3.1.1. Türkiye’de seçmen davranışı .....	124
3.1.2. Türkiye’de Merkez Bankası bağımsızlığı.....	127
3.1.3. Türkiye’de mali sistem ve bankacılık sistemi .....	130
3.1.4. Türkiye’de siyasal sistem .....	137
3.1.5. Türkiye’de seçim sistemleri.....	140
3.1.6. Türkiye’de baskı ve çıkar grupları.....	141
3.1.7. Kurumsal düzenlemelerin siyaset-ekonomi ilişkisine etkisi.....	142
<b>3.2. Türkiye’de Seçimler .....</b>	<b>144</b>
3.2.1. 1983-1987 seçim dönemleri .....	150
3.2.2. 1991-1999 seçim dönemleri .....	155
3.2.3. 2002-2007 seçim dönemleri .....	166
<b>3.3. 1980 Sonrası Seçim Dönemlerine Genel Bakış.....</b>	<b>172</b>
<b>3.4. Türkiye’de Politik Konjonktür Dalgalanmalarının Ampirik Analizi ..</b>	<b>176</b>
3.4.1. Literatür taraması.....	176
3.4.2. Yöntem .....	180
3.4.2.1 Otoregresif modelin belirlenmesi.....	182
3.4.3 Veri Seti .....	190
3.4.4 Analiz sonuçları .....	191
3.4.4.1. Birim kök test sonuçları .....	191
3.4.4.2. Seçim dönemlerine ilişkin otoregresif modellerin analiz sonuçları .....	196
3.4.4.3. GSYİH test sonuçları .....	199

3.4.4.4. Sanayi üretim test sonuçları .....	206
3.4.4.5. Enflasyon test sonuçları .....	209
3.4.4.6. Kamu harcamaları test sonuçları .....	215
3.4.4.7. Para arzı test sonuçları.....	218
3.4.4.8. Dolaşımdaki para test sonuçları .....	223
3.4.5 Genel Değerlendirme ve Öneriler.....	225
<b>SONUÇ VE ÖNERİLER .....</b>	<b>229</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>236</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ .....</b>	<b>259</b>



## ÖZET

Politik Konjonktür Dalgalanmaları (Political Business Cycles (PBC)) teorisine göre, politikacılar seçimlerde şanslarını arttırmak için fırsatçı politikalar izlemeyi tercih etmektedirler. Bu sebeple seçim dönemlerinden önce, ekonomide hızlı büyüme ve düşük işsizlik sağlamak amacıyla toplam talebi arttırıcı politikalar izlemektedirler. Seçimlerden sonra ise, genişlemeci politika sonucu ortaya çıkan enflasyonist baskıları giderici politikalar uygulanmaktadır. Bu ekonomik konjonktür her seçim döneminde tekrar etmektedir.

Bu çalışmada “Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktürel Dalgalanmaları Teorisi” çerçevesinde Türkiye ekonomisinde siyasetin ekonomiye müdahalesi ve bu sorunun çözümünde yasal ve kurumsal düzenlemelerin etkisi araştırılmıştır. Çalışmada 1980 sonrası dönemde Türkiye ekonomisinde PBC teorisinin varsayımlarını destekleyen gelişmeler olup olmadığını belirlemek için GSMH, Sanayi Üretim Endeksi, enflasyon, kamu harcamaları, para arzı ve dolaşımdaki para değişkenleri kullanılmış, Nourdhaus’un “geleneksel fırsatçı model”i Alesina, Cohen ve Roubini (1991,1992)’nin OECD ülkeleri ve endüstriyel ülkeler için yaptıkları çalışmalarında kullandıkları otoregresif model ile test edilmiştir. Bu çalışmada PBC teorisinin geçerliliğinin test edildiği diğer çalışmalardan farklı olarak, ekonomide yaşanan siyasal kaynaklı yapay konjonktürün yaratılmasının engellenmesi için önerilen çözüm olan kurumsal düzenlemelerin etkisi de ampirik olarak test edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, incelenen dönemde yaşanan altı milletvekili genel seçimlerinin ele alınan değişkeler üzerinde politik konjonktür dalgalanmalar yarattığına ilişkin kanıtlara ulaşılmıştır. Ayrıca ülkemizde 2001 yılı sonrasında yoğun bir şekilde gerçekleştirilen kurumsal düzenlemelerin ekonomideki etkisinin araştırıldığı modelden elde edilen sonuçlar, yapısal düzenlemelerden önceki ve sonraki dönem arasında anlamlı bir farklılığın olduğunu ortaya koymaktadır. Yapısal düzenlemeler, hem ekonomiyi olumlu yönde etkilemiş hem de seçim dönemlerinde ekonominin manipüle edilmesini bir ölçüde engellemiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Politik konjonktür dalgalanmalar, Geleneksel fırsatçı yaklaşım, Seçimler, Türkiye ekonomisi

## **ABSTRACT**

According to the theory of Political Business Cycles (PBC), politicians prefer to pursue opportunist policies in order to improve their chances in elections. Therefore, before election periods, they follow policies increasing aggregate demand in order to ensure rapid growth in the economy and low unemployment. After elections, on the other hand, they implement policies to reduce inflationist pressures which emerge after expansionist policies. This economic situation repeats in every election period.

In this study, within the framework of the Traditional Opportunistic Political Business Cycles Theory, the intervention of politics in the Turkish economy and the effects of legal and institutional regulations in the solution of this problem were investigated. In the study, in order to determine whether there has happened any developments in the post-1980 era in Turkey that would support the assumptions of the PBC theory; the variables of the GNP, the Industrial Production Index, inflation, public expenditures, money supply and money in circulation were used and, Nordhaus' traditional opportunistic model was tested through the autoregressive model that Alesina, Cohen and Roubini (1991,1992) have used in their studies on the OECD countries and industrial countries. In this study, different from other studies that test the validity of the PBC theory; the effect of institutional regulations, that are suggested to prevent the creation of the artificial situation in the economy caused by politics, was tested empirically. According to the obtained results, evidences exist that suggest that six general parliamentary elections conducted in the given period have created political business cycles on the examined variables. In addition, the findings obtained from the model that examined the influences of institutional regulations that have been intensively made after 2001 on the economy demonstrate that there exists a significant

difference between the periods before and after the structural regulations. The structural regulations not only positively affected the economy but also prevented –to some extent- the manipulation of the economy in election periods.

**Keywords:** Political business cycles, Traditional opportunistic approach, Elections, Turkey economy

## KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey Fuller
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
ARIMA	: Autoregressive integrated moving average
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CHP	: Cumhuriyetçi Halk Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokrat Türkiye Partisi
DYP	: Doğruyol Partisi
EMS	: Avrupa Para Sistemi
EPDK	: Enerji Piyasası Düzenleme Üst Kurulu
FP	: Fazilet Partisi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HP	: Halk Partisi
IMF	: Uluslar arası Para Fonu
JB	: Jarque-Bera
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKBG	: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
KPSS	: Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin
LRPC	: Uzun Dönemli Konjonktür Dalgalanmalar
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PBC	: Politik Konjonktür Dalgalanmaları
PP	: Phillips Perron
P-P	: Probability-Probability
PPK	: Para Politikası Kurulunun

RK	: Rekabet Kurumu
RP	: Refah Partisi
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SODEP	: Sosyal Demokrat Parti
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SRPC	: Kısa Dönemli Konjunktür Dalgalanmalar
Q-Q	: Quantile-Quantile
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TMFS	: Tasarruf mevduatı Sigorta Fonu
TMMOB	: Türkiye Mühendisler Mimarlar Odası Başkanlığı
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TPKK	: Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici İş Adamları Derneği
UNICE	: Avrupa Sanayi ve İşveren Konfederasyonları Birliği

## TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Makroekonomik amaçlar ve araçlar .....	7
Tablo 2.1. Seçim Sonrasında Seçim Öncesi Dönemin Ekonomik Sonuçları .....	86
Tablo 3.1. Makroekonomik Göstergeler.....	173
Tablo 4.1. ADF Testi Sonuçları .....	196
Tablo 4.2. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Otoregresyon Analiz Sonuçları.....	200
Tablo 4.3. Sanayi Üretim Endeksi Otoregresyon Analiz Sonuçları.....	208
Tablo 4.4. Enflasyon Endeksi Otoregresyon Analiz Sonuçları.....	211
Tablo 4.5. Kamu Harcamaları Otoregresyon Analiz Sonuçları .....	216
Tablo 4.6. Para Arzı Otoregresyon Analiz Sonuçları.....	220
Tablo 4.7. Dolaşımdaki Para Miktarı Otoregresyon Analiz Sonuçları.....	224

## ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Politik Ekonomik Modellerde Yer alan Aktörler Arasındaki Etkileşim .	11
Şekil 1.2. Konjonktürel Dalgalanmalar Eğrisi .....	15
Şekil 2.1. Toplam oy fonksiyonu eğrisi (isovote eğrisi).....	61
Şekil 2.2. Nordhaus-Lindbeck Modelin İşleyişi.....	66
Şekil 2.3. Partizan Modelin İşleyişi.....	70
Şekil 3.1. Makroekonomik Göstergeler.....	174
Şekil 4.1. Reel Sanayi Üretim Endeksinin Seviye İtibari ile Mevsimsel Etkiden Arındırılmış Grafikleri .....	192
Şekil 4.2. Reel GSYİH'nın Seviye İtibari ve Mevsimsel Etkiden Arındırılmış Grafikleri .....	193
Şekil 4.3. Enflasyonun Seviye İtibari Ve Yıllık Yüzde Değişim Grafikleri .....	193
Şekil 4.4. Reel Kamu Harcamalarının Seviye İtibari ve Yıllık Yüzde Değişim Grafikleri .....	194
Şekil 4.5. Reel M1'in Seviye İtibari ve Yıllık Yüzde Değişim Grafikleri .....	194
Şekil 4.6. Reel Dolaşımdaki Para'nın Seviye İtibari ve Yıllık Yüzde Değişim Grafikleri .....	195

## GİRİŞ

Ekonomi ve politika arasındaki ilişki özellikle 1970’li yıllardan itibaren hem siyasal bilimlerin hem de iktisat biliminin ilgilendiği önemli bir konu olmuştur. Son on beş yıldan beridir bu konuyla ilgili yapılan çalışmaların sayısında önemli bir artışın olduğu görülmektedir. Politikanın ekonomi üzerindeki ağırlığının ve bu ağırlığın ekonomi üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmalar “Politik Konjonktür Dalgalanmaları” literatürünü oluşturmaktadır.

Politik Konjonktür Dalgalanmaları (Political Business Cycles(PBC)) teorisine göre, politikacılar seçimlerde şanslarını arttırmak için fırsatçı politikalar izlemeyi tercih etmektedirler. Bu sebeple seçim dönemlerinden önce, ekonomide hızlı büyüme ve düşük işsizlik sağlamak amacıyla toplam talebi arttırıcı politikalar izlenmektedirler. Seçimlerden sonra ise, genişlemeci politika sonucu ortaya çıkan enflasyonist baskıları giderici politikalar uygulanmaktadır. Bu ekonomik konjonktür her seçim döneminde tekrar etmektedir.

PBC teorisine göre siyasetin ekonomiye müdahalesi “fırsatçı” ve “partizan” olarak ikiye ayrılmaktadır. Fırsatçı modele göre politikacılar partizan amaçlara sahip değillerdir, sadece seçimleri kazanabilmek için her türlü manipülasyona başvurabilmektedirler. Partizan modele göre ise, politikacılar ideolojik politikalarla kendi seçmen grubunun oylarını kazanmaya çalışmaktadırlar. Fırsatçı ve partizan modelin gelişimi sadece adaptif beklentiler görüşünün kabul gördüğü dönemde değil, rasyonel beklentiler varsayımında da geçerliliğini korumuştur. Teori adaptif beklentilerin geçerli olduğu dönemde “geleneksel yaklaşım”,rasyonel beklentiler varsayımının kabulünde ise “modern yaklaşım” olarak iki sınıfta incelenmiştir.

Politik konjonktürel dalgalanmalar teorisinin başlangıcı Nourdhaus tarafından geliştirilen “geleneksel fırsatçı model” dir. Nourdhaus yapmış olduğu çalışmasında genel seçimlerde politik nedenlerle ülke ekonomisinde genişletici politikaların uygulanmasının bir konjonktür yarattığına dikkat çekmiştir. Politikacılar her seçim döneminde iktidarlarını devam ettirebilmek için miyop olan seçmenleri etkilemek amacıyla ekonomiyi manipüle etmektedirler.



Politik konjonktür dalgalanmalarıyla ilgili yapılan çalışmalarda, öncelikle gelişmiş ülke ekonomileri ele alınmakla birlikte, 1990'lerden sonra Latin Amerika ülkeleri ve yeni demokratikleşen ülkeler gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler de incelenmeye başlanmıştır. Ancak, literatürde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yapılan çalışmaların yetersiz olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca bu konunun ampirik analizi, aynı ülkede dahi kısmen farklı veri kullanımı, araştırma metodu ve tahmin yöntemleri nedeniyle farklı sonuçlar verebilmektedir. Ekonomik yapısı kırılgan olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde de karışık sonuçlar elde edilebilmektedir. Bu karışıklığın ortadan kalkması için de, konjonktür dalgalanmalarına açıklık getirecek önemli bir yaklaşım olan politik konjonktür dalgalanma modellerinin daha fazla çalışmayla test edilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de politik konjonktür dalgalanmalarının olup olmadığının belirlenmesi için Nourdhaus'un geleneksel fırsatçı modelinin 1980 sonrası dönem için test edilmesidir. "Geleneksel fırsatçı model" kullanmamızın nedeni, Türkiye için rasyonel beklentiler varsayımının tam olarak geçerli olamamasıdır. Partizan modelin tercih edilmeme sebebi ise, Türkiye'de güçlü bir ideolojik yapıya sahip partilerin olmaması ve daha yakın bir zamana kadar koalisyon hükümetlerinin yönetimde olmasıdır. Nordhaus tarafından geliştirilen geleneksel fırsatçı modelin test edilmesinde zaman serisi analizlerinden ARIMA modeli kullanılmıştır. Bu çalışmada, diğer çalışmalardan farklı olarak Türkiye'de 2001 yılından sonra gerçekleştirilen reformlar çerçevesinde oluşturulan yasal ve kurumsal düzenlemelerin, siyaset ekonomi ilişkisini ne şekilde etkilediği de ampirik olarak incelenmiştir. Bu konuda yapılan diğer çalışmalarda politik konjonktürel dalgalanmalarıyla ilgili yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerekliliği bir çözüm önerisi olarak sunulmaktadır. Bu çalışmada yapısal düzenlemelerin etkisinin ampirik olarak test edilmesi ise daha kesin bulgulara dayanması açısından önemlidir.

Türkiye'de Merkez Bankasının bağımsız olması için yapılan düzenlemeler ve bunun yanında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Tasarruf Mevduat ve Sigortacılık Fonu (TMSF), Rekabet Kurumu, Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), Kamu İhale Kurumu gibi kurumlar ekonomi ile siyaset arasında tampon kuruluşlar olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında gerçekleştirilen birçok yasal ve kurumsal düzenlemelerin de siyasetin

ekonomiyi manipüle edici politikalarını engellemeye yönelik olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada bahsedilen bu düzenlemelerden sonraki dönemde yaşanan son iki genel seçimlerde, önceki dönemlere kıyasla bir düzelme olup olmadığı üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede, Türkiye ekonomisinin siyasi amaçlı politikalardan etkilenmemesi amacıyla daha ne gibi düzenlemelerin gerçekleşmesi gerektiği konusunda tartışılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde Politik Konjonktür Dalgalanmaları konusunun kavramsal ve teorik çerçevesi ortaya konulmuştur. İkinci bölümde Politik Konjonktür Dalgalanmalarına neden olan faktörler hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde öncelikle siyasi karar alma sürecinde rol alan aktörlerin davranış eğilimleri incelenmiştir. Daha sonra seçmenler, politikacılar, bürokratlar ve baskı ve çıkar grupları şeklindeki siyasi karar alma sürecinde yer alan aktörlerin etkileşimleri sonucu, ekonominin siyasi amaçlı manipülasyonuna zemin hazırlayan kurumsal ve finansal başlıca faktörlerin neler olduğu belirtilmiştir. Üçüncü bölümde ise birinci olarak, Türkiye’de politik konjonktür dalgalanmalarına yol açan faktörler incelenmiştir, ikinci olarak 1980 sonrası dönemde yaşanan altı milletvekili genel seçimleri dönemi incelenerek, bu dönemde uygulanan ekonomi politikalarının seçim ekonomisi niteliği taşıyıp taşımadığı durum analizi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Üçüncü olarak da Türkiye’de politik konjonktür dalgalanmalarının olup olmadığı ve 2001 yılı sonrasında önceki dönemlere oranla yoğun bir şekilde gerçekleştirilen yasal ve kurumsal düzenlemelerin siyaset ekonomi ilişkisini ne şekilde etkilediğini ortaya koymak amacıyla dört farklı model ampirik olarak test edilmiştir. Birinci model ile incelenen seçim döneminde ekonomik göstergelerde PBC teorisine uygun anlamlı bir değişimin olup olmadığı test edilmiş, ikinci modelde ise her seçim dönemi ayrı ayrı incelenmiştir. Üçüncü ve dördüncü modellerde kurumsal ve yasal düzenlemelerin yoğun bir şekilde gerçekleştirildiği 2001 yılından önceki ve sonraki dönemde ekonomik göstergelerde anlamlı bir değişim olup olmadığı incelenmiştir.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TEORİK TEMELLER

#### 1.1. Kavramsal Çerçeve

Politik Konjonktür Dalgalanmaları teorisi uzun bir süreç sonucunda modellenmiş bir teoridir. Bu teorinin ortaya koyduğu savı test edebilmek için öncelikle teoriyi bütünüyle iyi anlamak bunun için de öncelikle teoride yer alan kavramların anlamını bilmek gerekmektedir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde teorinin kavramsal çerçevesi ele alınacaktır.

##### 1.1.1. Politika ve ekonomi ilişkisi

Toplumları yöneten güçlerin sahip oldukları yetkileri her zaman toplum çıkarını sağlayacak şekilde kullanmadıklarına tarih sıklıkla şahit olmuştur. Bu nedenle yönetenlerin yetkilerinin sınırlandırılmasının gerekliliği konusu uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Örneğin, sınırsız iktidarın yozlaşması nedeniyle tarihi süreçte atılan önemli bir adım olan Magna Carta (Büyük Sözleşme), kralın yetkilerinin sınırlandırılması ve hukukun kralın isteklerinden daha üstün olduğu konularını kapsamaktaydı. Tecrübeli bir İngiliz İşçi Partisi milletvekili ise siyasi iktidarın çıkarıcı davrandıklarına dikkat çekerek, politikacının görevini bütün hoşnutsuzluk kaynaklarının ortadan kaldırılması olarak tanımlamıştır. Fakat hoşnutsuzluk meşru hoşnutsuzluk demek değildir. Meşru olmayan hoşnutsuzluğun mevcudiyetinin kaynağı, bütünüyle herkesi ilgilendirmemektedir. Hükümetin amacı, yeterince geniş sayıdaki kişiler (kendilerini iktidara getirecek kadar) tarafından benimsenen isteklerin pazarlık yoluyla “ortak hedef” haline getirilmesidir<sup>1</sup>. Bu durumda politik kararlar “toplumsal çıkarları” değil, “kişisel” veya “grupsal” çıkarları gerçekleştirmeye yönelir. Siyasiler üzerinde etkili olan grupların özel bir takım istekleri konu dışında bırakıldığında ise, en büyük paya sahip çıkar ilişkileri iktisadi konuları kapsamaktadır.

<sup>1</sup> Friedrich A. Hayek, **Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük (Kurallar ve Düzen)**, Çev.Atilla Yayla, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994, Cilt 1, s.213.

Günümüzde de demokratik toplumlarda uygulanan makro ekonomi politikası ile politik yapı arasında sıkı bir ilişkinin varlığı yadsınamaz bir gerçektir. İktidardaki politikacılar ekonomik politika araçlarını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmekten çekinmemektedirler. Çünkü politikacılar için öncelikli amaç iktidar olmak ve bunu mümkün olduğunca devam ettirebilmektir. Bu nedenle özellikle seçim dönemlerinde, seçmen tercihlerini etkileyebilmek amacıyla, ekonomik koşulları beklentiler çerçevesinde değiştirebilmek için her türlü maliyete katlanmaktadırlar. Seçim dönemleri başta olmak üzere, politik süreçleri etkileyen, politikacıların davranış biçimlerinden başka unsurlar da mevcuttur. Başka bir deyişle politikacıları ekonomiyi manipüle etmeye yönlendiren etmenler vardır. Öncelikle seçmen tercihleri, politikacıların ideolojik davranmasını ve ona göre makro ekonomi politikaları uygulamasını gerektirebilmektedir. Ayrıca baskı ve çıkar grupları ile bürokratlar da güçleri oranında politikacıları yönlendirerek, ekonomi kaynaklarından daha fazla pay almaya çalışmaktadırlar<sup>2</sup>. Sonuç olarak parlamenter demokrasilerde politik sistemin aktörleri olan seçmenler, politikacılar, çıkar grupları ve bürokratlar çıkar ilişkisi ile birbirine bağlıdırlar.

### 1.1.2. Ekonomik karar alma süreci

Ekonomik karar alma sürecinde üretici ve tüketici olmak üzere iki taraf bulunmaktadır. Piyasadaki mübadelede üreticilerin temel amacı “kâr maksimizasyonu”, tüketicilerin temel amacı ise “fayda maksimizasyonu” dur. Üreticilerin kâr, tüketicilerin de fayda maksimizasyonunu sağlayabilmeleri ve ekonomik düzenin oluşması için Adam Smith’den bu yana birçok iktisat teorisi geliştirilmiştir. Bu iktisat teorileriyle ekonomik düzenin sağlanması için farklı yaklaşımlar öne sürülmekle birlikte bu teoriler genel olarak devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunanlar ile devlet müdahalesini gereksiz bulanlar şeklinde iki sınıfa ayrılabilir. İktisadi düşünce tarihine bakıldığında devletin ekonomiye müdahale edip etmemesine ilişkin yaklaşımların en önemli tartışma konusu olduğu görülmektedir. Ancak tarihsel süreçte iktisadi sistemlerden hangisi uygulanmış olursa olsun kamu planlamasıyla ilgili bazı kararları bireysel karar alma için gerekli bir miktar serbestlikle birleştirildiği görülmektedir. Hatta en hür piyasa

<sup>2</sup> Suat Oktar, **Merkez Bankalarının Bağımsızlığı**, İstanbul , Bilim Teknik Yayınevi, 1996, s.69.

ekonomilerinde bile, devletin kendi bütçesi yıllık ve uzun dönemli ihtiyaçlara göre planlanır. Aynı zamanda büyük özel kuruluşların da pek çoğu kendi yatırım ve piyasalarını geliştirme programlarını beş veya on yıl sonrasına göre planlarlar. Hatta sosyalist ekonomilerin en çok merkezileşmiş şeklinde bile, planlama ve idare işi ile ilgili otoriteler üretim, tüketim, tasarruf ve yatırım sorunlarıyla ilgili olarak merkezi hükümetin emirlerine karşı bireylerin ve bölgesel kurumların muhtemel davranışlarını hesaba katmak zorundadır. Bundan dolayı kamusal ve bireysel karar almanın ahenkleştirilmesi görevi, değişik şekillerde ve değişik derecelerde olmakla beraber bütün çağdaş iktisadi sistemlerin karşısına çıkmaktadır. İktisadi ve toplumsal kalkınmanın sağlanmasında hükümete düşen görevler kısaca aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Milli kalkınma planlamasını yapmak.
- Hükümetin temel görevlerinin(millî savunma, hukukun ve düzenin korunması vb.) yanı sıra kamu sektörü faaliyetlerini düzenlemek ve yatırımları uyarmak.
- Özel girişimleri millî kalkınma amaçlarına katkıda bulunacak şekilde uyarmak, önderlik etmek ve yardımda bulunmak.

Hükümetin tüm iyi niyetiyle bu görevlerini en iyi şekilde gerçekleştirmesinden sonra, özellikle gelişmekte olan ülkeler için “hangi iktisadi karar ve faaliyetlerin devlet; hangi iktisadi karar ve faaliyetlerin özel kuruluş tarafından en iyi şekilde yürütülebileceği” sorusu daha sağlıklı bir şekilde cevaplanabilecektir<sup>3</sup>.

Devletin ekonomideki rolü çoğu kez tarihi temel unsurlara ve ülkenin mevcut toplumsal–siyasi yapısına bağlı olarak belirlenmektedir. Siyaset ile ekonomi arasındaki ilişkinin olabildiğince az olması ekonominin istikrarı için olumlu olmasının yanı sıra, bu iki değişken arasındaki bağın koparılması mümkün değildir. En başta uygulanacak iktisat politikası mevcut siyasal yapıya göre belirlenmektedir. Mesela bu yapı piyasa ekonomisine dayalı demokratik bir rejim olabileceği gibi, merkezi planlama yönetiminin mevcut olduğu sosyalist bir düzen olabilir. Buna göre iktisat politikası da kapitalist veya sosyalist düzene göre şekil alacaktır. Bunun yanı

---

<sup>3</sup> Gerhard Colm ve Theodore Geiger, 1962, “İktisadi ve Toplumsal Kalkınmada Kamu Planlaması ve Ferdi Karar Alma”, Çeviren Dr. Necdet Serin, **Ankara Üniversitesi Dergiler**, 21.09.2009, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/395/4263.pdf>.

sıra iktisatçılar tarafından önerilen iktisat politikaları, devletin ekonomik ve kurumsal yapılarının kontrolünden geçmek durumundadır<sup>4</sup>. Bu nedenle iktisatçının görevi, siyasetçiye ulaşılabilecek hedefleri, bunlara ulaşmak için gerekli politika araçlarını ve bu araçların uygulanması sırasında veya sonucunda diğer hedeflerden nasıl sapmalar olacağını açıklamaktan ibarettir. Bundan sonra tercihin ortaya konulması siyasal bir sorundur.

Ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik makroekonomik amaçlar ve bunlara ulaşmak için kullanılacak makroekonomik politika araçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

**Tablo 1.1. Makroekonomik amaçlar ve araçlar**

<b>Makroekonomik amaçlar</b>	<b>Makroekonomik araçlar</b>
1.Üretimin artırılması,yüksek ve sürekli bir GSMH büyümesi	1.Maliye politikası araçları, kamu giderleri ve vergi araçları
2.İşsizliğin azaltılması,yüksek ve sürekli istihdam	2.Para politikası araçları, para arzı ve faiz oranının denetimi
3.Enflasyonun giderilmesi, fiyatlar genel düzeyinin istikrarının sağlanması	3.Gelirler politikası araçları, heteredoks şok önlemler
4.Ödemeler dengesinin istikrarı, dış ticaret ve cari işlemler dengelerinin ve döviz kuru istikrarının sağlanması	4.Uluslararası ekonomi politikası araçları, tarifeler,kotalar vb.dış ticaretin caydırılması veya özendirilmesi, döviz kuru yönetimi

Kaynak: Paul A.Samuelson and William D.Nordhaus, **Economics**, 14.ed, Singapore:Mc Graw Hill, 1992, pp.397.

Yukarıdaki tabloda belirtilen makroekonomik amaçlar zaman zaman birbiriyle çelişmektedir. Örneğin yüksek büyüme oranı enflasyon oranını arttırmakta, enflasyonun düşmesiyle de GSMH gerilemektedir. Bu nedenle bu hedeflerin hepsini aynı anda gerçekleştirmek her zaman mümkün değildir. Önemli olan ekonominin öncelikli sorununu “objektif” olarak belirlemek ve ona yönelik istikrar politikası uygulamaktır. Son yıllarda makroekonomi politika görüşlerinde yaşanan gelişmelerde makroekonomik amaçların ancak kısa dönemde birbiriyle çelişebileceği, uzun dönemde ise dengeye ulaşılabileceği üzerinde durulmaktadır. Ancak burada bahsedilen “uzun dönem” in ne kadar uzun olması gerektiği politika uygulamalarında

<sup>4</sup> Vural Fuat Savaş, **Politik İktisat**, İstanbul: Beta Basım, 2005, s.9-19.

çelişki yaratan asıl problemi oluşturmaktadır. Çünkü siyasi iktidar uzun dönemde istikrar sağlayıcı politikaların sonuçlarının seçim dönemine kadar hissedilmeyeceğini, dolayısıyla bu politikaların kendisine fayda sağlayamayacağını düşünmektedir. Bu nedenle siyasi iktidarın kendi oy oranı ile ülkenin çıkarları arasındaki çelişkinin açıklanması ve çözüme kavuşturulması öncelikli hedef halini almaktadır.

### **1.1.3. Siyasal karar alma süreci**

Siyasal karar alma süreci, temsili demokratik sistemde kamusal kararların alınma sürecini içermektedir. Kamusal karar alma sürecinde kamusal hizmetlerin talebinin belirlenmesinde ve belirlenen talebe göre kaynak tahsisinde politik aktörler kendi fayda fonksiyonları doğrultusunda bu süreci etkilemeye çalışmaktadırlar. İktidarı eline geçiren gruplar kamusal kaynakları kendi parti programlarına göre yönlendirecekleri için kaynakları oy kazanabilecekleri ve bu konuda pazarlığa girdikleri belli kesimlere doğru yönelteceklerdir. Bunun sonucunda iktidara yakın olan bazı çıkar grupları kaynak maliyeti düşük olan bu kamusal kaynaklara ulaşmak için çaba harcayacaklar ve bunda da zorlanmayacaklardır.

İktidardaki politikacılar oy pazarlığına oturdukları çıkar gruplarının isteklerini gerçekleştirmeye çalışarak ve genel olarak da ortanca seçmenin oylarını kazanabilmek için ekonomiyi manipüle ederek, ekonomi politikalarını siyasi bir niteliğe büründürmektedirler. Bu nedenle hükümetlerin istikrarlı bir iktisat politikası tercih etmesi ve uygulaması gerçekleşmemektedir. Böyle bir ortamda da hükümetlerin aldığı ekonomi politikalarının güvenilirliği düşük olmakta ve hükümetler ekonomik disiplinden uzaklaşarak verimlilik ve üretkenlik sağlamayan, kamu harcamalarını arttırmak suretiyle kısa vadede ekonomik canlanma yaratan genişlemeci politikaları tercih etmektedirler.

Siyasal karar alma mekanizması ile piyasa mekanizması arasındaki fark “one dollar- one vote” dolar-oy benzerliği biçiminde anlatılmaktadır. Buna göre piyasada satın alma birimi para olduğu halde politik karar alma sürecinde satın alma birimi kişilerin oyu “vote” ile temsil edilmektedir. Her iki karar alma mekanizması bireylerin ihtiyaçlarının giderilmesi yönünden gerekli olduğu halde aralarında çok

önemli farklar vardır. Piyasada kişi karar alırken maddi fayda ve maliyetleri dikkate alır; politik karar almada ise seçmenin “oy”unu kullanmasıyla hemen sağlanacak bir fayda yada maliyet söz konusu değildir. Piyasanın bu özelliği, bireyi davranışının alternatif maliyetini hesaplamaya zorlar. Politik karar alma sürecinde ise, kişi “kamu yararı” gibi anlamını kesin olarak bilmediği değer yargularından hareket ederek oyunu kullanır<sup>5</sup>.

Seçim dönemlerinde yoğunlaşan siyasi karar alma sürecinin ekonomiye etkisi, iktidardaki partinin göreve başlamasından itibaren kısaca şu şekilde açıklanabilir:

- Seçimleri kazanan siyasi parti, önceki hükümetin seçim ekonomisi uygulamaları nedeniyle konjonktürün yükseldiği bir dönemde ekonomiyi teslim almaktadır. Seçim öncesinde uygulanan genişletici politika nedeniyle enflasyon oranı artmış, dış ödemeler bilançosu açık vermeye başlamıştır. Bir sonraki seçime kadar dört ya da beş yıl iktidarda kalacağını düşünen yeni hükümet, enflasyonu düşürmek ve ödemeler bilançosunda dengeyi sağlayabilmek için daraltıcı politikalara yönelmektedir.
- İktidarın birinci yılında uygulamaya konan daraltıcı politikalar neticesinde milli gelirdeki artış yavaşlamakta, işsizlik artmaktadır. İktidarın ikinci yılında hükümet bu sorunları çözebilmek için daha çok döviz kurlarıyla oynayarak devalüasyona başvurmaktadır.
- Devalüasyonun dış satımı arttırması amacıyla, seçim öncesi verilen tavizlere uygun olarak, vergi indirimlerine gidilmektedir. Ayrıca vergisel teşviklerle ekonomi canlandırılmaya çalışılmaktadır. Sıkı para ve maliye politikası yerine, seçmenleri memnun edici politika uygulamalarına başlanmaktadır.
- Daraltıcı politikalardan sonra tekrar genişletici politikalara geçilmeye başlanmasıyla enflasyon oranı en başta belirlenen hedeften daha yüksek gerçekleşmektedir. Hükümet uygun politikayı seçebilmek için oldukça kritik bir zamanlama sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Eğer hükümet bir şekilde seçimleri kazanacağından emin değilse, sadece kazanabileceğini umut ediyorsa, yatırımları arttırarak ve kamu harcamalarını azaltarak işsizliği ve

---

<sup>5</sup> Orhan Şener, **Kamu Ekonomisi**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1996 s.129-131



enflasyonu düşürmeye yönelik politikalar yerine genellikle tam tersine davranış sergileyip genişletici politikanın dozunu arttırmayı tercih edecektir.

Seçim dönemlerinde politikacıların sıklıkla kamusal kaynakları kullanması siyasal karar alma sürecinin dikkat çekici bir özelliğidir. Politikacıların bu şekilde davranmasının altında yatan sebep ise seçmenlerin “politik unutkanlık” ve “miyopluk” davranışı içinde olmalarıdır. Seçmenlerin seçime yakın dönemle daha fazla ilgilenmeleri ise politikacıları popülist davranışlara sevk etmektedir<sup>6</sup>.

Siyasal karar alma süreci, devletin ekonomideki payının artmasıyla ve birçok iktisatçının bu sorunu ele almasıyla önem kazanan bir konudur. Devletin ekonomideki payının artması, ekonomik sektörü etkileme yeteneğini de arttırmaktadır. Bu durumda hükümetin sergilediği davranış, elindeki yetkileri sonuna kadar kendi çıkarları için kullanması şeklinde olmaktadır. Böylece muhalefet partilerinin eleştirileri önemini yitirmekte, partiler arası rekabet gücü de azalmaktadır<sup>7</sup>. Her geçen gün büyüyen ve büyüdükçe ekonomiye daha fazla müdahale eden devlete paralel olarak; politik süreçte rol alan aktörlerin talepleri de artmıştır. Seçmenlerin daha fazla kamu hizmeti talebi, politikacıların tekrar seçilebilme isteği bütçenin büyümesine sebep olmuştur. Büyüyen bütçenin finansmanı ise, vergilerle değil vergi dışı gelirlerle sağlanmıştır. Çünkü vergi artışı seçmeni memnun etmeyecektir. Bir başka deyişle seçmen, daha fazla kamu hizmeti beklerken, buna karşın daha az vergi ödeme gibi paradoksal bir eğilime sahiptir. Emisyon ve borçlanma ile finanse edilen kamu hizmetleri uzun vadede ekonomide ciddi sorunlar ortaya çıkartmış; baskı ve çıkar gruplarının transfer istekleri kamu kesimini daha da genişletmiştir<sup>8</sup>.

Siyasal karar alma sürecinde “seçilmiş ve tekrar seçilmeye muhtaç olan” politikacılar, seçmenlerin, baskı ve çıkar gruplarının ve bürokratların çoğu defa birbiriyle çelişen isteklerine karşı koyamamakta ve talep edilen isteklerin gerekli

---

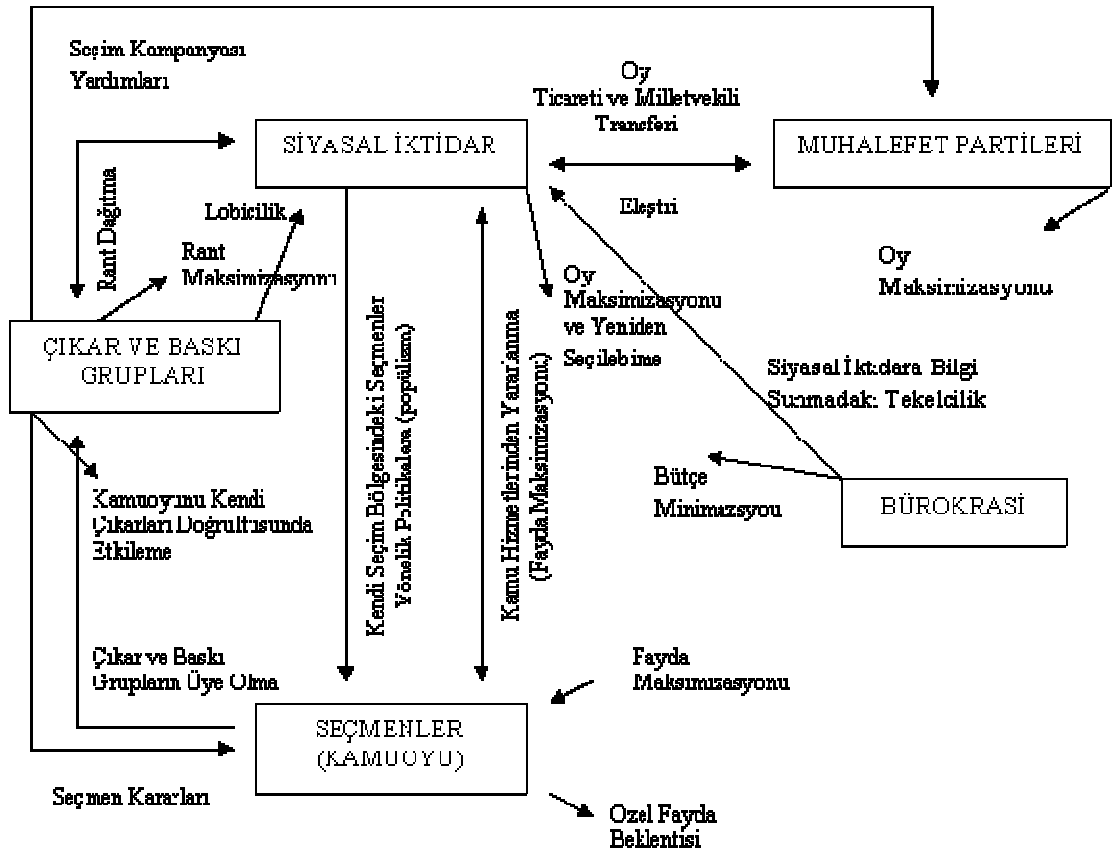
<sup>6</sup> Şener, a.g.e., s.184-186.

<sup>7</sup> Bruno S. Frey, **Modern Political Economy**, Oxford, İngiltere: Martin Robertson & Company, 1978, p.126.

<sup>8</sup> Hakkı Odabaş, “James M. Buchanan’ın Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Alanındaki Katkılarının Değerlendirilmesi”, (Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), s.83.

olup olmadığını sorgulamadan ve olası toplumsal maliyetini göz ardı ederek bu istekleri karşılamaya çalışmaktadır<sup>9</sup>.

Bu süreçte partiler (hükümet ve muhalefet) oylarını, seçmenler kamusal mallardan alacakları paylarını, baskı grupları rantlarını ve bürokratlar da bütçelerini ve bürolarını maksimize etme çabasındadırlar. Bu ilişkiler ağı özetle aşağıdaki tabloda verilmiştir;



Kaynak: Coşkun Can Aktan, **Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi**, İstanbul: Afa Yayınları, 1992, s.52

### Şekil 1.1. Politik Ekonomik Modellerde Yer Alan Aktörler Arasındaki Etkileşim

Hükümet ile seçmen arasındaki ilişki, seçmenlerin daha fazla kamu hizmetlerinden yararlanması karşılığında oyunu vermesi şeklindedir. Ancak daha fazla kamusal mal ve hizmetin gerçekleşmesi için vergilerin artması gerekirken, bu durum seçimler geçene kadar pek dikkate alınmaz. Bu arada muhalefet partisi, hükümetin izlediği

<sup>9</sup> Vural Fuat Savaş, **Anayasal İktisat**, (3. Baskı), İstanbul: Avcıol Basım Yayım, 1997, s.34

popülist yaklaşımları deşifre etmeye ve oyları kendisine çekmeye çalışmaktadır. Bürokrasinin ise siyasi iktidar üzerinde oldukça fazla etkisi vardır. Çünkü bürokrasinin siyasi iktidardan özellikle yeni iktidar olmuş partiden daha uzun dönemli bilgisi mevcuttur. Bu durumu bütçesini ve dolayısıyla güç ve yetkilerini arttırmak için kullanır. Baskı ve çıkar grupları ise, lobicilik faaliyetlerinde bulunarak kendi isteklerini gerçekleştirme vaadi veren partiye oy vermektedirler. Siyasal karar alma sürecinde rol alan aktörlerin davranışları, politik konjonktür dalgalanmalarının önemli bir belirleyici olduğundan bu konu ikinci bölümde daha ayrıntılı olarak incelenecektir. Sonuç olarak bu bağlamda bahsedilen konuların aşılması için demokrasinin vazgeçilmez unsurları olan ekonomik ve siyasi aktörlerin rollerinin çok iyi belirlenerek oyunun kuralları ve sınırlarının çok açık bir şekilde tespit edilmesi zorunluluk arz eder. Bu da demokratik katılım sürecinin iyi işlemesine ve kamusal karar alma sürecinin sağlıklı işlemesine neden olacaktır.

#### **1.1.4. Asil vekil problemi**

Doğrudan demokrasinin uygulanamaması ve temsili demokrasinin günümüzde en çok kullanılan yönetim olmasıyla birlikte, bu yönetim sisteminin getirdiği sorunlar uzun süredir tartışma konusu olmaktadır. Demokratik sürecin politik temsilcileri, “asil” olan halkın yetkilerini devrettiği “vekil”ler olarak kabul edilmektedir. Asil olan halkın yetkilerini özel bilgi ve yeteneğe sahip olduğunu düşündüğü vekile aktarması bir gerekliliktir. Çünkü yönetim tek bir elden yapılmadığında anarşi ortaya çıkacaktır. Ancak politikacılar her zaman için vatandaşların yararına sonuçlar üretmek gibi iyi niyetli bir yaklaşım sergilememektedirler. Vekilin kendi çıkarlarının olduğunu fark etmek ve vekilin asilin yararına davranmasını en üst düzeyde teşvik edecek vekil sözleşmesini düzenlemek ise asilin problemidir. Bu problem politik iktisat yaklaşımı çerçevesinde birçok teoride üzerinde durulan bir konudur. Asil-vekil (Principal-Agent) Modeli de bu çerçevede, politik yozlaşma olgusunu açıklamak için geliştirilen bir modeldir.

Asil-vekil problemi ilk olarak özel sektördeki yönetici ile işveren arasındaki ilişkilerde kullanılmış daha sonraları kamu yönetiminde bürokrat ile siyasetçi

arasındaki ilişkilerde kullanılmıştır<sup>10</sup>. Bürokratlarla politikacıların çıkarlarının çelişmesi ve bürokratların politikacılara göre daha fazla bilgiye sahip olmasından kaynaklanan görevi kötüye kullanma şeklinde tanımlanan yolsuzluk kavramını açıklayan asil vekil modelinin kapsamı, aynı davranışın politikacılar ve seçmenler için de geçerli olacağı düşüncesi ile genişletilmiştir.

Asil-vekil teorisi, iktisatta özellikle “asimetrik bilgi” sorunuyla birlikte önem kazanmıştır. Bilgi asimetrisinin olduğu yerde fırsatçı davranışlarda ve işlem maliyetlerinde artış ortaya çıkmaktadır<sup>11</sup>. Politikacıların ekonomi politikaları hakkında daha fazla bilgiye sahip olmaları, onlara fırsatçı davranışta bulunabilecek zemin hazırlamaktadır.

Teoriye göre bilgi asimetrisi tersine seçim, ahlaki tehlike ve temsilcilik sorunu gibi sorunlara yol açmaktadır. Tersine seçim problemi vekil olarak seçilecek taraf hakkında seçim öncesinde yeterli bilgiye sahip olunamaması nedeniyle yanlış tercih yapma olasılığını ifade etmektedir. Örneğin seçimlerden önce politikacıların vermiş olduğu taahhütleri yerine getirip getiremeyeceklerini kendilerinin bilmesi, ancak seçmenlerin bu konuda yeterli bilgiye sahip olamadığından yanılması durumu tersine seçim problemini ortaya çıkarmaktadır. Ahlaki tehlike kuramı ise, vekil tayin edilen tarafın yolsuzluk faaliyetinde bulunması halinde elde edeceği fayda ile katlanacağı maliyet arasında bir seçim yapmasını ifade etmektedir. Vekil yolsuzluk eyleminde bulunmayarak ahlaki tatmini elde eder. Yolsuzluk eyleminde bulunmayı tercih ettiğinde ise, bu durumun anlaşılması halinde birtakım cezaları çekmesi gerekmektedir. Son olarak temsilcilik sorunu ise, bilgi asimetrisi avantajı ile haksız yere vekil tayin edilen tarafın gerçekte asili temsil edememesidir<sup>12</sup>. Asil vekil problemini ele alan çalışmalarda, vekillerin asillerin yararına çalışmalarını sağlayıcı sözleşmelerin düzenlenmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Çünkü iktidarı elde eden yöneticilerin yetkilerini çıkar amaçlı kullanmaları sonucunda seçmenlerin onları sadece tek bir oyları ile cezalandırabilmelerinden başka yaptırımları olması şarttır. Genel olarak iktidarın yetkilerinin sınırlandırılması ile ilgili literatürdeki çözüm

---

<sup>10</sup> Enver Alper Güvel, Ahmet Yılmaz Ata, “Yolsuzluk Olgusunun Ortaya Çıkmasında Asimetrik Bilginin Rolü: Teorik Bir Bakış Açısı”, **Sosyoekonomi**, Ocak Haziran, 090109, s.171-174.

<sup>11</sup> Fuat Oğuz, **Mülkiyet Hakları “Bir Ekonomik Analiz”**, Ankara: Roma Yayınları, 2003, s.41.

<sup>12</sup> Stephen Brown, Stephen Hillegeist and Kin Lo, "Conference Calls and Information Asymmetry", **Journal of Accounting and Economics**, 37 (3), 2004, pp.343–366.

önerilerine bakıldığında, farklı yaklaşımların olmasına karşılık sonuçta bütün yaklaşımlar kurumsal düzenlemelerin gerekliliğini vurgulamaktadır.

### 1.1.5. Konjonktürel dalgalanmalar

Konjonktür en genel anlamıyla, bunalım ve refah dönemlerindeki iniş ve çıkış olarak tanımlanmaktadır<sup>13</sup>. Başka bir deyişle konjonktür, ekonomide dönüşümlü olarak genişleme ve daralma yaşandığını ifade etmektedir.

Konjonktürel dalgalanmaların en kapsamlı ve en sık kullanılan tanımını yapan iktisatçılar olan Arthur Burns ve Wesley Claire Mitchell 'in tanımına bakılacak olursa; *konjonktür, ekonomik faaliyetlerin ağırlıklı olarak firmalar tarafından organize edildiği ulusların toplam ekonomik faaliyetlerinde ortaya çıkan bir dalgalanma türüdür.*<sup>14</sup> Bu tanımda konjonktürün tek bir değişkende meydana gelen dalgalanma değil, toplam ekonomik faaliyetlerdeki dalgalanmalar olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ancak, ekonomide meydana gelen konjonktür ekonominin, sosyal toplumun ve siyasetin etkileriyle değişmesine rağmen, birçok farklı değişkenin tek bir bütüne indirgenmesi mümkün olamamaktadır. Bu sebeple, konjonktüre neden olan faktörler net olarak belirlenememekte ve bu konu farklı yaklaşımlarla sürekli araştırılmaktadır. Ayrıca dalgalanma sürecinin her aşamasının ne kadar süreceğinin öngörüsünü yapabilmek, bu alandaki çalışmaların önemli bir araştırma konusudur.

Konjonktür ekonomide meydana gelen iniş çıkışları ifade ettiği için, konjonktürün en önemli göstergesi GSMH'dır. Bunun yanında istihdam ve finansal piyasa değişkenleri de konjonktür dalgalanmaların göstergesi olarak kullanılmaktadır<sup>15</sup>. Her konjonktür dönemi dört aşamadan meydana gelir; tepe, daralma, dip ve genişleme. Daralma aşamasında, GSMH sürekli düşerek trend değerinin altına inmektedir. İktisadi dalgalanmanın daralmadan genişlemeye başladığı noktaya ise dip noktası adı verilir. Genişleme döneminde, daralma

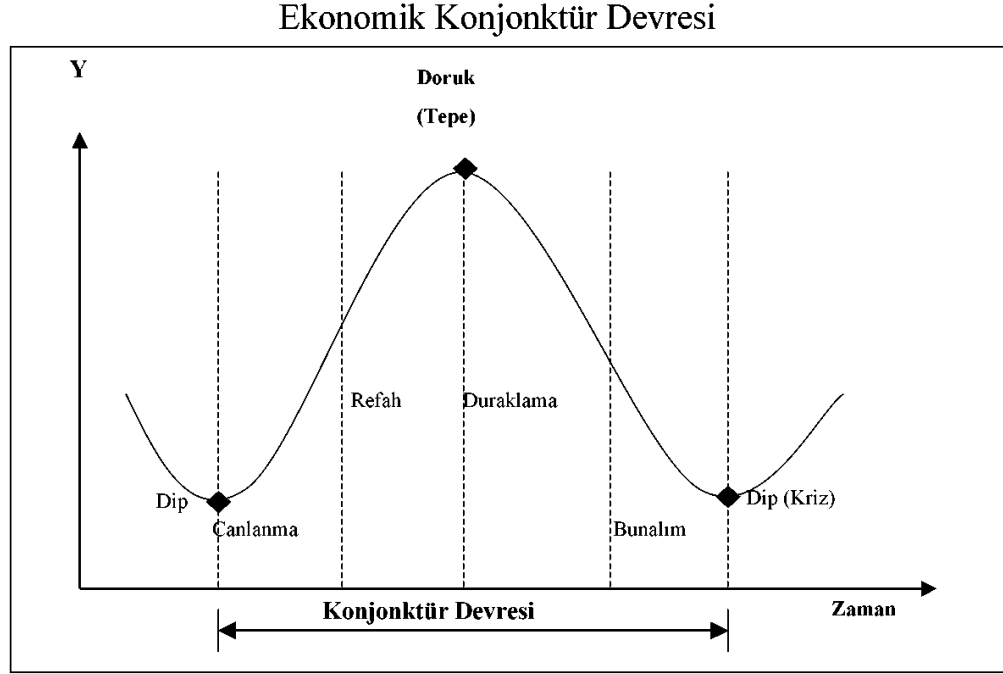
---

<sup>13</sup> Sara Onur, **Ekonomiden Karşılıksız Kayıplar: Seçim Ekonomisi**, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2004, s.4.

<sup>14</sup> Arthur Burns ve Wesley Mitchell, "Measuring Business Cycles," New York:NBER, 1946, Mustafa Özer, Sami Taban, **Modern Konjonktür Teorileri**, İkinci baskı, Bursa: Ekin Kitabevi, 2006, s.11.

<sup>15</sup> Eralp Polat, **Konjonktürel Dalgalanmalar ve Sermaye Piyasası İMKB Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004, s.37-40.

döneminin tersine GSMH sürekli artar ve trend değerinin üstüne çıkar. Bu artış GSMH’da azalmanın başladığı tepe noktasında son bulur<sup>16</sup>.



**Şekil 1.2. Konjonktürel Dalgalanmalar Eğrisi**

Bu şekilde yaşanan dalgalanmalar periyodik olmamakla birlikte döngüsel dalgalanmadır ve literatürde konjonktürel dalgalanma olarak ifade edilmektedir. Bu dalgalanmalar genellikle ekonomik büyümenin istikrarlı olmadığı ekonomik sistemlerde görülmektedir. Konjonktür dalgalanmalarının döngüsel ancak periyodik olmaması, düzenli ve tahmin edilebilir zaman aralıklarında ortaya çıkmadıklarını, bir yıldan on yıla kadar yayılan bir zaman aralığında yinelenen dalgalanmalar olduğunu ifade etmektedir.

Konjonktürel dalgalanmalarının genişleme döneminde yatırım ve üretimde artışlar meydana gelir. Bu artışlar istihdamın artmasını ve güven ortamının oluşmasını sağlar. Tepe noktasında ise, potansiyel üretime yaklaşılar ve ücretlerin, kârların, kredi taleplerinin artmasıyla birlikte faizler ve fiyatlar genel düzeyi de artmaya başlar. Faiz ve fiyatların artmasının yatırımları düşürmeye başlamasıyla daralma dönemi başlar. Tüketim, üretim ve kârlar düşer. Dip noktasına gelindiğinde

<sup>16</sup> Erdal M. Ünsal, **Makro İktisat**, Turhan Kitabevi, 2003, s.17-19.

kâr oranları ve tüketim trend değerinin oldukça altında kalır, işsizlik artar, umutsuzluklar ve sosyal sorunlar ortaya çıkar<sup>17</sup>.

Konjunktür dalgalanmalarının açıklanmaya çalışılmasındaki en önemli sebep, ekonomik krizlerin nedenlerinin belirlenebilmesi ve önceden önlem alınma imkanının araştırılmasıdır. Çünkü durgunluk anında alınacak önlem, durgunluğun nedeninin belirlenmesine bağlıdır. Türkiye ekonomisine bakıldığında neredeyse her on yılda bir ekonomik kriz yaşanması, bu konunun Türkiye ekonomisi için önemini ortaya koymaktadır. Özellikle 1980 yılı sonrasına bakıldığında yaşanan krizlerin toplumun geniş bir kesimini etkilediği görülmektedir. Ayrıca her kriz sonrasında ekonomik yapıda ve uygulanan ekonomi politikalarında köklü değişiklikler olmuştur.

#### **1.1.6. Politik konjunktürel dalgalanmalar kavramı**

Politik konjunktür dalgalanmaları, politik(seçme ve seçilme) ve ekonomik (ekonomik çıkar) nedenlerle ve kısa dönemde, seçmen, politikacı, bürokrat ve baskı gruplarının seçim öncesi, seçim ve seçim sonrasındaki davranışları ve karşılıklı etkileşimleri sonucu, makroekonomik değişkenler üzerinde dalgalanmalar meydana gelmesini ifade etmektedir<sup>18</sup>. Bu kavram ile anlatılmak istenen, halkı idare etme yetkisine sahip olan politikacıların ellerindeki yetkileri kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilecekleridir. Bu durumun en somut örneği ise, iktidara sahip olmayı amaçlayan politikacıların, seçmen tercihlerini etkileyen en önemli faktör olan ekonomik değişkenleri seçim dönemlerinde manipüle etmeleridir. Seçim dönemlerine bağlı olarak ekonominin işleyişinde bu doğal olmayan müdahaleler politik konjunktür dalgalanmalarına yol açmaktadır.

“Politik Konjunktür Dalgalanması” kavramı ilk olarak Nordhaus’un 1975 yılındaki çalışmasında yer almıştır. Nordhaus’a göre oy maksimizasyonunu amaçlayan siyasiler seçimlerden önce ekonomiyi canlandırıcı genişlemeci politikalar, seçimlerden sonra ise genişlemeci politikanın sonucunda ortaya çıkan etkileri gidermek amacıyla daraltıcı politikalar izlemektedirler. Böylece seçim dönemlerine

---

<sup>17</sup> Polat, a.g.e.,s.38.

<sup>18</sup> Onur, a.g.e.,s.35.

bağlı olarak ekonomide bir dalgalanma meydana gelmektedir<sup>19</sup>. Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi'ne önemli katkıda bulunan Kalecki ise, politik konjonktür dalgalanmalarını, hükümet harcama politikalarının hükümet kaynaklı zirve ve durgunluklardan oluşan konjonktür olarak tanımlamıştır. Kalecki'nin bu konu üzerine çalışan diğer düşünürlerden farkı, iktisadi sonuçların siyasi faktörlerin bir sonucu olabileceğini önemle vurgulayan ilk iktisatçı olmasıdır<sup>20</sup>.

İktisatta uzun süre hakim olan “klasik iktisat yaklaşımı” çerçevesinde, siyasi kurumların iktisat politikalarına etkileri ve hükümet davranışlarının altında yatan nedenler iktisadın ilgi alanının dışında kabul edilmiştir. Ancak iktisatçıların siyaset ve makro iktisat arasındaki ilişkiyi sorgulamaya başlamasıyla Politik Konjonktür Dalgalanmaları kavramı önem kazanmıştır. Böylece siyasi kurumların makro iktisat politikalarında dışsal kabul edilmediği alternatif bir konjonktür teorisi olan Politik Konjonktürel Dalgalanmaları Teorisi geliştirilmiştir.

## **1.2. Teorik Temeller: Politika Ekonomi İlişkilerini Açıklayan Başlıca Teoriler**

Bilinen iktisadi düşünce tarihi boyunca insan ve toplumla ilgili olarak yapılan bütün çalışmalar ve geliştirilen düşünceler, ister teolojik ister seküler nitelikte olsun öncelikle bir düzen esasına dayanmaktadır. İktisat kuramı ve politikası açısından da en önemli konu kurama esas alınan bu “düzen” tanımıdır. Düzenin kökenine ilişkin yöntemsel kabul, ekonomik sistemin bilgisine ne derece vakıf olunabileceğine ilişkin temel bir sorundur. İktisadi sistemin açıklanması ve teorik çerçeveye oturtulabilmesi var olan düzenin bilgisine vakıf olunmaksızın olanaklı olmayacaktır. Bu fiziki çevre için olduğu kadar, sosyal çevre için de doğrudur<sup>21</sup>. Düzen kavramının kastettiği anlam aslında doğal düzenden ziyade bir toplumda insanların bir arada yaşayabilmesi için gerekli kuralların belirlenmesi şeklinde anlaşılmaktadır. Özellikle insan davranışının ve seçimlerinin kültürel faktörler tarafından da etkilendiğinin vurgulanması ve fizik alanındaki gelişmelerin daha bütüncül bir insan doğası

---

<sup>19</sup> William Nordhaus, “The Political Business Cycle”, *The Review of Economic Studies*, 42(2), 1975, pp. 169-190.

<sup>20</sup> Michal Kalecki, “Political Aspects of Full Employment”, *Political Quarterly*, 14, 1943, pp.322-331.

<sup>21</sup> Hayek, *Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük (Kurallar ve Düzen)*, a.g.e., s.215-217.



kavramına çağırım yapması karşısında iktisat kuramı alternatif davranış açıklamalarını göz ardı etmeye daha fazla katlanamayacaktır<sup>22</sup>.

Politik iktisat yaklaşımı, alternatif düşünceler çerçevesinde önemli bir yere sahiptir. Birçok ampirik çalışmalarla da desteklenen politik iktisat, insan davranışlarını doğruluğu kabul edilen bir veri olarak ele almak yerine, sosyal, politik ve ekonomik nitelikteki kurumsal ve yasal düzenlemelerle sorun yaratan davranışları giderme yolunu seçmektedir. Geleneksel makroiktisat kuramları, analizlerinde devleti ve kurumları dışsal bir faktör olarak değerlendirmektedir. Ancak 1930'lara kadar uzanmakla birlikte 1970'lerde Keynesyen İktisadın ekonomik olayları açıklayamaması karşısında iktisadın ikinci bir krize girmesi ile öne çıkan yeni bir yaklaşım, kurumların da ekonomik analizlerde içselleştirilmesini önermektedir. Bu yeni gelişme, iktisat literatüründe "politik iktisat" olarak tanımlanmaktadır<sup>23</sup>.

Yirminci yüzyılın büyük bölümünde "politik iktisat" deyimini zıt anlamlar içermiştir. Bazen ekonomi bilimi ve politika bilimi arasındaki karşılıklı etkileşim konusunda çalışma alanı olmuş, bazen de metodolojik bir yaklaşım olarak görülmüştür. Hatta metodolojik yaklaşımlar bile kısımlara bölünmüştü. –Bireysel rasyonelliğe odaklanan ekonomik yaklaşım (Kamu tercihi ve Anayasal İktisat Teorisi) ve analiz seviyesinin kurumsal olmayı yeğlediği sosyolojik yaklaşım (Kurumsal İktisat). Politik iktisat tüm bu gelişmeleri kapsayan büyük bir sentez oluşturmaktadır. Politik İktisat, politik davranış ve durumların analizine uygulanan ekonomi biliminin metodolojisidir. Politik iktisada göre ekonomik analizlerde kurumlar artık göz ardı edilememekte, hatta çok defa araştırmanın konusunu teşkil etmekte olup, bu yaklaşım politik sosyologların ilgi alanına giren konu ile ilgili birçok konuyu da bir araya getirmektedir. Politik davranış ve kurumların kendilerinin bizzat bir araştırma konusu olmalarından dolayı, politika bilimi de politik ekonominin bir konusu haline gelmektedir. Bunun tamamı bir metodoloji seti

---

<sup>22</sup> Edward E. Williams and Chapman Findlay, "A Reconsideration of the Rationality Postulate: Right Hemisphere Thinking in Economics", **American Journal of Economics and Sociology**, 1981,40(1), pp.17-25.

<sup>23</sup> Enver Alper Güvel, **Politik İktisat ve Akıl, İstanbul**: Alfa Basın Yayın, 1998, s.171.

tarafından ve tipik şekilde ekonomi bilimi ile bağlantılı olarak bir araya getirilirdi, ancak şimdi politik ekonominin bizzat bir bölümü ve parçası haline gelmiştir<sup>24</sup>.

Günümüzde Politik İktisat, bir taraftan iktisat ilminin kurallarını, diğer taraftan da siyaset ilminin kurallarını inceleyen ve bu kuralları devletin ekonomik rolünü belirlemek, açıklamak ve düzenlemek için bir araya getiren bir bilim olarak kabul edilmektedir. İktisat ile siyaset biliminin kesiştiği ortak alanın büyüklüğü, kurumsal ve yasal yapısını düzenlemiş gelişmiş ekonomilerde küçük olduğu halde, gelişmekte olan ülkelerde oldukça büyüktür<sup>25</sup>. Bu sebeple gelişmiş ülkelerde politikacılar ekonomik kararlarla ilgili ayrıntılarla uğraşmayıp, daha genel politikalar üzerinde durabilmektedirler. Çünkü kurumsal ve yasal yapılarla getirilen düzenlemelerle piyasaların düzgün işleyişi ve denetimi mümkün hale gelmiştir. Ancak sanayileşmesini tamamlamamış az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise ekonominin yönlendirilmesinde politikacıların oldukça fazla etkisi bulunmaktadır. Politikacıların böyle bir güce sahip olmaları ise, onların bu gücü gerektiğinde kendi çıkarları için kullanmasına neden olmaktadır. Siyaset ile ekonomi arasındaki ilişkinin olabildiğince az olması ekonominin istikrarı için olumlu olmasının yanı sıra, bu iki değişken arasındaki bağı koparılması mümkün değildir. En başta uygulanacak iktisat politikası mevcut siyasal yapıya göre belirlenmektedir. Mesela bu yapı piyasa ekonomisine dayalı demokratik bir rejim olabileceği gibi, merkezi planlama yönetiminin mevcut olduğu sosyalist bir düzen olabilir. Buna göre iktisat politikası da kapitalist veya sosyalist düzene göre şekil alacaktır. Bunun yanı sıra iktisatçılar tarafından önerilen iktisat politikaları, devletin ekonomik ve kurumsal yapılarının kontrolünden geçmek durumundadır. Uygulanması önerilen iktisat politikasına ilişkin yasanın çıkarılması gerektiği takdirde parlamentonun onayından geçmesi; hükümet onayını gerektiren önerilerin bakanlar kurulundan ve tek bir bakanlık ve organın (Merkez Bankası, Planlama Teşkilatı gibi) onayından geçmesi gereken öneriler de ilgili bakanlık ve organdan geçmesi gerekmektedir. Kurumsal yapının doğrudan etkin olduğu bu durumların yanı sıra, siyasi partinin yetkili organlarının, meslek kuruluşlarının (Ticaret ve Sanayi Odaları gibi), sendikaların ve üniversitelerin de önerilen iktisat politikaları üzerinde doğrudan etkisi

---

<sup>24</sup> Barry R. Weingast and Donald A. Wittman, **The Oxford Hand Book of Political Economy**, New York: Oxford University Press, 2006, pp.2-5.

<sup>25</sup> Savaş, **Politik İktisat**, a.g.e.,s.2.

bulunmaktadır. Görüldüğü gibi iktisat politikasının uygulanması siyasi bir kararı gerektirmektedir<sup>26</sup>. Siyasilerin aldıkları bu kararların uygulanmasıyla birlikte toplumun bir bölümünde çıkar ve kayıplar meydana gelmektedir. İşte alınan bu kararlar neticesinde ortaya çıkan çıkar ve kayıplar siyasilerin karar alma maliyetlerini oluşturan oylarını belirlemektedir.

Politika ve ekonomi ilişkisinin en önemli düğüm noktalarından biri de kamu kesiminin üretim içerisindeki payıdır. Gelişmiş ülkeler özellikle II.Dünya Savaşı sonrasında kamu işletmelerini özel kesime devretmişlerdir. Böylelikle devletin ekonomideki payı azaltılmıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise büyük yatırımlar devlet eliyle gerçekleştirilmek durumunda kaldığından dolayı ekonomik kararların birçoğu siyasetçinin onayını gerektirmektedir. Böyle olunca da ekonomik kararlar ekonomik olmaktan çıkarak siyasileşmektedir<sup>27</sup>.

Politik iktisadın temel araştırma konularında bir diğeri, siyasi otorite ve vatandaşlar arasındaki çıkar farklılığıdır. Bu çerçevede, makroekonomik değişkenlerin ekonomi politikalarının farklı boyutlarından ne şekilde etkilendiği incelenmektedir.

Yeni politik iktisada göre, politikacı, bürokrat ve sendika liderleri gibi aktörler, üretim araçları mülkiyetine veya yönetimine sahip olmayan, ancak “asil” için “vekiller” olarak tanımlanmaktadır ve politika otoritesi, diğer karar birimleri gibi belirli güdülere göre hareket eden rasyonel ve maksimizasyoncu bir vekil olarak ele alınmaktadır. Çıkarları doğrultusunda fırsatçı politikalar izleyen politikacılar, mevcut yasaların getirdiği birtakım belirsiz kısıtlar altında, iktidarlarını kendilerini güçlendirmek için kullanabilmektedirler, yani oy maksimizasyonunu sağlayabilmek için ekonomiyi manipüle edebilmektedirler. Aynı şekilde politikacıların haricindeki diğer karar birimleri de rasyonel davranarak kendi çıkarlarını kollama güdüsüyle rant kollama faaliyeti içinde bulunmaktadırlar. Bu iki taraflı çıkarların gözetilmesi

---

<sup>26</sup> Savaş, **Politik İktisat**, a.g.e., s.3-4.

<sup>27</sup> Mahfi Eğilmez ve Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası**, 6. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004, s.339.

durumu, ulusal ekonomi performansının belirleyicisinin politik unsurlardan oluştuğu gerçeğini ortaya koymaktadır<sup>28</sup>.

Politik iktisadın hedefi, devletlerin “asli” görevleri dışında başka rollerinin olmadığı ve devletlerin küçüldüğü, özel girişimin dünya ekonomisiyle rekabet koşullarında birleştiği bir dünya ekonomik düzeni ortaya koymaktır<sup>29</sup>.

Politik iktisat modellerinin önemli bir bölümünde, iktisadi ve politik davranış arasındaki etkileşim açıkça tanımlanmaktadır. Yeni politik iktisat modellerinde, seçmenlerin tercih ettikleri iktisat politikasını uygulayacak olan partiye oy verdikleri göz önüne alındığında, politikacıların da uyguladıkları politikaların başarısından ziyade seçimleri kazanma güdüsüyle politika uyguladıkları noktasından hareketle, politik konjonktür dalgalanmaları literatürün başlangıcını oluşturan fırsatçı politik konjonktür dalgalanmalar modeli doğmuştur.

Politik konjonktür dalgalanmalarının teorik gelişimi, devletin ekonomiye müdahale etmemesini savunan klasik iktisada, klasik iktisadın 1960’lı yıllardaki kolu Neo Klasik İktisada, Neo Klasik İktisadın 1970’li yıllardaki kolu Anayasal İktisat Ekolüne ve Anayasal İktisat ekolünün 1980’li yıllardaki kolu Kamu Tercihi Teorisine dayanmaktadır<sup>30</sup>. Politik dalgalanma teorisinin hareket noktası, politik nedenlerden dolayı özellikle seçim dönemlerinde ekonominin seyrinde meydana gelen yapay dalgalanmaların ortaya çıkmasıdır. Politik konjonktür dalgalanma modelleriyle ortaya konulmak istenen sav, seçim dönemlerinde politikacıların ekonomiyi manipüle ederek seçmenlerin tercihlerini kendi lehlerinde etkilemeye çalıştıkları ve bunun da ekonomide seçim dönemlerine bağlı bir konjonktür yarattığıdır. Bu durumda teorinin amacı ve tarihsel gelişimine bakıldığında, politik konjonktür dalgalanmaları teorisi devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini, böylelikle ekonomik istikrarın daha kolay sağlanacağını belirtmektedir. Bilindiği gibi ekonomiye devlet müdahalesinin olup olmamasına ilişkin tartışmalar iktisadi düşünce tarihi boyunca süregelen bir konudur. Ancak politik konjonktür dalgalanmaları konusunun temelini oluşturan politika ve ekonomi kavramlarının

---

<sup>28</sup> Funda Telatar, **Politik İktisat Politikası**, Ankara: İmaj Yayınevi, 1. Baskı, 2004, s. 386.

<sup>29</sup> Metin Toprak, **İktisatta Yeni Yaklaşımlar**, Kırıkkale: Savaş Ofset, 1996, s.3-7.

<sup>30</sup> Onur, a.g.e., s.1.

birbiriyle son derece sıkı ilişki içinde oldukları da yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla bu teori çerçevesinde, “seçim dönemlerine bağlı bir konjonktürün olmaması için devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerekir” şeklinde bir çıkarsama gerçekçi olmayacaktır. Ancak son zamanlardaki gelişmeler neticesinde devletin yetkilerinin sınırlandırılması için, birtakım yapısal düzenlemelerin hayata geçirilmesi konusu geniş çevrelerce genel kabul görmektedir. Bu çerçevede hükümet politikalarının ekonomideki yerinin belirlenmesi için sunulan çözüm önerileri, teorik gelişimlerle ortaya konulmuş olmakla birlikte, farklı ülke ekonomileri için günümüz şartlarında bu konuyla ilgili alınmış önlemlerin etkinliği ve alınması gerekli önlemlerin neler olduğu, araştırılması öncelikle üzerinde durulması gereken bir konudur.

### 1.2.1. Kamu tercihi teorisi

Odak noktası kamu kesimi olan “Kamu Tercihi Teorisi”nin temellerinin 18.yüzyıla kadar uzandığı belirtilmekle beraber modern anlamda gelişimi II. Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda kamu kesiminin hızla büyümesine koşut olarak gerçekleşmiştir<sup>31</sup>. II. Dünya Savaşı’ndan sonra kamunun iktisadi hayat içindeki payının hızlı bir büyüme göstermesiyle birlikte, iktisatçılar bu büyümenin nedenleri ve sonuçları ile ilgilenmeye başladılar. Devletin gelirlerinin ve giderlerinin hızlı bir şekilde büyümesi başlangıçta mali bir sorun olarak algılanmıştır. Ancak daha sonra bu büyümenin altında yatan sebeplerin mali olmaktan ziyade, iktisadi, siyasi ve ahlaki problemlerden kaynaklandığı anlaşılmıştır. İşte Kamu Tercihi Teorisi olarak 1980’lerde ortaya çıkan teorik yapının amacı, yirminci yüzyılın refah toplumlarına yeni bir iktisat politikası seçeneği sunabilmektir<sup>32</sup>. Kenneth Arrow, Duncan Black, Anthony Downs, Mancur Olson, James M. Buchanan ve Gordon Tullock gibi düşünürlerin çalışmaları Kamu tercihi teorisinin temellerinin oluşumunda önemli rol oynamıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda bazı matematikçiler (Condorcet, Borda, Laplace ve Lewis Carroll) siyasal karar alma sürecinde oylama mekanizmasının matematiksel analizi ile ilgilenmişlerdir. Bu matematikçilerin çalışmaları, 1950’li yıllarda piyasa dışı karar alma süreci ile ilgilenen Duncan Black’in oylama yöntemi ile toplumsal tercihlerin belirlenmesi konusunda yaptığı çalışmayla tekrar gün ışığına çıkarılmıştır.

<sup>31</sup> Coşkun Can Aktan, **Politik İktisat**, İzmir, Anadolu Matbaacılık, 2000, s.101.

<sup>32</sup> Neşe Erim, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Palme Yayıncılık:Ankara, 2007, s.253.

Black'in çalışması bazı iktisatçıların dikkatini çekmiştir ve Kenneth Arrow'un "Toplumsal Seçim ve Bireysel Değerler" isimli çalışması da modern kamu tercihi teorisinin gelişmesinde önemli katkıda bulunmuştur. Daha sonra Anthony Downs 1957'de "Demokrasinin Ekonomi Teorisi" ve Mancur Olson 1965'de "Kollektif Faaliyetin Mantığı" isimli önemli çalışmalarını yayımlamışlardır. Kamu Tercihi Teorisine ilişkin böyle bir süreçten sonra 1962 yılında James M. Buchanan ve Gordon Tullock tarafından yapılan "Oy birliğinin Hesabı- Anayasal Demokrasinin Mantıksal Temelleri" adlı eser öncü bir çalışma niteliği taşımaktadır. Diğer bilim adamlarından farklı olarak Buchanan ve Tullock yaşamları boyunca sürekli kamu tercihi teorisi üzerinde çalışmışlardır. Özellikle Buchanan bu konuda liderlik görevini üstlenmiştir ve teoriye yaptığı katkılardan dolayı 1986 yılında Nobel ödülü almıştır<sup>33</sup>.

Literatürde Kamu Tercihi Teorisi, "Pozitif" ve "Normatif" olmak üzere ikili bir sınıflama dahilinde incelenmektedir. Teorinin bu şekilde sınıflandırılması, Kamu Tercihi Teorisinin ortaya çıkış sürecinde gerçekleşmiştir. Devletin iktisadi hayat içindeki payının büyümesinin altında yatan sebeplerin iktisadi, siyasi ve ahlaki problemlerden kaynaklandığının anlaşılması üzerine, 1930'lu yılların sonunda iktisattaki "normatif" ve "pozitif" ayrımının üzerinde yeniden durulmaya başlanmıştır. "Normatif" meselelerin yeniden iktisat biliminin içine alınması gerektiğini düşünen iktisatçılar, toplumun tercihlerini ordinal (sıralı) olarak yansıtacak bir "Toplumsal Refah Fonksiyonu" yaratmaya çalışmışlardır<sup>34</sup>. Toplumun Sosyal Sözleşmesinde veya Anayasasında birleştirilmiş temel değer yargılarını belirten temel ahlak aksiyomlarına dayanarak "Toplumsal Refah Fonksiyonu"nu tanımlamak için Arrow çok etkin çaba göstermiştir<sup>35</sup>. Burada cevaplandırılması gereken soru ise, hangi ahlak normlarının sosyal tercih sürecini kuracağı ve hangi kolektif tercih süreçlerinin bu normlara uygun olacağı sorusudur<sup>36</sup>. Bu sorulara cevap aramak üzere Normatif Kamu Tercihi Teorisi, kamu ekonomisinde optimum karar alma modelleri, piyasa ekonomisinin başarısızlığı teorisi, kamu ekonomisinin başarısızlığı teorisi ve optimum oylama yöntemleri olmak üzere dört teoriye

<sup>33</sup> Coşkun Can Aktan, **Anayasal İktisat**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2002, s.23-25.

<sup>34</sup> Erim, a.g.e., s.253-254.

<sup>35</sup> Kenneth Arrow, **Social Choice and Individual Values**, New York: John Wiley & Sons Inc., 1963, p.28.

<sup>36</sup> Dennis C. Mueller, "Kamu Tercihi Teorisi", (çev: Nurlane AHUNDZADE- Geray MUSAYEV), [http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal\\_iktisat/diger\\_yazilar/mueller-geray-kamu\\_tercihi.htm](http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/mueller-geray-kamu_tercihi.htm) (22.08.2008)

sahiptir<sup>37</sup>. Bu teorilerle Kamu Tercih Teorisine önemli katkılar sağlanmakla birlikte, Normatif Kamu Tercih Teorisi ile geçerli bir metot geliştirilememiş ve tatmin edici cevaplar ortaya konulamamıştır\*. Nitekim Kamu Tercih Teorisinin öncüsü olarak kabul edilen Buchanan, kısaca ekonomik metotların politika bilimine uygulanması olarak tanımladığı Kamu Tercih Teorisinin, normatif olmaktan çok pozitif olduğunu söylemiştir. Bu nedenle politikacı, bürokrat veya seçmenlere neyi kabul edip neyi kabul etmemeleri gerektiğine dair önerilerde bulunmaz<sup>38</sup>. Pozitif Kamu Tercih Teorisi seçimleri dikkate alarak kendi içinde, oylama ve oylama kuralları teorisi, seçim ve parti rekabeti teorisi, bürokrasinin ekonomi teorisi ve bu çalışmanın konusunu oluşturan Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi olmak üzere beş temel teoriye sahiptir<sup>39</sup>.

Buchanan'a göre *Kamu Tercih Teorisi*; ekonomik analiz için geliştirilmiş araç ve metotları almakta ve bunları politik sürece ve kamu sektörüne uygulamaktadır<sup>40</sup>. Kamu Tercih, politik karar alma sürecinde rol oynayan aktörlerin; örneğin seçmenlerin, politikacıların ve bürokratların davranışlarının, gözlemlenen veya gözlemlenecek olan sonuçların bileşimi ile ilişkilendirmeye çalışmaktadır<sup>41</sup>. Nitekim Buchanan devletin ekonomideki payının artmasına ilişkin durumun ciddiyetini şu sözleriyle belirtmiştir:

*...Günümüzde kamu kesiminin her seviyesindeki aşırı büyüme alarm verecek boyutlara ulaşmıştır. İstatistiki verilere dayalı araştırma yapmayan kişiler bile reel olarak topluma çok yarar sağlamayan aşırı bir şekilde artan hükümet politikalarını*

---

<sup>37</sup> Coşkun Can Aktan, **Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat**, İstanbul: Takav Matbaası, 1994, s.134-136.

\* Normatif Kamu Tercih Teorisi , Pozitif Kamu Tercih Teorisine temel teşkil edecek "olması gereken" hususları incelemektedir. Örneğin, normatif kamu tercihi teorisi gerçek yaşamdan farklı olarak toplum tercihlerini en iyi yansıtacak oylama kurallarını araştırır (Coşkun Can Aktan, *Politik İktisat*, İzmir, Anadolu Matbaacılık, 2000).

<sup>38</sup> James M. Buchanan, **Constitutional Restrictions on the Power of Government** (Edit. James M Buchanan and Robert Tollison), *The Theorem Of Politic Choice II*, Ann Arbor: The University Of Michigan Press, 1984, p.436-451.

<sup>39</sup> Aktan, **Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat**, a.g.e., s.134-136.

<sup>40</sup> James M., Buchanan, **Democratic Values in Taxation**, in: James M. Buchanan (Ed), *Freedom in Constitutional Contract*, Collge Station: Texas A-M University Press, 1977.

<sup>41</sup> Coşkun Can Aktan, **Anayasal İktisat**, a.g.e., s.23-25.

*ve sürekli artan vergileri endişe ile izlemektedirler. Devletin neden büyüdüğünü anlama gereksinimi acilen ele alınması gereken bir konu olmaktadır”<sup>42</sup>.*

Buchanan devletin neden büyüdüğünü incelediği çalışmasında, devletin büyümesinin genel büyümeden oldukça bağımsız ve aynı zamanda en az genel ekonomik büyüme hızına sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Yapılan diğer çalışmalardan elde edilen sonuçlar 19.yüzyılda kamu sektörünün başlı başına genişlerken, milli gelir büyüme hızının daha düşük kaldığını ortaya koymaktadır. Ekonomik büyümeye katkı sağlayacak düzeyde verimli olmayan kamu sektörü büyümesinin sebebi ise, hükümetin sorumsuzca kamu harcamalarını arttırmasıdır. Borcharding’in çalışmasında elde ettiği sonuçlara göre, kamu kesiminin reel harcamalardaki artışın sadece %25’i nüfus artışıyla açıklanabilmekte diğer kısmı ise politik üniteler tarafından talep edilen mal ve hizmet arzının karşılanması amacıyla hükümetin sorumsuz harcamalarından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmadan elde edilen bir başka sonuç da, hizmetler sektöründeki kamu sektörü istihdamının nispi payının artmış olduğudur. Bu sonuçlar gösteriyor ki, iktisatçıların genel prensiplere dayanarak “bedava çorba”nın olmayacağı ve bir şeyi tüketmek için onun maliyetine katlanılacağı inançlarının tersine, çoğu mali kurumlarda “bedava çorba” oluşturan ve onları meydana getiren mali çıkarlar söz konusu olabilmektedir. Kamu kaynaklarının kontrolünü ellerinde tutan politikacıların çıkarlarını korumak için de, politik memuriyetlerini devam ettirmeleri gerekmektedir. Bu nedenle politikacılar seçmen tercihlerine yönelik davranış sergilemektedirler. Seçmen tercihlerini ise etkileyen birçok faktör olmasıyla beraber en önemli etken ekonomik göstergelerdir<sup>43</sup>.

Ekonomide kamunun payının gereğinden fazla büyüme nedenlerinin araştırılmasının gerekliliği ile geliştirilen kamu tercihi teorisinin mantığı, ekonomi ve politika ilişkisinden doğan ve politika ile ekonomi arasındaki sınırları ihlal ederek, kendi amaçları doğrultusunda ekonomik hayatta baskın rol oynayan hükümetin, olumsuz ekonomik değişimlere neden olmasıyla ifade edilen “hükümet başarısızlığı” fikrine dayanmaktadır<sup>44</sup>. Kamu Tercihi iktisatçıları, devletin ekonomik hayattaki

---

<sup>42</sup> Aktan, a.g.e., **Anayasal İktisat**, s. 27.

<sup>43</sup> James M. Buchanan, “Why Does Government Grow?”, in:Thomas E. Borcharding (Ed.), **Budgets and Bureaucrats: The Source of Government Growth**, Durham: Duke University Press, 1977, p.3-13.

<sup>44</sup> Onur, a.g.e., s.15.



rolünün genişlemesinde Keynesyen iktisadın önemli etkisi olduğunu düşünmektedirler. Bundan dolayıdır ki, Kamu Tercih Teorisinin öncülüğünü yapan Neo Klasik İktisat yaklaşımının devamı olan Yeni Klasik İktisat yaklaşımı, iktisadi analizlerini “hükümet başarısızlığı”na, Yeni Keynesyen İktisat ise iktisadi analizlerini “piyasa başarısızlığına” dayandırmışlardır. Piyasa başarısızlığı teorisine göre, devletin ekonomiye müdahalesini gerektiren hususlar, tam rekabet modelinin gerçekleştirilememesi, kamusal mallar, dışsal ekonomiler ve içsel ekonomiler olarak belirtilmektedir. Buchanan’a göre piyasanın başarısızlığı teorisi refah ekonomisi teorisini somutlaştırırken, Kamu Tercih Teorisi de devletin başarısızlığı teorisini somutlaştırmaktadır. Kamu tercihi teorisine göre, kamu ekonomisi piyasa ekonomisi gibi kendi başına optimumu sağlamaktan uzaktır<sup>45</sup>.

Kamu tercihi teorisine göre devletin başarısız olma sebeplerinin başında, seçmenlerin toplum tercihine dayanarak belirlenen kamu ekonomisiyle ilgili kararları optimum şekilde alabilecekleri konusunda yetersiz olmaları gelmektedir. Çünkü seçmenler kamusal mal ve hizmet talebinde bulunurken bilgisizdirler. Bu bilgisizlik toplumdaki bireylerin eğitim ve kültür düzeylerinin türdeş olmamasından kaynaklanır. Seçmenlerin, bilgiye ulaşmak için yeterli imkanlarının olmaması ve çeşitli vasıtalarla yanlış bilgilendirilmesi de seçmenlerin yanlış kararlar vermesinde etkilidir. Ayrıca kamusal tercihlerin bir bütün halinde sunuluyor olması, dolayısıyla kamusal mal ve hizmet talepleri oybirliği ile belirlenememekte ve gerçek toplum tercihlerini yansıtamamaktadır.

Kamu tercihi teorisine göre kamudaki politik, bürokratik ve idari süreçler iktisadi olarak etkinsiz ve verimsizdir. Bu sebeple teorinin odaklandığı nokta, iktisadi yaşamda kamu kesiminin sınırlarını ve kamuyu oluşturan kesimlerin etkileşimlerini iktisat ve siyaset kapsamında inceleyerek, kamudaki politik ve bürokratik karar süreçlerini iktisadi bulgular vasıtasıyla analiz etmektir<sup>46</sup>. Teoriye göre, bürokratlar, politikacılar ve seçmenler kişisel faydalarını veya refahlarını maksimize etmeye çalışırlar. Bunun anlamı, ilk kez A.Smith tarafından ifade edildiği üzere, başkalarının veya toplumun menfaat ve beklentilerinden daha çok kişisel menfaat ve beklentilere

---

<sup>45</sup> James M.Buchanan, **What Should Economists Do?**, Indianapolis, Indiana: Liberty Press, 1979, p.271.

<sup>46</sup> Demokaan Demirel, “Kurumsal Retorikte Moda Trend: Yeni Kamu Yönetimi”, **Sayıştay Dergisi**, 58, Temmuz-Eylül 2005, s.105-135.

ilgi duymaktır. Bürokratin kişisel fayda maksimizasyonu; ücret beklentisi, terfi, zenginlik, takdir edilme, şöhret, ideoloji, kariyer, hükmetme ve kolay yönetim amaçları arasındaki bir dengenin fonksiyonudur. Büronun bütçesinin büyüklüğü ile bu amaçlara ulaşma arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. İktisadi açıdan bürokrasinin bütçe maksimize edici olmasının anlamı, büronun çıktı seviyesinin etkin, verimli ve optimal seviyeden daha fazla olması, dolayısıyla da iktisadi kaynakların tahsis etkinliğinin bozulmasıdır. Seçmenler veya politikacılar için vergi mükellefleri de, kişisel faydalarını maksimize edecek şekilde tercihlerde bulunurlar. Politikacıların ise seçmenlerin tercihlerini gerçekleştirmek için görevli olan vekiller oldukları kabul edilir. Ancak politikacılar daha çok sonraki seçimlerde yeniden seçilmek ile ilgilenirler. Aslında seçmenlerin fayda maksimizasyonu ile politikacıların oy maksimizasyonu arasında çok yakın ve sıkı ilişki bulunmaktadır. Ancak bu noktada bir güç savaşı başlar. Çünkü işadamları ve işçi örgütleri, sanayi ve ticaret odaları, sendikalar, dernekler ve medya gibi baskı ve çıkar gruplarının faaliyetleri ihmal edilemez boyuttadır. Baskı grupları, kişisel çıkarlarının maksimizasyonunu sağlamaya yönelik örgütlü, tek tek bireylere göre daha güçlü olan kişisel ve mesleki topluluklardır. Bu ortam içinde kim, neyi maksimize eder? Maksimizasyon mücadelesini kim kazanır? Kamu sektörü faaliyetlerinin etkinliği nedir? İşte kamu tercihi teorisi bu konulara dikkat çekmeyi hedefleyen bir teori olarak geliştirilmiştir<sup>47</sup>.

Kamu tercihi yazınında Leviathan olarak adlandırılmış olan aşırı büyümüş devletin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar iki başlık altında toplanmaktadır. Bunlar, ekonomik yozlaşma ve politik yozlaşmadır:

a) *Ekonomik Yozlaşma*: kamu tercihi iktisatçılarına göre politikacıların tekrar seçilebilmek ve oylarını en çoklaştırmak için kamu harcamalarını arttırma ve vergileri indirmek veya gereği kadar arttırmama eğilimleri iktisadî sorunların ve ekonomik yapıdaki yozlaşmaların temelini oluşturur. İktidar partileri bu kez sunu olarak oluşturdukları bu sorunla mücadele etmek durumunda kalır. Yani partiler meydana getirdikleri seçim ekonomisinin olumsuz sonuçları ile yine kendileri uğraşırlar.

---

<sup>47</sup> Murat Tenekecioğlu, “Özelleştirmeye Kamu Tercihi Teorisi Bakımında Bir Yaklaşım”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt XX (177), s.44-58.

Aşırı büyümüş devletin ortaya çıkardığı ekonomik sorunlar şu şekilde sıralanabilir<sup>48</sup>.

- Gelir ile orantısız harcama yapılması sonucu ortaya çıkan bütçe açıkları,
- Bütçe açıklarının vergi dışı kaynaklarla sağlanması sonucu borç yükünün artış göstermesi,
- Emisyona başvurulması sonucu enflasyonist etkilerin baş göstermesi,
- Vergi yükünün orta vadede artmasının verimlilik üzerindeki olumsuz etkilerinin ortaya çıkması,
- Vergi yükünün artması neticesinde toplumda vergi ahlakının bozulması,
- Vergi yükünün artmasının toplam yatırımları sekteye uğratması sonucu stagflasyon sürecinin baş göstermesi.

*b) Politik Yozlaşma:* Devletin büyümesi politikacının ve bürokratin güç ve yetkilerini artırır. Ayrıca çıkar grupları, rant kollama faaliyetlerini artırırlar. Politik yozlaşmanın genel olarak iki nedeni vardır. Bunlar, devletin, daha doğru bir ifadeyle devleti yönetenlerin güç ve yetkilerinin sınırlandırılmamış olması ve siyasal süreçte rol alan aktörlerin(siyasetçiler, bürokratlar, çıkar ve baskı grupları ve seçmenler) esasen kendi özel çıkarlarının peşinde koşmalarıdır. Önemle belirtmek gerekir ki seçim sistemi ve oylama mekanizmasının varlığı, devleti yönetenlerin sahip oldukları siyasal güç ve yetkileri sorumsuzca kullanmalarına ve suiistimal etmelerine engel teşkil etmeyebilir. Siyasetçiler için en iyi politikalar, seçimi kazandıracak politikalarlardır. Bu bakımdan ellerinde bulunan malî ve parasal araçları uzun vadede ekonomik ve siyasal yaşam üzerinde tahripkar sonuçlar doğuracağını bile bile kullanmaktan kaçınmayabilirler. Kısaca sınırsız siyasal güç, ya da sınırsız demokrasi, siyasal yozlaşmaların kaynağını oluşturmaktadır<sup>49</sup>.

Buchanan'a göre kamu tercihi yaklaşımı bir metot ve araçlar yığını değildir. Kamu tercihi yaklaşımı politik bir bakış açısı olup, iktisatçıların piyasa dışı karar alma sürecini incelerken kullandıkları araç ve yöntemlerin genişletilmesinden ortaya çıkan bir yaklaşımdır. Teoride piyasa sürecinin yerini politik karar alma süreci,

---

<sup>48</sup> Aktan, **Politik İktisat**, a.g.e., s.113.

<sup>49</sup> Coşkun Can Aktan, "Yolsuzluklarla Mücadelede Anayasal İktisat Perspektifi", 11.09.2009, [www.canaktan.org/ekonomi/anayasal\\_iktisat/anayasal-iktisat-perspektifi.pdf](http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/anayasal-iktisat-perspektifi.pdf).

piyasa aktörlerinin yerini ise politik sürecin aktörleri olan seçmenler, bürokratlar, politikacılar ve baskı grupları almaktadır<sup>50</sup>.

Kamu Tercihi Teorisinin üç temel varsayımı bulunmaktadır:

- *Metodolojik Bireysellik Varsayımı:* Metodolojik bireysellik, bütün ekonomik ve sosyal tercihlerin bireyler tarafından yapıldığı esasına dayanmaktadır. Topulukların seçtiğini ve yaptığını varsayan görüşlerin ise bilimsel olmadığını kabul etmektedir<sup>51</sup>. Buchanan bu varsayımı şu şekilde açıklamaktadır:

*Kamu tercihi teorisi, ekonomi teorisi gibi metodolojik olarak bireycidir. Temel birimler; partiler, devletler veya uluslar gibi organik birimler değil; seçimde bulunan, çeşitli eylem ve davranış motiflerine sahip olan kişilerdir. Bu açıklama çerçevesinde kamu tercihi esasen "Politikanın Bir Bireyci Teorisi" adını almaktadır"*<sup>52</sup>.

Metodolojik bireysellik insan faaliyetlerinin kolektif ve özel olarak ikiye ayrılmasına kesinlikle karşıdır. Buchanan'a göre kolektif davranışların temelini zaten bireysel davranışlar oluşturmaktadır<sup>53</sup>. Bireysel tercihler genel iktisat teorilerinde kurumsal etkilerin dışında ele alınmasına rağmen, politik süreçte karar almada kurumsal yapının etkisi göz ardı edilemez. Bireylerin tercihleri de mevcut kurumsal yapı tarafından etkilenebilir<sup>54</sup>.

- *Ekonomik İnsan (Homo economicus) Varsayımı:* Ekonomik insan varsayımı 18. yüzyılın başlarından beri iktisatçılar tarafından piyasaya iştirak eden kişilerin davranışlarını analiz etmek için kullanılmıştır ve gerçekte ekonomi kuramına iyi hizmet etmiştir. Klasik iktisatçıların katkılarından

---

<sup>50</sup> James M. Buchanan, "The Public Choice Perspective", Liberty, Market and State Political Economy in the 1980's: Haver Press, 1986, çeviren Şaban Ertekin, Kamu Tercihi Perspektifi, 20.08.2009, [http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal\\_iktisat/diger\\_yazilar1/ertekin-buchanan-kamutercihi-perspektifi.pdf](http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar1/ertekin-buchanan-kamutercihi-perspektifi.pdf), s.1-8.

<sup>51</sup> Erim, a.g.e., s.255.

<sup>52</sup> Aktan, **Anayasal İktisat**, a.g.e., s.27.

<sup>53</sup> James M. Buchanan and Gordon Tullock, 1962, The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy. Ann Arbor: University of Michigan Press, p.317

<sup>54</sup> James M. Buchanan, "The Constitution of Economic Policy" **American Economic Review**, 1987, 77, pp.243-250.

doğan bu sav, kanun ve kurumların verilen uygun çerçeveleri dahilinde kendi çıkarları peşinde koşuşturan bireylerin, tesadüfi olarak tüm sosyal menfaatleri kapsayacak türden çıkarlar üretebilecekleri yönünde olan bir buluştur. Ancak gerek yöneticilere oy veren bir katılımcının, gerekse politik kimlik taşıyan tarafların, politik veya kamu tercihi rol ve kapasitelerinde karşılıklı olarak kişilerin davranışlarından türeyen “politik iktisat teorisi” ele alınmamıştır. Kamu tercihi teorisyenleri geçmişe bakarak böyle bir kuramın geliştirilebileceğinin tahminin yaparak politik iktisat çerçevesinde oluşturulan “kamu tercihi teorisi” üzerinde çalışmaya başlamışlardır<sup>55</sup>. “Ekonomik insan” varsayımı kamu tercihi teorisinin de önde gelen varsayımlarından biri olmuştur. Teorinin ilgilendiği politik sürecin taraflarını oluşturan siyasetçiler, bürokrasi ve seçmenlerin davranışlarının temeli bireysel fayda maksimizasyonuna dayanmaktadır. Kamudaki karar alıcılar kendi faydalarının peşinde koşmaktadırlar veya böyle davranmaya meyillidirler. Öte yandan baskı grupları da aynı davranış içinde hareket etmektedirler. Kamusal fayda ise ihmal edilmektedir. Teoriye göre hükümetlerin farklı çıkar gruplarını uyumlaştırma çabalarından dolayı kamu organizasyonlarının amaçları ve uygulamaları da çok çeşitli ve değişken olabilmektedir<sup>56</sup>. Siyasal karar alma sürecinde rol alan aktörlerin rant elde etme çabaları ise kamu sektörü uygulamalarında etkinsizlik durumu yaratmaktadır.

- *Politik Mübadele Varsayımı(Catallaxy)*: Bu varsayıma göre, bireylerin piyasa koşulları altında mal ve hizmetleri mübadele etmelerine benzer şekilde, toplumsal isteklerin oluşumunda da mübadele ile ortaya çıkan bir yapı söz konusudur. Buna politik mübadele denilmektedir. Politik mübadele, toplumun bütün üyelerini kapsayan oldukça karışık bir süreçtir. Politik mübadele sürecinde, bireyler basit piyasa mübadelesiyle ulaşamadıkları amaçlarını topluca elde etmeye çalışırlar . Bu varsayıma göre mübadele, iki kişinin ve takas olunacak iki malın ötesinde, sözleşmeye dayalı kompleks bir anlaşma yöntemidir. Ekonomistler piyasalar dahilinde, sorgulamalarını

---

<sup>55</sup> James M. Buchanan, “The Public Choice Perspective”, a.g.m.

<sup>56</sup> Jayati Sarkar vd., “Does Ownership Always Matter? Evidence from the Indian Banking Industry”, *Journal of Comparative Economics*, 26,1988, pp 263; Aktaran Yahya Can Dura, “Kamu Tercihi Teorisinde Kamusal Etkinlik Problemi”, **Türk İdare Dergisi (TİD)**, 451, Haziran 2006, s.107-117.

kişilerin davranışlarıyla sınırlamak zorunda değillerdir. Kuvvet ve baskı içeren ilişkilerin haiz olduğu “gönüllü olmayan” ilişkilerin sahası olan “politika”nın da analize dahil edilmesi gerekmektedir. “Ekonominin” ve “devletin” sınırlarında veya “piyasalar” ve “hükümetler” arasında, “özel sektör” ve “kamu sektörü” arasında çizilecek kesin çizgiler yoktur. Piyasaya özgü mübadelenin sözleşme ve anlaşmalarının kurallarının açıkça belirlenmesinin iktidar perspektifinden ortaya çıkmayacağını söyleyen Buchanan, düzeltici yaklaşımlara kamu tercihi içerisindeki catallaxy görüşü ile dikkatlerin çekilebileceğini belirtmektedir. Bu nedenle kamu tercihi perspektifindeki doğrudan kurallar, anayasalar, anayasal tercihler ve kurallar arasındaki tercihler son derece önemlidir<sup>57</sup>.

Kamu tercihi teorisinin gelişiminde Buchanan’ın gayretleri ile kurumsal bir yapıya dayandırılma süreci başlamıştır. Kurumsal sürecin başlangıç tarihi 1958 yılıdır. Buchanan meslektaşı Warren Nutter ile birlikte, kamu tercihi yaklaşımının kurumsal bir yapı içinde gerçekleşmesi için, Virginia Üniversitesi’nde Thomas Jefferson Politik İktisat Araştırma Merkezini kurmuştur<sup>58</sup>.

Kamu tercihi teorisinin kurumsal yapıya dayandırılmasının nedeni, hükümetin başarısızlığı teorisinin varsayımlarından yola çıkarak kamu sektörünün ekonomideki etkinliğini sağlayacak çözüm önerileri sunmaktır. Kamu tercihi teorisine göre kamu sektörünün ekonomik etkinliğinin sağlanabilmesi için, öncelikle kamu sektörü organizasyon yapısında ve kamu sektörü faaliyetlerinde radikal değişiklikler yapılması gerekmektedir. Bu değişikliklerin başında kamu sektöründe ekonomik performans göstergelerinin ve performans ölçümlerinin geliştirilmesi, bürokrasinin ekonomik etkisizlik olmaktan çıkarılarak, ekonomik etkinlik kaynağı haline getirilmesidir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için kamu sektöründe kimlerin nelerden sorumlu olduğunun net ve anlaşılır biçimde belirlenmesi, görev ve sorumlulukların bu belirlemeye göre dağıtılması, amaç ve fonksiyonların net ve anlaşılır hale getirilmesi, bilgi akımının gerçekleştirilmesi, yöneticilerin yaptıkları işlere ve üretimlerinin sonuçlarına ilişkin ekonomik etkinlik ve performans ilkelerine

---

<sup>57</sup> James M. Buchanan, “The Public Choice Perspective”, a.g.m.

<sup>58</sup> The Region, “Interview With James Buchanan” **The Region Banking and Policy Issues Magazine**, Federal Reserve Bank of Minneapolis, September 1995, p.1.

göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Böylelikle kamu sektörünün optimal büyüklüğü ve etkinliği sağlanacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki, tüm bu önerilerin gerçekleşme süreci kişisel menfaatler ile iç içedir<sup>59</sup>. Bu çözüm önerilerinin gerçekleştirilebilmesi için kurumsal yapının oluşturulması gerekliliği ekonomi politikası önerileri çerçevesinde vurgulanması gereken bir konudur. Bu konuya yapılan vurgular seçmenlerin de bu yaklaşımla hareket etmelerini sağlayacak, bu da seçilenler üzerinde bir yaptırım oluşturabilecektir.

### 1.2.2. Anayasal iktisat teorisi

Anayasal İktisat Teorisi, temelde Kamu Tercih Teorisi ile aynı varsayımları kullanmakla birlikte, Kamu Tercih Teorisi daha çok sorunların tespitini yaparak Anayasal İktisat Teorisinin alt yapısını oluşturmaktadır. Kamu Tercih Teorisinin gelişimi II. Dünya Savaşı'nı takip eden 1940'lı yıllara rastlarken, Anayasal İktisadın bir disiplin olarak doğuşu ve önem kazanması 1970'li yılların sonlarına rastlamaktadır. Kamu Tercih teorisyenleri, hem bireylerin hem de devletin hak, yetki, güç ve sorumluluklarının mümkün olduğu kadar kesin çizgilerle belirlenmesi gerektiğini ileri sürmüşler ve bu çerçevede Anayasal İktisat Teorisini geliştirmişlerdir.

Anayasal İktisat, siyasi iktidarların, iktisadi istikrarı bozmamaları amacıyla, politik davranışları sınırlayan anayasal hükümlerinin nasıl olması gerektiği konusunu incelemektedir. Bu yaklaşımla ekonomik ve siyasal sistemler arasında olması gerekenden farklı etkileşimler sonucunda ortaya çıkan sorunlara çözüm aranmaktadır. Böylece bireylerin ekonomik hak ve özgürlükleri anayasal çerçevede korunabilecek, diğer yandan da politikacıların uyguladıkları iktisat politikaları popülizmden kurtulacaktır.

Buchanan'a göre Anayasal İktisat; *ekonomik ve politik birimlerin tercihlerini ve faaliyetlerini sınırlayan alternatif yasal, kurumsal ve anayasal kurallar bütünüünün işleyiş özelliklerini açıklamaya çalışır*<sup>60</sup>. Anayasal iktisatçılara göre, devletin ekonomiye artan oranda müdahalesi yarardan çok zarara yol açmaktadır. Çünkü

---

<sup>59</sup> Tenekecioğlu, a.g.m.

<sup>60</sup> Buchanan, "The Constitution of Economic Policy", a.g.m.

devletin ekonomideki payının gereğinden fazla büyümesi ekonomik ve politik yapıda yozlaşmaya neden olmaktadır. Ekonomik anlamdaki yozlaşmanın en belirgin örneği, iktidardaki politikacıların seçim öncesinde kamu harcamalarını arttırması, vergileri düşürmesi, istihdamı arttırmak ve yüksek büyüme hızına ulaşmak için bütçe açıklarına ve fiyat artışlarına göz yumması sonucu, ekonomide seçim dönemlerine bağlı bir konjonktürel hareketin oluşmasıdır. Hükümetlerin yeniden seçilme şanslarını arttırmak amacıyla ekonomiyi manipüle ederek fırsatçı politikalar izlemesinin sonucunda maliye ve para politikalarının etkinliği azalmaktadır. Sonuç olarak ekonomik kararların politize edilmesi kaynak dağılımının bozulmasına, enflasyon oranının, bütçe açıklarının ve işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Devletin aşırı büyümesi sonucu meydana gelen politik yozlaşma türleri ise rüşvet, adam kayırmacılık, hizmet kayırmacılığı, partizanlık, patronaj, lobicilik, rant kollama ve benzeri politik yozlaşma türleri olarak karşımıza çıkmaktadır<sup>61</sup>. Ekonomik ve politik yozlaşmanın genel olarak ortaya çıkardığı en önemli problem ise, bireyin toplum içinde demokratik bir şekilde yaşayamamasıdır.

Anayasalarda gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi ve düzenlemelerin oluşturulan kurumlarca etkili bir şekilde uygulanabilmesinin gerek şartı demokratik bir sistemin olmasıdır. Ancak günümüzde “temsili demokrasi” olarak ifade edilen siyasal sistemin “gerçek demokrasi” olarak görülmesi büyük bir yanılgıdır. Sadece halkın hür iradesi ile seçilmiş olan vekiller, kendilerini halkın hür iradesinin temsilcisi olarak görmektedirler. Oysa ki hiçbir siyasal iktidar halkın hür iradesini yansıtamaz. Seçimi kazanmış olsa da hiçbir iktidara sınırsız yetkileri içeren “yönetim vekaletnamesi” verilemez. Seçim sonuçlarının halkın iradesini yansıtmamasının, dolayısıyla halkın iradesinin temsilcisi olmayan siyasal iktidarın yetkilerinin sınırlandırılması gerekliliğinin en önemli sebepleri aşağıda özetlenmiştir<sup>62</sup>

- *Siyasal İlgisizlik*: Halkın siyasal katılımdan uzak olması halkın tüm iradesini sandığa yansıtmamaktadır. Çoğunluğun seçimiyle başa gelen

---

<sup>61</sup> Ramazan Gökbnar, “Kamu Finansmanında Demokratikleşme ve Ekonomik Anayasa Önerisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1997,03.04.2009, [http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal\\_iktisat/diger\\_yazilar1/gokbnar-ekonomikanayasa-onerisi.pdf](http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar1/gokbnar-ekonomikanayasa-onerisi.pdf).

<sup>62</sup> Coşkun Can Aktan, “Devletin Sınırlandırılması ve Anayasal Demokrasi”, <http://www.canaktan.org>, 20.04.2009 [http://www.canaktan.org/canaktan\\_personal/canaktan-arastirmalari/anayasal-iktisat/aktan-devletin-sinirlendirilmesi.pdf](http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/anayasal-iktisat/aktan-devletin-sinirlendirilmesi.pdf)



siyasetçilerin sadece çoğunluğun tercihlerine yönelik politikalar uygulamaması için yetkilerinin sınırlandırılması gerekmektedir.

- *Siyasal Bilgisizlik*: Seçmenler siyasete ilgisiz olabilecekleri gibi, eksik enformasyon veya taraflı enformasyon gibi nedenlerden ötürü bilgisiz de olabilmektedirler. Bu nedenle seçenler yanlış tercihlerde bulunabileceklerinden dolayı seçim sonuçları seçmenlerin gerçek tercihlerini yansıtmamaktadır.
- *Siyasal Unutkanlık(Amnesia)*: Politikacılar seçmenlerin miyop olduğu kadar unutkan olduğunu da bilmektedirler. Bu nedenle seçimler yaklaştıkça politikacılar da seçmenler gibi sadece kendi önlerini görmekte seçimlerden galip çıkabilmek için genişletici politikalar uygulamaktadırlar. Tek başına siyasal unutkanlık bile iktidarın ekonomik alandaki güç ve yetkilerini sınırlamak için yeterli bir gerektir.
- *Plütokrasi*: Kelime anlamıyla ploutos(zenginler) ve cratos(iktidar) kelimelerinden oluşan bu kavram parasal gücü elinde tutan çıkar ve baskı gruplarının egemenliğini ifade etmektedir. Çıkar lobileri ile oluşturulmuş bir parlamento ise iktidara gelmenin bedelini ödemek durumunda kalacaktır.

Anayasal iktisatçıların üzerinde durduğu, siyasi iktidarın yetkilerinin sınırlandırılmasının gerekliliği konusu uzun geçmişe dayanmaktadır. Sınırsız iktidar tarihte karşılaşılan birçok örnekte olduğu gibi yozlaşmaya meyillidir. Tarihi süreçte, kralın yetkilerinin sınırlandırılması ve hukukun kralın isteklerinden daha üstün olduğu konularını kapsayan Magna Carta (Büyük Sözleşme) siyasilerin yetkilerinin kısıtlanmasının gerekliliği konusunda anayasal düzene ilişkin ilk resmi delil olarak sayılabilir.

Anayasal iktisadın temel felsefesini “sosyal sözleşme teorisi” oluşturmaktadır. Toplumda birlikte yaşayan bireylerin, temel hak ve özgürlükleri ile toplumun içerisinde uyulması gerekli olan informel kuralları ifade eden sosyal sözleşmeler şekil ve amaç yönünden anayasalardan farklı özellikler taşır. Anayasalar yazılı üst hukuk kuralları iken, sosyal sözleşme ilkelerinin yazılı olmasına gerek yoktur. Anayasalar toplumun hukuki ve kurumsal yapısını yönlendirecek prosedürleri belirlerken, sosyal sözleşme temel insani değerleri ortaya koymaya çalışır. Anayasal

İktisat teorisi, iyi bir toplum düzeni oluşturacak politik kural ve kurumların sosyal sözleşme teorisine dayalı olarak, sosyal sözleşmeyi temsil eden anayasalarda güvence altına alınmasını savunmaktadır. Anayasaların oluşturulmasında sosyal sözleşmenin önemini vurgulayan Carrie Chapman Catt'ın şu sözü ise durumun önemini çok güzel vurgulamaktadır; *“hiçbir yazılı kanun halk tarafından desteklenen yazılı olmayan örf ve adet hukukundan daha bağlayıcı olmamıştır”*<sup>63</sup>.

Buchanan, “anayasal demokrasi” ile bireyin hem politik hem de ekonomik hak ve özgürlüklerinin korunmasının önemine dikkat çekmektedir. Bireyin politik hak ve özgürlükleri, ancak devletin politik ve ekonomik hak ve yetkilerinin anayasal normlarla sınırlandırılması ile mümkündür. Bu açıdan ele alındığında Anayasal İktisadın temel amacı, bir anayasa değişikliği söz konusu olduğu zaman, konu ile ilgili herkese yol göstermek, değişikliğin nasıl olması gerektiği yolunda “normatif” nitelikli önerilerde bulunmaktır. Buchanan’a göre sözleşmeci perspektiften bakıldığında en önemli normatif ilke, devletin veya devlet adına bu yetkiyi kullananların hukukun denetimi altına alınmasıdır. O’na göre sözleşmeci yaklaşım ile kollektif karar alma sürecine bütün bireylerin katılımı sağlanacaktır. Böylece, sözleşme ile ortaya çıkacak kurallar, sözleşmeye katılan bütün bireylerin fayda-maliyet hesaplarının bir sonucu olacaktır<sup>64</sup>. Ayrıca “sosyal sözleşme” ile ekonomik alanın kanunla düzenlenmesiyle, ekonomideki olumsuzluklarla ilgili politikacılara yöneltilen ithamların ortadan kalkması ve toplumun hem hukuki hem de kurumsal yapısını yönlendirecek anayasaların, hem vatandaşların hem de siyasetçilerin ortak ve bilinçli çabalarıyla optimal şeklini alması sağlanabilecektir.

Anayasal İktisat teorisyenlerinin oluşturulmasını gerekli gördükleri anayasal düzenlemeler “ekonomik” ve “politik” olarak sınıflandırılabilir.

### **1.2.2.1. Ekonomik anayasa teorisi**

Ekonomik anayasanın amacı, siyasi iktidarın gelir dağılımı, para arzı, faiz oranı, döviz kuru, kamu harcamaları, asgari ücret, vergi oranları ve transfer

<sup>63</sup>Coşkun Can Aktan, “Anayasal Politik İktisat ve Ekonomik Anayasa Üzerine Bazı Sorular ve Cevaplar”, [http://www.canaktan.org/canaktan\\_personal/canaktan-arastirmalari/anayasal-iktisat/aktan-anayasal-iktisat-uzerine.pdf](http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/anayasal-iktisat/aktan-anayasal-iktisat-uzerine.pdf), s.4.

<sup>64</sup> Odabaş, a.g.e., s.80-85.

harcamaları gibi ekonomik konularda istedikleri gibi rahatça davranamayacakları bir sistem oluşturmaktır. Kısacası ekonomik düzenin hukuksal çerçevesini oluşturan ekonomik anayasa dört temel alanı düzenlemektedir. Bunlar üretim, piyasa, para ve bütçe alanlarıdır. Ekonomik anayasa ile bu alanları düzenleyici hukuksal araçlar oluşturulmalıdır<sup>65</sup>. Hangi parti ne kadar oy çokluğu ile iktidara gelirse gelsin, ekonomik konularda yapılacak düzenlemeler anayasal kurallarla belirlenecek ve siyasi iktidar bu kurallar dışında hareket edemeyecektir. Ekonomik anayasa ile devletin ekonomiyle ilgili hak, yetki, görev ve sorumlulukları ile bireyin ekonomik hak ve özgürlükleri belirlenmektedir. Özellikle hükümetlerin seçim ekonomisi ve popülist yaklaşımlarını önlemeyi amaçlayan ekonomik anayasa mali ve parasal disiplinin sağlanmasını hedeflemektedir.

#### **1.2.2.2. Politik anayasa teorisi**

Politik anayasa teorisinin amacı, devletin ekonomik alanda olduğu gibi politik alanda da yetkilerinin sınırlandırılmasıdır. Aynı zamanda devletin görev ve sorumlulukları ile bireylerin politik alandaki hak ve özgürlüklerinin tam olarak belirlenmesi hedeflenmektedir. Politik anayasa teorisine göre, siyasi politikaya normatif ilkeler çerçevesinde belirlenen kurallar ile ahlaki bir boyut kazandırılabilmesi ve politikanın etkili olduğu seçim, yasama, yönetim ve yargı aşamalarındaki politik yozlaşmanın engellenebileceği düşünülmektedir<sup>66</sup>.

Anayasal İktisat Teorisi çerçevesinde önerilen uygulamalar son 20-25 yıldan beridir Avrupa'da da önem kazanmıştır. Ülke düzeyinde İsviçre, Almanya ve ABD'nin bazı eyalet anayasalarında ve en önemlisi Avrupa Birliğine üye ülkelerde "Maastricht Kriterleri" ile Anayasal İktisat uygulamaları görülmektedir. Örneğin İsviçre'de devlet harcamalarını değiştirecek kararların referanduma sunulması zorunludur. Batı Almanya anayasası ise 1967 yılına kadar devletin bütçe açığı vermesini yasaklayan bir hükme sahipti. Bu hüküm ile Batı Almanya aktif bir maliye politikası izleyememiştir. Japonya'da ise 1963'e kadar hükümetlerin bütçe açıklarını borçlanma yoluyla kapatmaları yasaktı. En son olarak 1985 yılında ABD'de Amerikan Kongresinde kabul edilen ve "Gram-Rudman-Hollings Kanunu" diye

<sup>65</sup> Hüsnü Erkan, **Ekonomi Politikasının Temelleri**, İzmir: Aydın Yayınevi, 1984, s.190-204.

<sup>66</sup> Onur, a.g.e., s.25-30.

bilinen bir kanun ile ABD Federal Bütçesindeki açıkların beş yıllık bir süre içinde sıfıra indirilmesi zorunlu hale getirilmiştir<sup>67</sup>. Avrupa Birliğine üye ülkelerdeki Anayasal İktisat uygulamalarına bakıldığında, 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan “Maastricht Anlaşması” ile mali ve parasal disiplinin sağlanması amacıyla üye ülkelerin ekonomi politikalarına önemli sınırlamalar getirildiği görülmektedir. “Yaklaşma Kriterleri” adı verilen ve üye ülkelerin gerçekleştirmesi zorunlu olan koşullar şunlardır<sup>68</sup>.

- Üye ülkelerin enflasyon oranı, Avrupa Para Sistemi (EMS) içinde yer alan en düşük enflasyon oranına sahip üç ülke ortalamasının % 1,5’den daha fazla olmayacaktır.
- Birliğe üye ülkelerin uzun dönem faiz oranı, en düşük faiz oranına sahip üç ülke ortalamasının % 2’sinden fazla olmayacaktır.
- Birliğe üye ülkenin bütçe açığı GSMH’sının % 3’ünü geçmeyecektir.
- Üye ülkenin kamu borcu GSMH’sının % 60’ını geçmeyecektir.
- Birliğe üye ülke, döviz kurunu en az iki yıl Avrupa Para Sistemine ait Döviz Kuru Mekanizması(ERM)’nin düşük dalgalanma marjı içinde tutacak ve yeni ayarlama yapmayacaktır.

Sonuç olarak anayasal iktisat teorisi çerçevesinde getirilen tüm çözüm önerileri, iyi bir toplumsal düzenin oluşturulabilmesi için, normatif değerlerin de göz önünde bulundurulmasını ve anayasaların sadece devlet teşkilatına ilişkin bir düzenlemenin ötesinde daha fazla yarar sağlayacak niteliğe kavuşturulmasını amaçlamaktadır.

### 1.2.3. Kurumsal iktisat teorisi

Kurumsal iktisat, kural ve kurumların önemi üzerinde duran ve iktisadi sistemin, toplumun diğer alanlarıyla nasıl ilişkide olduğunu inceleyen disiplinler arası bir yaklaşımdır. Bu yönüyle günümüzde Kurumsal İktisat, çok geniş bir alanı kapsayan, ortak bir disiplin haline gelmiştir. Kurumsal iktisat, toplumbilim, insanbilim ve politik bilim, hukuk, kamu tercihi, nüfus ve son zamanlarda ruhbilim gibi birçok alan bilgilerini bir araya getirmektedir. Kurumsal iktisat bu özelliğiyle

<sup>67</sup> Savaş, **Politik İktisat**, a.g.e., s.151.

<sup>68</sup> Vural Fuat Savaş, “Uluslararası Ekonomik Anayasal Düzen”, **Marmara Üniversitesi A.T. Estitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 6 (1), 1998, s.149-163.

diğer iktisadi yaklaşımlardan farklı olarak, sorunları tanımlama ve geleneksel iktisat yöntemlerinin bu sorunlar için ılımlı hale getirilmesinin zorunlu olduğu ölçüyü ortaya koymaya çalışmaktadır<sup>69</sup>. Bu açıdan bakıldığında kurumsal iktisat yaklaşımı, Ortodoks iktisadi yaklaşımlardakine göre, mekanik bir şekilde kullanılan geniş ölçekli politika değişkenlerini daha az sağlıyor gibi gözükse de politika belirlemede diğer iktisadi yaklaşımlardan çok farklı değildir. Kurumsal iktisat yaklaşımının en önemli farklılığı sorun tespitine ilişkin olduğu görülmektedir. Kurumsal iktisatçılar için ekonomi, karar verme işlemi veya ihtiyari bir işlemdir. Onlara göre temel ekonomik problem organizasyon ve ekonominin kontrolüdür. Bu da güç sahibi iktidarın yapısal reformuna bağlıdır<sup>70</sup>. Ekonominin kontrolünde çözülmesi zor olan durum iktidar ve iktidar oyunudur. İktidar önemlidir ve ekonomik sistemin işleyişine ilişkin analizlerde yer almalıdır.

Kurumsal İktisatçılar, toplumsal düzenin şart olduğunu, ekonomik düzenin ise toplumsal düzenin bir yönünü oluşturduğunu savunmaktadırlar. Onlara göre ekonomik düzen kendine göre oluşan bir düzen değildir. Ekonomik düzenin kural ve kurumları bireyler tarafından oluşturulabilir. Kurumsal İktisada katkıda bulunan en önemli iktisatçılardan biri North'dur. North çalışmalarında kural ve kurumlar ile ekonomik performans üzerindeki ilişkiyi incelemiş ve özellikle kurumsal değişimin ekonomik performans üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamıştır. North'a göre kurumların toplum için en önemli yönü istikrarı sağlayarak belirsizliği azaltmasıdır. Bu amaçla oluşturulan kurumlar, siyasi oluşumları (siyasi partiler, belediye meclisi, denetleme kurulları vb.), ekonomik oluşumları (şirketler, sendikalar, kooperatifler,vb.), toplumsal oluşumları (spor kuruluşları, klüpler vb.) ve eğitim amaçlı oluşumları (okullar, üniversiteler, meslek eğitimi veren kuruluşlar vb.) kapsamaktadır<sup>71</sup>. Piyasa ekonomisinin temel kurumu, üretim ile ilgili kararları alan ve uygulayan şirketlerdir. Kamusal politika alanında ise en önemli kurum siyasi iktidarı kullanan hükümettir<sup>72</sup>. Günümüzde devleti yöneten hükümetler, etkin bir kamu sektörü reformu için kurumlarını yeniden yapılandırmak durumundadırlar.

---

<sup>69</sup> Thrainn Eggertsson, "Neoinstitutional Economics", **The New Palgrave Dictionary of Economics and The Law**, 1998, 2, pp.665-671.

<sup>70</sup> Alfred S.Eichner, "Prices and pricing", **Journal of Economic Issues**, 1987, 21, pp.1555-1584.

<sup>71</sup> Douglas North, **Institutions, Institutional Change and Economic Performance**, Cambridge: Cambridge University Press, Çev G. Ç. Güven, Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans, Sabancı Üniv.Yay, 2002, İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2002.

<sup>72</sup> Vural Fuat Savaş, **Piyasa Ekonomisi ve Devlet**, Ankara: Liberte Yayınları, 2.Baskı, 2000, s.154.

Yapısal reform uzun vadede etkinlik sağlayacağından dolayı, her ne kadar kısa vadede fırsatçı politikaları tercih eden hükümetler için reformları gerçekleştirmek güç olsa da, bunun gerekliliği özellikle “politik konjonktür teorileri” çerçevesinde yapılan ampirik çalışmalarla vurgulanmaktadır. Buna rağmen politik kararlılık ve kurumsal değişim sorunu, Smith, Malthus, Schumpeter gibi birçok iktisatçının çabalarına rağmen çözülememiş bir sorundur. Bu konu hakkında araştırmalar yapan Cooter, çözüme ilişkin şu dört öneriyi getirmektedir<sup>73</sup>.

- Formel kurumsal düzenlemeler, bilgi sınırlılığı ve işlem maliyetleri hesaba katılarak değerlendirilmelidir.
- Yönetim tarafından oyunun kuralları konmalı, oyuncuların temel sınıfları belirlenmeli, bilgi kaynağını arttırmak için düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin, uluslararası işbirliğini kolaylaştırarak yurt dışından bilgi toplama maliyetini azaltma amacıyla kurumsal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Politik riskler, yüksek ölçüde verimli kurumsal reformları sık sık engellemektedir. Politik riskler yüksek olduğunda, reformlar için desteği alınacak kesimler bu reformları güvenilir bulmayabilirler. Önerilen reformları güvenilir kılmak için en başta bürokrasi olmak üzere kurumlar arasındaki uyum çok önemlidir. Örneğin, bürokrasinin reformların altını oymasını engelleyen ve baştakilerin sözlerini yerine getirmelerini sağlayacak önlemler alınarak güvenilirlik sağlanabilir.
- Reformları gerçekleştirecek olan yetkililerin, alt düzey kurumların, norm ve toplumsal değerlerin gücünü kabul etmesi gerekir. Aynı zamanda alt düzey sınırlayıcı kuralları belirlemeleri ve mümkün olduğunca formel kuralları ve uygulamalarını toplumsal normlara uygun biçimde düzenlemeye çalışmalıdırlar.

Kurumsal iktisat yaklaşımı çerçevesinde kurumsal reformların gerekliliğini belirten görüşler, politikacıların doğru tercihleri oluşturma, politika araçlarını doğru belirleme ve kullanma gereksinimi üzerinde durmaktadırlar ve şu soruların cevaplarını aramaktadırlar. Politikacılar tarafından uygulanan politikalar ne kadar güvenilirdir? Açık hedeflerin amaçlanması ve tecrübelerle yönlendirilmiş işlemlerin

---

<sup>73</sup> Cooter Robert, **Decentralized Law For a Complex Economy: The Structural Approach to Adjudicating The New Law Merchant**, University of Pennsylvania, Law Review, 1996, pp.144-164.

uygulanması mı daha iyi olur? Bu geniş kapsamlı soruların cevabı aranırken 1929 Dünya Buhranı, 1970 stagflasyon krizi ve Sovyet sisteminin çöküşü gibi tarihsel gelişmelere bakıldığında farklı kalıplar sunan uzmanlara ihtiyacın arttığı söylenebilir. Hem makro hem de mikro düzeyde toplumsal sistemlerdeki aralıklı buhranlar ve bunun sonucunda bireysel belirsizlik, çağdaş toplum biliminin hakkında çok az şey bilindiğini gösteren heyecan verici ve önemli bir konudur. Toplumsal sistemin zaman içindeki dinamikleri, politika kalıpları etkileşimlerine bağlı olarak davranışlardaki değişikliklerden ve performansı yükselten veya düşüren kurumsal değişimlerden etkilenmektedir<sup>74</sup>. North kurumsal değişim ve ekonomik performans ilişkisini incelediği çalışmalarında, etkisiz kurumların kalması ve değiştirilememesinin sebebinin yöneticilerin mali ihtiyaçlarının bir sonucu olduğu ve mülkiyet haklarını kendi çıkarları için kullanarak işlem maliyetlerini arttırdıkları sonucuna ulaşmıştır. North'a göre etkisiz kurumların rekabetçi bir ortamda varlıklarını sürdürebilmelerinin sebebi ise bilgi asimetrisi olarak görülmektedir. Genelde aktörler yetersiz bilgiler üzerinde hareket ederler ve doğru kararlar veremezler<sup>75</sup>. Ekonomiyi olumlu şekilde etkileyecek kurumların oluşturulması için ekonomistler, bilim adamları olarak, kurumların ortaya koyduğu alternatifler altında belirli amaçların nasıl daha verimli olarak takip edilebileceği konusunda politik önerilerde bulunabilirler. Kamu politikası önerilen çeşitli kısıtlamalarla daha etkili hale gelebilir<sup>76</sup>.

### 1.2.3.1. Kurum ve kurallar

Kurumlar, anayasalardan toplumsal kalıplara kadar uzanan yelpazede kurallar uygulandığı zaman ortaya çıkan sınırlayıcı kurallardır<sup>77</sup>. Kurumlar olası keyfilikleri ve insan etkileşimlerindeki fırsatçı davranışları sınırlayan insan yapısı kurallardan oluşmaktadır<sup>78</sup>. Sınırlayıcı kurallar, kişilerin seçimlerini ve bu seçimleri teşvik eden argümanları şekillendirir. Kurallar, toplumsal yaşamda insanların ve organizasyonların davranış ve eylemlerine rehberlik eden, izin veren ve aynı zamanda sınırlayan formel ve informel ilkeler ve normlardır. Kurumlar ise bu

<sup>74</sup> Eggertsson, a.g.m.

<sup>75</sup> North, **Institutions, Institutional Change and Economic Performance**, a.g.e., s.140-141.

<sup>76</sup> Wolfgang Kasper and Manfred E.Streit, "Institutional Economics, Social Order and Public Policy", **The Locke Institute, Cheltenham**, Edward Elgar, 1988, pp.27-91.

<sup>77</sup> North, a.g.e., s.65.

<sup>78</sup> Kasper and Streit, a.g.e., pp.27-91.

kurallar çerçevesinde, insanların zaman süreci içinde gösterdikleri davranışların, alışkanlıkların, geleneklerin, değerler ve inançlarının toplamını ifade eder<sup>79</sup>. Ekonomik düzenin kurallarının belirlenmesi ve bu kuralların etkili bir şekilde uygulanabilmesinin altında da kültürel ve ideolojik fikirlerin etkisine değinilmelidir. Bu konuyla ilgili hatırı sayılabilecek kadar çok sayıda iktisatçının çalışmasına rağmen ekonomik performansın şekillenmesinde kültürel inançların rolü üzerine bilinenler oldukça sınırlıdır. Örneğin geçmiş altı yüzyılda batı dünyasının üstünlüğü sadece mülkiyet haklarının yeniden yapılanmasıyla açıklamak yanlış olur ve kapitalizmin yükselişindeki Protestan etiğinin rolü göz ardı edilmemelidir<sup>80</sup>. Ayrıca Japonya'nın teknoloji transferinde gösterdiği başarının nedenlerini araştıran çalışmalardan elde edilen sonuçların başında, Japonya'nın kültürel değerlerine bağlı kalmasının gelmesi de kültürün ekonomiye olan etkisinin önemli bir kanıtıdır.

Kültürel değerlerin ortaya çıkardığı informel kuralların değiştirilmesi oldukça zordur. Formel kurallar ise hükümet tarafından kolayca değiştirilebilmektedir. Formel kurallar; politik (ve yargısal) kurallar, ekonomik kurallar ve sözleşmelerden oluşmaktadır. Politik kurallar devletin öncelik sırasını, onun temel karar alma yapısını ve gündeme ilişkin denetim niteliklerini geniş olarak tanımlamaktadır. Ekonomik kurallar da mülkiyet haklarını tanımlamaktadır. Sözleşmeler ise, alışverişteki belirli anlaşmalarda özel hükümleri taşır.

İnformel sınırlayıcı kurallar, formel kurallar kadar kesin biçimde tanımlanamaz. Onlar, işbirliği sorununa çözümler olarak gelişen anlaşmaları, yürütmenin bilinen standartları olan davranış normlarını ve kendi kendine dayatılan yürütme kodlarını içerir.

Formel ve informel kurallardan oluşan kurumların insanların ekonomik ve diğer işlemlerin katılımında büyük etkisi olduğu ve insanların kendi ekonomik refahlarını ve seçim özgürlüklerini arttıran kurumları tercih ettikleri, genel varsayım olarak kabul edilmektedir. Ancak her kurum toplum refahını arttırmakta ve

---

<sup>79</sup> Coşkun Can Aktan, **Kurumsal İktisat, Kurallar, Kurumlar ve Ekonomik Gelişme**, Ankara: SPK Yayını, 2006, s.45.

<sup>80</sup> Douglas C.North, "The Contribution of the New Institutional Economics to and Understanding of the Transition Problem", **UNU/WIDER**, Annual Lecture, 7 March 1997, çev.Gazi Sonkur, Yeni Kurumsal İktisadın Geçiş Ekonomilerinin Sorununu Anlamaya Katkısı, <http://www.canaktan.org/ekonomikurumsal-iktisat/makaleler/gazi-sonkur.html> , 21.05.2009.



kurumların oluşumu bütünüyle insanların tercihleri ile oluşmamaktadır. Bu açıdan incelendiğinde kurumlar dahili ve harici kurumlar olarak iki şekilde sınıflandırılmaktadır. Dahili kurumlar uzun süre içerisinde insan deneyimleri tarafından oluşmaktadır. İnsanlar kendi yararlarına olacak güvenilir düzenlemeleri keşfederler. Bu düzenlemeler gelenek haline gelmektedir. Böylece herkes tarafından kabul edilen kurallar daimi kurumları oluşturmaktadır. Ancak bazı kurallar politik süreci seçen ve toplum dışında hareket eden ajanlar tarafından dizayn edilir ve zorla kabul ettirilir. Bu kurallar yasallaştırılarak empoze edilmeye çalışılır. Bu tür kurallardan oluşan kurumlar ise harici kurumlar olarak adlandırılmaktadır. Kurumlar(kurallar) siyasiler veya bürokratlar gibi hariciler tarafından empoze edildikçe temel problemler ortaya çıkacaktır. Toplum yararına hareket eden politik birimler yerine, kendi amaçlarına ulaşma eğiliminde olanlar, kuralları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak için fırsat kollayacaklardır. Bu sebeple politika süreçleri kesin kurallara bağımlı olmaya gerek duymaktadır<sup>81</sup>.

Kurallar dizisi olarak tanımlanan kurum kavramı “oyunun kuralları” şeklinde daha geniş kapsamlı olarak da ifade edilmektedir. “Kural” kelimesini “oyun” ile bağlantılı açıklamak anlaşılmasını kolaylaştırması açısından tercih edilmektedir. Tüm oyunların kuralları vardır ve bu kurallar, oyuncuların hareketleri, kullanılan araçlar, oyun alanı, kazananın nasıl belirleneceği gibi parametreleri belirler. Kurumsal iktisadın öncüsü Douglas North’un “*oyuncuların davranışlarını belirleyen oyunun kurallarıdır*” sözü bu söylenenleri özetlemektedir.

Kurumlar, kaynak dağılımını sağlayan sistemleri ve mülkiyet hakkı sistemlerini oluştururlar. Sınırlı kaynakların adaletli bir şekilde dağıtımı için sınırlayıcı kurallara yani denetim mekanizmasına ihtiyaç vardır. Kurumsal iktisadın ilgilendiği önemli konulardan biri olan denetim sorunu, önemli bir iktisadi sorun olan işlem maliyetlerinin nedeni olarak görülmektedir. Kısaca işlem maliyetleri kaynakların belirsiz denetiminin sonucudur. Denetim sorunu, sınırlı kaynaklara yönelik rekabetin bir veya birtakım şekillerle çözülmesi zorunluluğu yüzünden ortaya çıkmaktadır. Bireyler kaynaklar üzerindeki uygun denetimin sağlanmasını devletten beklemektedirler. Ancak kaynakların kaybedilmesinin en önemli sebebinin

---

<sup>81</sup> Kasper and Streit, a.g.e., p.27-91.

ortaklardan birisinin fırsatçı ve aldatıcı davranması olduğu gerçeği hatırlanacak olursa bireyler devlete güvenmekle hata etmiş olabilirler. Çünkü kaynak dağılımını etkin olarak sağlayamayan denetim düzenlemeleri, bazen hem politik olarak güçlü çıkar gruplarını tatmin etmek için hem de sınırlı bilgi dünyasında hükümetlerin geleceği yanlış tahmin ettikleri için uygulanabilmektedir. İşlem maliyetlerinin düşük olması için bireylerin devletin denetim organlarına(kanunlar, polis, mahkemeler) güvenmeleri gerekmektedir. Devlete olan güvenin sağlanması ise güçlü bir kurumsal yapıya bağlıdır. Güçlü kurumsal çerçeve, iş yapmanın genel maliyetini etkilemekten çok daha fazlasını gerçekleştirerek, birçok alanda etkinliğin sağlanmasına ve örgütlenme türlerinin ilerlemesine katkıda bulunur<sup>82</sup>.

### 1.2.3.2.Ekonomik düzenin kuralları

Ekonomik düzen, ekonomik birimlerin karar alanları ve faaliyetlerinin uzun dönemde yerleşmiş çevresel koşullarını belirleyen kural, norm ve kurumlar bütünüdür<sup>83</sup>. Bu tanımla ekonomik düzen, geleneksel ekonomik sistemlere göre daha geniş çevreleri içsel kabul etmektedir. Geleneksel ekonomik sistemler devleti ya tamamen verimsizliğin ve etkinsizliğin kaynağı olarak ya da etkinliği sağlayıcı bir veri olarak kabul etmelerine karşılık kurumsal iktisatçılar, devleti hem bağımlı hem bağımsız değişken şeklinde ele alarak sosyo-ekonomik iktidar yapısı ile ilgilenmektedirler. Piyasayı meydana getiren ve yönlendiren, iktidar yapısını oluşturan mülkiyet hakları gibi ekonomik öneme sahip haklar esasen hükümet politikasının bir konusudur. Ekonomi kısmen hükümet ve politikaları tarafından üretilen, insan yapısı bir şeydir. Ancak iktidara sahip olanların bunu devam ettirebilmek için ekonomi üzerinden manevra yapması önemli bir sosyal sorundur. İktidara sahip olanların ekonomideki rollerini kendi çıkarları için alet etmemeleri, devletin ekonomi politikalarının uzmanlar tarafından belirlenecek kurallara bağlanması ile mümkün olabilir.

Ekonomik düzenin sağlanması için kural ve kurumların üzerinde duran ilk iktisat ve hukuk okulu Freiburg okuludur. Bu okulun iktisatçı ve hukukçuları

---

<sup>82</sup> Eggertsson, a.g.m.

<sup>83</sup> Coşkun Can Aktan, Freiburg Okulunda İktisadi Düşünce: Ekonomik Düzen Teorisi, Ekonomik Anayasa Hukuku ve Sosyal Piyasa Ekonomisi, İçinde: C.Can Aktan, **Politik İktisat**, İzmir: Anadolu Matbaacılık, 2000, s. 153-181.

amaçlarının politik ve ekonomik düzenin temel kural ve kurumlarını içerecek bir ekonomik anayasa oluşturmak olduğunu belirtmişlerdir. Freiburg okulu mensuplarına göre sosyal düzen ve sosyal düzenin alt alanını oluşturan ekonomik düzen, kendiliğinden oluşan ve ahenk içinde devam eden bir düzen değildir. Bu yönüyle doğal düzene ve “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” sloganına karşıdır. Örneğin piyasa ve mübadele kendiliğinden oluşmuş düzenlerdir. Ancak, piyasa kendi doğal işleyişine bırakıldığında bazı olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin piyasa rekabetini engelleyecek oluşumlar neticesinde ekonomik düzen bozulmaktadır. Bundan dolayı piyasada ekonomik birimlerin faaliyetlerinin koordinasyonu, bir sistem ve düzen içerisinde yürütülmesi için ekonomik birimlerin uyması gereken kural, norm ve kurumlar modern toplumlarda genellikle yasalarla belirlenmektedir. Freiburg okulu tarafından “Ekonomik Anayasa” olarak tanımlanan ekonomik düzeni sağlayacak hukuki norm, kural ve kurumlar oldukça geniş olmakla birlikte genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir<sup>84</sup>:

1. Piyasa düzenine ilişkin hukuki norm, kural ve kurumlar

- Rekabet düzenine ilişkin hukuki norm, kural ve kurumlar (Rekabet Hukuku)
- Mülkiyet düzenine ilişkin hukuki norm, kural ve kurumlar (Mülkiyet Hukuku)
- Miras düzenine ilişkin hukuki norm, kural ve kurumlar (Miras Hukuku)
- Ticaret düzenine ilişkin hukuki norm, kural ve kurumlar (Ticaret Hukuku, İcra ve İflas Hukuku)

2. Çalışma ve hizmet düzenine ilişkin hukuki norm kural ve kurumlar (İş Hukuku)

3. Sosyal güvenlik düzenine ilişkin hukuki norm, kural ve kurumlar (Sosyal Güvenlik Hukuku)

4. Mali düzene ilişkin hukuki norm, kural ve kurumlar (Maliye Hukuku)

---

<sup>84</sup> Aktan, **Freiburg Okulunda İktisadi Düşünce: Ekonomik Düzen Teorisi, Ekonomik Anayasa Hukuku ve Sosyal Piyasa Ekonomisi**, a.g.e., s.153-181.

5. Parasal düzene ilişkin hukuki norm, kural ve kurumlar (Para ve Bankacılık Hukuku)
6. Dış ticaret düzenine ilişkin hukuki norm, kural ve kurumlar (Dış Ticaret Hukuku)
7. Entellektüel mülkiyet hakları düzenine ilişkin hukuki norm, kural ve kurumlar (Patent Hukuku).

Literatürde yukarıdaki yasalarda yer alması gereken hükümlere ilişkin oldukça geniş çaplı çalışmalar ve bu çalışmalar sonucu belirlenen öneriler bulunmaktadır. Bu önerilerden, hükümetlerin özellikle seçim dönemlerinde fırsatçı politikaları sonucu kamu harcamalarının ve para arzının artmasını engelleyici sınırlamaları içeren öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

### **1.2.3.3. Kamu harcamaları ile ilgili mali kurallar**

Politikacılar ellerindeki kamu kaynaklarını kamu harcamaları yoluyla halka arz etmektedirler. Kamu harcamaları halkın kamusal mal ve hizmet talebine göre belirlenmektedir. Ancak bilindiği gibi özellikle seçim dönemlerinde kamu harcamaları kamu kaynaklarından daha büyük pay elde etme peşinde koşan çıkar grupları tarafından yönlendirilmektedir. Öncelikli hedefi oy maksimizasyonu olan politikacılar da kamu harcamaları konusunda keyfi davranmaktan kaçınmamaktadırlar. Bu nedenle politikacıların bu savurgan tutumlarını engelleyici kuralların konulması son derece önemlidir. Bunun için yapılabilecek uygulamalar aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

- Toplam kamu harcamaları yükü miktar olarak anayasa ve/veya yasal kurullarla sınırlandırılabilir.
- Toplam kamu harcamaları denk bütçe kuralı ile sınırlandırılabilir.
- Toplam kamu harcamaları bir önceki yıl (veya önceki birkaç yıl ortalaması) bütçe açığı ile ilişkilendirilerek sınırlandırılabilir. Örneğin, kamu kesimi finansman açığının GSYİH (veya GSMH)'ya oranının belirli bir yüzdeyi geçmeyeceği anayasal kural haline getirilebilir.

- Toplam kamu harcamalarının artışı parlamentonun belirli bir çoğunluğunun onayına tabi tutulabilir.
- Kamu harcamalarının artışının ancak vergi artışı ile finanse edilmesi halinde parlamentoda onaylanabileceği anayasada bir kural olarak belirlenebilir. Ağır vergiler, mükelleflerin -aynı zamanda hükümet için seçmenlerin- tepkilerini beraberinde getireceğinden, bu dolaylı olarak kamu harcamalarını sınırlandırıcı bir etki yapacaktır.
- Devletin görev ve fonksiyonlarının anayasada açık bir şekilde belirlenmesi etkin bir şekilde kamu harcamalarını sınırlandırıcı etki yapar. Örneğin, devletin özel teşebbüslerin kolayca arz edebileceği özel malların üretiminde bulunamayacağı, ticari ve belirli sanayi dallarında faaliyet gösteremeyeceği anayasada belirlenebilir.
- Merkezi devletin harcama yetkisinin sınırlandırılmasında önem taşıyan bir kural da idareler arası hizmet ve gelir bölüşümünün anayasa içerisinde açık bir şekilde tespit edilmesidir.
- Günümüzde siyasal iktidarların sorumsuzca belli kesimlere sağladıkları transfer harcamaları (teşvikler, sosyal yardımlar, vs.) da anayasada miktarsal olarak sınırlandırılabilir veya tamamen yasaklanabilir<sup>85</sup>.

#### 1.2.3.4. Parasal kurallar

Politikacıların ekonomiyi manipüle etmek için en çok başvurdukları yöntem para politikası uygulamalarıdır. Para politikası hem daha çabuk harekete geçirilen, hem de etkisi daha çabuk hissedilen araç olduğu için politikacılar tarafından sıklıkla tercih edilir. Seçim dönemlerinde genişletici politika uygulamalarının başında para arzını artırmak gelmektedir. Bu nedenle para arzının kontrolü amacıyla geliştirilen birçok kural bulunmaktadır.

*Friedman Kuralı:* Monetarist iktisadın kurucusu Milton Friedman'a göre ekonomik sorunların temelinde para arzı artışları yatmaktadır. Bundan dolayı anayasada para otoritelerinin para arzını sabit bir oranda arttırabilmelerine ilişkin hükümler yer almalıdır. Böylece enflasyon sorunu çözülebilir. "Friedman Kuralı" olarak adlandırılan bu kural, para otoritesinin para arzını her yıl yüzde 3 ila 5

<sup>85</sup> Coşkun Can Aktan, **Etkin Devlet**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2003, s.57.

oranında arttırılmasını öngörür. Friedman ayrıca savaş ve olağanüstü durumlarda parlamantoya kaliteli çoğunluk oylaması ile belirlenen sınırın üstünde bir para arzı arttırılma yetkisi verilmesinin de anayasada yer alması gerektiğini belirtmektedir<sup>86</sup>. Ayrıca bu kurala göre, enflasyon nedeniyle oluşan nominal artışların devletin lehine vatandaşın aleyhine işlemlerini önlemek için, devletin taraf olduğu sözleşmelerde, bir önceki yılın fiyat seviyesi ölçü alınarak anayasal düzenleme yapılmalıdır<sup>87</sup>.

*Taylor Kuralı:* Bu kural 1993 yılında iktisatçı John Taylor tarafından önerilmiştir. Literatürde “Taylor kuralı” olarak adlandırılan bu kural, parasal otoritenin enflasyonun hedeflenen değeri ile gerçekleşen değeri arasında bir fark olduğunda, bunun nominal faiz oranını kontrol ederek değiştirilebileceğini varsayan bir kuraldır. Eğer enflasyon oranı, hedeflenen enflasyon düzeyinin üzerine çıkarsa, faiz oranı yükseltilmelidir. Kural, politikacıların faiz oranını değiştirerek üretim ve fiyatları stabilize etmeye çabaladıklarını farz eder<sup>88</sup>.

*Fisher-Simons Kuralı (Endeksleme Yöntemi):* Irving Fisher ve Henry Simons tarafından önerilen bu kurala göre para arzı fiyat endeksine bağlı olarak değişecektir. Para arzı ile fiyat endeksi arasında ters yönlü bir ilişki olacak, fiyat endeksi artarsa para arzı azaltılacak, fiyat endeksi azalırsa para arzı arttırılacaktır. Böylece fiyat endeksindeki değişimlere rağmen paranın değeri korunmuş olacaktır. Fisher ve Simons tarafından önerilen bu kural, para otoritesini, para miktarındaki değişikliği bir indekse göre tanımlayarak paranın değerini korumaya yönlendirir<sup>89</sup>.

*Hayek'in Önerisi:* Parasal anayasa içerisinde en radikal olanı Hayek'in önerisidir. Hayek'e göre para basma yetkisi devletten alınarak, özel bankalara verilmelidir<sup>90</sup>. Paranın piyasa şartlarında özel teşebbüsler tarafından arz edilmesi, paranın değerini kaybetmesini önleyecektir. Çünkü paranın değer kaybetmesi, para

---

<sup>86</sup> Coşkun Can Aktan, Utku Utkulu ve SelehattinTogay, **Nasıl Bir Para Sistemi**, İstanbul: İMKB Yayını, 1998, s.71-74.

<sup>87</sup> Savaş, **Anayasal İktisat**, a.g.e., s.63-64.

<sup>88</sup> Sharon Kozicki, "How useful are Taylor rules for monetary policy?," **Economic Review**, Federal Reserve Bank of Kansas City, Q II, 1999, pp.5-33.

<sup>89</sup> Coşkun Can Aktan ve Dilek Dileyici, “Parasal Düzen ve Parasal Anayasa” , **Anayasal İktisat** (Edit C.Can Aktan), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2002, s.525-558.

<sup>90</sup> Savaş, **Anayasal İktisat**, a.g.e., s.65.

basan özel kesimin kârını azaltacaktır. Bu nedenle özel bankalar veya firmalar kâr elde edebilmek için daha dikkatli davranacaklardır<sup>91</sup>.

*Buchanan'ın Önerisi:* Buchanan'a göre para basılmasına ilişkin anayasal bir sınırlandırma olmadığı takdirde, bu yetkiye sahip kişilerin keyfi davranmayacaklarının bir garantisi yoktur<sup>92</sup>. Buchanan ve Brennan, Hayek'in "paranın özelleştirilmesi" önerisini de ele alıp çeşitli alternatifler ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Bu önerilerin ilkinde göre, devletin hiçbir parasal yetkisi olmayacaktır. İkinci alternatif olarak devlet para basma yetkisine sahip olmakla birlikte para piyasasına giremeyecektir. Üçüncü önerileri ise, altın para standardına geçilerek, paranın değerinin altın cinsinde belirlenmesidir. Bu üç öneri oldukça radikal ve gerçekleştirilmesi zor olmakla birlikte, en son alternatif olarak para basma yetkisinin devlette olması, ancak anayasal sınırlamaların konulması önerisi bu iki iktisatçının üzerinde durduğu en önemli konudur.

### 1.2.3.5. Politik düzenin kuralları

Ekonomik düzen için kural ve kurumların olması görüşü genel kabul görmesine rağmen, aynı görüşün politik düzen için de geçerli olması kabul edilmesi daha zor bir olgudur. Ancak, politik "tercihler" de kurumsal kurallar dahilinde bireylerin etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Politik aktörlerin görev ve yetkilerinin sınırları belirlenmediği takdirde, politikacılar faydalarını maksimize edecek politikaları tercih etmekte oldukça rahat davranacaklardır. Politik düzenin sağlanması için getirilen kurallar, hangi siyasal yönetim sistemi için olursa olsun, her türlü güç ve yetkinin kötüye kullanılmasının engellenmesini ifade etmektedir. Aslında bu gücü engelleyen en önemli sistem demokrasidir. Demokrasi, halkın bir aracı olmaksızın kendi kendini yönetmesidir. Bu tanım çerçevesinde, halkın yönetimle ilgili kararları kendisinin alması ve uygulaması "doğrudan demokrasi" olarak adlandırılmaktadır. Ancak doğrudan demokrasinin uygulanması idealden öteye gidememekte, onun yerine "temsili demokrasi" veya "yarı doğrudan demokrasi", doğrudan demokrasinin işlevini yerine getirmeye en yakın siyasal yönetim biçimi olarak kullanılmaktadır.

<sup>91</sup> Aktan ve Dileyici, a.g.e.

<sup>92</sup> James M. Buchanan and Geoffrey Brennan, **Monopoly in Money and Inflation: The Case for a Constitution to Discipline Government**, London: Institute of Economic Affairs, 1981, pp.62-63.

Temsili demokrasi, halkın sahip oldukları siyasal haklarını, yine kendi seçtikleri siyasal temsilcileri vasıtasıyla kullanmalarınıdır. Siyasi temsilciler, halkta kendilerini yönetme yetkilerini devralmaktadırlar. İktidarın sınırlandırılması, temsilcilere halk tarafından verilen bu yetkilerin kötüye kullanılmasını engelleme amacını taşımaktadır. Görevin kötüye kullanılmasını engelleyen en önemli mekanizma ise seçimlerdir<sup>93</sup>. Seçmenler, politikacıları kötü yönetimleri sonucunda tekrar seçmeyerek cezalandırmaktadırlar. Siyasilerin kötü yönetim sergilemesinin, başka bir deyişle görevlerini kötüye kullanmalarının oldukça çeşitli türleri vardır. Siyasal yozlaşma olarak da tanımlanan görevi kötüye kullanma çeşitleri rüşvet, zimmet, irtikap, nepotizm, kronizm, patronaj, siyasal kayırmacılık, logrolling, oy satın alma, rant kollama ve saire olarak sıralanabilir. Burada ilgilendiğimiz konu olan politikacıların yeniden seçilme kaygıları dolayısıyla gerçekleştirdikleri siyasal yozlaşma türleri; siyasal kayırmacılık, patronaj, logrolling(oy ticareti), oy satın alma ve rant kollamadır.

*Siyasal Kayırmacılık:* Politikacıların, kendi siyasal yandaşlarını bazı ayrıcalıklardan, örneğin kamu kurum ve kuruluşlarına yerleştirmek, üst makama terfi ettirmek, yut dışı görevlendirmeleri, lojman sağlamak gibi davranışlarına “siyasal kayırmacılık”, başka bir ifadeyle “partizanlık” denilmektedir. Bu davranışların başta gelen sebebi ise, seçim dönemlerinde kendilerine oy veren kişilerin ödüllendirilmesidir. Partizanlık tüm kamu kurum ve kuruluşlarında görülebilmektedir. Siyasal kayırmacılık en çok kamu kuruluşlarına elemen alımında yapılmaktadır. Siyasal kayırmacılık yerine liyakat ilkelerine dayalı eleman alımının gerçekleştirilebilmesi için öncelikle kamuda işe alınma, terfi, tayin gibi konularla ilgili açık ve adil yasal düzenlemenin bulunması gereklidir. Ayrıca giriş sınavlarının, kamu görevlisi alacak olan kuruluş dışında bağımsız bir organ tarafından yapılması, giriş sınavının test usulüyle yapılması ve sözlü sınavın kaldırılması, test usulüyle yapılamayan sınavlardaki jürilerin tarafsız olmaları için gerekli önlemlerin alınması gibi uygulamalarla siyasal kayırmacılığın önüne geçilebilir.

*Patronaj:* Siyasal süreç sonunda iktidara gelen siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan üst düzey bürokratları görevden almaları ve bu görevlere

---

<sup>93</sup> Coşkun Can Aktan, **Siyasal Yönetim Biçimleri ve Demokrasi**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2005, 8-9.



kendi siyasal yandaşlarını getirmelerine “patronaj” denilmektedir. Patronaj, özellikle kamu kurum ve kuruluşlarının üst düzeyinde görev yapan genel müdür ve genel müdür yardımcılarını gibi pozisyonlar ile kamu iktisadi teşebbüsleri yönetim kurulu başkan ve üyeliklerine atama yapılmasında söz konusu olmaktadır. Bu konuda alınacak önlemlerin en başında yine anayasal düzenlemelerle siyasi iktidarların baskı ve müdahalelerinin sınırlandırılması gelmektedir. Örneğin Merkez Bankası Başkanı'nın daha uzun süre için atanması ve süresi dolmadan görevinden alınamaması sağlanabilir.

*Logrolling (Oy Ticareti) ve Oy Satın Alma:* Logrolling, yasa tasarılarının oylanmasında partilerin kendi çıkarlarına yönelik yasa tekliflerini, diğer parti milletvekilleriyle karşılıklı anlaşarak desteklemelerini sağlamalarıdır. Oy ticareti her zaman çıkar sağlamak için olmayabilir. Bazen iktidardaki parti/partiler ile muhalefet partileri arasında kamu yararına uygun konularda karşılıklı görüşerek uzlaşma sağlanabilir. Buna pozitif oy ticareti denmektedir. Ancak iktidar ile muhalefet bazen ödünler vererek çıkar amaçlı kararlar alabilirler. Bu da negatif oy ticareti yani logrolling olarak adlandırılır. Bu konuyla ilgili en bilindik örnek, partilerin yolsuzluk soruşturmalarında karşılıklı olarak birbirlerini aklamalarıdır. Oy satın almada ise, aynı şekilde partilerin, çıkar amaçlı yasa tekliflerinin onaylanması için bu defa diğer parti milletvekillerine “nakdi ya da aynı menfaatler” sağlamalarıdır. Oy ticaretinin ve oy satın almanın engellenmesi amacıyla, bu kavramların Devlet Ahlak Yasası içerisinde açıkça belirlenmeli ve engellenmesi için düzenlemeler yapılmalı; bu tür yasalar için Anayasa Mahkemesine gitme imkanı olmalı; bu konuyla ilgili şikayetleri parlamento bünyesindeki ahlak komisyonu soruşturmalıdır<sup>94</sup>.

*Rant Kollama:* Ekonomi ve politika ilişkisinde gözlenen rant kollama, devlet tarafından yaratılmış transferleri elde etmek için rekabet edilirken kıt kaynakların harcanmasını ifade etmektedir<sup>95</sup>. Ekonomide rant kollama faaliyetlerinin yaygınlaşmasına neden olan devlet müdahaleciliğidir. Devletin büyümesi, görev ve fonksiyonlarının genişlemesi rant kollama faaliyetlerinin artmasına neden olur. Rant kollama, piyasa mekanizmasında haksız rekabete neden olarak, ekonomik düzenin

---

<sup>94</sup> Coşkun Can Aktan, **Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi, 1980-1990 Türkiye Deneyimi**, Afa Yayınları, İstanbul, s.25-50.

<sup>95</sup> Onur, a.g.e., s.60.

bozulmasına yol açmaktadır. Rant kollamanın sosyal maliyeti israf, hırsızlık ve yağmacılıktır. Serbest ticareti engelleyen tarifeler, kotalar, lisanslar, yatırım ve ihracat teşvikleri, vergi imtiyazları, mali tekeller, transfer harcamaları ve daha birçok müdahaleci iktisat politikası araçları, devletin piyasa sürecine müdahalesinin bir göstergesidir ve “yasal soygun”un gerçekleştirilmesine imkan sağlar<sup>96</sup>.

Rant kollama faaliyeti çerçevesinde bireyler ve baskı gruplarının çıkarlarını maksimize edecek yasal düzenlemeler çıkartılması sonucu, büyük bir toplumsal israf meydana gelmektedir. Çünkü bu süreçte birileri kazanmakta ancak israf edilen kaynakların fırsat maliyetleri düşünülürse toplumun büyük bir kesimi ise kaybetmektedir.

Rant kollama uygulamada monopol kollama, tarife kollama, lisans kollama, kota kollama, sosyal yardım kollama ve tüyo kollama gibi farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Monopol kollama, devlet tarafından verilen veya verilecek olan bir monopol imtiyazı elde etmek için birey ve çıkar gruplarının lobicilik faaliyetlerinde bulunmalarıdır. Tarife kollama, yurt içi piyasada baskı gruplarının karlarını artırmak için belirli mal ve hizmetlerin ithalatına tarife konması veya bunların ithalatının yasaklanması konusunda lobiler oluşturarak hükümete baskı yapmalarıdır. Kota kollama, ithalata konan kota veya kontenjanları elde etmek için yapılan çalışmalardır. Lisans kollama, ithalata getirilen ve bazen dağıtılan tahsisli kotaların lisans belgesini almak için yapılan çalışmalardır. Sosyal yardım kollama, devletten sosyal yardım almak için yapılan çalışmalardır. Tüyo kollama, herhangi bir kurumda veya firmada halka henüz duyurulmamış bilgilerin dışarıya sızdırılmasıyla bazı çevrelerin gelir elde etmeleridir<sup>97</sup>.

J. Buchanan, G. Tullock ve G. Becker gibi düşünürler tarafından geliştirilen “rant kollama” teorisi devletin iktisadi yaşamdaki yerinin iktisadi, siyasi ve sosyal maliyetlerine dikkat Adam Smith’e kadar uzanan liberal bir yaklaşımla dikkat çekmektedir. Adam Smith devletin ekonomiden çekilmesini ulusal zenginliğin ön şartı olarak kabul ederken, bu düşünürler devletin iktisadi hayatta yer almasının pratik sonuçlarına dikkat çekmektedirler. Bu akım yolsuzluk, rüşvet, imtiyaz, iltimas,

<sup>96</sup> Coşkun Can Aktan, [http://www.canaktan.org/din-ahlak/ahlak/rantkollama/rant\\_kollama\\_nedir.htm](http://www.canaktan.org/din-ahlak/ahlak/rantkollama/rant_kollama_nedir.htm), (10.10.2008).

<sup>97</sup> Onur, a.g.e.,s.60-61.

haksız kazanç, rantiyeli sınıf, liyakatsızlık, rekabetsizlik, sahte sadakat gibi kavramlar devletin iktisadi yaşamın içinde bulunmasının doğal birer sonucu olarak geliştiğini ampirik verilere dayalı olarak ortaya koymaktadır. Rant kollama üzerine araştırma yapan Buchanan'a göre, rant kollama faaliyeti içinde olan birinin bundan vazgeçmesi çok zor olacaktır. Ancak rant kollamaya sebep olan fırsatların yok edilmesi için, tek tek yasal düzenlemelere başvurmak yerine anayasal bir düzenleme ile bunun önüne geçilmesi daha kolay olacaktır.

Yukarıda belirtilen uygulamalar maalesef yeniden seçilme kaygısıyla hareket eden politikacıların takip etmek için zaman harcamaktan kaçınmadıkları uygulamalardır. Kısa dönemde çıkar sağlamak amacıyla uzun dönemli ve yapısal sorunlara yol açan bu uygulamaların sakıncaları rasyonel hareket eden bireyler tarafından artık açıkça görülmektedir. Özellikle politik çıkarlarla ilgili yapılan çalışmalarda belirtilen çözüm önerileri çerçevesinde politik düzenin sağlanması için aşağıda belirtilen ilkelerin benimsenmesi gerekmektedir:

- Saydamlık
- Hesap verilebilirlik
- Katılımcılık ve sivil toplum
- Hukukun üstünlüğü
- Siyasal etik
- Yerinden yönetim
- Kalite
- İktidarın Sınırlandırılması
- Kurallar ve kurumlar

Yönetimde demokrasinin artmasını sağlayan bu kurallara uyan şeffaf bir yönetim, öncelikle kamu kaynaklarını tasarruf edemediği ve seçim dönemlerinde fırsatçı politikalar da uygulayamayacaktır.

### 1.2.3.6. Kurum ve kuralların önemi

“Bir toplumda oynanan oyunun kurallarını belirleyen kurumlar”<sup>98</sup>, geniş anlamda ekonomik davranışların teşvik edilmesi, caydırılması ve sınırlandırılması için gerekli olan yapıyı ifade etmektedir. Kurumların kalkınma açısından kritik rolü bulunmaktadır. Kurumcu hipoteze göre, bazı toplumlar üretimi, yatırımı, istikrarı, reformların gerçekleştirilmesini, güvenilirliği ve beşeri sermayeyi geliştirmeyi sağlayan iyi kurumlara sahiptir ki bu ülkeler aynı zamanda başarılı ekonomilere de sahiptirler<sup>99</sup>. Az gelişmiş ülke ekonomilerinde ise, kurumsal kalitesizliğin bir sonucu olarak, siyasal ve ekonomik girişimcilerin önündeki fırsatlar karışıktır. Özellikle büyüyen devlet mekanizmasının yarattığı bürokratik ve hantal kurumsal yapı, siyaset kurumu ve devlet yönetimi arasında sağlanan dengenin siyasilerin fırsatçı davranışları sonucunda bozularak politik yozlaşmanın ortaya çıkması, devletin ekonomideki rolünün sınırlandırılması amacıyla kurumların etkinleştirilmesi sorununu çok popüler hale getirmiştir.

Ülkelerin istikrarlı bir büyüme gerçekleştirmesi için ihtiyaç duydukları temel kurumlar, mülkiyet haklarının korunması, etkin bürokrasi, yolsuzluğun önlenmesi ve politik özgürlükler olarak sıralanmaktadır.

Mülkiyet hakkının güvence altına alınması, bireylerin çalışmalarının sonucundan (ürününden) yararlanma ve bundan gelir elde edebilme haklarının korunmasını ifade etmektedir. Mülkiyet hakkının tanımlanması ve korunması devletin yükümlülüğündedir. Devlet bu yükümlülüğünü etkili bir şekilde yerine getirdiği takdirde işlem maliyetleri düşecek ve bireylerin iktisadi faaliyetleri hız kazanacaktır<sup>100</sup>. Mülkiyet hakkının el değiştirmesi sırasında ortaya çıkan işlem maliyetlerinin en önemli sebebi ise taraflar arasındaki bilgi asimetrisidir. Bilgi asimetrisinin varlığında, işlem maliyetlerinin düşük olmasının yolu ise, güvenilirliğin sağlanmasıdır. Ekonomik işlemlerin gerçekleştirilmesi için güvenin varlığı toplumsal, siyasal ve ekonomik kurumların varlığına bağlıdır. Ancak yöneticilerin mülkiyet haklarını kendi çıkarları için kullanması ve işlem

<sup>98</sup> North, a.g.e., s.9.

<sup>99</sup> Daron Acemoğlu and Root Causes, “A Historical Approach to Assessing the Role of Institutions in Economic Development”, **Finance and Development**, June, 2003, pp.27-30.

<sup>100</sup> M.Faysal Gökalp ve Ercan Baldemir, “Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi**, 8 (1), 2006, s.212-226.

maliyetlerinin yüksek olması, etkisiz mülkiyet haklarına sebep olmakta ve bunun sonucu olarak da, ekonomik büyüme yaratmayan mülkiyet haklarının yayılımı hem tarih boyunca hem de günümüzde geçerli hale gelmektedir<sup>101</sup>.

Başarılı ekonomilerin gerçekleştirilmesi için gerekli diğer kurumsal düzenlemeler ise, bürokrasinin etkinliği ve yolsuzluğun önlenmesidir. Toplumsal kararların verilmesinde rol alan devletin ve bürokrasinin, etki alanlarını ve kendilerine sağladıkları kazançları arttırma güdüsü ile davranış sergiledikleri, birçok ampirik çalışmayla da kanıtlanmış çok önemli bir sorundur. Anayasal kısıtlamalarla ve gerekli kurumsal düzenlemelerle, yönetimde bulunanların ve seçkin grupların toplumun gelirlerini, yatırımlarını ve diğer faaliyetleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarının önlenmesi gerekmektedir.

Kurumsal sorunların çözümüne ilişkin makroekonomik gelişmeler çerçevesinde öne çıkan bir başka önemli konu ise, para politikasını yürütme yetkisinin bağımsız bir Merkez Bankasına devredilmesi gerekliliğidir. Enflasyonun istikrarına, toplumsal tercihleri yansıttığı varsayılan hükümetten daha fazla ağırlık veren bağımsız bir merkez bankası daha uzun vadeli ilkeler doğrultusunda davranarak, hükümetin para politikası araçlarını kısa vadeli siyasi çıkarları için kullanmasını engelleyecektir.

Kamu yönetimini elinde bulunduran kişilerin, bu güçlerinin kurallarla sınırlandırılması belirsizliği azaltacaktır. Ekonomik yaşamda önemli bir sorun olan belirsizliğin ortadan kalkmasıyla daha doğru kararlar alınabilecek, istenilen amaçlara daha kolay ulaşılacaktır. Bu sonuç ekonomik kararlar için geçerli olduğu gibi, siyasi süreç için de geçerlidir. İktidara sahip olan siyasiler, fırsatçı politikalarla oy kazanamayacak, ancak gerçekten çoğunluğu memnun edecek başarılı politikalar uyguladıkları takdirde yeniden seçilme şansı elde edebileceklerdir.

#### **1.2.4. Politik konjonktür dalgalanmaları teorisi**

Ekonomideki dalgalanmaları açıklamaya çalışan “konjonktür dalgalanmaları teorileri” çok uzun zamandan beri iktisatçıların ilgilendikleri bir konudur. İktisatçıların arasında, konjonktür dalgalanmalara tarihsel gelişmelere dayalı olayların neden

---

<sup>101</sup> North, a.g.e., s.42-43.

olduğu kanısı genel kabul görmektedir. Özellikle 18. yüzyılda ülkelerin sanayileşmeleriyle ortaya çıkan konjunktür dalgalanmalarla birlikte, ekonomistler sürekli büyüyen dünyadaki bu depresyonları açıklamaya çalıştılar. 1848’de Marks ve Engels’in “Komünist Manifesto”larında “ticari kriz” olarak tanımladıkları konjunktür dalgalanmaların, kapitalizmin doğal özelliği olduğunu ileri sürmüşlerdir. 19. yüzyılda Jevons tarafından öne sürülen teoriye göre konjunktür dalgalanmaların sebebi, güneş lekelerinin bazı yıllar bolluk bazı yıllar ise kötü hasada neden olmasından kaynaklanmaktaydı<sup>102</sup>. Jevons gibi neo klasik iktisat düşüncesine sahip olan Marshall ise konjunktür dalgalanmaları, emek süreçlerindeki ve bunlar arasındaki uzmanlaşma ve karşılıklı etkileşim ile açıklamıştır.

Keynes ise ekonominin kendiliğinden dengede olacağı fikrine karşı çıkmış ve hükümetin müdahalesi ile konjunktür dalgalanmaların kontrol edilebileceğini savunmuştur. 1929 bunalımıyla klasik yaklaşımın gözden düşmesiyle, Keynes’in “genel teorisi” popüler olmuştur. Keynes hükümetin ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla kriz zamanlarında genişletici iktisat politikalarını uygulamalarını önerirken, “politikacıların kamu yararına hareket edecekleri, kendi çıkarları doğrultusunda politika araçlarını kullanmayacakları” yönünde iyimser bir varsayımı kabul etmektedir. Monetarist iktisadın öncüsü Friedman ise Keynes’in talep yanlı politika önerisinin tersine, para arzının fazla veya eksik olmasının reel ekonomiyi etkilediği ve reel ve parasal faktörler arasındaki bu açığın konjunktür dalgalanmalarını körüklediğini ileri sürmüştür. Friedman, kurala dayalı politika ile devletin ekonomiye müdahalesinin önlenerek para ve maliye politikası araçlarının politikacıların eline verilmemesinin popülist politikaları da önleyeceğini düşünmektedir. Yeni klasik iktisatçılar, rasyonel beklentiler varsayımını ortaya atarak; ekonomik aktörlerin, devlet politikalarının sonuçlarını öngörebildikleri için beklentilerini ona göre revize edeceklerinden politika uygulamalarının başarılı olamayacağını ileri sürmüşlerdir. Yeni Klasik iktisatçıların konjunktür dalgalanmalara yönelik teorileri, “eksik bilgi”, “reel konjunktür” ve “sektörel değişim” teorileri olmak üzere üç sınıfta toplanabilir. Her üç teori de konjunktür dalgalanmaları açıklamakta farklı yaklaşımlar getirmelerine rağmen üçü de fiyat ve ücretlerin esnek olduğunu kabul eder. Bunun üzerine Yeni Klasikçilere karşıt görüş olarak Yeni Keynesçi iktisatçılar ise, ücret ve

---

<sup>102</sup> Cafer Unay, Ekonomik Konjunktür, Beşinci Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 1996, s.95.

fiyatların esnek olduğu ve piyasanın kendiliğinden dengeye geleceği görüşünü reddederek, devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunmuşlardır<sup>103</sup>.

Konjonktür dalgalanmalar çerçevesinde şimdiye kadar kısaca bahsedilen geleneksel ekonomi teorileri, hükümetin rolünün sosyal faydayı maksimize etmekten ibaret olduğunu ileri sürmektedirler. Bu teoriler hükümet davranışlarının ekonomiye etkisini her yönüyle incelemediklerinden dolayı ekonomideki iniş çıkışları açıklamada yetersiz kalmaktadırlar. Bununla birlikte bazı iktisatçılar iktisadi düşüncenin tarihsel gelişimine paralel olarak çok uzun zamandan beri konjonktür dalgalanmalara alternatif bir yaklaşım olarak siyasetin etkisini ele alan “Politik Konjonktür Dalgalanmaları” teorisini geliştirmişlerdir. Bu teorinin çıkış noktası, nasıl ekonomik birimler kendi çıkarları doğrultusunda hareket ediyorsa iktidardaki politikacıların da kendi çıkarları doğrultusunda hareket edecekleri ve politikacıların politikaları uygulamak için iktidarı talep etmedikleri, iktidara gelmek için politika uyguladıkları savıdır. Başka bir deyişle, politikacılar iktidara gelmek için politika üretmektedirler, politika üretmek için iktidara gelmemektedirler<sup>104</sup>.

Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi’ne göre, kendi çıkarlarını düşünen iktidar politikacıları seçimlerden önce konjonktür ekonomiyi manipüle edici politikaları uygulamaya koymaktadırlar. Çünkü seçmen davranışlarını belirleyen en önemli unsurlardan biri, hükümetin başarısını simgeleyen ekonomik performans göstergeleridir. Dolayısıyla PBC teorisine göre, yeniden seçilme şanslarını arttırmak isteyen hükümet, seçmenlerin oyunu kazanabilmek amacıyla seçimlerden önce vergileri azaltma, kamu harcamalarını ve para arzını artırma gibi genişletici politikalar uygulamakta, seçim sonrasında ise seçim öncesinde uygulanan politikalar neticesinde ortaya çıkan bütçe açıklarını gidermek ve enflasyonu düşürmek amacıyla daraltıcı politikalar izlemektedirler. Sonuçta bir seçimden diğerine eşit olan bu politik hareketlerin sonucunda politik konjonktür dalgalanmalar meydana gelmektedir.

---

<sup>103</sup> Erkan Özata, “Türkiye’de Konjonktürel Dalgalanmaların Zaman Serisi Analizi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.72-102.

<sup>104</sup> Anthony Downs, “An Economic Theory of Political Action in A Democracy”, **Journal of Political Economy**, 65 (2), 1957, pp.135-150.

PBC teorisi literatürüne bakıldığında, başlangıç kabul edilebilecek olan Downs'un "oy maksimizasyonu modeli"nin siyaset ve ekonomi ilişkisine dikkat çektiği görülmektedir. Kamu harcamalarının artışına dikkat çeken Downs'a göre politikacılar seçmen taleplerine yanıt vermek ve böylece onların oylarıyla yeniden iktidara gelmek güdüsüyle hareket etmektedirler. Downs çalışmasında hükümet ile ilgili üç noktaya dikkat çekmektedir. Birincisi, hükümetin sosyal fonksiyonu ile özel amaçları benzer değildir. İkincisi, hükümetin özel amacı sosyal faydayı maksimize etmek değil oy oranını arttırmaktır. Üçüncüsü, hükümet diğer partilerle iktidar konusunda rekabet eden bir konumdur<sup>105</sup>. Bu durumda ekonominin gidişatı hükümetin bu rekabetten galip çıkmasının anahtarıdır. Bu çerçevede kamu harcamalarının yanı sıra politik kaynaklı ekonomik dalgalanmaların fiyat, çıktı ve istihdam düzeyi üzerindeki etkilerine ilişkin çalışmasıyla Kalecki teoriye önemli katkıda bulunmuştur. Kalecki, Keynes'in iyimser yaklaşımıyla politikacıların sosyal refahı arttırmak ve ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla politika üretecekleri varsayımına karşı çıkmaktadır<sup>106</sup>.

Hükümet davranışı konusuna vurgu yapan Downs'dan sonra Frey ve Lau 1968<sup>107</sup> yılında yapmış oldukları çalışmalarıyla, matematiksel bir model ile hükümet davranışını ortaya koymuşlardır. Frey ve Lau'nun modeli, ekonomideki politik nedenli dalgalanmaların analizini ve açıklamasını yapmaktadır. Hükümet davranışı modeli olarak adlandırılan bu modele göre,

- Ağırlıklı bir ideolojinin olmadığı ülkelerde politik sistemin ekonomide dalgalanmalar meydana getirmesi mümkündür.
- Ekonomik değişkenlerin durağan oldukları varsayımı altında, bir seçimden diğerine kadar hemen hemen eşit uzunluktaki dalgalanmalar, tesadüfi olumsuzluklara rağmen ve modelin dışsal faktörlerinin değişmediği durumda aynen tekrarlanmaktadır.
- Hükümet davranışı modeline göre, iktidardaki parti eğer tekrar seçileceğinden eminse, seçimlerden önce fırsatçı politikalara başvurmak durumunda kalmamaktadır.

---

<sup>105</sup> Downs, a.g.e. pp.135-150.

<sup>106</sup> Kalecki, a.g.m., pp.322-331.

<sup>107</sup> Bruno S. Frey and Lawrence J. Lau, "Towards a Mathematical Model of Government Behaviour", *Zeitschrift für Nationalökonomie*, 28, 1968, pp.377-378.



Downs'un düşüncesini dinamik optimizasyon metodunu kullanarak matematiksel bir şekilde kanıtlayan Nordhaus, politik konjonktür dalgalanmalarının teorik temellerini oluşturmuştur. Nordhaus'a göre bir siyasi parti rakiplerini egale etmek için her seçim dönemi içerisinde belirli bir zaman diliminde işsizlik ve enflasyon politikalarını belirli bir yönde şekillendirebilir. Bu durum bir seçimden diğerine politik kaynaklı bir konjonktür yaratacaktır. Nordhaus modelinde, iktidar partisinin seçimlerden önce kitleleri memnun edecek ekonomi politikaları üzerinde yoğunlaşmaktadır ve yalnızca iki değişken "enflasyon ve işsizlik" ile ilgilenmektedir. Nordhaus politikacıların seçimlerden önce hızlı büyüme yaratacak ve işsizliği düşürecek toplam talebi arttırıcı politikalar takip ettiğini ve seçimlerden sonra bu politikanın sonucunda ortaya çıkacak enflasyonist baskıları giderici politikalar benimsediklerini ileri süren fırsatçı PBC modelini ileri sürmüştür. Nordhaus'un orijinal modelinin varsayımları aşağıdaki gibidir;

- Ekonomi Phillips eğrisi tarafından tanımlanmaktadır
- Enflasyon beklentileri adaptiftir
- Politikacılar toplam talebi doğrudan etkileyen bir politika aracını kontrol etmektedirler. Bu enflasyonun doğrudan politikacılar tarafından kontrol edildiği anlamına gelmektedir.
- Politikacılar fırsatçıdır. Onlar sadece iktidarda kalmayı amaçlamaktadırlar ve partizan hedefleri yoktur.
- Seçmenlerin hafızası zayıftır ve geçmişe dönüktür. Onlar hükümetin performansını iktidar partisinin iktidarı süresince ele almakta ve genellikle geçmiş gözlemleri hesaba katmamaktadırlar.
- Seçimlerin zamanlaması dışsal olarak sabittir.

Bu varsayımlara dayalı olarak Nordhaus ampirik çalışmalarında aşağıdaki sonuçları elde etmiştir<sup>108,109</sup>;

- Her hükümet aynı şekilde takip ettikleri politika ile iktidar süresinin sonuna doğru kısa dönem Phillips eğrisinin avantajını kullanarak seçimlerden önce ekonomiyi genişletici politikalar uygulamaktadırlar,

<sup>108</sup> Nordhaus, **The Political Business Cycle** a.g.m.

<sup>109</sup> William Nordhaus, Alberto Alesina and Charles L. Schultz, "Alternative Approaches to The Political Business Cycles", **Brookings Papers on Economic Activity**, 1989, 1989 (2), pp.1-68.

- Genişletici politika sonucunda enflasyon seçim dönemlerinde artmaktadır,
- Enflasyon seçimlerden sonra ekonomik daralmaya neden olan daraltıcı politikalarla azaltılmaktadır,
- Ekonomi enflasyon eğilimi gösterir,

Nordhaus(1975) dokuz sanayileşmiş ülke (Avusturalya, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, Yeni Zelanda, İsveç, İngiltere, Amerika) için yapmış olduğu çalışmada bu sonuçlar için ampirik kanıtlar sunmuştur. 1947-1972 yılları arasındaki dönem için işsizlik oranlarını kullandığı çalışmada, Almanya, Yeni Zelanda ve ABD için önemli oranda politik konjonktür dalgalanmalarının olduğu, Fransa ve İsveç'te daha zayıf etkilerin olduğu, Avusturya, Kanada, Japonya ve İngiltere'de ise çok daha zayıf etkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır<sup>110</sup>.

Ryan Amacher ve William Boyes çalışmalarında, 1952-1975 yılları arasındaki ABD başkanlık seçimlerini iktidardaki partinin kazanıp kaybetmesine göre gruplayarak, öncelikle seçimlere kadar ve seçim sonrası dönemde işsizlik oranının hareketlerini üç aylık sekiz dönemde gözlemişlerdir. Amacher ve Boyes seçim öncesinde iktidar olan parti kazandığında işsizliğin önemli ölçüde azaldığını görmüştür<sup>111</sup>.

Politik konjonktür dalgalanmalar ile ilgili yapılmış olan çalışmalara bakıldığında bu konuyla ilgili literatürün iki dalgada gelişmiş olduğu görülmektedir. Birincisi yukarıdaki çalışmalarda olduğu gibi 1970'li yıllardaki, fırsatçı ve partizan olmak üzere iki sınıfta ele alınan geleneksel yaklaşımdır. İkinci olarak, 1980'li yıllarda popüler olan “rasyonel beklentiler teorisi” ile birlikte politik konjonktür dalgalanmalar teorisi ciddi bir eleştiriye uğramış olsa da, yapılan ampirik çalışmalarla rasyonel beklentiler varsayımının geçerli olması halinde de PBC teorisinin açıklayıcı olabileceğine ilişkin pozitif bulgular elde edilmiştir. Böylece faydacı hükümetlerin davranışlarını özellikle hükümetler ve vatandaşlar arasındaki bilgi asimetrisinden faydalanarak açıklamayı hedefleyen, rasyonel bekleyişler ve oyun teorisi yaklaşımını içeren, “modern politik konjonktür dalgalanmaları teorisi” geliştirilmiştir.

<sup>110</sup> Nordhaus, **The Political Business Cycle**, a.g.m.

<sup>111</sup> Ryan C. Amacher and William J.Boyes, “Unemployment Rates and Political Outcomes:An Incentive for Manufacturing a Political Business Cycle”, **Public Choice**, 38, 1982, pp.197-203.

### 1.2.5. Geleneksel yaklaşım

Politik konjonktür dalgalanmaları literatürünün rasyonel beklentiler teorisinden önceki modellemeleri literatürde “geleneksel yaklaşım” olarak adlandırılmaktadır. Geleneksel yaklaşımda, öncelikle Nordhaus tarafından geliştirilen “fırsatçı model” ve fırsatçı modele eleştirel yaklaşım olarak geliştirilen “partizan model” yer almaktadır.

#### 1.2.5.1. Fırsatçı model

Bu teörinin ilk formülasyonunda, fırsatçı politikacıların kendilerinin geçmişteki icraatlarının farkında olmayan saf seçmenlerin, Phillips eğrisi kullanılarak manipüle edici politikalarla ikna edilebilecekleri tezi yer almaktadır. Bu model ile hükümetlerin seçimlerden önce genişletici politikalar uyguladıkları, seçimlerden sonra ise bütçe açıklarını kapatmak ve enflasyonu önlemek amacıyla daraltıcı politikalar uyguladıkları vurgulanmaktadır. Seçmenler bu döngünün farkında olmadan, ekonominin iyi olduğu seçim öncesi dönemde tepkide buldukları için oylarını iktidar partisinden yana kullanmaktadırlar. Bu sebeple fırsatçı modele göre, iktidar partisi ideolojik davranmaktan ziyade sadece oy kazanmak amacıyla politikalar uygulamaktadırlar. Sonuç olarak geleneksel fırsatçı modellerin ampirik öngörülleri aşağıdaki gibi özetlenebilir<sup>112</sup>;

- Seçimlerden önceki ve sonraki ilk yılda ekonomide genişleme olmaktadır. GSMH normalin üzerinde büyümekte, işsizlik seçim yılında normalin altında kalmaktadır.
- Enflasyon seçimden önceki ve sonraki yıllarda ani bir artışa geçmektedir.
- Seçimden sonra başlayan resesyonla birlikte enflasyon düşmektedir.
- Farklı hükümetler ve politikalar arasındaki farklılık yoktur.
- Seçim yıllarında işsizliğin düşük ve büyümenin yüksek olduğu dönemlerde iktidar partisinin tekrar seçilme ihtimali daha yüksektir.

Geleneksel fırsatçı modelin teorik alt yapısı Nordhaus tarafından oluşturulmuştur. Nordhaus ilk olarak hükümetlerin işsizlik ve enflasyon arasında bir tercih yapmaları üzerinde durmuştur. Nordhaus, seçmenlerin oylarını iktidar partisi

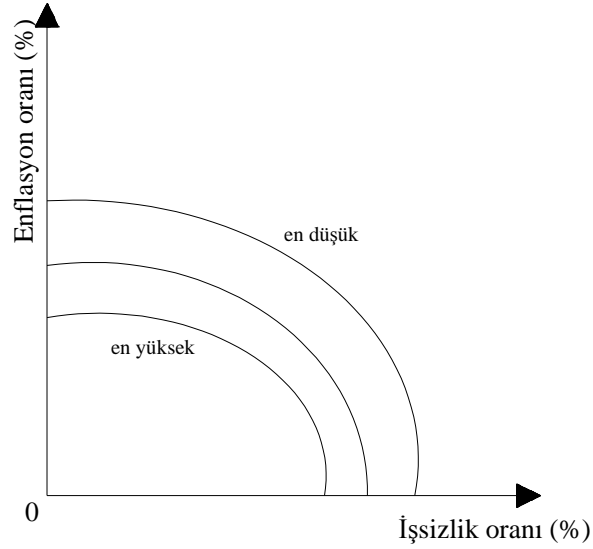
---

<sup>112</sup> Alberto Alesina, Nouriel Roubini and Gerald D. Cohen, **Political Cycles and Macroeconomy**, London, England: MIT Pres, 1999, pp.15-17.

lehinde kullanmaları için işsizlik ve enflasyon kombinasyonunun formülasyonunu aşağıdaki şekilde tanımlamıştır.

$$V_t = g(u, \pi) \quad (1)$$

Burada “V” iktidar partisinin oy alma gücünün ölçüsüdür. “u” işsizlik oranı, “ $\pi$ ” enflasyon oranını temsil etmektedir. Her bir argümana kıyasla V’nin kısmi türevleri negatiftir, çünkü u ve  $\pi$ ’nin yüksek oranları, oy kaybına neden olmaktadır. Başka bir deyişle, seçmenler düşük işsizlik istemelerinin yanı sıra enflasyonun da yüksek olmamasını istemektedirler.



**Şekil 2.1. Toplam oy fonksiyonu eğrisi (isovote eğrisi)**

**Kaynak:**Nordhaus, W.D., 1975, The Political Business Cycle, The Review of Economic Studies, Vol. 42, No. 2, pp.176.

Kısa dönemde farklı enflasyon ve işsizlik oranı bileşenlerini gösteren bu eğrilerden en yükseği en düşük V ile bağlantılıdır. Başka bir deyişle orijine en yakın eğri siyasal iktidarın en fazla oy alabileceği işsizlik ve enflasyon bileşenlerini göstermektedir. Bu eğriler u ve  $\pi$  değişkeleri arasında politik açıdan bir dengenin olduğunu göstermektedir. İktidar partisi eğer yüksek enflasyon nedeniyle oy kaybedeceğini anlarsa bunu işsizlik oranındaki azalma ile telafi edeceğini ümit edebilir. Bu iki değişkenin arasındaki ilişkinin politik boyutu aslında Phillips eğrisi

analizine dayanmaktadır<sup>113</sup>. Nordhaus'a göre ekonomide Phillips eğrisinin geçerli olmasından dolayı, ekonomik aktörler tarafından enflasyon öngörülememektedir. Bu şekilde enflasyonun uyarlanmış olmasıyla ekonomi fiili enflasyona belirli bir zaman gecikmesiyle yakalanmaktadır<sup>114</sup>.

1960'lı yıllardan 1970'li yılların başlarına kadar Keynesyen iktisadın popüler olduğu dönemde Phillips eğrisi analizi yaklaşımı ile düşük işsizliğin ancak yüksek enflasyon maliyeti karşılığında sağlanabileceği görüşü Nordhaus'un teorisinde olduğu gibi birçok iktisatçı tarafından kabul gören bir teoriydi. Ancak Milton Friedman ve Edmund S. Phelps yapmış oldukları çalışmalar ile enflasyon ile işsizlik arasındaki bu ters ilişkinin uzun dönemde geçerli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu iktisatçılar Phillips eğrisinin sadece kısa dönemde geçerli olacağını, uzun dönemde ise enflasyonist beklentilerin yukarı doğru revize edilmesiyle dik bir eğri konumunda olduğunu ileri sürmüşlerdir. Friedman ve Phelps'in ileri sürdüğü Phillips eğrisinin kısa dönemde geçerli olduğu varsayımı geleneksel fırsatçı modellerin gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Çünkü Phillips eğrisinin kısa dönemde geçerli olması, politikacıların yeniden seçilme güdülerini ile işsizlik ve enflasyon değişkenlerini kullanarak ekonomiyi manipüle edip, seçmenlerin oylarını kendi lehlerine çevirme şansı yaratmaktadır<sup>115</sup>.

Kısa dönem phillips eğrisi analizi yaklaşımı ile daha önce Şekil 2.1.'de verilmiş olan politikacıların tekrar seçilme şansının en yüksek olduğu orijine en yakın olan eğrinin eksenleri kestiği nokta, politikacıların seçim dönemlerinden önce uygulayacakları politikanın yani enflasyon ve işsizlik kombinasyonunun optimum olduğu noktayı vermektedir. Politik konjonktür dalgalanmaları, iktidardaki politikacıların bu noktaya ulaşma çabalarından kaynaklanır.

Nordhaus'un fırsatçı modelinin temel varsayımları aşağıdaki gibi sıralanabilir<sup>116</sup>:

- *Ekonomi beklentilere dayalı Phillips eğrisi tarafından tanımlanmaktadır.*

<sup>113</sup> Nordhaus, **The Political Business Cycle**, a.g.m.

<sup>114</sup> Onur, a.g.e.s.73.

<sup>115</sup> Seyfettin Erdoğan, **Politik Konjonktür Hareketleri Teorisi Perspektifi İle Siyaset Ekonomi İlişkileri**, İstanbul: Değişim Yayınları, 2004, s.160-170.

<sup>116</sup> Alesina, Roubini and Cohen, a.g.e., pp.17-18.

$$Y_t = \check{Y} + \gamma(\pi_t - \pi_t^e); \quad \gamma > 0 \quad (2)$$

$Y_t$  büyüme oranı,  $\check{Y}$  değişkenin gerçek değeri,  $\pi_t$  enflasyon oranı,  $\pi_t^e$  beklenen enflasyon oranı ve  $\gamma$  pozitif parametredir. Eşitlik (2) basitçe gösteriyor ki siyasetçiler  $\check{Y}$ ,  $\pi_t$  ve  $\pi_t^e$  ile büyüme verilerini yönlendirirler.

Philips eğrisi işsizlik bakımından şu şekilde tanımlanır;

$$u_t = \tilde{u} - \gamma'(\pi_t - \pi_t^e); \quad \gamma' > 0 \quad (3)$$

$u_t$  işsizlik oranını,  $\tilde{u}$  doğal işsizlik oranını ifade etmektedir.  $\gamma' = \gamma = 1$  olduğu varsayılırsa bu eşitlik şu şekilde basitleştirilir:

$$Y_t = \check{Y} + \pi_t - \pi_t^e \quad (4)$$

Eğer enflasyon beklenen enflasyonu aşarsa, işsizliğin büyüme haddi doğal düzeyinin altına düşecektir.

- *Enflasyon beklentileri uyarlanabilir.*

Geleneksel fırsatçı model, beklenen enflasyonun geçmişteki enflasyon değerlerine bakılarak belirleneceğini savunmaktadır.

$$\pi_t^e = \pi_{t-1} + \lambda(\pi_{t-1}^e - \pi_{t-1}); \quad 0 < \lambda < 1 \quad (5)$$

formülde  $\lambda$  enflasyon tahmininde geçmiş dönemlerdeki hatalara karşı bugünün reaksiyonlarını göstermek için kullanılır.  $\lambda$ 'nın küçük değerleri  $t$  dönemindeki beklenen enflasyon ile geçmişteki enflasyonun geçmişteki tahminsel hataları dikkate almaksızın neredeyse birbirinin aynısı olduğunu gösterir. Basit tekrarlamaların yerine konumasıyla aşağıdaki formül elde edilir;

$$\pi_t^e = (1 - \lambda) [\pi_{t-1} + \lambda\pi_{t-2} + \lambda^2\pi_{t-3} \dots] \quad (6)$$

(3) ve (6) eşitliklerini kullanarak adaptif beklentiler altında beklentilerin eklendiği Phillips eğrisi elde edilir.

$$y_t = \bar{y} + \pi_t - (1-\lambda) \sum_{j=0}^{\infty} \lambda^j [\pi_{t-j-1}] \quad (7)$$

Eşitlik (7) uygun bir enflasyon oranı  $\pi_t$  seçilerek politikacıların istenen büyüme hızına ulaşip, bu seviyeyi devam ettirebileceklerini belirten modelin temel özelliklerinden biridir.

- *Politikacılar birbirlerine benzerler ve hepsi de görevde kalmayı tercih ederler.*

Bu çıkarım görevde olan hükümetle, muhalifin yeniden seçilebilme ihtimallerini arttırabilmek için yeni yollar arayan rasyonel bireyler olduklarını belirtmektedir. Tüm seçmenlerin tercihi birbirine benzediği varsayıldığından, bu ölçüt onların bir göstergesidir. Görevdeki hükümetin seçmenin tercihini bilmesi, hem seçmenin hem de politikacıların benzer amaç fonksiyonlarına sahip olması, hükümetin (7) eşitliğine konu olan toplam oylama fonksiyonlarını arttırmasına yardım eder.

$$V_t = \sum_{i=0}^t \beta^i g(y_t, \pi_t) \quad ; 0 < \beta < 1 \quad (8)$$

$\beta$  seçmenin hesaba katma faktörünü simgelemektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, eşitlik (8)'i maksimize eden bir enflasyon planına  $\pi^*$  duyulan ihtiyaçtır. Yani toplam oy oranını maksimize etmek için seçim döneminde istenen düzeyde büyüme oranı gösteren bir enflasyon seviyesi seçilmelidir.

- *İki aday vardır, hükümet ve muhalefet. Parti ilişkileri ihmal edilmiştir.*

- *Seçmenler hem işsizlikten hem de enflasyondan hoşlanmazlar.* Eğer ekonomi yolundaysa seçmenler, hükümet için oy kullanırlar. Seçmenler miyoptur ve geleceği çok fazla düşünmezler. Seçmenlerin benzer tercihlerinin olduğu varsayılır. Seçmenler miyoptur çünkü ekonominin sadece o günkü performansını düşünürler ve geleceği şiddetle görmezden gelirler.

- *Politikacılar mali siyaset araçlarını kontrol ederler.*

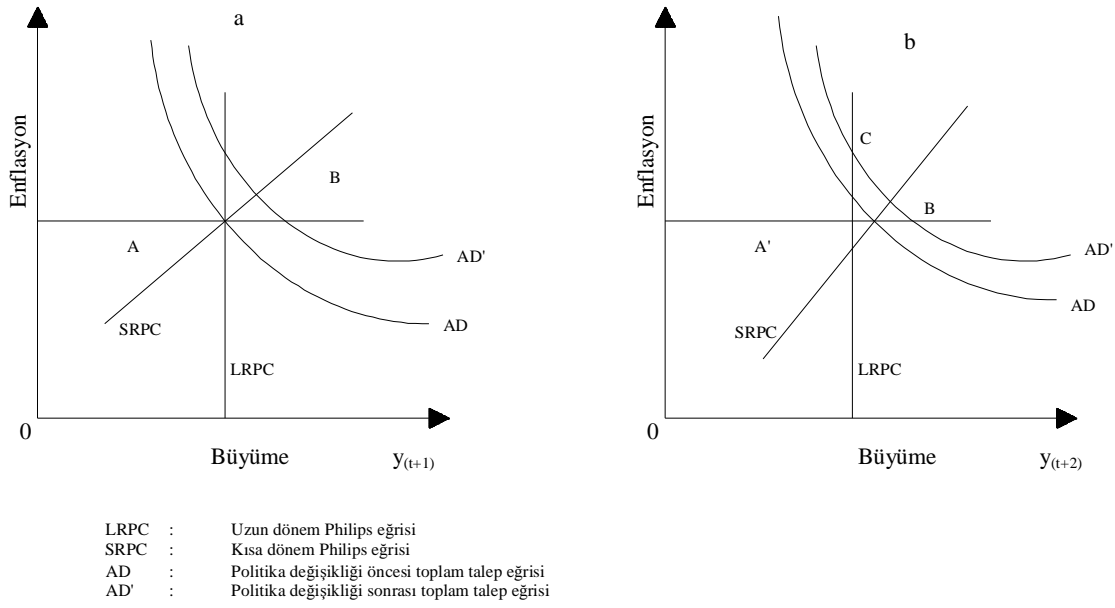
- Seçim zamanlaması dışsaldır.

### 1.2.5.2. Modelin işleyişi

Nordhaus-Lindbeck Modelinde (Şekil 2.2.) t+1 ve t+2 olarak adlandırılan iki dönemli bir ekonomi vardır. Ayrıca uzun dönemli (LRPC) ve kısa dönemli (SRPC) Phillips eğrisi vardır.  $\pi_t = \pi_t^e$  eşitliği LRPC' yi,  $\pi_t \neq \pi_{t-1} = \pi_t^e$  eşitliği de SRPC' yi ifade eder. Diğer bir deyişle (y,  $\pi$ ) uzayında dikey bir LRPC ve pozitif eğimli bir SRPC vardır. Olaylar şu şekilde gelişir, öncelikle SRPC ve LRPC' nin kesiştiği  $\pi_t = \pi_{t-1} = \pi_t^e$  bir A noktası vardır. t+1 döneminin sonu, seçim dönemi olsun, t+1'de hükümet, AD-AD''den B noktasına kadar toplam talebi arttıran siyaset araçlarını manipüle ediyor. B noktasında enflasyonun A' dan daha yüksek olduğu, yani büyüme doğal oranının üzerinde görülüyor ( $y_{t+1} > \check{Y}$ ). Bu nedenle büyüme seçimden önce normalin üzerinde ve enflasyon makul oranlarda artıyor. Hükümetin yeniden seçildiği kabulünde, t+2 döneminde enflasyon beklentileri, t+1'deki beklenti hatalarından dolayı artmaya başlar. Hükümetin ekonomiye ani müdahalesi seçmenlerin yanlış beklenti tahminlerine neden olur ( $\pi_{t+1} > \pi_{t+1}^e$ ). Yeniden seçilen hükümet eğer toplam talebi daha da genişletmek isterse, talep AD noktasından, enflasyonun seçim öncesine göre mütemediyen daha fazla olduğu C noktasına kadar ilerler. Bu modelde hükümet daralma talep politikaları uygulayarak enflasyonu aşağı çekebilir. Yine de, Nordhaus (1975), bu daraltıcı toplam talep politikalarının ekonomiyi sadece A'dan daha büyük olduğu A' noktasına getirdiğini ifade etmektedir. Böylece hükümet yeniden seçildikten sonra enflasyon daha yüksek olur<sup>117</sup>.

<sup>117</sup> Alesina, Roubini and Cohen, **Political Cycles and the Macroeconomy**, a.g.e., p.21.





**Şekil 2.2. Nordhaus-Lindbeck Modelin İşleyişi**

**Kaynak:** Alesina, Roubini and Cohen, Political Cycles and the Macroeconomy, a.g.e.

Nordhaus'dan sonra politik konjonktür dalgalanmalar konusunda yapılan çalışmalar Nordhaus'un kavramsal çatısını benimseyerek, politikacıların yeniden seçilme şanslarını arttırmak için ekonomiyi kendi çıkarları doğrultusunda manipüle edecekleri şeklindeki daha geniş hipotezi desteklemek amacıyla istatistiksel kanıtlar sunmayı amaçlamaktadır.

MacRae (1977) "Konjonktür Dalgalanmasının Politik Modeli" isimli çalışmasında, hükümetin oy kaybını azaltıcı davranış olarak enflasyon ve işsizlik arasında tercih yapmak durumunda kaldığında, eğer seçmenler miyop ise bu tercihin bir konjonktür dalgalanması meydana getireceğini; eğer seçmenler miyop değil de rasyonel ve stratejik olarak karar veriyorlarsa oy kaybını azaltıcı davranış uzun dönemde, sosyal optimum olan enflasyon ve işsizlik kombinasyonuna neden olacağını belirtmektedir. Böylelikle MacRae' nin tezine göre politikacılar seçmenlerin miyop olduklarını düşündüklerinde seçim dönemlerinde kısa dönem için farklı politikalar uygulayacaklar, ancak seçmenlerin rasyonel oldukları ve stratejik düşünerek oy kullandıklarını düşündüklerinde ise uzun dönem amaçlarını gerçekleştirmeye çalışacaklardır. MacRae ABD'deki 1957-1972 yılları arasındaki dört başkanlık seçimini incelediği çalışmasında Eisenhower ve Nixon yönetimleri

için stratejik hipotezin geçerli olduğu, Kenedy-Johnson ve Johnson yönetimleri boyunca da seçmenlerin miyop olduğu düşüncesi ile işsizlik oranı tarafından belirlenen toplam talep politikasının izlendiği sonucuna ulaşmıştır<sup>118</sup>.

Tufte 1978 yılında yapmış olduğu çalışmasında, ABD’de 1948-1976 yılları arasında (Eisenhower yılları dışında) işsizlik oranında seçimsel dalgalanmaların meydana geldiğini ileri sürmüştür. Tufte çalışmasında, başkanlık seçiminden önceki aylarda işsizlikte azalmanın olduğunu, seçimden sonraki dönemde de genellikle 12-18 ay içerisinde işsizlik oranının arttığını ortaya koymuştur<sup>119</sup>.

Drazen 2000 yılında Nordhaus’un modelini kullanarak yapmış olduğu çalışmasında fırsatçı dalgalanmaların sürükleyici güçleri olan para ve maliye politikalarını birleştiren yeni bir model ortaya koymaktadır. Drazen, hem ekonomik sonuçlar hem de politik araçlar için, fırsatçı politik konjonktür dalgalanmalarının birçok ekonometrik modelle test edilebileceğini vurgulamaktadır. Bu modellerin ortak biçimi, ekonomik değişkenlerin bazılarını ve siyasal kukla değişkenlerini kullanmaktır<sup>120</sup>.

Nordhaus 1989 yılındaki çalışmasında ise, politik konjonktür dalgalanmasına ilişkin alternatif bir yaklaşımı ele almıştır. Makroekonomik çalışmalarda politik faktörlerin dışsal olarak ele alınmasına eleştiri getiren Nordhaus, politik ve ekonomik faktörlerin birbirini karşılıklı olarak etkilediğini belirterek ekonominin analizinin yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Nordhaus’a göre ekonomi ve politika ilişkisinin temelinde, seçmenlerin davranışında ekonomik faktörlerin rolünün ne olduğu ve seçmenlerin geçmişe dönük mü karar verdikleri yoksa geleceğe dönük rasyonel olarak mı karar verdikleri, politikacıların oy kaygısı nedeniyle fırsatçı mı davrandıkları, yoksa ideolojiyi mi ön planda tuttukları ve politikanın ekonomiyi ne ölçüde etkilediği soruları yatmaktadır<sup>121</sup>.

---

<sup>118</sup> MacRae C. Duncan, “A Political Model of The Business Cycle”, **The Journal of Political Economy**, 85 (2), 1977, pp. 239-263.

<sup>119</sup> Edward R. Tufte, **Political Control of The Economy**, Princeton, New Jersey: Princeton University Pres.,1978, p.3-28.

<sup>120</sup> Allane Drazen, **Political Business Cycle After 25 Years**, NBER Macroeconomics Annual, pp.75-138.

<sup>121</sup> Nordhaus, Alesina and Schultz, a.g.m.

Nordhaus'un çalışmasında ele aldığı bu sorular literatürde politik konjonktür dalgalanmaları konusunun sınıflandırılmasını da ortaya koymaktadır. Politik konjonktür dalgalanmalarına yönelik yapılan çalışmalar birinci olarak, seçmen davranışlarının rasyonel mi yoksa adaptif mi olduğu üzerinde durmuşlardır. Çünkü seçmenler rasyonel beklentilere sahipse dalgalanma da farklı olacaktır, eğer seçmenler rasyonel beklentilere sahip değilse dalgalanmanın şiddeti farklı olacaktır. İkinci olarak üzerinde durulan konu ise, partilerin fırsatçı ve ideolojik olup olmadıkları ile ilgilidir. Eğer partiler geçmişteki icraatlarını hesaba katmadan seçim zamanlarında oylarını arttırmak amacıyla politikalar izliyorsa fırsatçıdır. Tersine partiler, sahip oldukları ideoloji çerçevesinde izledikleri politikalar ile belirli ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşmayı hedefliyorsa ideolojik oldukları ifade edilmektedir<sup>122</sup>.

### 1.2.5.3. Partizan model

Farklı siyasi partilerin aynı şekilde fırsatçı politikalar izleyeceği varsayımına dayalı fırsatçı politik konjonktür teorisine getirilen eleştiri sonucu ortaya çıkan literatür “partizan teori” olarak isimlendirilmektedir. Partizan Teori, makroekonomik politikaların iktidardaki partinin politik tercihlerine göre farklılık arz ettiğini ileri sürmektedir. Bu teoriye göre, seçimlerden önce sol partiler tercihlerini işsizlikten yana kullanırlarken, sağ partiler enflasyondan yana kullanmaktadırlar. Partizan teori, Nordhaus'un iktidardakilerin faydacı olduğuna ve yalnızca kendi çıkarlarını düşündüklerine ilişkin tezini reddetmektedir. Onlara göre partiler kendi ideolojik yönelimlerini ortaya koyarak kendi seçmen grubuna hitap etmektedirler. Partizan politik konjonktür dalgalanması teorisi ilk olarak Hibbs tarafından ortaya konulmuştur. Hibbs (1977) yapmış olduğu çalışmasında sol görüşlü demokratik yönetimlerin, enflasyon riskine rağmen daha düşük işsizlik ve yüksek büyümeye neden olacak genişletici politikaları takip etme ihtimallerinin sağ görüşlü Cumhuriyetçilere oranla daha yüksek olduğunu iddia etmektedir. 12 Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin (B.Almanya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç, İtalya, Norveç, ABD ve Kanada) iktidar partilerinin işsizlik ve enflasyona ilişkin politik tercihleriyle ilgili çalışmada, sol parti yönetimi

<sup>122</sup> İbrahim Bakırtaş, “Politik-Ekonomik Dalgalanmalar Kuramı Kapsamında Türkiye’deki Politik Yapının Ekonomi Üzerindeki Etkisi”, **D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, 13 (2), 1998, s.47-63.

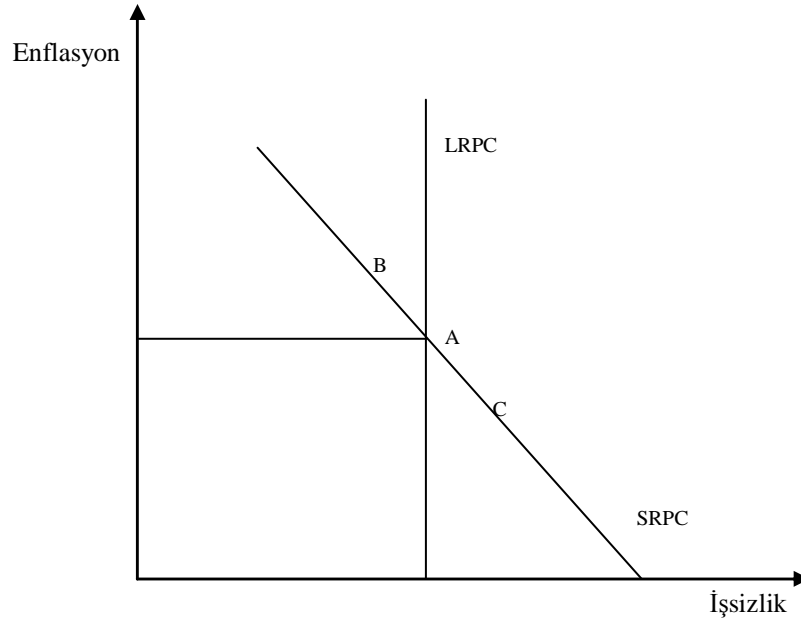
olduğunda düşük işsizlik-yüksek enflasyonun olduğunu; merkezi ve sağ parti yönetimi olduğunda ise, yüksek işsizlik-düşük enflasyon biçiminin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmasıyla Hibbs, politik konjonktür dalgalanmaları konusunu teorik çerçeveye oturtan Nordhaus'dan sonra, konuyla ilgili tartışmalar çerçevesinde teoriye önemli bir katkı sağlamaktadır. Hibbs'in modelinin varsayımları aşağıdaki gibidir;

- Ekonomi beklentilerin eklendiği Phillips eğrisi tarafından şekillenmektedir
- Seçmenler adaptif beklentilere sahiptir.
- Politikacılar farklı ideolojilere sahiptir. Sol partiler daha çok düşük işsizlik ; sağ partiler ise daha çok düşük enflasyon üzerinde durmaktadırlar.
- Seçmenler enflasyon ve işsizlik konusunda farklı önceliklere sahiptir. Sol partiye oy veren seçmenlerin genellikle daha düşük gelire sahip kesimin olduğu ve işsizliğe önem verdiği, sağ eğilimli seçmenlerin ise daha çok yüksek gelirliler olduğu ve enflasyona önem verdikleri kabul edilmektedir.
- İktidardaki politika belirleyicileri toplam taleple ilgili politika araçlarını doğrudan kontrol edebilmektedir.
- Seçim zamanları dışsal olarak sabittir.

Hibbs de Nordhaus gibi seçmenlerin adaptif beklentilere sahip olduğunu ve ekonominin Phillips eğrisi tarafından şekillendiğini kabul etmektedir. Bunun yanında Hibbs Nordhaus'dan farklı olarak, siyasi partilerin farklı ideolojilere sahip olduğundan dolayı Phillips eğrisi üzerinde farklı noktaları hedeflediklerini vurgulamaktadır. Hibbs'in modeline göre sağ veya sol partinin iktidara geldiğinde izledikleri politikalara göre Phillips eğrisi üzerindeki tercihleri aşağıdaki şekilde gösterilebilir<sup>123</sup>;

---

<sup>123</sup> Douglas A. Hibbs, "Political Parties and Macroeconomic Policy", *The American Political Science Review*, 71 (4), 1977, pp. 1467-1487.



**Şekil 2.3. Partizan Modelin İşleyişi**

Ekonomi kısa ve uzun dönem Phillips eğrisinin kesiştiği A noktasında dengede olsun. Sol parti iktidara geldiğinde, bu hükümetin hedefi ekonomiyi daha düşük işsizlik ve daha yüksek enflasyon bileşimi olan B gibi bir noktaya getirmek olacaktır. Benzer şekilde sağ parti seçimleri kazanırsa daha düşük enflasyon ve daha yüksek işsizlik bileşimi olan C gibi bir noktaya ulaşmaya çalışacaktır. Hibbs Phillips eğrisindeki kaymalardan ziyade politika belirlemedeki gecikmeler ve bunların reel ekonomi üzerindeki etkileri ile ilgilenmektedir. Bu gecikmeler nedeniyle örneğin sol parti seçimi kazandıktan sonra A noktasından B noktasına ilerlemesi zaman alacaktır.

Literatürde, Hibbs tarafından geliştirilen partizan teoriye ilişkin yapılan ampirik çalışmalarda, özellikle gelişmiş ülkelerde partizan dalgalanmaların varlığına ilişkin güçlü kanıtlar bulunmaktadır. Alesina ve Sachs(1988)ABD’de 1948-1994 yılları arasında Truman’dan Regan’a kadar olan başkanların yönetimi altında partizan politik konjonktür dalgalanmasını test etmişlerdir. Büyüme ve enflasyon oranını ele aldıkları çalışmalarında OLS(Ordinary Least Squares) metodu ile yaptıkları testin sonucunda, ABD için fırsatçı politik dalgalanmalardan ziyade partizan politik konjonktür dalgalanmaları olduğunu ortaya koymuşlardır. Aynı zamanda II.Dünya

Savaşı sonrasında Demokratik ve Cumhuriyetçi yönetimler altında makroekonomik sonuçların farklılık arz ettiği sonucuna ulaşmışlardır<sup>124</sup>.

### 1.2.6. Modern yaklaşım

1980'li yılların sonunda oyun teorisinin ekonomi politikasına uyarlanmasıyla politik konjonktür dalgalanmalar teorisi de “modern yaklaşım” olarak revize edilmiştir. Bu gelişmeler ile ekonomik aktörlerin rasyonel beklentilere sahip olduğu görüşü makroekonomik analizlere ve politik konjonktür dalgalanmaları teorisine dahil edilmiştir. Bunun sonucunda, politikacıların ekonomiyi etkileme derecelerini sınırlandırabilecek olan rasyonel seçmenlere ve onların davranışlarına dikkat çekilmiştir. Modern yaklaşımda da, geleneksel yaklaşımdaki gibi politika kaynaklı dalgalanmalar “fırsatçı” ve “partizan” olmak üzere iki sınıfta incelenmektedir. Bu şekildeki sınıflamaya ilişkin belirtilmesi gereken bir husus, literatürdeki çalışmalara bakıldığında partizan teorisinin genellikle güçlü ideolojik yapıya sahip siyasi partilerin bulunduğu gelişmiş ülkeler için geçerli olduğu, fırsatçı dalgalanmaların ise az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için geçerli olduğudur. Çünkü bu ülkeler, uzun süre faaliyette bulunan ve ideolojik temellere dayalı olarak örgütlenen güçlü siyasi partilere sahip olamamaktadırlar. Bu ülkelerde siyasi ve ekonomik istikrarsızlıktan dolayı çoğunlukla kısa ömürlü hükümetler kurulmakta ve bu hükümetler de genellikle koalisyon hükümeti olduğundan dolayı bağımsız bir politika uygulayamamaktadırlar<sup>125</sup>.

Bu yeni yaklaşım, politikacıların bütçe sürecinde yüksek enflasyon olmaksızın büyümeyi artırma becerileri olarak “yeterlilik” konusuna vurgu yapmaktadır. Bu modeller politikacıların kendi yeterlilikleri konusunda seçmenlerden daha fazla bilgiye sahip olduklarını ve bu asimetrik enformasyon avantajını kullanarak seçmenlere yeterli görünüp onları kandırabileceklerini ileri sürmektedir.

Sonuç olarak politik konjonktür dalgalanmaları teorisinin gelişim sürecinde ikinci dönem olarak adlandırılan modern yaklaşım, rasyonel beklentiler hipotezinin

---

<sup>124</sup> Alberto Alesina ve Jeffrey Sachs, “Political Parties and the Business Cycle in the United States, 1948-1984, *Journal of Money Credit and Banking*, 20, February 1988, pp. 63-82.

<sup>125</sup> Erdoğan, a.g.e., s.163-167.

geçerli olması halinde bile, fırsatçı ya da partizan eğilimlerin gözlenebileceğini kanıtlamaya çalışan modelleri kapsamaktadır.

### 1.2.6.1. Fırsatçı model

Nordhaus'un temel modeli modern yaklaşım çerçevesinde ele alınarak, "rasyonel fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları" olarak adlandırılan model ile daha da geliştirilmiştir. Bu modelin varsayımları Nordhaus'un seçmen davranışlarıyla ilgili varsayımlarının değiştirilmiş halidir. Geleneksel modelden farklı olarak yeni yaklaşımda<sup>126</sup>;

- seçmenler rasyonel beklentilere sahiptir.  $\pi_t^e = E(\pi_t | I_{t-1})$  burada  $I_{t-1}$  ilgili bütün bilgileri içermektedir.
- seçmenler rasyonel olarak en yüksek faydayı sağlayacak adayı seçmektedirler.

Rasyonel fırsatçı modellerin temel öngörülleri aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Seçimlerden hemen önce politika enstrümanları kısa dönemli olarak manipüle edilmektedir.
- Seçimlerden sonra daraltıcı para ve maliye politikalarının uygulanmaktadır.
- İktidar partisi seçim yıllarında yüksek büyüme ve düşük işsizlik olduğunda seçilme şansı artmaktadır.

Rasyonel fırsatçı model, Persson ve Tabellini(1990)'nin yeterlilik faktörünü modele dahil etmeleriyle geliştirilmiştir. Asimetrik bilgiyle güçlendirilmiş bu yeterlilik terimi, hükümetlerin ekonomiyle nasıl başa çıktıklarını göstermektedir. Bu faktörler ise bir dalgalanma yaratacak olan seçim verilerindeki belirsizliği yaratmaktadır<sup>127</sup>. Bu modelin varsayımları şu şekildedir:

- *Yeterlik terimini içine alan Phillips eğrisi aşağıdaki şekilde gösterilmektedir;*

<sup>126</sup> Alesina, Roubini and Cohen, Political Cycles and the Macroeconomy, a.g.e., pp.21-22.

<sup>127</sup> Torsten Persson and Guido Tabellini, "The Politics of 1992: Fiscal Policy and European Integration", **NBER Working Papers 3460**, National Bureau of Economic Research, 1990, pp.689-701.

$$Y_t = \check{Y} + \gamma(\pi_t - \pi_t^e) + \varepsilon_t \quad (9)$$

$\varepsilon_t$  yeterlilik terimini gösterir. Bu dönem, hükümetin ekonomiyi en etkili biçimde idare edebilme yeteneği olarak yorumlanabilir (arz şokunun üstesinden gelebilme yeteneği). Yeterlilik terimi MA(1) sürecini takip etmektedir.

$$\varepsilon_t = \mu_t + \mu_{t-1} ; E(\mu_t) = 0 \quad \forall t=1,2 \quad (10)$$

$\mu$  hükümetin yeterliliğini yansıtan rastgele bir değişkendir. Eşitlik (7) basitçe gösteriyor ki, hükümetin yeterliliği rastgeledir. Çünkü bu etkinlik karşılaştığı problemin doğasına bağlıdır. Diğer yandan da, bu yetenek kalıcı olarak düşünülebilir. Eğer bir politikacı bugün bir problemi başarıyla çözüyorsa, muhtemelen yarında aynı problemi başarıyla çözebilir demektir. Aday seçerken, seçmene verebileceği bilgi açısından, eşitlik (7) büyük önem taşımaktadır.

- *Enflasyon beklentileri rasyoneldir.*

$$\pi_t^e = E(\pi_t | I_{t-1}) ; \quad (11)$$

t-1 dönemi sonunda seçmenlerin bilgi birikimi  $I_{t-1}$  olarak ifade edilir. Yeterlilik terimi burada anahtar değişken durumunda: seçmenler sadece  $\mu_t$  ve  $\mu_{t-1}$  gibi yeterlilik değerlerini göz önünde bulundurabilirler.

- *Seçmen beklentilerine en üst seviye cevap veren adayı seçer. Seçmenlerin benzer tercihleri olduğu varsayılır.*

Benzerlerinin aksine rasyonel fırsatçı model miyop seçmeni göz önüne almaz. Burada seçmenin ileriye dönük davranış modeli sergilediği varsayımı kullanılır.

- *Politikacılar enflasyonu doğrudan kontrol ederler.*



### 1.2.6.1.1. Modelin işleyişi

Modelde iki dönem vardır  $t$  ve  $t+1$ .  $t$  döneminin başında, hükümet  $\mu_t$ ' yi bilir, enflasyon oluşturur ve herkes büyüme verilerini inceler. Daha sonra  $t+1$  döneminde seçimler yapılır. Fakat adayların yeterliliği ve politikaları, seçmen tarafından bir dönem sonra anlaşılır.

Eğer seçmen büyümeyle ve beklenen enflasyonla birlikteki seçim dönemindeki gerçek enflasyon değerlerini gözlemleyebilirse, eşitlik (6)'daki  $\varepsilon_t$ 'yi çözerek yeterliliği hesaplayabilir. Bu varsayımlar ışığında büyüme verileri hükümetin yeterliliğini ortaya koyabilir. Bu nedenle, seçmen yüksek iş oranlarını ve yüksek  $\mu_t$  değerlerini algılayabilsin diye hükümetin yüksek enflasyon oluşturma gibi bir sezgisi vardır.  $t+1$ 'de hükümet yeniden seçilir ve ekonomi normal oranların üzerinde büyüme sergiler.

Bu model iki önemli sonuç doğurur. İlk olarak eğer politikacı yeterliliğe sahipse politik konjonktür dalgalandırma oluşturacaktır. Çünkü yeterlilik ancak bir dönem geçtikten sonra gözlenebilir bu nedenle seçmen tarafından yeterli olarak algılanabilmek için hükümetin büyümeyi teşvik edici bir dürtüsü olur. İkinci olarak model, yetenekli adayların her zaman yeniden atandığını göstermektedir. Seçmenler için seçim dönemindeki ekonomik duruma bakmak rasyonel bir karardır, çünkü bu dönem politikacının yeterliliğini gösterir. Bu yeterlilik terimi  $\varepsilon_t$ 'nin devamlılığının bir sonucudur. Bugün yeterli olan bir aday muhtemelen yarın da yeterli bir aday olacaktır. Bu belirleyici özellik olmadan seçim dönemlerinde gözlenen yüksek büyüme oranlarına rağmen, seçmen hükümet için oy kullanma eğiliminde olmayacaktır<sup>128</sup>.

Rasyonel beklentiler hipotezinin geçerli olması halinde bile fırsatçı eğilimlerin olmasını kolaylaştıran başlıca etkenler üç başlıkta toplanabilir<sup>129</sup>;

- Politikacı ve seçmenler arasındaki asimetric enformasyon
- Rasyonel ihmalkarlık
- Seçmen tercihlerinde zamanlar arası kutuplaşma

<sup>128</sup> Alesina, Roubini and Cohen, Political Cycles and the Macroeconomy, a.g.e., p. 22-23.

<sup>129</sup> Erdoğan, a.g.e., s.69.

### 1.2.6.1.2. Politikacı ve seçmenler arasındaki asimetric enformasyon

Asimetric enformasyon, bazı ekonomik birimlerin diğerklerine göre daha fazla bilgiye sahip olma durumudur. Bilgiye ulaşma imkanı fazla olanlar ile bilgiye ulaşma imkanı kıt olanlar arasında bilgi simetrisi bozulmaktadır. Bu durumda, daha fazla bilgiye sahip olan taraf diğerkine üstünlük sağlayabilmektedir. Siyasi karar alma sürecinde ise, seçmenler tercih edecekleri politik aktörlere karar verirken, politikacıların kendilerinden daha fazla bilgiye sahip olmaları doğru bir kamu tercihinin oluşmasını engellemektedir. Politikacılar kendi yeterlilikleri hakkında seçmenlere göre daha fazla bilgiye sahip olmaları ve politika araçlarını kullanarak seçim dönemlerinde ekonomiyi manipüle edebilmeleri nedeniyle seçmenleri kolaylıkla kandırabilmektedirler.

Politikacıların yeterlilikleri konusunda literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Alesina, Londregan ve Rosenthal'a göre yeterlilik, enflasyona yol açmadan iktisadi büyümeyi sürdürebilme yeteneğidir. Seçmenlerin politikacıların bu konudaki yeterliliklerini tam olarak bilmeleri ise oldukça zordur. Seçmenlerin politikacıların yetenekleri konusunda tam olarak bilgi edinmemelerinin iki temel nedeni vardır. Birincisi, politika uygulamalarının gerçek yansımaları ancak zamansal bir gecikmeden sonra ortaya çıkar. İkinci olarak da, dışsal şoklar seçmenlerin büyümenin dinamiklerini sağlıklı bir şekilde tahlil etme şansını azaltır<sup>130</sup>.

### 1.2.6.1.3. Rasyonel ihmalkarlık

Seçmenler, kendi oylarının seçim sonucunu değiştiremeyeceği düşüncesi ile politika uygulamalarına ilişkin bilgi edinme konusunda ihmalkar davranmaktadırlar. Bu nedenle seçim dönemlerinde politikacıların fırsatçı politika uygulamaları, eksik bilgi ile tercih yapan ve bu süreçten habersiz olan seçmenlerin tercihlerini etkileyebilmekte ve iktidar partisinin yeniden seçilme şansını arttırmaktadır. Bu durum ise politikacıların fırsatçı eğilimlerini kolaylaştırmaktadır.

---

<sup>130</sup> Alesina, Alberto, Londregan John ve Rosenthal Howard, "A Model of the Political Economy of the United States", *American Political Science Review*, 87(1), 1993, pp.12-33.

#### 1.2.6.1.4. Seçmen tercihlerinde zamanlararası kutuplaşma

Tabellini ve Alesina tarafından gündeme getirilen bu görüş, seçmen tercihlerindeki değişikliklere dikkat çekmektedir. Bu görüşe göre, cari ve gelecek dönem seçmenleri arasında, kamu harcamalarının bileşimine ilişkin ortaya çıkan uyuşmazlık, kamu borçlarının artmasına yol açmaktadır. Kamu borçları geleceğe aktarılan bir miras olduğundan dolayı, cari dönem seçmenleri, gelirin gelecek nesillerin aleyhine olacak şekilde yeniden dağılımına yol açacak geniş bütçe açıklarını tercih ederler. Bu sebeple politikacılar da, cari dönemdeki seçmenlerin tercihlerine göre politikalar uygularlar<sup>131</sup>.

#### 1.2.6.1.5. Rasyonel fırsatçı modele ilişkin literatür

Oyun teorisinin makroekonomiye uyarlanmasıyla, politik konjonktür dalgalanma teorisinin öngörülerinin rasyonel beklentiler çerçevesinde yeniden formüle edilmesi, maliye politikası dalgalanmasını modelleyen Rogoff (1990), Cukierman ve Meltzer (1986) ve Rogoff ve Sibert (1988) tarafından gerçekleştirilmiştir<sup>132,133,134</sup>. Persson ve Tabellini (1990) benzeri bir yaklaşımla, enflasyon-işsizlik dengesinin parasal bir modeli çerçevesinde ilginç açılımlar sağlamıştır<sup>135</sup>. Bu modellerde, hükümetlerin fayda fonksiyonu özel aktörlerinki gibidir (yani, özel aktörler gibi hükümet harcamalarına, enflasyon ve işsizliğe karşı hassasiyet göstermektedirler), ancak aynı zamanda faydacı bir davranış sergilemektedirler. Yani hükümetler seçimi kazanma konusunda hassas davranmakta, iktidarda olmanın nimetlerinden faydalanmakta ve partizan eğilimler göstermemektedirler. Literatürdeki çalışmalar aşağıdaki iki temel noktada ortaklıklar<sup>136</sup>.

---

<sup>131</sup> Erdoğan, a.g.e., s.75-76.

<sup>132</sup> Kenneth Rogoff, "Equilibrium Political Budget Cycles", **The American Economic Review**, 1990, 80 (3), pp.21-36.

<sup>133</sup> Alex Cukierman and Allan H. Meltzer, "A Positive Theory of Discretionary Policy, The Cost of a Democratic Government and The Benefits Of A Constitution", **Economic Inquiry**, 1986, 24(7), pp.367-388.

<sup>134</sup> Kenneth Rogoff and Anne Sibert, "Election and Macroeconomic Policy Cycles", **Review of Economic Studies**, 55, 1988, pp.1-16.

<sup>135</sup> Persson and Tabellini, a.g.m.

<sup>136</sup> Alberto Alesina, Gerald D. Cohen and Nouriel Roubin, "Electoral Business Cycle in Industrial Democracies", **European Journal of Political Economy**, 9, 1993, pp.1-23.

- Farklı hükümetler farklı yeterlilik derecelerine sahiptirler.
- Hükümetler kendi yeterlilikleri hakkında seçmenlere oranla daha fazla bilgi sahibidirler.

Cukierman ve Meltzer 1986 yılında yaptıkları çalışmalarında, asimetrik enformasyonun varlığında, kredibilite, belirsizlik ve enflasyona ilişkin teori geliştirmişlerdir. Onlara göre politik otorite, fayda fonksiyonlarını maksimize etmek için, cari dönemdeki politika tercihlerini kendilerinin bilmesi ancak seçmenlerin bu tercihleri bilmemesi avantajını kullanmaktadırlar. Örneğin politika yapıcılar seçim dönemlerinde genişlemeci politikalar uyguladıklarında, cari dönemde meydana gelen parasal büyüme, seçmenler için gelecek parasal büyümeye ilişkin bilgiyi ifade etmektedir. Çünkü politik otorite, seçmenleri istikrarlı politika izleyecek yeterliliğe sahip oldukları konusunda inandırmaya çalışmaktadır. Sonuçta seçmenler, belirsiz parasal kontrol yöntemlerinden kaynaklanan politika hedeflerini doğru olarak algılayamamaktadırlar. Ancak seçmenler, zaman geçtikçe seçim dönemlerindeki parasal genişlemenin olumsuz etkilerini fark edebilmektedirler ve bu da politikacıların kredibilitesini belirlemektedir. Ancak, politik otorite belirsiz kontrol usullerinin pozitif sürprizler yaratmaya imkan sağlaması nedeniyle her halükarda fırsatçı davranmaktan vazgeçmemektedirler. Bundan dolayı daha belirsiz kontrol usulleri, daha kararsız hedefler ve daha yüksek zaman tercihi seçmektedirler. Cukierman ve Meltzer'in yaptıkları çalışmalarından elde ettikleri diğer önemli bir sonuç ise, enflasyon oranı ve değişkenliği açısından ülkeler arasında pozitif korelasyon bulunduğu<sup>137</sup>.

Alesina, Cohen ve Roubini (1991), yapmış oldukları çalışmada 18 OECD ülkesi için rasyonel fırsatçı modeli test etmişlerdir. Çalışmalarında ele aldıkları değişkenleri iki kategoriye ayırarak incelemişlerdir. Birinci kategoride üretim artışı, işsizlik oranı ve enflasyon gibi reel ekonomik değişkenler bulunmaktadır. İkinci kategoride ise, parasal büyüme oranı, vergiler, transferler ve hükümet harcamaları gibi politika araçları bulunmaktadır. 1960-1987 yılları arasındaki dönemi

---

<sup>137</sup>Alex Cukierman and Allan H. Meltzer, "A Theory of Ambiguity, Credibility and Inflation under Discretion and Asymmetric Information", *Econometrica*, 54 (5), 1986, pp.1099-1128.

inceledikleri çalışmalarında büyüme oranı ve işsizlik oranları için aşağıdaki modeli kullanmışlardır <sup>138</sup>;

$$Y_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 Y_{it-1} + \alpha_2 Y_{it-2} + \dots + \alpha_n Y_{it-n} + \alpha_{n+1} YW_{it} + \alpha_{n+2} PBC_{it} + e_{it} \quad (12)$$

Burada  $Y_{it}$  ; i ülkesi için t zamanında üretim büyüme oranı

$YW_{it}$ ; dünya ekonomisinin büyüme oranını temsil eden değişken

$PBC$  ; yapay(dummy) değişken

$e_{it}$  ; hata terimi

Politika araçlarından para arzına (m) ilişkin kullandıkları model ise aşağıdaki gibidir;

$$m_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 m_{it-1} + \alpha_2 m_{it-2} + \dots + \alpha_n m_{it-n} + \alpha_{n+1} PBC_{it} + e_{it} \quad (13)$$

Alesina, Cohen ve Roubini, yukarıdaki denklemleri kullanarak aşağıdaki sonuçlara ulaşmışlardır;

- Seçimlerin büyüme oranı ve işsizlik üzerindeki etkisi sınırlıdır
- Politik parasal dalgalanmalara dair kanıtlar bulunmuştur
- Politik bütçe dalgalanmaları gözlenmiştir
- Enflasyon oranında, seçim öncesi gevşek para ve maliye politikaları ya da kamusal olarak kontrol edilen fiyatlar veya dolaylı vergilerdeki artışa ilişkin fırsatçı bir zamanlama ile açıklanabilecek artış gözlemlenmiştir.

Tüm bu bulguların sonucunda, politika araçlarını manipüle etmenin kolay olduğu fakat politika sonuçlarını kontrol etmenin ise zor olduğuna ilişkin yargıya varmışlardır.

Rogoff ve Sibert (1988) yapmış oldukları çalışmalarında, düşük vergi oranları ile ihtiyaç duyulan kamu mal ve hizmetlerinin sağlanması olarak tanımladıkları

---

<sup>138</sup> Alberto Alesina, Gerald D. Cohen and Nouriel Roubini, "Macroeconomic Policy and Elections in OECD Democracies", **NBER Working Paper**, National Bureau of Economic Research, 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, 1991, pp.227-262.

yeterlilik kavramını ileri sürmüşlerdir. Rogoff ve Sibert'e göre, seçmenler daha yetkin hükümetleri daha az yetkinlere oranla daha fazla tercih edeceğinden dolayı, iktidardakiler seçimler öncesinde vergileri azaltmakta ve harcamaları arttırmaktadır. Seçim öncesi açıkların emisyon yoluyla kapatılmasının enflasyon ve senyorej vergisi üzerindeki etkileri ise, seçmenler tarafından gecikmeli olarak seçimler sonrasında algılanmaktadır. Seçmenler rasyonel ve politikacıların güdülerinin farkında olmalarına rağmen, seçmenleri etkileme amaçlı seçim öncesi açıklar hala varlığını korumaktadır. Rogoff ve Sibert bu açıdan ele aldıkları çalışmalarında, politik konjonktür dalgalanmalarını vergilerdeki değişim ve hükümet harcamalarının artışı ile incelemiştir. Elde ettikleri sonuçlara göre, seçim öncesi dönemde etkin düzeyin altında bir vergi geliri ve optimal düzeyin üstünde kamu harcamasının gerçekleştiğini ve dolayısıyla seçim sonrası dönemde yüksek enflasyon oranı ile karşılaştığını ortaya koymuşlardır<sup>139</sup>.

İsmihan ve Özkan yapmış oldukları çalışmada mevcut mali harcamaların altyapısını oluşturan büyük mali düzenlemeler ve mali sözleşmeler ile potansiyel büyümelerin etkisini incelemiştir. Çalışmada, genel kamu harcamalarının kompozisyonu içindeki politika yapıcılarının verimli olmayan mevcut harcamalar ile verimliliği artırıcı kamu yatırımları arasındaki seçimlerinin farklılıkları analiz edilmiştir. Bu şekilde kamu harcamaları kararlarının genel makro ekonomi performansı üzerindeki etkisini belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmanın sonucunda, kamu yatırım harcamalarındaki verimsiz artışın, sadece enflasyonda ve çıktılarda değil aynı zamanda gelecekteki geçerli harcamalarda da daha az olumlu performansa sebep olduklarına vurgu yapılmıştır<sup>140</sup>.

Brender ve Drazen (2004) yapmış oldukları çalışmalarında, otuz altı tanesi yeni demokrasi ülkesi olan toplam altmış sekiz ülke için politik bütçe dalgalanmasını incelemiştir. Ülkelerin büyük çoğunluğunda politik bütçe dalgalanmalarının olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Elde ettikleri bulgular, politik bütçe dalgalanmasının yerleşik demokrasilere göre yeni demokrasilerde daha kuvvetli olduğuna işaret etmektedir. Çalışmada, seçim öncesi manipülasyon için iki farklı sonuca dikkat

---

<sup>139</sup> Rogoff and Sibert, "Election and Macroeconomic Policy Cycles", 1988, a.g.m.

<sup>140</sup> Mustafa İsmihan, F. Gülçin Özkan, "Political Instability, Public Investment and Macroeconomic Performance", **Economics Bulletin**, 5 (2), pp.1-12.

çekilmektedir. Bunlardan birincisi, manipülasyon, seçmen desteğini kazanmak için önemli bir araçtır. İkincisi ise, seçmen mali idareyi ödüllendirmek yerine cezalandırmaktadır<sup>141</sup>.

Haynes ve Stone (1990), rasyonel beklentiler varsayımı altında fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları teorisini ABD için test etmişlerdir. 1951-1986 yılları arasında reel milli gelir, işsizlik oranı ve enflasyon oranı değişkenlerini ele aldıkları çalışmalarında, üç değişken için otoregresif 24 gecikmeli ve duyarlılık testlerini içeren zaman serileri ile birlikte kullanılan Ordinary Least Squares(OLS) regresyonunu kullanmışlardır. Haynes ve Stone Cumhuriyetçi iktidarlar için politik konjonktür dalgalanmaları olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Onların sonucu, reel milli gelir ve işsizlikteki dalgalanmanın dört yıllık bir gecikmeyle gerçekleştiğini ortaya koymaktadır<sup>142</sup>.

Treisman ve Gimpelson (2001) Rusya için politik konjonktür dalgalanmaları modelini test etmişlerdir. Onlar T-testini dört farklı seçim dönemi için bir metodoloji olarak ele almışlardır; Nisan 1993 referandumunu, Aralık 1993 parlamento seçimi, Aralık 1995 parlamento seçimi ve Haziran 1996 başkanlık seçimi. Onların modeli aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır<sup>143</sup>.

$$Y_t = \alpha + \beta_1 Y_{t-1} + \beta_1 E + \varepsilon \quad (14)$$

Burada Y politika sonuçları ve araçları olarak ikiye ayrılan ekonomik değişkenlerdir. Çalışmada, ekonomik sonuçlara ilişkin olarak ele alınan değişkenler, işsizlik oranlarındaki yüzdelerik değişim, reel ortalama ücretlerdeki değişim, reel borçlardaki yüzdelerik değişim, fakir nüfus oranındaki yüzdelerik değişim ve seçimlerden sonraki ikinci ve dördüncü aylar arasındaki enflasyon oranlarındaki artış şeklindedir. Politika aracı ve finans aracı olarak da reel minimum ücretlerdeki değişim, reel minimum maaşlardaki değişim, sağlık, eğitim ve sosyal politikalar üzerindeki federal harcamalar, bölgesel federal transfer harcamaları, reel parasal

---

<sup>141</sup> Adi Brender and Allan Drazen, "Political Budget Cycles in New Versus Established Democracies", *Journal of Monetary Economics*, 57(2),2005, pp.1271-1295.

<sup>142</sup> Stephan E. Haynes and Joe A. Stone, "Political Models of The Business Cycle Should Be Revived", **Economic Inquiry**, 28, 1990, pp.442-465.

<sup>143</sup> Daniel Treisman and Vladimir Gimpelson, "Political Business Cycle and Russian Elections, or The Manipulations of Chudar", **British Journal of Political Science**, 31 (4), 2001, pp.225-246.

taban ve büyüme oranındaki değişim kullanılmıştır. E seçim öncesi aylarda 1, diğer aylarda 0 olan yapay değişkeni, e ise hata terimini temsil etmektedir. Yazarlar bu çalışmanın sonucunda Rusya’da, hükümetin seçimler öncesindeki aylarda ekonomiyi manipüle ettiklerine dair güçlü kanıtlar bulmuşlardır.

### 1.2.6.2. Partizan model

Rasyonel beklentiler ve eksik bilgi varsayımlarını içeren “rasyonel partizan teori” Alesina(1987) tarafından geliştirilmiştir<sup>144</sup>. Rasyonel partizan teoriye göre, iktidardakilerin ve ekonomik birimlerin rasyonel olmasına rağmen asimetrik enformasyon ve seçim sonuçlarının belirsizliği sebebiyle partizan etkiler ortaya çıkmaktadır. Alesina’ya göre seçimi hangi partinin kazanacağı kesin olarak bilinmediğinden dolayı, iktisadi birimler iktidara geleceğini tahmin ettikleri parti politikalarına göre, ortalama bir enflasyon beklentisi kurgularlar. Enflasyon oranının net olarak öngörülememesi ise seçimlerin enflasyon oranında belirleyici olmasına neden olmaktadır<sup>145</sup>. Teoriye göre, eğer sol parti iktidarından sonra sağ parti iktidara gelirse, resesyona yol açma pahasına enflasyonu düşürmeye yönelik politikalar, sağ parti iktidarından sonra sol parti iktidara gelirse, enflasyon oranının artması pahasına genişletici politikalar tercih edilecektir. Bu durumda seçim dönemlerine bağlı olarak enflasyon ve büyüme oranında sapmalar meydana gelmekte, başka bir deyişle ekonomide partizan dalgalanmalar ortaya çıkmaktadır. Alesina’ya göre sürpriz bir seçim sonucu daha büyük bir partizan dalgalanmaya, beklenen bir sonuç ise daha küçük bir dalgalanmaya neden olmaktadır.

Alesina’nın geliştirdiği bu modelin varsayımları temelde diğer modellerinkiyle ortak olmakla birlikte, seçmenlerin rasyonel olması, asimetrik enformasyon ve seçim sonuçlarının belirsizliği konularına ilişkin varsayımlarla diğer modellerden ayrılmaktadır. Sonuç olarak modelin diğer modellerle ortak ve farklı olan varsayımları aşağıdaki şekildedir:

- Ekonomi beklentilerin eklendiği Phillips eğrisi ile temsil edilmektedir.

<sup>144</sup> Alberto Alesina, “Macroeconomic Policy in a Two-Party System as a Repeated Game”, **The Quarterly Journal of Economics**, 102 (3), 1987, pp.651-678.

<sup>145</sup> Erdoğan, a.g.e., s.78-80.



$$Y_t = \check{Y} + \gamma (\pi_t - \pi_t^e) \quad \gamma > 0 \quad (15)$$

$Y_t$  : GSYİH büyüme hızı

$\check{Y}$  : GSYİH doğal büyüme oranı

$\pi_t$  : Enflasyon oranı

$\pi_t^e$  : Beklenen enflasyon oranı

Eşitliğe göre beklenen enflasyon gerçekleşen enflasyondan küçük olduğunda, GSMH büyüme hızı, doğal büyüme oranını aşacaktır.

Phillips eğrisi işsizlik ile tanımlandığında ise;

$$u_t = \bar{u} - \gamma (\pi_t - \pi_t^e) \quad \gamma > 0 \quad (16)$$

$u_t$  : İşsizlik haddi

$\bar{u}$  : Doğal işsizlik haddi

Diğer eşitlikteki gibi bu eşitlikte de, eğer gerçekleşen enflasyon beklenen enflasyondan büyükse, işsizlik oranındaki büyüme doğal düzeyin altına düşecektir.

Sonuç olarak enflasyondaki artış, hızlı büyüme ve düşük işsizliği beraberinde getirecektir.

- Beklentiler rasyoneldir

$$\pi_t^e = E (\pi_t \mid I) \quad (17)$$

Ekonomik aktörler ellerindeki bilgiyi(I) sürekli yenileyerek beklentilerini revize etmektedirler.

- Tüm politikacılar iktidarda olmayı hedeflemektedirler.
- Farklı seçmenler işsizlik ve enflasyonla ilgili farklı tercihlere sahiptirler
- Seçmenlerle politikacılar arasında asimetrik enformasyon söz konusudur.
- İdeolojik olarak sol ve sağ görüşlü iki tür parti vardır.

Model Phillips eğrisinin özel ücret sözleşmesi yorumuna dayanmaktadır.

$$Y_t = \check{Y} + \gamma(\pi_t - w_t) \quad (18)$$

$\check{Y}$ : Doğal üretim oranı

$\pi_t$ : t dönemindeki enflasyon oranı

$w_t$ : t dönemindeki nominal ücret artış oranı

Model, toplu iş sözleşmelerinin seçimlerden önce yapılmış olduğunu varsaymaktadır. Seçimlerde oy kullanma oranının ve seçmen tercihlerinin ne olacağı bilinmemesi nedeniyle, reel değişkenlerde seçime bağlı sapmalar meydana gelmektedir. Ücretlerin uyarlanma süreci yavaş olduğundan, seçimler sonucunda iktidarın değişmesine bağlı olarak meydana gelen enflasyon değişiklikleri, ekonominin doğal düzeyinden geçici olarak sapmasına neden olmaktadır<sup>146</sup>.

Rasyonel partizan teoriyi, geleneksel partizan teoriden ayıran en önemli fark, geleneksel partizan teoride büyüme oranının doğal düzeyinden sapmasının, bir seçimden diğerine kadar sürdüğü öne sürülürken, rasyonel partizan teoriye göre bu sürenin iktidar süresi boyunca değil de geçici olmasıdır. Çünkü, rasyonel iktisadi birimler beklentilerini revize ettiklerinden dolayı partizan teorinin etkililiği azalır ve partizan politikalar iktidar süresi boyunca sürdürülemez<sup>147</sup>.

#### 1.2.6.2.1. Modelin işleyişi: genel versiyon

Ekonomi, beklentilerin eklendiği Phillips eğrisi ile tanımlanmaktadır.

$$y_t = \check{Y} + \gamma(\pi_t - w_t) \quad (19)$$

$w_t$  nominal ücretlerdeki büyüme oranını simgeler. Ücretlerin nominal olması enflasyona endekslenmesini gösterir. Bu nedenle işçi sendikaları enflasyondaki herhangi bir değişikliğin telafi edilebilmesi için ücretleri ayarlamayı hedefler.

<sup>146</sup>Alesina, "Macroeconomic Policy in a Two-Party System as a Repeated Game", a.g.m., pp.651-678.

<sup>147</sup>Erdoğan, a.g.e., s.79.

Ücretler iki yıllık dönem başlarında ayarlanır. Böylece sendikalar enflasyon beklentilerine eşit ücretler oluştururlar.

$$\pi_t^e = w_t \quad (20)$$

$\pi_t^e$ , t dönemi başındaki beklenen enflasyon oranıdır. Bu nedenle (19) ve (20) denklemleri şimdiki ve beklenen enflasyonun bir fonksiyonu biçiminde yazılabilir.

$$y_t = \check{Y} + \gamma(\pi_t - \pi_t^e) \quad (21)$$

Bu eşitlik ekonominin arz kısmını simgeler. Talep kısmı açık bir biçimde biçimlendirilmemektedir. Çünkü model politikacıların enflasyon oranlarını direkt ayarladığını varsayar.

Sol partinin işsizlikle, sağ partinin de enflasyonla mücadele ettiği iki parti düştüğünde olaylar şu şekilde gelişir. Dönemin başında sendikalar beklenen enflasyon oranına denk düşecek biçimde nominal ücretleri oluşturur. Beklentiler oluşturulduktan sonra, politikacılar verilen beklentileri de alarak enflasyonu ayarlarlar.

Enflasyonla  $\pi_t$  ilgili olarak her partinin amaç fonksiyonunu arttırmak, sırasıyla sağ ve sol partileri için optimal seviyede enflasyon  $\pi_R^*$  ve  $\pi_L^*$  doğurur.

$$\pi_t = \pi_k^* = \bar{\pi}_k + b_k \gamma / 2 \quad ; \quad k=R,L \quad (22)$$

Bu sonucun zaman tutarsızlığı gözden kaçmamalıdır: her parti kendi siyasi programlarında belirli bir enflasyon seviyesi vaat ederler, fakat farklı bir seviye sunarlar. Bu iki enflasyon seviyesi arasındaki fark (enflasyon ve deflasyon eğilimi)  $k=R,L$  için  $b_k \gamma / 2$  terimleriyle açıklanmaktadır.

Sol bir siyasi parti, programında bir  $\bar{\pi}_L$  enflasyon seviyesi vaat eder ki, bu büyümeye  $y=\check{Y}$  karşılık gelen kendi hedef enflasyon seviyesidir. Görevdeyken verileri normal oranının  $y' = \check{Y} + b_k \gamma / 2$  üzerine çıkararak  $\pi_L$  enflasyon seviyesini  $\pi_L^*$  a arttırarak vaadini bozmaya çalışır. Açıkçası bu durum ekonomiyi daha yüksek enflasyon ve çıktı seviyelerine götürür, çünkü  $\pi_L^* > \pi_L$  ve  $y' > y$ 'dir. Tutarsızlık politikacının görevdeyken partisinin siyasi programına uymamasından

kaynaklanmaktadır. Fakat politikacının neden halkı kandırma güdüsüne sahip olduğu merak edilen bir sorudur. Bunun bir nedeni, zamanla tutarlı çözüm-zaman tutarsız çözüme göre daha düşük yararlılığa sahip olmasıdır. Bu zamanla tutarlı ve zamanla tutarsız çıktı seviyeleri her partinin yararlılık fonksiyonuyla değiştirilerek kolayca gözlenebilir:

$$u^c(y) = b_L \check{Y}, \quad (23)$$

$$u^f(y) = b_L \check{Y} + b_L \gamma / 2 \quad (24)$$

c ve f sırasıyla zaman tutarlı ve zaman tutarsız yanıtıcı çözümleri simgelemektedir. Açıkçası  $u^c(y) < u^f(y)$  den dolayı sol parti kandırmaya daha meyilli.

Optimal politik kurallarda şu şekilde bir ilişki mevcuttur.  $\pi_R^* < \pi_L^*$ , örneğin sol parti görevdeyken enflasyon daha yüksektir. Bu sonuç her partinin tercihlerindeki özelliklerden kaynaklanmaktadır. Sol parti sağ partiye oranla daha fazla büyüme ve işsizlikle, daha az enflasyonla mücadeleyle ilgilidir ( $b_L > b_R > 0$ ). Böylece sol parti kandırmak veya beklenmeyen enflasyon (ki bu da yüksek enflasyon seviyesidir) sonuçları yaratma konusunda daha yüksek bir dürtüye sahip <sup>148</sup>.

#### 1.2.6.2.2. Modelin işleyişi : seçim sonuçlarındaki belirsizlik

Seçim sonuçlarındaki belirsizlik durumunda modelin işleyişinde ekonomi, birinci ve ikinci dönem olarak tanımlanır. Birinci dönem seçim, ikinci dönem de seçim olmayan dönemi ifade eder.  $P$ , sol partinin,  $1-P$  ise sağ partinin seçilebilme ihtimalini gösterir.  $P$ ' nin oyların % 50'sini alma ihtimali yüksek olduğu varsayıldığında, seçmen her partinin amaç fonksiyonunu bildiğinde, her partinin seçilebilme ihtimaline ve kendi optimal enflasyon seviyelerine dayalı olarak, birinci döneme ait enflasyon beklentilerini oluşturur.

$$\pi_1^e = P \pi_L^* + (1-P) \pi_R^* \quad (25)$$

<sup>148</sup> Alesina, Roubini and Cohen, Political Cycles and the Macroeconomy, a.g.e., p.52-65.

Açıkça iki olası seçim sonucu mevcut görünmektedir. Tablo 2.1.'de her iki seçim sonucu için birinci dönemin ekonomik sonuçları gösterilmektedir.

**Tablo 2.1. Seçim Sonrasında Seçim Öncesi Dönemin Ekonomik Sonuçları**

Seçilen Parti	Sol	Sağ
Enflasyon	$\pi_1 = \pi_L^*$	$\pi_1 = \pi_R^*$
Çıktı	$y_1^L = \gamma P(\pi_L^* - \pi_R^*) + \check{Y}$	$y_1^R = \gamma(1-P)(\pi_L^* - \pi_R^*) + \check{Y}$

Sonuçlar, eşitlik (18) ve (22)'nin yer değiştirmesi ve  $\pi_t$ 'yi kazanan partinin optimal enflasyon seviyesine eşitleyerek elde edilmektedir.

Seçimlerdeki belirsizlik nedeniyle, enflasyon beklentileri birinci dönemde yanlış biçimde tahmin ediliyor (25). Yinede, ikinci dönemde seçim belirsizliği olmadığından beklentiler doğru biçimde tahmin ediliyor ve bu yüzden kazanan parti tarafından oluşturulan gerçek enflasyon oranlarına uyum sağlamaya başlıyor. Böylece eğer sol parti kazanırsa  $\pi_2^e = \pi_L^*$ , eğer sağ parti kazanırsa  $\pi_2^e = \pi_R^*$  ve her iki partinin görevde olduğu varsayırsa büyüme oranı normal değerine eşittir.

Dolayısıyla kesinlik olduğunda  $y_2 = \check{Y}$  den dolayı dalgalanma olmuyor ve belirsizlik varsa enflasyonu beklentilerin üzerine çıkartarak bir dalgalanma yaratıyor ve sonuç olarak çıktı gerçek değerinin üzerinde oluyor ( $y_1 > \check{Y}$ ).

Burada çıktı dalgalanmalarının, politik kutuplaşmanın seviyesine bağlı olduğuna, örneğin, parti programlarının ne kadar farklılık gösterdiği  $\pi_R$  ve  $\pi_L$ 'ye dikkat edilmelidir. Çünkü politik kutuplaşma daha geniş ekonomik dalgalanma yaratır<sup>149</sup>. Ayrıca pozitif enflasyon şokunun seviyesi dalgalanmanın seviyesini etkiler: eğer sağ parti kazanırsa, enflasyon şoku sol partininkine oranla daha düşük olur. Çünkü şok, partinin siyasi programında verilenden daha düşük beklenir. Özetlemek gerekirse eğer sol parti kazanırsa, enflasyon beklentilerin üzerinde artar ve çıktı normal seviyenin üzerine çıkar. Diğer yandan sağ parti kazanırsa, enflasyon beklentilerin altında olur ve çıktı normal oranının altında olur. İkinci dönemde ücretlerin ekonomiyle uyumlu olması nedeniyle hangi partinin görevde olduğu göz önüne alınmaksızın çıktı normal seviyesine geri döner.

<sup>149</sup> Alberto Alesina and Howard Rasenthal, "Partisan Cycles in Congressional Elections", **The American Political Science Review**, 83 (2), 1989, pp.373-398.

Alesina tarafından geliştirilen rasyonel partizan teoriye Chappel ve Keech önemli katkıda bulunmuşlardır. Onlara göre partizan politikalar seçim döneminin başında görülmektedir. Yazarlar bu çalışmalarında, iktidardaki partinin politika tercihlerine bağlı olarak büyüme oranında meydana gelen geçici sapmaların partizan politik dalgalanmalarına yol açtığını gözlemlemişlerdir<sup>150</sup>.

Alesina ve Roubini partizan teoriyi 18 OECD ülkesi için genişlettikleri çalışmalarında, politik partiler için yapay değişkeni kullanarak ekonomik büyüme oranı, enflasyon ve işsizlik değişkenlerini incelemişlerdir. Sağ parti yönetimini 1, sol parti yönetimini -1 olarak tanımladıkları çalışmalarında büyüme ve işsizlik değişkenleri için partizan farklara rastlamamış, ancak enflasyon oranına ilişkin önemli farklılık olduğu sonucunu elde ettiklerinden dolayı ekonomide partizan dalgalanmaların varlığını destekleyen sonuçlara ulaşmışlardır<sup>151</sup>.

Alesina, Cohen ve Roubini yine 18 OECD ülkesi için yaptıkları bir çalışmada, sol eğilimli hükümetlerin iktidarlarının ilk yıllarında aşırı genişletici politikalar uygulamalarına rağmen bir sonraki seçimlerden önce, orta yolu tercih eden seçmenleri memnun etmek için enflasyonla mücadele etme ve daraltıcı politikalar uygulama yoluna gittiklerini gözlemlemişlerdir. Sağ eğilimli hükümetler ise, başlangıçta uyguladıkları anti-enflasyonist politikaları müteakiben, bir sonraki seçimlerden önce genişletici politikalar uygulamaya meyillidirler<sup>152</sup>.

---

<sup>150</sup> Henry W. Chappel and William R. Keech, "Party Differences in Macroeconomic Policies and Outcomes", **American Economic Review**, 76, 1986, pp.70-75.

<sup>151</sup> Alberto Alesina and Nouriel Roubini, "Political Cycles in OECD Economies", **NBER Working Paper Series**, No 3478, National Bureau of Economic Research, 1990, pp. 663-688.

<sup>152</sup> Alesina, Cohen and Roubini, "Electoral Business Cycle in Industrial Democracies", a.g.m.

## İKİNCİ BÖLÜM

### POLİTİK KONJONKTÜR HAREKETLERİNİN BELİRLEYİCİLERİ

Seçimle ilgili konjonktürel hareketler literatürünün en genel amacı kısa vadedeki seçim-kaynaklı dalgalanmaların uzun vadede refahı etkilediği gerçeğidir. Konu üzerindeki ilk çalışmalardan bu yana, bazı yazarlar bu seçim-kaynaklı istikrarsızlığa karşı ne yapılması gerektiğine dair öneriler sunmuştur. Uzun dönemde refah seviyesinin düşmesine neden olan seçim dönemlerine odaklı bu sürecin tam olarak anlaşılması son derece önemlidir. Bu amaçla geniş bir literatüre sahip olan PBC teorisine bakıldığında, öncelikle her ülkeye göre farklılık arz eden siyasi ve ekonomik sistemlerde, politik konjonktürel dalgalamalara yol açan etmenlerin neler olduğunun belirlenmesine çalışıldığı ve her yapıya uygun farklı çözüm önerilerinin araştırıldığı görülmektedir.

#### 2.1. Seçmen Davranışı

Seçmenlerin bir partiyi seçerken kendilerini etkileyen faktörlerin neler olduğu ve nasıl karar verdikleri sadece siyasetçiler tarafından değil bilim dünyasının da merak ettiği konuların başında gelmektedir. Çünkü siyasal iktidarın belirlenmesinde sadece siyasal parti davranışı değil aynı zamanda seçmen davranışı da önemli bir etmendir<sup>153</sup>. Seçmenler genellikle kendilerine en düşük maliyetle en çok kamu hizmeti verecek ve toplumsal mal ve hizmet yararı sağlayacak politikacıyı tercih etmektedirler. İktidar partisinin ekonomik konulardaki başarısının ödüllendirilmesi, başarısızlığının ise cezalandırılması eğilimi hakimdir. Ancak seçmenler beklemeye tahammül edemeyip, taleplerinin hemen karşılanmasını isterler. Böylece kısa dönemli tercihler ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle politikacılar ekonomik gelişmeye katkı sağlayacak, uzun dönemli yapısal reformlar içeren, disiplinli makro ekonomi politikaları uygulamaktan kaçınırlar. Kısa dönemli politikalarla oy maksimizasyonu sağlamak politikacıların da işlerine gelmektedir<sup>154</sup>.

---

<sup>153</sup> Anthony Downs, "An Economic Theory of Political Action in A Democracy", **The Political Economy**, Ed.By Thomas Ferguson and Joel Rogers, New York: M.E. Sharpe Inc.,1984, pp.25.

<sup>154</sup> Savaş, Politik İktisat, a.g.e., s.159-163.

Seçmenler oy verecekleri partiyi ve talep ettikleri kamu hizmetlerini belirlerken rasyonaliteden uzaklaşırlar. Bunun sebebi ise seçmenlerin kamusal karar alma sürecinde tam bilgiye sahip olmamasıdır. Bilgisizliğin en önemli nedenleri ise eğitim ve kültür düzeyinin seçmenler arasında eşit olmaması ve etkili iletişimin sağlanamaması olarak görülmektedir. Seçmenler kamusal mal ve hizmet arzı ile kamusal mal ve hizmet talebi arasındaki süreç olan seçim döneminde ilgisiz davranırlar. Politik iktisatta “bedavacılık ” olarak tanımlanan bu durumda seçmen araştırma yapmasa da, oy kullanmasa da seçime katılanların araştırma yaptığını ve oy kullanacakları bildiğinden dolayı, kamusal mal ve hizmetlerin kendisine arz edileceğini bilir<sup>155</sup>.

Karar alma süreci, siyasal davranış içinde seçmenin hareket etmesidir. Bu hareketlilik yani seçmenin davranışı tüm davranış modellerinde olduğu gibi birbirlerine benzerlik gösterir<sup>156</sup>. Seçmenin, iktidarı belirlemesi, iktidarın politika belirlemesi, bunların uygulanması ve kontrolü karar alma sürecidir<sup>157</sup>. Karar alma sürecinde, politik partiler, seçmenler, sendikalar, toplumsal akımlar, baskı grupları hepsi örgütlenmenin birer parçasıdır. Bu anlamda konuyu birkaç yönden hem siyasi hem sosyal hem de ekonomik olarak düşünmek gerekmektedir<sup>158</sup>.

Politik partiler karar alma sürecinde, seçmeleri kamusal malların sunulması ile etkileme çabasıdadırlar. Seçmenlerin kamusal mallar ve hizmetlerden ne şekilde yararlanacağı, bunlar arasında nasıl bir seçim yapacağı, politik partilerin programlarında belirtilmektedir. Karar alma sürecinde seçmenler, sosyal çıkar ve bireysel çıkar arasında tercihte bulunmak durumunda kalabilmektedir. Bireysel çıkar, metodolojik bireyciliğin bir uzantısı olmakla birlikte, dogmatik anlamda bireyci demek değildir. Bu yaklaşım birey davranışı ile toplumdaki davranış arasındaki nüansların olduğunu vurgular<sup>159</sup>.

---

<sup>155</sup> İbrahim Bakırtaş, **Ekonomik Açıdan Politik Aktörler**, Bursa: Birinci Baskı Ekin Kitapevi, 2005, s.68.

<sup>156</sup> Yüksel Gülmen, **Türk Seçmen Davranışında Ekonomik ve Sosyal Faktörlerin Rolü**, (İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No:2531, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul), 1979, s.7.

<sup>157</sup> Kemali Saybaşı, **Siyaset Biliminde Temel yaklaşımlar**, Ankara: Birinci baskı, Birey ve Toplum Yayınları, 1985, s.28.

<sup>158</sup> Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, Çev. Şirin Tekeli, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1975, s. 269.

<sup>159</sup> Bakırtaş, a.g.e., s. 39-41.



Bireyler çıkarını maksimize etmek isteyen seçmenler olarak, ekonomik durumları iyiye gittiğinde mevcut politik partiyi bir daha seçecek yani beğendiği politik partiye bir daha oy vererek onu ödüllendirecektir. Kendi çıkarına uymayan, gelir düzeyini arttırmayan bir politik partiyi ise beğenmeyecek ve o politik partiye oy vermeyerek onu cezalandıracaktır<sup>160</sup>.

Seçmenler hangi partiye oy vereceklerine karar verirken, önceliklerine göre belirlemiş oldukları birtakım kriterlere dikkat ederler. Kişilere ve toplumlara göre değişen bu kriterler, seçmen davranışlarını etkileyen faktörleri belirlemektedir. Yapılan çalışmalar neticesinde seçmen davranışlarının genellikle; parti lideri, siyasal görüş, parti kadrosu, hedefleri ve çalışma programı ile dini görüş gibi faktörlerden etkilendikleri sonucuna varılmıştır. Kısa dönemde beklenmedik olaylar ve ekonomik sorunlar oy dalgalanmalarına neden olsa da, güçlü bir kimliğe sahip olan siyasi parti uzun dönemde oy oranında belli bir istikrarı yakalamaktadır. Ancak, parti kimliğinin oluşabilmesi için de seçmen tercihlerindeki oynaklığın çok fazla olmaması gerekmektedir<sup>161</sup>.

Seçmenlerin ideolojik olarak kendilerini yakın hissettikleri siyasi partiyi seçmelerinde referans gruplarının da önemli etkisi vardır. Referans grupları, kişinin tutumlarını, fikirlerini, değer yargılarını ve davranışlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen bir insan topluluğudur. Bu grup, aile ve diğer yüz yüze ilişkilerin olduğu yakın çevre (arkadaşlar, komşular, meslektaşlar, kurum ve kuruluşlar vb.) ile kişinin üyesi olmadığı gruplar ve doğrudan ilişkisi olmayan kişilerden (artistler, şarkıcılar, sporcular vb.) oluşur. Bu bağlamda, referans grupları seçmenin karar verme sürecine etkisi olan en önemli etmenlerden biridir. Aile kurumu ise en etkin referans gruplarından biri olarak bireyi etkilemektedir<sup>162</sup>.

Bireyler öncelikle aileden aldıkları eğitimle belli bir hayat görüşüne sahip olduktan sonra, birçok farklı sebeplerden dolayı kendilerini toplumda belli bir

---

<sup>160</sup> Şaban Sitembölükbaşı, **Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s.10.

<sup>161</sup> Hazama Yasushi, “Electoral Volatility in Turkey: Cleavage-based vs. Retrospective Voting”, **International Political Science Association’s 20th World Congress**, Fukuoka, Japan, July 9-13, 2006,03.01.2009, <http://www.ide.go.jp/Japanese/Inter/Net/pdf/20060708.pdf>.

<sup>162</sup> Kenan Aydın, Volkan Özbek, “Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2004, 8 (2), s.144-167.

kesimin içinde bulabilmektedirler. Özellikle ekonomik ve siyasi anlamda istikrarı yakalayamamış gelişmekte olan ülkelerde var olan toplumsal bölünmeler, seçmen tercihlerini etkileyen önemli faktörlerden biridir. Toplumsal bölünmeler, gelişmekte olan ülkelerin gerçekleştirdiği gelişmeyle de orantılı olarak dinamik bir yapıya sahiptir. Bu dinamik süreçte, örneğin fakir sınıfların orta sınıf konumuna geçmesi ile oluşan yeni sınıf, sosyal değişim ve hareketlilik, toplumun geniş kitlelerden oluşması, iletişimin artması, anlayıştaki değişim ve hareketlilik, yaşlanmış parti sistemi ve değişen değerler gibi değişkenler de, toplumsal farklılıkları yansıtan göstergeler olarak kabul edilmelidir. Mevcut parti sistemi ise, sürekli bir değişim içerisinde olan toplumsal bölünmeleri iyi yansıtamamaktadır. Partinin temsil ettiği görüş ile seçmenin temsil edilmesini istediği görüş arasında eşitsizlik ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla seçmen tercihleri değişim yanlısıdır ve kendi toplumsal görüşünü ifade eden/edebilen bir parti sistemine ihtiyaç duymaktadır. Bu yapı, kendini yenileyemeyen partiler için oy kaybına sebebiyet vermektedir. Avrupa’da yapılan çalışmalar ile 4 temel bölünme ile parti seçimi arasındaki ilişkinin giderek güç kaybettiği, seçmen davranışındaki değişikliğin bazı önemli değişkenlerden kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır<sup>163</sup>.

Seçmenlerin tercihte bulunurken rasyonel karar vermelerini engelleyen bir başka durum da din, sosyo-ekonomik statü, yaşanan coğrafya parçası, mensup olunan grup vb. faktörlerin ön plana çıkmasıdır<sup>164</sup>. Bütün bunların yanında, seçim ve parti sistemlerinin, seçim kampanyalarının ve bu bağlamda kitle iletişim araçlarının ki özellikle belirli bir görüşün savunucusu olan büyük medya unsurlarının da seçmen tercihlerine etki ettiği genel kabul görmektedir. Ayrıca seçmenler ile politikacılar arasındaki asimetrik enformasyon, seçmenlerin politikacıların uygulamaları hakkında zamanında bilgi alamamalarına neden olmaktadır. Bu da politikacılara seçim zamanına kadar seçmeni yanıltmak için yeterli zamanı sağlamaktadır.

Seçmen tercihlerini etkileyen farklı faktörler birçok çalışmaya konu oluştursa da ön plana çıkan bir gerçek şudur ki: geçim sıkıntısı çeken az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin seçmenlerinin tercihlerini belirleyen en önemli faktör

---

<sup>163</sup> Gülay Ercins, 2007, “Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Faktörlere Bağlı Olarak Değişen Seçmen Davranışı”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2007, 8(2), s.25-40.

<sup>164</sup> Ahmet Kalender, *Siyasal İletişim- Seçmenler ve İkna Stratejileri*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2001, s.51-60.

ekonomik faktörlerdir. Bu sebeple, ideolojik yapı olarak güçlü siyasi partilerin olmadığı bu tür ülkelerde politikacılar ortanca seçmen teoremine uygun hareket ederler. Seçmen tercihleri konusundaki literatürde ekonomik değişkenleri göz önünde bulunduran model “ekonomik oy verme modeli” (economic voting theory) olarak adlandırılmaktadır. Ekonomik seçim modelinin ana belirleyici unsuru, seçmenlerin, ekonomik gelişim ve değişimler konusunda hükümeti yükümlü (incumbent) görmeleridir. Yani hükümet ekonomik politikalardan sorumludur ve bu sorumluluğun hesabını vermelidir. Dolayısıyla ekonomik problemleri çözmekle yükümlü partilerin, ekonomi politikası konusundaki performansları önem arz etmektedir. Gelecek hakkındaki belirsizlikler ve ilgili partinin samimiyeti neticesinde ilgili partilerin geçmişteki ekonomik performansları, aynı partilerin gelecekte olması muhtemel performanslarını değerlendirme açısından seçmenler nezdinde bir rehber niteliği taşımaktadır<sup>165</sup>. İktidar partilerinin oylarında görülen dalgalanmaları ekonomik oy verme modeli çerçevesinde inceleyen Kramer’in elde ettiği sonuçlara göre, bu dalgalanmaların nedeni büyük ölçüde izlenen ekonomi politikalarının başarısına ya da başarısızlığına bağlıdır<sup>166</sup>. Ekonomik temelli oy verme davranışında olan seçmen iktidar partisi merkezli bir değerlendirme yapmakta, izlenen ekonomi politikalarının sonuçlarından etkilenmektedir<sup>167</sup>. Seçmenlerin, politikacıların maddi vaatlerinden etkilenmelerinde önemli bir unsur da gelir düzeyidir. Kişilerin gelir düzeyi arttıkça maddi çıkardan ziyade daha çok ideolojik kararlar aldıkları görülürken, gelir seviyesi düşük olan ülkelerde ise seçmenler, politikacıların yerine getiremeyeceği son derece açık olan vaatlerine bile kanabilmektedirler.

## 2.2. Siyasal Sistemler

Siyasal sistem genel olarak devlete bağlı olan kurumların birbirleri arasındaki ilişkiler ve yöneten ile yönetilenler arasındaki ilişkilerin bütünüdür. Bu ilişkiler ağı, bir ülkede uygulanacak olan ekonomi politikalarını da doğrudan etkilemektedir. Burada yalnız siyasal kurumların oluşturduğu siyasal rejimler değil, o kurumların gerisindeki siyasal güç dengeleri, o dengelerin gerisindeki etkenler ve siyasal

---

<sup>165</sup> Ercins, a.g.m.

<sup>166</sup> Gerald H. Kramer, “Short-Term Fluctuations in U.S. Voting Behavior, 1896-1964,” **The American Political Science Review**, 65(1), 1971, pp.131-143.

<sup>167</sup> Roderic Kiwit and Rivers Douglas, **A Retrospective On Retrospective Voting, In Economic Conditions And Electoral Outcomes**, New York: Chap. 11,1985, pp.207.

yaşamla ilgili tüm süreçler söz konusudur. Siyasal sistemler, siyasal çatışmanın hem ürünü hem de çerçevesidir. Çağdaş siyasal sistemler demokratik(çoğulcu) sistemler, baskıcı(tekilci) sistemler ve az gelişmiş demokrasi veya askeri diktatörlükten ibaret olan az gelişmiş ülke sistemleri olarak sınıflandırılabilir. Az gelişmiş ülke sistemlerinin de tekilci sistemden çoğulcu sisteme doğru geliştiği kabul edilirse, aslında siyasal sistemleri genel olarak tekilci ve çoğulcu şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Bir kanının halk arasında yayılmasını sağlamakla, kanının halk tarafından oluşturulmasını sağlamak arasındaki ayırım baskıcı rejimle demokratik rejim arasındaki ayrımı ifade etmektedir. Ancak baskıcı sistemin mutlaka diktatörlük rejimi gibi bir yönetim şekli olarak karşımıza çıkması gerekmez. Demokratik rejimlerde de gereğinden fazla yetkisi olan devletin baskıcı(çıkarıcı) davranışlar sergilemesi mümkündür. Çoğulcu toplumlarda oluşan kamuoyu ile tekilci toplumlarda güdülen kamuoyu arasındaki temel fark devlet tekelinin ölçüsüyle alakalıdır. Bu nedenle son zamanlarda siyasal sistemlerin denetimi için “siyasal katılım” ın önemi vurgulanmaktadır<sup>168</sup>. Çünkü siyasal katılımın ortaya çıkmasında “halkın iktidarı” olarak tanımlanan demokrasi belirleyici olmaktadır. Siyasal katılım denildiğinde ilk akla gelen seçmenlerin oy verme faaliyeti akla gelmektedir. Oysa siyasal katılım sadece oy kullanmaktan ibaret değildir. Siyasal katılım her seviyede siyasal gelişmelerin yakından izlenmesi, çeşitli konularda görüş bildirilmesi, derneklere, sivil toplum kuruluşlarına ve siyasal partilere üye olma gibi girişimlerde bulunulması gibi birçok katılım olanaklarını ifade etmektedir<sup>169</sup>. Çok farklı toplumsal ve ekonomik değişkenlere (yaş, cinsiyet, eğitim, gelir, gelişmişlik düzeyi, örgüt üyeliği, kitle iletişim araçlarını kullanma düzeyi gibi) bağlı olan siyasal katılımın<sup>170</sup> olanakları arttıkça toplumdaki güçler dengesinin siyasete barışçı yollardan yansması ve siyasal istikrarın artması mümkün olabilmektedir. Siyasal katılma, sistemin daha demokrat olmasına imkan tanırken karşı güçlerin bir araya gelmesiyle daha güçlü bir sistemin oluşmasına da olanak sağlar.

Siyasal katılımın önemi demokrasi anlayışındaki değişimle birlikte seçmenler tarafında da anlaşılmaya başlanmıştır. Artık seçmenler izleyici olmayı değil, bizzat

---

<sup>168</sup> Ahmet Taner Kışlalı, **Siyasal Sistemler**, 7.Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi, s.237-313.

<sup>169</sup> Mehmet Aslan ve Gazanfer Kaya, “1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2004, 5 (1), s.213-222.

<sup>170</sup> İnan Özer ve Mehmet Meder, **Siyasal Katılma ve Seçmen Davranışı**, İstanbul: Ege Yayınları, 2009, s.37.

katılmayı destekleyen bilinçtedirler. Vatandaşı politika izlemenin ötesine; üretici bir rol üstlenmeye iten süreç, yalnızca değişen demokratik söylemlerin başarısı değildir. Siyasetin giderek düşen kalitesinin vatandaşı farklı konulara çekmekteki olumlu etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Diğer bir deyişle siyasetin yeni dokusunda yönetimi yöneticilere bırakılamayacak kadar önemli gören ve yöneticiyi kendisinin dışında, ya da kendisinden bağımsız olarak algılamayan, daha kaliteli bir yönetim ve yönetici talebiyle bu süreçte kendisine de önemli bir yer açan vatandaş profili mevcuttur. Böylece pasif-izleyici vatandaş, eskitilen demokrasi anlayışıyla geçtiğimiz yüzyıla ait bir anı olarak kalırken, açılımını aktif-katılımcı vatandaşa bırakacağı bir süreç, yeni yüzyıla birlikte hızla yol alacağı sinyallerini vermektedir<sup>171</sup>.

Siyasal karar alma sürecinin optimallikten uzak olmasına çözüm olarak iktidarın yetkilerinin sınırlandırılması gerekliliği, toplumsal gelişmeler sonucunda sivil toplum örgütlerinin siyasi karar alma sürecine dahil olmak istemeleri, bir bakıma iktidarın ulaşılmaz olmaktan çıkıp halkın kontrolüne geçmesi ile ortaya çıkmıştır.

Toplumsal gelişmede ekonomik güç kadar belirleyici olan siyasi sistem, aynı zamanda ekonominin de önemli belirleyicisidir. Bu nedenle siyasi sistemlerle ilgili gerekli yasal ve kurumsal reformların belirlenmesi son derece önemlidir. Sağlıklı bir siyasi sistem güç dengelerindeki değişikliğe koşut olarak siyasi iktidarın el değiştirmesine olanak veren kuralları ve süreçleri içeren bir sistemdir. Çağdaş sanayi toplumlarında “ekonomik iktidar” kavramının yanında bir de “toplumsal iktidar” kavramını eklemek gerekmektedir. Ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması için siyasi iktidarın hem toplumsal iktidarı hem de ekonomik iktidarı elinde bulunduracak güçlü bir yapıda olması gerekmektedir. Çünkü toplumsal düzenin şu ya da bu ölçüde değişmesini isteyen güçler için, siyasi iktidara ulaşma yolu genellikle ekonomik bunalım dönemlerinde açılmaktadır. Toplumsal iktidar dengesine ters düşen, ama ekonomik iktidara dayanarak sayısal çoğunluğu sağlayan ve siyasi iktidar olanlar,

---

<sup>171</sup> Tülay Özüerman, 1999, “Türkiye’de Siyasal Partilerin Yeniden Yapılandırılması”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt XXIV, Sayı 222, s.153-164.

toplumsal patlamaları önleyemezler<sup>172</sup>. Toplumsal bölünmeler ise ekonomik ve siyasal yapıya büyük zarar vermektedir.

### 2.2.1. Siyasal partiler

Siyasal partiler, siyasi sistemlerin en önemli aktörleridir ve demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Temsil ve temsilcinin son derece önemsendiği süreç içerisinde hem otoriter ideolojilere hem de demokrasiye aracılık eden siyasi partilerin bugünün demokrasi anlayışını birebir yansıttıkları söylenemese de hala inandırıcı bir alternatifleri yoktur<sup>173</sup>. Çağdaş demokrasilerde kişisel iradelerin bir araya getirilmesi işlevi, siyasal partiler tarafından yerine getirilmektedir. Siyasal partiler bu işlevlerini, bireyleri belli görüşler ve önderler etrafında toplamak ve bireylerin özlemlerini devlet yönetimine yansıtmak yoluyla gerçekleştirmekte ve bu sayede demokrasinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bundan başka, iktidar ve muhalefet görevlerini yapacak siyasi kadroların hazırlanması ve bunların seçilmelerinin sağlanması da yine siyasi partiler eliyle gerçekleştirilmektedir. İşte bu nedenlerden dolayı, günümüz demokrasi anlayışı, “partiler demokrasisi” olarak nitelendirilmektedir<sup>174</sup>.

Demokrasiyi en iyi şekilde temsil edebilecek siyasi partilerin öncelikle kendi içerisinde demokratik bir sistemi uygulaması gerekmektedir. Bu nedenle gelişen demokrasi anlayışında temsili demokrasinin dahi sorgulandığı bu süreç, demokrasinin uygulanmasına aracılık eden siyasi partilerin yeniden yapılandırılması gereğini zorunlu kılmaktadır.

Kamu tercihinin en iyi temsili olarak görülen demokrasi, her alanda gerek duyulan yapısal düzenlemelerin temelini oluşturmaktadır. Türkiye için demokrasi ve demokratikleşme, tartışma platformlarındaki yerini uzun süre koruyacağına benzese de, değişimin zorunluluğu hemen her kesim tarafından kabul edilmektedir. Ancak bu değişim sorunlu olan bir sistemden başka bir sisteme geçiş olmamalıdır. Statükonun değişmesinden çıkar kaybına uğrayacak kesimler değişimin kendi çıkarlarını kollayacak ya da sağlamlaştıracak zeminlerde ararken tek tek ayrıntılarda biriken

---

<sup>172</sup> Kışlalı, a.g.e., s.237-313.

<sup>173</sup> Tülay Özüerman, a.g.m.

<sup>174</sup> Mehmet Akad, **Genel Kamu Hukuku**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1997, s.225.

sorunları görmezden gelircesine çerçeve değişikliğini öngörmektedirler. Başkanlık ve yarı başkanlık rejimlerinin parlamentarizme alternatif olarak öngörülmesinin temelinde bu yönlü iradeler ağırlıklı paya sahiptir. Çerçeve değişikliği, sistemi kuran ve yozlaştıran ilişkilerin içeriğinden çok, ilişkilerin şekline yansıtacağından bir sistemden diğerine geçişin köklülüğü görünümde gerçekleşmiş olacaktır. Köklü değişim, bir sistemden diğerine geçişten çok, sistemin hastalıklı parçalarının yeniden yapılanma ile iyileştirilmesi, diğer bir deyişle ilişkilerin içeriğinin farklılaştırılmasında aranmalıdır. Sistem değişikliği böyle bir dönüşümün sonrasında yer alabilecek bir alternatiftir. Bunun anlamı, mevcut sistemin sakatlıkları giderilmeden bir başka sisteme geçiş, sakatlıkların diğerine aktarılması ve değişimin biçimsel olması sonucunu getirecektir ve birikenlere yeni sorunlar ekleyecektir. Bu nedenle çözüm sistem değişikliğinden ziyade hukuksal düzenlemelerle olmalıdır<sup>175</sup>.

Çağdaş anlamda yaklaşık yüz yıllık bir geçmişe sahip olan siyasi partiler ilk olarak ABD ve İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Ancak siyasi partiler uzun bir süre hukuksal düzenlemelere konu olmamışlardır. Almanya ve İtalya’da yaşanan kötü deneyimlerden sonra siyasi partilerin yasal bir çerçeveye oturtulması gereği anlaşılmıştır. Bu nedenle II. Dünya savaşından sonra siyasi partilere ilk olarak 1947 yılında kabul edilen İtalyan Anayasasının 49. maddesinde değinilmiş, daha sonra da 1949 yılında Alman Anayasasının 21. maddesinde siyasi parti kavramına ve siyasi partilere yer verilmiştir<sup>176</sup>.

Siyasal sistemle toplum arasında aracı bir örgüt olan siyasi partilerin işlevlerini üç alanda toplamak mümkündür. Partiler, toplumla ilgili, siyasi sistemin işlemeyle ilgili ve kendileriyle ilgili işlevler görmektedirler. Siyasi partilerin toplumla ilgili olarak gördükleri işlevler; topluma kimlik kazandırma, siyasi toplumsallaşmaya katkıda bulunma, parti üyelerinden ve toplumdan gelen talepleri birleştirme ve siyasi sistemin ilgili kurumlarına iletme şeklinde sıralanabilir. Siyasi partilerin siyasi sistemin işleyişi ile ilgili işlevleri, muhtemel siyasi yöneticilerin yetiştirilmesi, kamu yönetimine aday bulunması, seçimlerde aday gösterilmesi,

---

<sup>175</sup> Özüerman, a.g.m.

<sup>176</sup> Özdemir Özok, “Açılış Konuşması, Uluslararası Siyasi Partiler ve Demokrasi Sempozyumu” ,26-27 Mayıs 2005, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2005, 16.04.2009, [http://www.barobirlik.org.tr/tbb/baskan/konusmalar/050526\\_siyasal\\_partiler\\_ve\\_demokrasi.aspx](http://www.barobirlik.org.tr/tbb/baskan/konusmalar/050526_siyasal_partiler_ve_demokrasi.aspx) .

iktidarın icraatının eleştirilmesi ve çeşitli sorunlar hakkında alternatif çözümlerin geliştirilmesi şeklinde sıralanabilir. Bu işlevlerin yanında partiler, kendileriyle ilgili işlevler görmektedirler. Partilerin kendi varlıklarını sürdürmeleri için iki önemli kaynağa ihtiyaçları vardır; bunlar üyeler ve maddî destektir. Partinin mümkün olduğu kadar çok üyeye sahip olması için çeşitli çalışmalar yapması gerekmektedir. Ayrıca maddî gelir temin etmek için üye aidatlarını toplama, çeşitli gazete, dergi ve broşür yayınlama, yardımlar kabul etme gibi faaliyetleri yürütmesi, kendi varlığının devamı için elzemdir. Partinin merkez ve yerel teşkilatlarında görev yapacak kişilerin yetiştirilmesi, taraftarların çoğaltılması, eğitilmesi de önemli İşlevler olarak görülmektedir. Çok işlevli örgüt olan partilerin işlevleri, toplum yapısıyla, siyasal sistemle, parti tipiyle ve kültür düzeyiyle yakından ilgili olmaktadır.

### **2.2.2. Siyasal parti sistemleri**

Parti sistemleri, siyasal partiler konusunda durulması gerekli bir diğer husustur. Partilerin örgütlenmeleri, yapıları ve diğer partilerle etkileşimleri parti sistemleri olarak ifade edilmektedir. Her ülkede, partilerin sayısı, her birinin boyutları, aralarındaki ittifaklar ve stratejileri, nispi bir istikrar ilişkisi bütünü oluşturmaktadır<sup>177</sup>. Siyasi parti sisteminin en önemli belirleyicisi parti sayısı olduğundan dolayı, siyasi parti sistemleri “tek parti sistemi” ve “çok parti sistemi” olarak başlıca iki gruba ayrılmaktadır.

#### **Tek Parti Sistemi**

Tek parti sistemi bir ülkede yönetimin tek partinin egemenliğinde bulunmasını ya da birden fazla partinin iktidar yarışına katılamamasını ifade etmektedir. Tek parti sisteminde seçimlerin ve parlamentonun önemi yoktur. Bu sistemin temel hedefi güçlerin merkezde toplanarak, kadrolaşmanın sağlanmasıdır. Çoğulcu demokratik sistemin yaygın olarak kullanıldığı günümüzde ise tek parti sistemi üçüncü dünya ülkelerinde uygulanabilmektedir. Ancak bir ülkenin tek partinin kontrolünde olmasının yanı sıra mevcut olan diğer partilerin olmasına rağmen iktidar mücadelesinde önemli bir rol oynamamaları sistem yönünden olmasa

---

<sup>177</sup> Maurice M. Duverger , **Siyasi Partiler** ,Çev. E. Özbudun , Ankara: Bilgi Yayınevi 1993, s.272-275.



bile fonksiyonel olarak tek parti sistemi olarak adlandırılabilir<sup>178</sup>. Bu durum ise zayıf demokrasinin var olduğu az gelişmiş ülkelerde sık rastlanılan bir durumdur.

### **Çok Partili Sistem**

Çok partili sistemde birden fazla parti, iktidar yarışına katılabilmektedir. Çok partili sistem çoğulcu, liberal ve rekabetin var olduğu siyasal yapılarda ortaya çıkar. Bu sistemi iki partili sistem ve ikiden fazla partili sistem olarak ikiye ayırabiliriz. Gerçek örneklerine İngiltere ve ABD'de rastladığımız iki partili sistem bir ülkede yalnızca iki parti olmalıdır anlamına gelmez. Bu sistemin uygulandığı ülkelerde ikiden çok parti vardır. Ama bu ülkelerin toplumsal ve siyasal koşullar iki büyük partinin siyasal yaşama egemen olmasını olanaklı kılmakta, öbür partiler çok zayıf bir durumda varlıklarını sürdürmektedir.

Bir ülkede iki ya da çok partili sistemin olmasının birçok farklı nedeni vardır. Öncelikle toplumun tarihsel gelişiminin ve psikolojinin büyük rolü vardır. Bunun yanı sıra seçim sistemi de etkili olmaktadır. İki partili sistem tek tur'lu çoğunluk sisteminin sonucudur; oysa nispi temsil ya da iki tur'lu oylama, çok parti sisteminin meydana çıkmasına yol açmaktadır<sup>179</sup>.

Partiler arası aşırı kutuplaşmanın ya da ideolojik ayrılıkların derin olmadığı, dolayısıyla çok fazla sayıda partinin bulunmadığı bir sistemde partiler temel sorunlar ve ilkeler konusunda iki büyük eğilimde gruplanabilmekte, iktidarda bu iki temel eğilim arasında yer alan iki blok arasında el değiştirmektedir. Güçlü ideolojik yapıda iki büyük partinin olduğu bu sistemde iktidarın iki parti arasında el değiştirmesi, partileri sorumlu ve gerçekçi olmaya zorlamaktadır. Aşırı çok partili sistemlerde ülkenin temel sorunları üzerindeki görüşler bakımından, çok farklı ve birbirleri ile uyuşmayacak kadar geniş bir partiler yelpazesi vardır. Çok parti sistemi, yönetimin çoğunluğun tercihlerine göre şekillenmesini sağlayan en ideal sistem olmakla birlikte, aşırı çok partili sistemlerde, çoğunlukla koalisyon hükümetlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu da yönetimde istikrarın sağlanamamasına ve siyasi partilerin iktidar yarışında öne geçmek için ideolojik davranmaktan ziyade merkezi çoğunluğu memnun edecek fırsatçı politikalar izlenmesine yol açmaktadır.

<sup>178</sup> İsmet Giritli ve Jale Sarmaşık, **Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Basım, 2001, s.58-60.

<sup>179</sup> Duverger, **Siyasi Partiler**, a.g.e., s.272-275.

### 2.3. Seçim Sistemleri

Seçimler ve seçim sistemleri demokrasilerde rejimin ve yönetenlerin meşruiyet temelidir. Temsilcilerin belirlenmesinde uygulanan seçim sistemleri karmaşık bir işlemler bütününden oluşurlar. Seçmenler tarafından oy vermeye ve seçilenler tarafından da temsil organlarına aday olmaya ilişkin kuralları içeren seçimlerin dürüst yapılmasını sağlamaya yönelik düzenlemeler bu karmaşık yapının öğeleri arasındadır<sup>180</sup>. Bu çerçevede dar anlamda seçim sistemi, seçme ve seçilme hakkı, seçim çevreleri, seçim sürecinin başından sonuna kadar, yani adaylık başvurusundan seçmenlerin oy kullanmasına ve sonuçların açıklanmasına kadar yapılan tüm işlemler, bunları yapan kişi ve kuruluşlar (siyasal partiler), seçim sürecini yöneten ve denetleyen kurumlar (seçim kurulları) ile ilgili kurallardan oluşmaktadır<sup>181</sup>. Bunun yanı sıra geniş anlamda seçim sistemi ise, öncelikli olarak seçimlerde kullanılan oyların temsili organlara yansımalarıyla ilgili olan ve ülkelere göre büyük farklılıklar gösteren kurallar bütünüdür. Seçimlerin tek dereceli olup olmadığı, seçim çevrelerinin ve bu çevrelerden seçilecek temsilci sayılarının nasıl saptandığı, ülke ve seçim çevresi düzeyindeki barajlar, oyların başka adaylara aktarılıp aktarılamayacağına ilişkin kurallar ve geçerli oyların değerlendirilmesinde kullanılan matematiksel yöntemler seçim sistemlerinin niteliği ve birbirinden ayrılmasının temel unsurları olarak önem taşırlar. Bu unsurlar açısından bakıldığında sonsuz sayıda seçim sisteminden söz edilebilir. Gerçektende serbest seçimlerin yaygınlaşmasından bu yana uygulanmış ve halen uygulanmakta olan pek çok seçim sistemi türü vardır. Her seçim sistemi şu ya da bu ölçüde bir siyasal akım ya da parti/partiler lehine ya da aleyhine etki doğuracak, dolayısıyla da bir ülkede şu ya da bu seçim sisteminin yeğlenmesi ulaşılmak istenen siyasal amaçlarla yakından ilgili olacaktır. Örneğin küçük partiler daha adil seçim sistemlerini savunurken, büyük partiler ise küçük partilerin temsili organlara girmesini engelleyecek seçim sistemlerini savunmaktadırlar. Politikacıların bu şekilde davranmalarının nedeni ise, seçmenlerin kazanma ihtimali olmayan küçük partilere boşuna oy vermek

---

<sup>180</sup> Meltem Dikmen Caniklioğlu, “Seçim Sistemlerinin Siyasi İstikrarın Sağlanmasındaki Rolü”, **Anayasa Yargısı**, 16, 1999, s.17-44.

<sup>181</sup> Hikmet Sami Türk, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, **Anayasa Yargısı**, 23, 2006, s.20-35.

istememeleri ve oylarını kendilerine en yakın hissettikleri büyük partiye vermeyi tercih etmeleridir.

Demokrasinin gerekli koşullarını sağlayacak seçim sistemlerinin siyasi istikrara önemli katkı sağladığı genel kabul görmektedir. Çünkü hiçbir siyasi partinin yeterli çokluğu elde edemediği bir parlamenter sistem modelinde, yasama-yürütme ilişkileri partiler arası modele göre şekillenmekte ve tutarsız koalisyonların varlığı durumunda bu yapılanma siyasi istikrarsızlık getirmektedir. Bu durumda ortaya çıkan istikrarsız koalisyon hükümetleri, popülist politikalara eğimli olmakta ve bu zaaf özel çıkarların kamu çıkarlarını bastırmasına neden olmaktadır. Önerilen ise ya başkanlık sistemi ya da disiplinli büyük partilerdir. Disiplinli büyük partilerin varlığı ise ancak çoğunluk sisteminin ülke koşullarına uygun bir türünün benimsenmesi ve uygulanmasıyla mümkün olacaktır. Demokratik liberal rejimlerin Türkiye'nin de dahil olduğu bir kısmında hala siyasi istikrarsızlık sorununun yaşanıyor olması, başta seçim sistemin ve siyasi partiler olmak üzere rejimi takviye eden ve işler kılan bazı kurumların yapı ve işlevlerinin yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacını doğurmuştur<sup>182</sup>.

Siyasi istikrarın sağlanmasının ve siyasilerin görevlerine odaklanabilmelerinin en etkili yolu kabul edilen devlet iktidarının sınırlanmasında seçimler; seçim sonuçlarının belirlenmesinde büyük payı olması nedeniyle de seçim sistemleri önemli rol oynamaktadırlar. Seçim öncelikle iktidarın kaynağı olmak bakımından demokratik rejimin temeli ve “halk tarafından hükümet” sisteminin birinci şartıdır. Halkın beğenmediği iktidar partisini cezalandırmak için sahip olduğu en etkili yöntem seçimlerdir. Demokratik rejimlerde partiler buna göre davranış sergilemek zorundadırlar. Nitekim seçime dayanmayan bir iktidar diktatörlük rejimlerinin başlıca karakteristiğini teşkil eder<sup>183</sup>.

Seçim sistemi, bir seçimin sonucunu ve demokratik niteliğini belirleyen en önemli etkidir. Zira bir ülkenin yönetim yapısı ona göre şekillenecek, siyasal aktörler seçim sonuçlarına göre yeniden toplumsal roller üstlenecekler, kısacası ve en

---

<sup>182</sup> Meltem Dikmen Caniklioğlu, a.g.m.

<sup>183</sup> Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Yedinci Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 1993, s. 281.

önemlisi, demokratik meşruiyet seçim sistemlerinin yol açtığı sonuçlara göre sağlanacaktır<sup>184</sup>.

Seçim sonuçlarında önemli ekisi olan seçim sisteminden genel olarak beklenen, seçime katılan parti yada bağımsız adayların kullanılan oylarla ortaya çıkan güçleri oranında pârlementoda temsil edilmelerine olanak sağlamasıdır. Seçim sisteminin bu ilkesine “temsilde adalet” ilkesi denilmektedir<sup>185</sup>. İyi bir seçim sisteminin diğer bir ilkesi ise, “yönetimde istikrar”ın sağlanmasıdır. Ancak “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkeleri birbiriyle ters yönde işlemektedir. Birine öncelik verildiğinde diğeri zarar görmektedir.

Türkiye’de belirli dönemlerde farklı seçim sistemleri uygulanmıştır. Çoğunluğa dayalı sistemle başlayan seçimler, temsilde adalete olan ihtiyaç nedeniyle 1961 yılından itibaren nispi temsil esasına göre uygulanmaya başlamıştır. Temsilde adaleti sağlamaya yönelik sistemler beraberinde koalisyon hükümetlerini ortaya çıkarmış ve ülkede istikrarsız bir siyasi hayat varlığını sürdürmüştür. Bunun üzerine 12 Eylül sonrasında istikrar sağlamaya daha elverişli olan “Çift Barajlı d’Hont sistemi” getirilmiştir<sup>186</sup>.

Günümüzde halen anayasada belirtilmiş bir seçim sistemi mevcut değildir. Karşılaştırmalı hukuk incelemelerinde de çoğunluk sistemlerinden birini bir anayasa hükmü olarak kabul eden bir düzenlemeye rastlanmaz. Buna karşılık çoğulcu demokrasinin bir güvencesi olarak parlâmento seçimleri için açıkça nispi temsil ilkesini kabul eden yabancı anayasalar vardır. Türkiye’de seçim sistemine ilişkin anayasal düzenleme ise 1982 Anayasası’nın 67. maddesine eklenen VI. fıkradır. “Temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerinin uyumlu bir sentezini arayan bu fıkra ile yasa koyucunun yönlendirildiği ve tercih yetkisinin sınırlandırıldığı görülmektedir. Ancak herhangi bir seçim sisteminden adıyla söz edilmemiştir. Anayasa mahkemesinin denetiminde parlamentoya bırakılan ve belirtilen iki ilke arasındaki geniş bir yelpazede belirlenen seçim sistemi uygulamalarına bakıldığında, anayasanın 67. maddesi VI.fıkrasının yeterli bir anayasal düzenleme olmadığı

<sup>184</sup> Erdoğan Günel, **Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üstündeki Etkileri**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005, s. 24.

<sup>185</sup> Türk, a.g.m.

<sup>186</sup> Emine Yavaşgel, **Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim sistemleri ve Türkiye’deki Durum**, Ankara: Nobel Yayınları, 2004, s.174.

görülmektedir. Nitekim bu konuyla ilgili çalışmalardaki 67. maddenin VI. fıkrası ile ilgili değerlendirmelerde, bu fıkranın Türkiye’de eksikliği hissedilen bir hususu dile getirmekte olduğu, “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerinin aslında olumlu ilkeler olduğu, ancak bunları bağdaştırmanın son derece güç, hatta olanaksız olduğu; VI. fıkra hükmünün seçim kanunlarında Anayasa Mahkemesi’nin denetim alanını ve takdir yetkisini genişlettiği, böylece Anayasa Mahkemesi’ni seçim sistemlerinde belirleyici konuma getirdiği; o nedenle 67. maddeye böyle bir fıkra eklemenin isabetli sayılamayacağı; söz konusu iki ilkenin Anayasa’dan çıkarılması ya da bir seçim sistemi reformu ile birlikte ve ölçütleriyle yeniden tanımlanması gerektiği görüşleri savunulmuştur. Bu nedenle seçim kanunlarının ve seçim sisteminin demokrasiye uygun bir çerçevede ortak akılla düzenlenmesi gerektiği genel kabul gören bir konudur<sup>187</sup>.

Seçim sonuçlarının parlamentoya ve iktidara yansımalarının temel belirleyicisi olan seçim sistemleri, ülkedeki parti sayısını, bu partilerin örgütlenme biçimlerini, gelişimlerini, birbirleriyle ilişkilerini ve en nihayetinde ülkenin siyasal hayatının gelişim çizgisini yakından belirlemektedir. Siyaset, devlet yönetimi ile ilgili işlerin tümünü kapsayan bir kavram; seçim ise, demokratik rejimlerde devleti yönetme yetkisinin kaynağıdır. O nedenle, bir ülkede uygulanan seçim sistemi ile siyaset arasında çok sıkı bir bağlantı bulunması doğaldır. Bu çerçevede seçim sistemi, siyasal bir tercihin sonucu olduğu kadar, siyasal yaşamı da etkiler<sup>188</sup>. Ancak uygulanan seçim sistemi ne olursa olsun, bir ülkede siyasetin algılanma biçimi demokratik mantık ve hedeflerle hiçbir biçimde örtüşmüyorsa, siyasiler kamunun ortak ve uzun vadeli çıkarları ile temsil ettikleri yurttaşların talep ve beklentilerini uzlaştırarak ortaya koydukları program ve uygulama doğrultusunda iktidarda kalmak mücadelesi vermiyor, siyaset ne şekilde ve ne pahasına olursa olsun iktidar olmak ve iktidarda kalmak olarak anlaşılıyorsa, akılcı temelden yoksun ilişkiler örüntüsü içinde siyaset kişiselleşiyor ve politika liderler arasında sonu gelmez çekişme ve

---

<sup>187</sup> Türk, a.g.m.

<sup>188</sup> Hikmet Sami Türk, Seçim **Hukukunun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Ankara: TESAV Yayınları, Yayın No:13, 1997, s. 149.

kavgalarla amacından ve işlevinden uzaklaşıyorsa, ülkenin ancak kurumsallaşma ile aşılabilir önemli sorunları sahipsiz ve çözümsüz kalmaya devam edecektir<sup>189</sup>.

#### 2.4. Baskı ve Çıkar Grupları

Toplumsal istek oluşumunun siyasal karar alma mekanizmasında yer alan ister politikacı ister bürokrat ister seçmen olsun bütün bireylerin kişisel çıkar dürtüsüyle katıldıkları bir politik mübadele olduğu kabul edilir<sup>190</sup>. Ortak menfaatlere sahip olan (işçiler, işverenler, köylüler vb.) kişiler ancak ortak hareket ederek amaçlarına ulaşabilmektedirler. Ortak menfaatlerine ulaşmak için de yasama, yürütme, yargı gibi yolları kullanarak iktidarın karar alma sürecini etkilemeye başladıklarında ise baskı gruplarına dönüşmektedirler. Bu şekilde siyasal iktidarı ve bürokrasiyi etkileyerek kendi menfaatlerine uygun yasa, teşvik, önlem, mali yardım vb. kararları çıkartmaya çalışmaktadırlar<sup>191</sup>. Bütün baskı grupları bir yönleriyle siyasetin bizzat içinde olsalar bile, varlıkları ve kuruluş nedenleri salt siyasal nedenlere indirgenemez. Örneğin baskı gruplarından meslek odalarının bazı faaliyetleri siyasal nitelikte olsa da varlıkları yalnızca siyasi nedenli değildir<sup>192</sup>.

Baskı ve çıkar gruplarının devletten rant elde etme faaliyeti ile kendi çıkarlarını maksimize edecek yasal düzenlemeler çıkarttırmaları büyük bir toplumsal israfa neden olabilmektedirler. Son zamanlarda yasaların sürekli olarak yeniden düzenlenmesi böyle bir rantın oluşup oluşmadığı konusunda politik iktisatçıların dikkatini çeken önemli konulardan biridir.

Baskı ve çıkar grupları, siyasi iktidarı ve bürokrasiyi etkilemek için çeşitli yollara başvurmaktadır. Baskı yöntemleri kısaca şu şekilde özetlenebilir<sup>193</sup>.

- İkna: Ortak çıkarları çerçevesinde araştırma ve inceleme raporları vb. doküman hazırlamak.

---

<sup>189</sup> Meltem Dikmen Caniklioğlu, a.g.m., s.17-44.

<sup>190</sup> James M. Buchanan, **Constitutional Economics**, IEA Masters of Modern Economics Series, Oxford: Basil Blackwell, 1991, pp.40.

<sup>191</sup> Ömer Alp, Kamu Tercih Teorisi ve Anayasal İktisat, V. SERİN, drl. **İktisat Politikası**, 1. Baskı, İstanbul : Alfa, 1998, s. 503-532.

<sup>192</sup> İter Turan , **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış** , 3. Baskı, İstanbul: Der Yayın, 1986, s.131.

<sup>193</sup> Coşkun Can Aktan, "Rant Kollama", **Amme İdaresi Dergisi**, Aralık 1993, s.119-136.

- Lobcılık: Hükümet üyeleri, yasama organı üyeleri ve bürokratlarla gizli görüşmeler yaparak kendi çıkarları doğrultusunda yasal düzenlemeler yapılmasını sağlamak.
- Seçim kampanyası yardımları: Seçim dönemlerinde siyasal iktidara parasal ya da aynı yardımlarda bulunmak.
- Rüşvet: Hükümet üyelerine, bürokratlara ve diğer kamu görevlilerine rüşvet vermek.
- Tehdit: Siyasal iktidarı desteklememe, bir başka partiyi destekleme veya siyasal iktidarı yıpratma tehditlerinde bulunmak.
- Sabotaj: Hükümetin çalışmalarını engellemek.
- Toplu eylem: Grev, miting, boykot, gösteri yürüyüşleri vb. faaliyetlerde bulunmak.
- Medya: Kitle iletişim araçları ile siyasal iktidarı desteklemek için veya aleyhine kampanya yürütmek.

Baskı ve çıkar gruplarının, çeşitli baskı yöntemleri kullanarak politikacılarla oy pazarlığına girmesi ve isteklerinin devlet kararlarıyla korunması; devletin bazı ekonomik faaliyetleri kendi monopolüne alması, bazı ekonomik faaliyetlere yasal engeller getirmesi (ithalatın yasaklanması, ithalatın izne bağlanması vb.), bazı sektörlere teşvikler (sübvansiyonlar) sağlaması gibi nedenlere bağlı maliye politikasının asimetrik özelliğinden (kamu harcamalarını arttırıcı vergileri azaltıcı) açık bütçeli demokrasilere yani kamu ekonomisinin büyümesine neden olur. Kısaca devletin ekonomiye olan müdahalelerinin bir sonucu olarak kamu ekonomisinin büyümesi olayı; baskı ve çıkar gruplarının, devlet tarafından yapay olarak oluşturulan ekonomik transferi (rantı) elde etmek için giriştikleri rant kollama faaliyetlerinin artmasına neden olur<sup>194</sup>.

Rant kollamanın ortaya çıkmasının nedeni, devletin iktisadi faaliyetleri düzenlemeye ve kontrole tabi tutması veya bazı iktisadi faaliyetler üzerine sınırlamalar getirmesidir. Bu yaptırım, bireysel veya çıkar gruplarının örgütlenerek siyasal iktidarı ve bürokrasiyi etkilemek suretiyle karşılıksız bir gelir transferi elde etme eylemine dönüşmüştür. Bireysel ve kurumsal düzeyde rant kollama

---

<sup>194</sup> Ramazan Gökbunar, **Anayasal İktisadın Vergi Reform Önerisi**, Prof.Dr.Salih ŞANVER' e Armağan Marmara Ü. Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No:10, 1998, s.233-246.

gayretlerinin sosyal maliyeti bütçe maliyetidir. Rant kollama, doğrudan verimli olmayan bir faaliyettir. Oysa kişiler ve kurumlar doğrudan verimli olan iktisadi faaliyetler sonucunda milli gelire ve milli ekonomiye bir katkıda bulunabilirler.

Baskı gruplarının meydana gelmesindeki temel mantık, siyasal karar alma sürecinde kişisel olarak etkin olmanın zorluğu ve ortak çıkarlara sahip kişilerin birlikte hareket etmek suretiyle bu süreçte daha etkin olabilmeleridir. Baskı grupları, amaçlarına göre farklı biçimlerde örgütlenmektedirler. Örneğin, piyasada kar maksimizasyonunu sağlamak amacıyla, çeşitli firmalar kendi aralarında birleşerek bir baskı grubu oluşturabilmektedirler. Ayrıca baskı grupları, işçi ve işveren sendikaları biçiminde örgütlenerek de siyasal karar alma sürecinde etkin olabilmektedirler<sup>195</sup>. Baskı-çıkarcı grubunun politik karar alma sürecindeki etkinliği, üye sayısının büyüklüğüne ve mali kaynaklarına bağlıdır. Çok sayıda üyesi olan ve mali açıdan güçlü olan iyi örgütlenmiş bir grubun siyasal iktidar üzerindeki etkisi, bu unsurlar bakımında zayıf olan başka bir gruba oranla çok daha belirleyici olacaktır<sup>196</sup>.

Baskı ve çıkar gruplarının ekonomi politikalarını yönlendirmek için gerçekleştirdikleri faaliyetler kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir. Ekonomi politikası birlikleri kamuoyu, yasama, yürütme, idare ve partiler üzerinde baskı kurarak, siyasi karar alma mekanizmasını kendi çıkarlarına uygun çalıştırabilmektedirler. Baskı-çıkarcı gruplarının etki alanı olarak<sup>197</sup>:

- İstenilen bir kanunun çıkarılması ya da istenmeyen bir kanunun iptali için yasama organında gösterilen faaliyetler,
- Devletin toplumsal hayatın her aşamasıyla yakından ilgilenmeye zaman ve uzmanlık açısından yeterli olmaması nedeni ile baskı-çıkarcı gruplarının devlet örgütüne kendi alanları için aydınlatma ve bilgi verme faaliyetleri,
- Kendi sosyo-ekonomik çıkarları ile ilgili olan siyasal ve sosyal yapıdaki kurumların kendi lehlerine işlemelerini sağlamak, onlara kendi görüşlerini destekleyen kimselerin atanmasını sağlamak,

---

<sup>195</sup> Coşkun Can Aktan, Anayasal İktisat, a.g.e., s. 41.

<sup>196</sup> Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Ankara: AÜHF Yayını, 1983, s.65.

<sup>197</sup> M.Akif Özer,2001, "Girişimci Sınıf, İktisadi Hayat ve Siyaset", **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 3(3), 2001, s.165-206.



- İdari yapının kamu politikasından azami ölçüde yararlanabilmek için devlet bürokrasisini etkilemek ve bunu sağlamak için de idarenin soruşturma ve araştırma komisyonlarına temsilci göndermek,
- Yargı organlarına etki ederek idari işlemlere emsal teşkil edebilecek kararların çıkmasını sağlamak,
- Kamuoyunu devamlı aktif tutarak ona sosyo-ekonomik süreç hakkında en yeni, en sağlam bilgileri vermek ve belirli konularda uyarmak,
- Kamuoyunu ve kamu taleplerini siyasi yapıya taşımak ve onun etkin olmasını sağlamak vb. sayılabilir.

Baskı ve çıkar gruplarının siyasi partilerle olan etkileşimlerinin en üst düzeye çıktığı zaman dilimi seçim öncesidir. Bu gruplar seçim öncesinde siyasi partilerle “kişisel çıkar-oy alışverişine” girerler. Yani baskı grubu üyelerinin oyları, kendilerine en fazla hizmeti verecek olan siyasi partiye gider. Seçim sonrasında ise, siyasi iktidar üzerinde yoğun bir baskı uygulayarak çıkarlarının maksimizasyonu için gerekli düzenlemelerin yapılmasını isterler<sup>198</sup>. Oy maksimizasyonu peşinde olan politikacılar da kendi çıkarlarını düşünerek talep edilen düzenlemeleri yapmaya başlar. Özel çıkar gruplarına mensup seçmenler; politikacılara kendi çıkarlarına uygun olarak hareket edip etmemelerine göre oy verdikleri gibi, bu partileri ve politikacıları finanse ederler. Bu şekilde bir politik mübadele sonucu iktidara gelen politikacı, kamu kaynaklarını borçlu olduğu çıkar gruplarına aktarmaya zorunlu olduğunu, çıkar grupları da kamu kaynaklarından pay kapma hakkı olduğunu hisseder. Bu etkileşimin maliyetini yani politikacının yağmasını ve çıkar grubunun elde ettiği rantı ise, vergi mükellefleri finanse eder.

Politik karar alma sürecinde en çok etkili olan baskı ve çıkar grupları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

#### **2.4.1. Sendikalar**

Sendikalar sosyal hakları elde etmeyi ve genişletmeyi amaçlayan çıkar gruplarıdır. Bu ortak amaç doğrultusunda bir araya gelen toplulukları ifade eden sendikalar çok önemli üye sayısına ve mekansal genişliğe sahiptir. Sendika

---

<sup>198</sup> Savaş, a.g.e., s 14.

üyelerinin önemli bir ekonomik gücü yoktur. Ancak sendikaların gücü, politikacıların küçümseyemeyecekleri kadar oy potansiyeline sahip üye çokluğunun olmasıdır<sup>199</sup>. Sendikalar her ne kadar talepleri doğrultusunda politikacıları yönlendirmeye çalışarak özel bir imtiyaz sağlamaya çalışsalar da, özünde bu talepleri, sadece sahip oldukları haklarını korumaya yönelik olduğundan demokrasiye uygun bir davranıştır. Ancak kamunun ekonomideki payı gereğinden fazla olduğu takdirde, çoğunluğu kamuda örgütlü işçilerden oluşan sendikaların da yaptırım gücü oldukça artmakta ve davranışları özünden uzaklaşabilmektedir. Bu nedenle kamudaki özelleştirmeler gerçekleştirildiği takdirde sendikal örgütlenme rotasını özel sektöre çevirecek ve devlet üzerindeki “gerekli olmayan” baskılar azalabilecektir.

Sendikaların siyasi partilerle ilişki kurma biçimleri farklı şekillerde olabilmektedir. Örneğin işçi sendikalarının siyasi parti oluşumuna bizzat katıldıkları bir çok ülkede görülmektedir. Hatta siyasal partilerle ilgili, seçimler ve parlamentoda doğanlar ve parlamento dışında doğanlar şeklinde sınıflama yapılmaktadır. İngiltere’de İngiliz İşçi Partisi’nin işçi sendikaları tarafından kurulduğu ve aralarında organik bir bağ olduğu bilinmektedir<sup>200</sup>.

Ayrıca sendikalar ve diğer baskı gruplarının, uluslararası örgütlenmeleri de söz konusu olabilmektedir. Türkiye gibi uluslararası baskı gruplarının faaliyetlerine sahne olan ülkelere örgütlenmelerin uluslararası boyuta taşınması iktidarla olan ilişkilerini de oldukça etkilemektedir. Örneğin Türkiye İşveren Sendikası (TİSK) uluslararası Avrupa Sanayi ve İşveren Konfederasyonu Birliği’ne üyedir<sup>201</sup>.

#### **2.4.2. Meslek odaları**

Temsili demokrasilerde çıkar temsili, yönetilenlerin kendi taleplerini ve fikirlerini yöneticilere iletebildikleri bir ortamda bulunur. Belirli bir meslek erbabının ve meslek alanının korunmasına ve geliştirilmesine dayalı örgütlenmeler olan meslek odalarının da kamu politikalarını oluşturulması sürecinde birtakım taleplerini siyasi

---

<sup>199</sup> Coşkun Can Aktan, Hakan Ay ve Hilmi Çoban, 2007, Siyasal Karar Alma Sürecinde Çıkar Grupları, içinde:C.C.Aktan, Dilek Dileyici, Modern Politik İktisat:Kamu Tercih, Ankara: Seçkin Yayınları, 2007, s.8, <http://www.canaktan.org/politika/cikar-grup/cikar-grup.pdf> , (20.09.2009).

<sup>200</sup> Duverger, **Siyasi Partiler**, a.g.e., s.123-128..

<sup>201</sup> Tuğrul Kutadgobilik, **TİSK’in AB Sürecine Katkıları, Hedefleri ve Önerileri**, 2005, <http://www.tisk.org.tr/duyurular> , (19.10.2009).

iktidara belirtmeleri, demokratik bir süreçte son derece olağan bir davranıştır<sup>202</sup>. Bunun yanında sanayi odaları, Ticaret odaları, Mimar ve Mühendis Odaları, Tabip Odaları gibi baskı gruplarına meslek icra etmek için lisans verme, mesleki faaliyetleri denetleme vb. görevleri vermek onlara özel ayrıcalıklar sağlamaktır<sup>203</sup>. Meslek örgütleriyle devlet arasında kurumsallaşmış bir işbirliğinin olması kamu politikalarının uygulanmasında etkinliği artırıcı bir faktör olmaktadır. Çünkü meslek örgütlerinin katılımcılık adı altında kararlara, kamu politikasının oluşumuna, iktisadi politikanın oluşumuna, siyasi ve sosyal politikaların oluşumuna katılması, bu politikaların uygulaması aşamasında önemli bir tepki gösterememesine neden olmaktadır. Ancak işçi sendikaları, meslek odaları gibi çıkar örgütlerinin sistematik bir bütünlük sağlayamadıkları ve çok sayıda oldukları toplumlarda tarafların birbiriyle rekabeti daha fazla olmakta ve dolayısıyla çok daha fazla şeyi hükümetten talep etmektedirler. Hükümet de bu isteklerin altından kalkamamakta, oy kaygısı ile onlara taviz verdikçe de hem ekonomik istikrar hem toplumsal düzen, hem siyasi sistem zaman zaman zorluklarla, bunalımlarla, krizlerle karşı karşıya kalabilmektedir<sup>204</sup>.

### 2.4.3. Dernekler

Siyasal ve sosyal yapıyı toplumdaki alt yapısal niteliklerin, üretim ilişkileri türünün bir yansıması sayarsak bu siyasi ve sosyal yapının bir parçası olan dernekler de toplumun niteliklerine ve üretim biçimine bağlı olarak gelen üst yapı kuruluşları olarak belirirler. Bu anlamda dernekleşme olayı her toplum türünde görülebilecek bir oluşum değildir. Yoğun olarak dernekleşme, ihtisaslaşmış, atomize olmuş, iş bölümünün yoğunlaşmış, siyasi katılmanın arttığı, endüstrileşmiş toplumların ürünüdür ve ancak bu tür toplumlarda görülür. Böylesine değişip gelişen bir toplumda birey, toplum içinde giderek önemini kaybedecek, devasa kuruluşlar, büyük şehirler ve gayri şahsi, ulaşılması zor siyasi yapı karşısında yok sayılacaktır.

Yoğun işbölümü dolayısıyla çıkar türlerinin çoğaldığı toplumlarda insanlar eş görüşlere ve eş çıkarlara sahip insanlarla bir arada olmak isteyeceklerdir. Çünkü

---

<sup>202</sup> Yüksel Akkaya, "Çıkar Grupları ve Korporatist Temsil: TMMOB Örneği", TMMOB 50. Yılında Geçmişe Bakış, Ankara, 22 Ekim 2004, [http://www.sendika.org/yazi.php?yazi\\_no=3504](http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3504)

<sup>203</sup> Ali Eşref Turan, **Türkiye'de Seçmen Davranışı**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, s.144.

<sup>204</sup> Yüksel Akkaya, a.g.e.

toplumda yalnızca sosyal, siyasal ve ekonomik örgütler, unsurlar devleşmemiş; kişinin uğraşmak zorunda kaldığı problemler de devleşmiştir. Kişi bu büyük sorunları çözebilmek için dayanışma gereksinimi duyar. Toplumsal koşulların yarattığı böylesine bir zorunluluk sonucu da dernekler kurulmaya başlar. Birey çıkarlarının ve görüşlerinin paylaşıldığı bu kurumlara katılmakla artık o devasa toplum karşısında etkisiz eleman olmaktan kurtulmuştur. Kendi çıkarları doğrultusunda başka kuruluşlara, örgütlere baskı yapabilecek, siyasal sosyal ve ekonomik yaşantısına yön veren kararları ve etkenleri etkileyebilecek bir duruma gelmiştir. Dernekleşmeyle birlikte siyasal ve sosyal yapıda değişmeler olacak, devletin ve diğer birkaç kuruluşun dışında kişinin bağıllık duyacağı bir sürü örgüt meydana çıkacak, iktidar savaşı bu gruplar aracılığıyla verilecek ve paylaşılan bir siyasi yapı ve pluralist bir toplum düzeyine geçilecektir.

Derneklerin kuruluş amacı; üyeleri arasında birlik ve dayanışmayı sağlayarak, sağlıklı diyalog ya da iletişim oluşturmak, üyelerinin her türlü ekonomik ve sosyal beklentilerine yönelik faaliyetlerde bulunmak, üyelerini gerek kendi alanında, gerekse ülke sorunları hakkında eğitmek ve bilgilendirmek, yol ve yöntem göstermek suretiyle, sonuçta bir bütün olarak insan kalitesini ve buna bağılı olarak da ülke düzeyini yükseltmek olmalıdır<sup>205</sup>.

Sonuç olarak tek doğrunun, değişmez sözde gerçeğin ve yönetim biçiminin bulunduğu tekil toplumların karşıtını, yanlışlanabilir doğruların, değişebilir gerçek ve yönetim biçimlerinin yer aldığı çoğulcu toplumlar oluşturmaktadır. Bu çerçevede örgütlenmiş toplumsal kuruluşların yönetimde etkinliği bir gerekliliktir. Ancak biran için demokratik bir toplumda var olan siyasi partileri, sendikalar, meslek odaları, dernekler, vakıflar gibi baskı ve çıkar gruplarını, en sonunda televizyon, yazılı basın, sinema ve tiyatro gibi kitle iletişim araçlarını anımsayacak olursak, kamuoyunun her zaman optimal kararlara kanalize edilmediği gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kamuoyu üzerinde son derece etkili olan medya, çeşitli çıkar ve amaçlara yönelik bir biçimde faaliyet göstererek örgütlenmiş toplumsal kuruluşları kendi isteklerine aracı olarak kullanmaktadır. Kuşkusuz demokratik rejim, aynı zamanda hukukla düzenlenmiş, disiplinli bir ortam anlamına gelir ve siyasal partiler, çıkar

---

<sup>205</sup> Musa Hikmet Yavuziğit, "Dernekler ve Demokrasi", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 50 (1), 1999, s.415-419.

grupları, kitle iletişim araçları gibi çoğulcu toplum örgütleri yasalara uygun davranmak zorundadırlar ama yasalara karşı çıkmaksızın da kamuoyu aldatılabilir. Görüldüğü gibi kamuoyu özellikle genel eğitim düzeyinin ve demokratik kültürün yeterince yükseltilemediği toplumlarda tüm denetim yollarına karşın manipülasyona açıktır. Gerçekten de çağdaş anlamda kamuoyunun en önemli ölçütü nicelik değil niteliktir ve kamuoyu belli konularda bilgili, akılcı yollardan düşünce oluşturabilen ve toplumun esenliğine bağlı olan yurttaşların “tercihleri” olarak tanımlanabilir<sup>206</sup>.

Baskı ve çıkar gruplarının politik karar alma sürecindeki etkinlikleri dengelenmediği takdirde, seçim dönemleri başta olmak üzere söz konusu süreçte, iktidarın bu grupların çıkarına hizmet etmeleri kaçınılmazdır. Bu çıkar ilişkisinin önlenmesi; siyasal ve ekonomik aktörlerin rollerinin, oyunun kurallarının ve sınırlarının çok açık bir şekilde belirlenmesiyle mümkün olabilecektir.

Buchanan’a göre baskı ve çıkar gruplarının faaliyetlerinin engellenmesi, mülkiyet hakkının ve bireysel hak ve özgürlüklerin korunması için devlet faaliyetlerinin en aza indirilmesi gerekmektedir. Piyasa ekonomisinin sağlanmasıyla rekabet ortamı ile birlikte rant kollama faaliyetleri de önlenebilecektir. Ancak devletin piyasa ekonomisi içinde daha fazla rol oynaması kamunun kaynaklarının paylaşılması mücadelesini arttıracaktır. Politik sürecin kaynak dağılımı işlevi üzerindeki etkisinin azaltılabilmesi, mülkiyet hakkı ve sözleşme özgürlüğü sağlayan yasalarla gerçekleştirilebilir. Böylece piyasalar kaynakları toplum yararına olacak alanlara dağıtacaktır<sup>207</sup>.

## 2.5. Bürokratların Davranışı

Bürokrasi, her toplum biçiminin gündelik yaşamında bütün şiddetiyle kendini hissettirmektedir. Toplumun her kesimi, politikacı, işadamı, işçi ve memur çeşitli biçimlerde bürokrasi ile karşı karşıya gelmektedir. Bu çerçevede oluşan birçok çatışma, uzlaşma, ittifak ve yakınmalar bu karşılaşmaları çağdaş toplum hayatının en hakim ilişkilerinden biri haline getirmektedir. Bürokrasinin bir otorite biçimi olarak

<sup>206</sup> Coşkun San, “Sosyo-Politik Bir Süreç Olarak Anayasa Değişiklikleri”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 11 (98), 1995, s.23-35.

<sup>207</sup> James M. Buchanan, “The Constitution of Economic Policy”, a.g.m.

diğer iktidar odaklarıyla (politik ve ekonomik iktidar) ilişkileri de hem siyaset biliminin hem de ekonomi biliminin en önemli konularından birini teşkil etmektedir.

Bürokrasinin gelişmesi, Martin Krygier'in "anti bürokratik polemik" adını verdiği bir tepkinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bürokrasinin yapısı, vatandaşlar üzerindeki etkisi ve bürokratların çalışma stilleri, bu tepkilerin doğmasına yol açan hususlardır. Nitekim bürokrasiyi kelime olarak ilk defa 1745'de bir fizyokrat ve ünlü iktisatçı Turgot'un danışmanı olan Fransız Vincent de Gournay'n olumsuz bir anlamda kullandığı kabul edilmektedir. Bürokrasinin Alman ve İngiliz literatüründe de olumsuz anlamda kullanıldığı görülmektedir.

İktidara kim gelirse gelsin bir örgüt yapısı olmadan etkili bir yönetim gerçekleştiremeyeceğinden dolayı, yönetimin başındakiler uzmanlaşmaya dayalı bürokrasiye bağımlı hale gelmektedirler. Bundan dolayı merkezi bürokrasiler bir kere kurulduktan sonra kendilerine iş imkanları ve faaliyet alanlarını sağlayan diğer kurumlarla -politik destekçileri, iş sahipleri ve işverenleri- iç içe bir halka oluştururlar. Bürokratik yönetim ile devletin ekonomik yapısı ve politik organları arasında karşılıklı vazgeçilmez bir ilişki vardır<sup>208</sup>. Bu ilişki çerçevesinde ön plana çıkan bir anlayış ise, bürokraside daimi olan "gayri şahsi" memurlara göre iktidara gelen yöneticilerin daima bir amatör olduğudur. Ayrıca memurlar daima resmi gizliliğin gereği üzerinde ısrar etmek ve menfaatlerini "kamu menfaati" gibi çok belirsiz bir kavram aracılığıyla geliştirmek suretiyle etkin bir gözetime karşı teknik ve resmi bilgi kaynaklarına ulaşabilme imtiyazlarını ellerinde tutmaya çalışırlar<sup>209</sup>.

Günümüzde "bürokrasinin ekonomi modelleri" olarak adlandırılan ekonomi ve bürokrasi ilişkisinde kamusal talebin büyüklüğünün belirlenmesi, kamusal genişlemenin ekonomik nedenlerinin incelenmesi (bürokratların bütçelerini artıma istekleri ve devlet daireleri ile iktidardaki politika ilişkisi bağlamında) devlet dairelerinde çalışan bürokratların sayıları ile gerçekleştirdikleri üretim maliyetleri arasındaki ilişkinin niteliği ve boyutu, yönetime göre bürokrasinin daha fazla

---

<sup>208</sup> Ahmet Ertürk, "Modern Çağın Temel Bir Kurumu:Bürokrasi", **Maliye Yazıları Dergisi**, 2, 1986, s.5-18.

<sup>209</sup> Martin Krygier, **Weber, Lenin and the Reality of Socialism, Bureaucracy**, London: Edward, 1979, p.65.

genişlemesi ve bürokratların toplam bütçe, etkinlik ile verimlilik üzerindeki tercihleri gibi konuları ele almaktadır<sup>210</sup>.

Bürokrasinin görevi siyasi iktidarın tahsis ettiği bütçeyi toplumsal hizmetlere dönüştürmektir. Bürokratlar kendilerine tahsis edilen bütçeyi arttırmaya çalışmaktadırlar. Böylece daha yüksek harcama, daha konforlu çalışma ortamı, daha geniş bir kadro ve daha bol terfi imkanına sahip olacaklardır. Ayrıca bürokrasi siyasi iktidarın politikalarını uygulayan bir aracı konumundadır. Bu nedenle de siyasi iktidar, bürokrasinin etkin bir şekilde çalışması için kısıtlayıcı kurallar getirme konusunda istekli davranmamaktadır<sup>211</sup>.

Bürokratların davranışlarının açıklanmasında bürokratların aynı zamanda seçmen oldukları ve bu yönde fayda fonksiyonlarını elde etmek amacıyla oylarını kullanacakları belirtilmektedir. Bu nedenle bürokratlar kendi partizan görüşlerine tamamen zıt olsa bile genişlemelerine izin veren partileri ve politikacıları seçebilmektedirler<sup>212</sup>. Rasyonel seçmen davranışının ekonomik kuramı da bürokratların seçim ile amaçlarına ulaşmada halktan daha başarılı olduklarını ileri sürmektedir. Aynı şekilde iktidardaki parti de, daha yakın ilişki içinde olduğu bürokrasi kesiminden, onların isteklerinin karşılanması vaadiyle oy kazanma oranında, halktan bu şekilde elde ettiği oy oranına göre daha başarılıdır<sup>213</sup>. Bu çift taraflı sıkı işbirliği ise kamu kesiminin büyümesi ve bürokratların gelirleri arasında pozitif ilişkinin varlığını açıklamaktadır<sup>214</sup>.

### 2.5.1. Bürokratik gücün belirleyici unsurları

Bürokratlar siyasal karar alma sürecinde çıkarlarını gerçekleştirmek üzere daha fazla güç sahibi olmak istemektedirler. Bürokrasinin gücünü belirleyen

---

<sup>210</sup> İbrahim Bakırtaş, “Kamu Harcamaları Üzerinde Bürokratik Gücün Belirleyici Unsurlarının Etkisi”, **D.E.Ü. İİBF. Dergisi**, 14 (1), 1999, s.138-144.

<sup>211</sup> Savaş, **Anayasal İktisat**, a.g.e. s.19-22.

<sup>212</sup> Buchanan, “Why Does Government Grow?”, a.g.m.

<sup>213</sup> James T. Benneth and William P.Orzechowski, “The Voting Behavior of Bureaucrats: Some Empirical Evidence”, **Public Choice**, 41, 1983, pp.270-282.

<sup>214</sup> Winston C. Bush and Arthur T. Denzau, **The Voting Behavior of Bureaucrats and Public Sector Growth**, in Thomas Borcherding (ed.), **Budgets and Bureaucrats: The Origins of Government Growth**, Nort Caroline: Duke University Press, 1977, p.96.

unsurlar, bürokrasinin yarattığı sorunlara çözüm geliştirilmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu unsurların etkileri aşağıda belirtilmiştir<sup>215</sup>.

#### **2.5.1.1. Büro büyüklüğü**

Bürokratlar, parasal gelirlerini artırmak, güç, prestij ve geniş atama yetkisini elde etmek ve başında buldukları büronun ihtiyaçlarını rahatlıkla gidermek amacı ile bürolarının genişliğini maksimize etmeye çalışırlar. Çünkü büronun genişlemesi ve bürokratik işlemlerin karmaşık boyutlara ulaşması, bürokratların prestij düşkünlüğü ve kendi çıkarlarına hizmet edecek güçlerini artırmaya yardımcı olacaktır. Büyüyen büro beraberinde personel sayısını artıracaktır. Bu ise, hiyerarşik yapıda yeni düzenlemeler meydana getirecektir. Bu yeni düzenleme kademe sayısını artıracak, artan kademe sayısı ise bürokratin parasal gelirin ek bir gelir getirecektir.

#### **2.5.1.2. İktidar partisi ve kamusal mal arzı**

Seçimde çoğunluğu sağlayarak iktidar olan siyasi parti, kamusal faaliyete konu olan mal ve hizmetlerin, hangisinin ne kadar olacağına bir defa karar verdikten sonra ya bu mal ve hizmet sepetini satın alacak ya da üretmek durumunda kalacaktır. Bazı mal ve hizmetler satın alınsa da, çoğu mal ve hizmetleri bir kamusal bürokrasi aracılığı ile üretecektir. Aslında devlet özel kesimden mal alım işlemi de, bürokrasi aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Bu nedenle bürokrasi, kamusal faaliyetin arz cephesinde önemli bir yere sahiptir. Demokratik bir toplumda, bürokrasinin büyüklüğünü belirleyen en önemli faktör kamusal faaliyetin genişliğidir. Kamusal faaliyete konu olan mal ve hizmetlerin daha çok olduğu toplumlarda bürokrasi daha büyük bir yere sahiptir.

#### **2.5.1.3. Büroya ilişkin çıktı ve maliyetlerin belirsizliği**

Bürokrasiye ilişkin temel sorun, bürokratlar tarafından yapılan üretimin etkinliğinin ölçümünde ortaya çıkar. Buna ilişkin en önemli sorunlar, çıktının birimler bazında kolayca değerlendirilememesi ve piyasada bu ürünlerin kar amacıyla kolay satılabilir olmamasıdır. Bundan dolayı, büro çıktılarının en az

---

<sup>215</sup> İbrahim Bakırtaş, Kamu Harcamaları Üzerinde Bürokratik Gücün Belirleyici Unsurlarının Etkisi, a.g.m., s.138-144.



maliyetle üretilip üretilmediğinin hükümet tarafından belirlenmesi de zor bir olaydır. Bürokratların büyük ilgi odaklarından biri de, kendilerine verilmiş olan görevleri düşük maliyetlerle ürettikleri konusunda yasama organını inandırmaktır. Bütçesinin tamamını harcamayan bir bürokrat, gelecek mali yılda ödeneğinde kısılma yapılacağı tehlikesi ile karşı karşıya kalacağını düşündüğünden, meclisin verdiği ödenekleri mali yılın son aylarında tüketmeye çalışacaktır. Bu döneme ilişkin harcamalar yasalara uygun yapılacak, ancak harcamaların yapıldığı hizmetlere ilişkin maliyetler kesin olarak bilinemeyecektir.

#### **2.5.1.4. Bütçe büyüklüğü**

Bürokratik organizasyonların aşırı bütçe talebinde bulunarak, bütçelerini büyütme temel arzularıdır. Bu sebeple, bütçeleme sürecinde en büyük parasal kaynağı elde etmek için, politikacılar ve bürokratlar karşılıklı oyun içerisindedirler. Bürokratlar bunu yaparken üç taktik kullanırlar; i) Verilen bir fonksiyonun yerine getirilmesinde ihtiyaç duyulandan daha çok ödenek isterler, ii) Verilen hizmet düzeyinde elde edilen faydayı abartırlar, iii) Varsayımlarını şişirerek tahminlerinin toplamını artırırlar.

#### **2.5.1.5. Bürokratik yönetim üzerinde meydana gelen kontrol kaybı**

Büroların doğal monopol olması ve bunun sonucunda rekabet baskısından uzak olması nedeniyle, büroların etkinliğinin ölçülmesinde, kendisinin dışında bilgi edinilebilecek bir kurumun olmaması, bürokratik yönetim üzerinde kontrol kaybı meydana getirmektedir. Sorun, bürokrasi ile ilgili bilgilerin yine bürokrasiden kaynaklanmasıdır. Bir yıl içerisinde yapılan işler, hizmet verilen vatandaş sayısı ve yapılan işlerin maliyeti gibi bürokrasinin nasıl işlediğini yansıtan bilgileri siyasi iktidara ve kamuoyuna sunan bürokrasinin kendisidir.

### **2.6. Politikacıların Davranışları**

Politik süreçte karar alma mekanizması incelenirken mercek altına öncelikle politikacılar alınmaktadır. Bir bakıma ekonominin siyasi manipülasyonunun en önemli sorumlusu siyasetçiler olarak görülmektedir. Böyle düşünülmesinde haklılık payı da yok değildir. Çünkü seçmenler haklı olarak bir iktidarı ekonomideki

başarısına göre değerlendirmektedir. Ancak politikacılar seçim dönemlerinde seçmenlerinin beklentilerini karşılamak için maliyeti çok fazla olan ve yine halk tarafından ödenecek olan politikaları uygulamaktan çekinmemektedirler.

Sadece iktidardaki parti değil seçime katılan bütün partiler amaçları doğrultusunda seçmene yeni bir ürün sunabilme konusunda birbirleri ile yarışır. Seçmene politik partinin farkında olmasını, ilgilenmesini, kıyaslamasını, denemesini ve sonuçta başarabilir ise kendisini benimsetmeyi hedefler. Ancak siyaset ekonomi ilişkisi içerisinde öncelikle iktidardaki partinin davranışları önem kazanmaktadır. Çünkü seçim dönemlerine bağlı olarak ekonomide konjonktür yaratacak politikaları iktidar partisi uygular. Burada muhalefetin en önemli görevi ise iktidar partisinin her türlü niyetini deşifre etmektir. Bu açıdan muhalefet partileri iktidardaki partinin fırsatçı politikalar uygulamasını engelleyen en önemli kısıtlardan biridir.

Politikacılar faydalarını maksimum yapacak şekilde hareket etmektedirler. Politikacıların fayda fonksiyonu yeniden seçilmek, parasal kazanç, kişisel güç ve idealizm gibi çeşitli değişkenlere göre belirlenmektedir. Güçlü ideolojik yapıdaki partilere sahip olmayan ülkelerde politikacılar “ortanca seçmen”leri memnun edecek politikaları tercih etmektedirler. Böylece dar tabanlı davranış şekline göre, hükümet yalnızca kendilerinin temsil ettikleri sosyal grupların çıkar ve tercihlerine önem vermekten ziyade, geniş tabanlı bir davranış sergileyerek gelir düzeyi ülke ortalamasına yakın seçmen grubuna yönelik politikalar izlemektedirler. Politikacıların faydalarını maksimize edecek politikalarının sonuçları, temel olarak üç şekilde sınıflandırılabilir. Borcun parasallaştırılması, mali aldatmaca ve vergilerden daha fazla harcama yapmak. Borcun parasallaştırılması yurt içinden ve yurt dışından alınan borçların finansmanının parasal genişlemeye başvurulmasıyla karşılanmasıdır. Üretim karşılığı olmayan parasal genişleme enflasyonun artmasına yol açmaktadır. Hükümetin seçimlerden önce nominal geliri artırması, enflasyonist bir ortamda reel artış sağlamamaktadır. Seçmenlerin bu durumu ilk etapta fark etmemesi mali aldatmaca olarak ifade edilmektedir<sup>216</sup>. Politikacıların seçmenlerin

---

<sup>216</sup> Onur, a.g.e. s.54.

unutkanlığını dikkate alarak genişletici politikalar uygularken karşılaştıkları en önemli kısıt ise vergi gelirleri ve borçlanma olanaklarıdır<sup>217</sup>.

Politikacıların uyguladıkları politikaların yarattığı sonuçları izlemek için son yıllarda makroekonomik gelişmelerde şeffaflık, hesap verebilirlik kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu şekilde kamu kaynaklarının dağıtımında etkinliğin ve verimliliğin gözetilmesi mümkün kılınabilecektir. Ancak politikacılar tüm bu görüşlerin aksine seçimi kazanmak için aşırı gizlilik içine girmeye, aşırı vaatle bulunarak, seçmenlerine karşı yalan söyleyerek, propaganda ile göz boyayarak politik hile yapmaya meyilli bir davranış sergilemektedirler<sup>218</sup>. Hatta bu nedenle kamu kuruluşlarının hesap verebilirliğine yönelik kurumsal reformların gerçekleştirilmesi konusunda da istekli davranmamaktadırlar.

Politikacıların fırsatçı davranışlarını engelleyen en önemli faktör yasal ve kurumsal düzenlemelerdir. Yasal ve kurumsal faktörler politikacıları sınırlayan diğer etkenlerden farklı olarak daha fazla yaptırım gücüne sahiptir. Devletin ekonomideki rolü ve daha spesifik olarak bu çalışmanın konusu olan PBC teorisi literatürü de çözüm önerisi çerçevesinde yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Türkiye ekonomisi için PBC teorisinin incelendiği bu çalışmada da, 2001 yılından itibaren gerçekleştirilmiş yasal ve kurumsal düzenlemelerin ekonomideki siyasi manipülasyonu etkileyip etkilemediği araştırıldığından dolayı bu konu ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

## **2.7. Merkez Bankasının Bağımsızlığı**

Politikacıların, öncelikle kamu harcamalarını arttırmak suretiyle, ekonomiyi canlandırmaya çalışmaları seçim dönemlerine rastladığı düşünülecek olursa, mali baskınlığın seçim dönemlerinde artması kaçınılmaz olmaktadır. Ayrıca politikacılar seçim dönemlerinde, etkisinin daha çabuk hissedilmesi nedeniyle, para politikası araçlarını kullanmayı tercih etmektedirler. Bu durumda en önemli rol para politikası uygulayıcısı konumundaki Merkez Bankasına düşmektedir.

---

<sup>217</sup> Erdoğan, a.g.e.,s.102.

<sup>218</sup> Birol Kovancılar, “Çağdaş Liberal Düşüncede Demokratik Karar Alma Mekanizması ve Bütçe Harcamalarında Popülist Eğilimler”, **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 3, 1997, s.211-212.

Modern makro ekonomi politikalarında oyun teorik bir çerçevede ele alınan para politikası içsel bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bu süreçte kısa dönemli ve politik kökenli güdüler vurgulanarak, kurumsal düzenlemelerin incelenmesine uygun bir çerçeve sağlanmaktadır. Analizlerde para politikasının değiştirilmesinin güç ve maliyetli bir kurumsal çerçeveye oturtulmasının politika değişikliklerini güçleştirerek, izlenecek politikaya ilişkin açıklamalara duyulan güveni de arttıracığı ileri sürülmektedir<sup>219</sup>. Para politikasının etkili olabilmesi için gerekli kurumsal düzenlemelerin başında bağımsız bir merkez bankası gelmektedir.

Ekonomik karar alma sürecinin en önemli ajanları arasında yer alan merkez bankalarının politik güç ile ilişkilerinin yasal yönden düzenlenmesi, merkez bankasına politik otoritenin baskılarına karşı çıkabilme yeteneği verdiği için oldukça önemlidir. Merkez bankasının bağımsızlığını sağlamanın temel amacı, para basma olgusunu siyasi bir tercih olmaktan çıkarıp, ekonomik konjonktürün, ekonomik istikrar hedefi gözetilerek yönlendirilmesine imkan veren teknik bir zorunluluk haline getirmektir<sup>220</sup>.

Politikacıların kamu harcamalarını ve dolayısıyla borçlanmayı arttırıcı politikaları sonucunda para otoriteleri siyasi baskıya maruz kalmaktadır. Devletin borcunun fazlalaşmasının, faiz oranları üzerindeki baskıyı arttırarak yükselmesine neden olması durumunda, merkez bankası devletin bütçe açıklarını parasallaşma yoluyla azaltmaya zorlanmaktadır. Bilindiği gibi para arzının artış hızı ile enflasyon doğru orantılıdır. Dolayısıyla enflasyonu kontrol altında tutmanın yolu para arzını kontrol altında tutmaktan geçer. Siyasi iktidarın kamu kesimi açıklarını merkez bankasından aldıkları krediler ile karşılamaları halinde, kur, faiz ve enflasyon oranlarının gerektirdiği para talebinin çok üstünde bir para piyasaya arz edilmiş olur. Diğer bir ifadeyle merkez bankası karşılıksız para basmış olur. Arzı talebin üzerine çıkan paranın değeri ise düşer ve enflasyon oranı artar. Sonuç olarak, enflasyonun kontrol edilebilmesi için para arzının kontrolünü sağlayan merkez bankasının siyasi iktidarın baskısından bağımsız olması gerekmektedir.

---

<sup>219</sup> Telatar, a.g.e., s.164.

<sup>220</sup> Bülent Günsoy, "Hukuksal Yapı ve İktisadi Başarı: TCMB Örneği" **Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Dergisi**, 23-24, 2001, s.2-8.

Makroekonomik gelişmeler neticesinde merkez bankası bağımsızlığının öneminin anlaşıldığı ve bu yönde birçok ülkede yasal ve kurumsal düzenlemelerle bağımsızlığın sağlanmasına yönelik uygulamalar yapıldığı görülmektedir. Ancak merkez bankası bağımsızlığı, sadece yasal çerçevenin belirlenmesiyle gerçekleşemez. Merkez bankasının bağımsızlığının artmasında en önemli etkenlerden biri çok yönlü ve gelişmiş mali piyasaların varlığıdır. Ayrıca hükümetler sermaye piyasalarına ne kadar borçluysa merkez bankası bağımsızlığı da o kadar düşük olacaktır. Bunun gibi daha başka faktörler nedeniyle merkez bankaları yasal olarak görüldüğünden daha az bağımsız olmaktadır.

Merkez bankası bağımsızlığı amaç ve araç bağımsızlığı olarak iki şekilde ele alınmaktadır. Amaç bağımsızlığı merkez bankasının para politikasının nihai amacını belirlemede bağımsız olmasını ifade etmektedir. Merkez bankası amaç bağımsızlığına sahipse kendi belirlediği amaca ulaşmaya, değilse iktidar tarafından belirlenen amaca ulaşmaya çalışmaktadır. Amacına ulaşmak için, kullanacağı araçları seçmekte iktidardan bağımsız olması ise, araç bağımsızlığını ifade etmektedir. Örneğin bütçe açığını finanse etmekle yükümlü veya para arzının sabit olarak artmasını uygulamak zorunda bırakılan merkez bankası araç bağımsızlığına sahip değildir. Literatürde merkez bankasının amaç bağımsızlığı olmadan iktidarla uyumlu şekilde para politikası amacını belirlemesi kabul edilse de araç bağımsızlığının gerçekleştirilmesinin gerekliliği genel kabul görmektedir. Sonuçta şeffaf ve hesap verebilir bir merkez bankası kamuya açıkladığı para politikasını uygulamak için elindeki araçları bağımsız bir şekilde kullanabildiği ölçüde açıklanan politikaları etkin bir şekilde uygulayabilir. Politikacıların sonradan kamu yararına olan politikalardan vazgeçip para politikası araçlarını kullanarak fırsatçı politikalar izleme eğilimleri bu şekilde engellenebilir.

Merkez bankalarının ne derecede bağımsız olduklarının anlaşılmasında ekonomik bağımsızlık ve politik bağımsızlık açısından durumları önemlidir. Ekonomik bağımsızlık, hükümet harcamalarının finansmanının doğrudan merkez bankası kredileriyle yapılıp yapılmadığıyla bağlantılıdır. Eğer kamu kesimi açıkları merkez bankası tarafından doğrudan finanse ediliyorsa, ekonomik bağımsızlıktan söz edilemez. Politik bağımsızlığı belirleyen faktörler ise merkez bankalarının başkanlarının, banka meclisi üyelerinin ve başkan yardımcılarının atanma biçimleri,

görev süreleri, görevden alınma şekilleridir<sup>221</sup>. Ayrıca, amaç bağımsızlığının olup olmadığı da politik bağımsızlığı etkileyen faktörler arasındadır. Politik bağımsızlığın sağlanmasında, merkez bankası başkanının görevde uzun süre kalmasının sağlanması önem taşımaktadır. Oysa bilindiği gibi uygulamada genellikle merkez bankası başkanlarının görev süreleri çok uzun olmamaktadır. Merkez bankası başkanlarının hükümet değiştikçe görevden alınmaları bir teamül haline gelmiştir. Ayrıca merkez bankası başkanı değişimi yaşandıkça uygulanacak politika açısından bir belirsizliğin ve değişikliğin ortaya çıkması beklenecektir. Bu nedenle merkez bankalarına bağımsızlık verilmesinin yanında merkez bankası başkanlarının uzun süre görevde kalmalarının garanti edilmesi, açıklanmış para politikasının güvenilirliğini daha kısa görev süreleri için seçilmiş yetkililer tarafından kontrol edilen para politikasına oranla daha çok arttıracaktır<sup>222</sup>.

Merkez bankası bağımsızlığı ve ekonomik performans arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışmada, merkez bankasının bağımsızlık derecesinin artmasından ekonomik performansın olumlu etkilendiği ortaya konulmuştur. Örneğin Sikken ve Hann (1998), devletin bütçe açıkları ve parasal büyüme arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, borçlanmanın parasallaşmaya yol açtığına dair kanıtlar bulmuşlardır<sup>223</sup>. Alesina ve Summers merkez bankası bağımsızlığı ile ekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, merkez bankası bağımsızlığının fiyat istikrarını sağladığı ancak diğer değişkenler üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır<sup>224</sup>. Borrero (2001) tarafından yapılan bir başka çalışmada da, merkez bankası bağımsızlığının yüksek olmasının mali disiplini arttırdığı, enflasyonu düşürdüğü tespit edilmiştir<sup>225</sup>.

---

<sup>221</sup> TCMB, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair 25.4.2001 Tarihli Ve 4651 Sayılı Kanun İle Getirilen Yenilikler, (20.10.2009), (<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/kanunacak.html>)

<sup>222</sup> Suat Oktar, **Enflasyon Hedeflemesi, Para Politikasının Güvenilirliği ve Fiyat İstikrarı**, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1998, s.16-17.

<sup>223</sup> Bernard Jan Sikken ve Jakob De Haan. "Budget Deficits, Monetization and Central Bank Independence in Developing Countries", **Oxford Economic Papers**, July 1998, 50 (3), p. 493-511.

<sup>224</sup> Alberto Alesina and H. Summers Lawrence, "Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence", **Journal of Money Credit and Banking**, May 1993, 25 (2), pp. 151-162.

<sup>225</sup> Alberto M. Borrero "On the Long and Short of Central Bank Independence, Policy Coordination and Economic Performance", **IMF Working Paper**, February 2001, pp.3-24.

## 2.8. Mali sistem ve bankacılık sistemi

Ekonomide kamu sektörünün baskısına engel olacak en önemli mekanizmalardan biri, güçlü bir mali sistemin varlığıdır. Mali baskınlık olarak tanımlanan kamu sektörünün baskısı, aşırı borçlanmış bir devletin sahip olduğu gelir imkanlarıyla yetinememesi ve bu nedenle mali piyasalara girerek burada hissedilir bir baskı yaratmasıdır<sup>226</sup>.

Mali baskınlık daha çok etkili olmayan vergi sistemine sahip ekonomilerde ortaya çıkmaktadır. Zayıf vergi sistemi ve gelişmemiş para ve sermaye piyasalarının bir arada bulunması durumunda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamalarının para basarak karşılanmasından başka yol kalmamaktadır<sup>227</sup>. Etkili bir para politikasının uygulanabilmesi için finansal piyasalar üzerindeki baskınlığı önlemenin en önemli yolu ise maliye politikasını disipline etmektir. Mali istikrarın sağlanmasında fiyat istikrarının da önemli payı vardır. Fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi uzun dönemde mali istikrarı güçlendirmektedir. Çünkü mali bozukluklar ve krizler, enflasyon ve faiz oranları istikrarsızlıkları ile birlikte yaşanmaktadır. Faiz oranlarındaki sert dalgalanmalar bankaların aktif değerlerinde büyük değişiklikler yaratmakta ve mali krizlerin ortaya çıkma olasılığını arttırmaktadır. Buradan hareketle fiyat istikrarının mali istikrarın sağlanması için bir ön koşul olduğu söylenebilir<sup>228</sup>.

Güçlü bir mali sistemin oluşturulabilmesi için gerekli faktörlerin arasında piyasaların kurumsallaşması önemli bir yer tutmaktadır. Kurumsallaşmasını tamamlayamamış ve yasal çerçevesi yeterli ölçüde genişletilememiş piyasalar kendilerinden beklenen fonksiyonları yerine getirememektedirler. Yasalar ve yasaların uygulanmasını kontrol edecek kurumlar olmadan güçlü bir piyasanın varlığından söz edilemez. Gerekli olan politik, kurumsal ve hukuksal düzenlemelerin referans noktası ise politika otoritelerinin reel ekonomi üzerindeki güçleri yanında iktidar alanının gereğinden geniş olmasının ve bu alanı genişletme çabasının fiyat istikrarını bozacak olmasıdır. Çıkarları peşinde koşan politikacı ve bürokratların

<sup>226</sup> Merih Paya, **Para Teorisi ve Para Politikası**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2002, s.114.

<sup>227</sup> Haydar Akyazı, **Enflasyon Hedeflemesi: Ülke Deneyimleri ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004, s.35.

<sup>228</sup> M.Erdinç Telatar, **Fiyat İstikrarı:Ne, Nasıl, Kim İçin?**, Ankara: İmaj Yayınevi, 2002, s.160-165.

sınırlandırılmamış kurumsal yapı çerçevesinde ellerine geçen yetkileri kullanarak ekonomik kaynakları tahrif etme eğiliminin ve toplum refahını düşüren davranışlarının önüne geçilmesinde demokratik politik iktidarın sınırlandırılması uygun bir çerçeve sağlar. Bunun yolu ise hukukun üstünlüğü ilkesinin ekonomik hareketlere hakimiyetinin sağlanmasıdır<sup>229</sup>.

Mali sistemin en önemli yapı taşlarından biri bankalardır. Dolayısıyla ekonomi içinde ödeme sisteminin önemli bir parçası olarak gerek aracılık faaliyetleri gerekse kredilendirme faaliyetleri sebebiyle en fazla düzenlemeye ihtiyaç duyulan sektördür. Son yıllarda finansal faaliyetlerin yapısında yaşanan değişim ile birlikte, para ve sermaye piyasalarındaki hizmetlerin giderek karmaşıklaşmaya başlaması, bankacılık sektörünün iş ve faaliyetlerinin izlenmesini giderek zorlaştırmaya başlamıştır<sup>230</sup>.

Bankacılık sektörü iş ve faaliyetlerinin sağlam bir standarda oturtulamaması bu sektöründe çeşitli baskılara maruz kalmasına neden olmaktadır. Özellikle kamu bankalarının iktidardaki politikacılarla ilişkileri, bu bankaların faaliyetlerini tümüyle etkilemektedir. Türk bankacılık sektörüne bakıldığında kamu bankalarının bankacılık sektöründeki payının yüksek olması ve politik davranış çerçevesinde faaliyet göstermesi ekonomiyi olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Çünkü bu bankalar karlılık oranı yüksek olan faaliyetlere kredi sağlamak yerine politik bağı olan firmalara kredi vermeyi tercih edebilmektedirler. Bu durum ekonomi için önemli bir kayıp olmakla birlikte özel bankaların devlet bankalarının imtiyazlarıyla rekabet edememelerine, böylece bankacılık sektörünün bütünüyle bu durumdan etkilenmesine neden olmaktadır. Kamu bankalarının faaliyetlerinin politik baskılardan etkilenip etkilenmediğini ortaya koymak için yapılan çalışmalara bakıldığında, bahsedilen türde bir ilişkinin olduğu açıkça görülmektedir. Örneğin Laporta vd. (2002) ile Barth vd.(2000) 'nin kamu bankalarının ekonomiye etkisi üzerine yapmış oldukları çalışmalarında, kamu bankalarının sektördeki payının büyüklüğünün düşük ekonomik büyüme ile ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır<sup>231,232</sup>. Ancak Molyneux

---

<sup>229</sup> Günsoy, a.g.m.

<sup>230</sup> Adnan Akın ve Suphi Aslanoğlu, "İşlevsel ve Yapısal Açından Türk Bankacılık Sisteminde Kurumsal Yönetim İşleyişi", **Bankacılar Dergisi**, 61, 2007, s.28-43.

<sup>231</sup> Rafael La Porta, Florencio Lopez-De-Silanes, Andrei Shleifer, "Government ownership of Banks", **Journal of Finance**, 57, 2002, pp. 265–301.



and Thornton (1992), 1986-1989 dönemi için Avrupa bankalarını inceledikleri çalışmalarında ise devlet bankalarının kârlılığının daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir<sup>233</sup>. Micco vd.(2007) ise bankalar ile politikacıların ilişkilerini ortaya koymak için, bankaların kârlılıklarını seçim dönemleri ayırımıyla incelemişlerdir. Kamu bankalarının seçim dönemlerinde düşük performansa sahip oldukları ve bununla politik davranışlarla ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir<sup>234</sup>. Dinç (2005) Türkiye'nin de yer aldığı birçok ülke için yapmış olduğu çalışmada politikacıların devlet bankaları üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda seçim dönemlerinde kamu bankalarının borçlarının özel sektör bankalarına göre daha fazla arttığını ortaya koymuştur<sup>235</sup>. Aynı şekilde Cole(2009)'in Hindistan için yapmış olduğu çalışmada seçim dönemlerinde devlet bankalarının kredi verme oranlarının %5 ila 10 arasında arttığı görülmektedir<sup>236</sup>.

Piyasa koşullarının, bankaların yönetim işleyişi üzerindeki yapısal etkilerini kontrol altında tutabilmek için, yönetim kurullarını etik duyarlılığa sevk eden stratejik bazı adımların atılmış olması gereklidir. Değişen iç ve dış çevre koşullarının (teknoloji, devlet, sendikalar, rakipler, işgücünün niteliği, müşteriler vs.) ekonomik bir faaliyet gösteren bankaların faaliyet alanındaki her türlü hizmet üretiminin yapısı ve türünü değiştirebilmesinden dolayı, stratejik olarak yeni kurumsal düzenlemelere gerek duyulmaktadır<sup>237</sup>.

Finansal krizler yaşayan ekonomilerde bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının bir başka nedeni ise, bankaların iflasının sistemdeki diğer işletmelerin iflasından çok daha fazla etki yaratmasıdır. Çünkü, bu durumdan hem bankalardaki mevduat sahipleri, hem kreditorler hem de kredi kullananlar olumsuz etkilenmektedir. Kreditorlere borçların ödenmemesi ve verilen kredilerin geri

---

<sup>232</sup> James R. Barth, Gerard Caprio, and Ross Levine, "Banking systems around the globe: Do regulation and ownership affect the performance and stability?", **Policy Research Working Paper Series 2325**, The World Bank, 2002, pp.1-60.

<sup>233</sup> Philip Molyneux and John Thornton, "Determinants of European bank profitability: A note", **Journal of Banking & Finance**, 16, 1992, 1173-1178.

<sup>234</sup> Alejandro Micco, Ugo Panizza and Monica Yañez, "Bank ownership and performance. Does politics matter?", **Journal of Banking and Finance**, 31, 2007, 219-241.

<sup>235</sup> Serdar I. Dinç, "Politicians and banks: Political influences on government-owned banks in emerging markets", **Journal of Financial Economics**, 77, 2005, 453-479.

<sup>236</sup> Shawn a. Cole, "Fixing market failures or fixing elections? Agricultural credit in India", **American Economic Journal: Applied Economics**, 1, 2009, 219-50.

<sup>237</sup> Akın ve Aslanoğlu, a.g.m.

çağırılması ekonomide şok etkisi yaratarak ödeme güçlüğü olmayan, finansal yapısı sağlam bankaları da sarsmaktadır. Bir bankanın iflas etmesi veya iflasının beklenmesi halinde kreditorler ödeme güçlüğü içinde olan ve olmayan bankalar arasındaki ayırımı yapamamakta ve sağlam bankalardan da paralarını çekebilmektedir. Likidite desteği olmaması halinde böyle bir durum bankaların aktiflerini zararına satmalarına ve kredilerini geri çağırmalarına neden olabilmektedir. Aynı zamanda banka iflasları kredi akımını ciddi şekilde etkileyeceğinden, sistemde kredi sıkışıklığına (credit crunch) ve ekonomik faaliyetlerin çökmesine neden olmaktadır<sup>238</sup>.

---

<sup>238</sup> Pelin Ataman, “Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım”, Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Bankacılık ve Araştırma Grubu, Haziran 2001, s.1-15.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### TÜRKİYE'DE POLİTİK KONJONKTÜR HAREKETLERİNİN ANALİZİ

#### 3.1. Türkiye'de Politik Konjonktür Dalganmalarının Belirleyicileri

Politik konjonktür dalgalanmaları, çok karmaşık bir ilişkiler ağının neticesinde ortaya çıkan bir sorundur. Siyasal karar alma süreci içerisinde ortaya çıkan bu sorun, hem bu süreçte rol alan aktörlerin davranışlarının hem de buna zemin hazırlayan siyasi ve ekonomik sistemin yapısının bir ürünüdür. Bu nedenle bir ekonomide siyasi kaynaklı konjonktürel dalgalanmaların belirleyicilerinin ortaya konulması için, bu süreçte yer alan aktörlerin davranışlarının anlaşılması ve bu aktörlerin çıkar ilişkisine dayalı davranış sergileyebilmelerine zemin hazırlayan kurumsal yapıyla ilgili yapılması gerekli düzenlemelerin neler olduğunun belirlenmesi son derece önemlidir.

##### 3.1.1. Türkiye'de seçmen davranışı

Türkiye'deki seçmen davranışlarının incelendiği çalışmaların sonucuna bakıldığında, bireylerin oy verdikleri politik partiyi değerlendirirken optimal davranmadıkları sonucuna varılmıştır. Türkiye'deki seçmenlerin belli bir kesiminin partizan davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Merkezin sağında yer alan bir seçmen bir sonraki seçimde merkezin solunda yer alan bir partiye kolay kolay oy vermemektedir. Oy dalgalanmaları genellikle merkez seçmen kitlesinde gerçekleşmektedir. Türkiye'de her ne kadar ideolojik karar veren belli bir seçmen kitlesi bulunsa da partizan davranışlar sergileyecek güçlü ideolojik yapıya sahip partiler bulunmamaktadır. Bu nedenle politikacılar 1980 sonrasında genel olarak ortanca seçmen teorisine uygun hareket ederek fırsatçı politikalar uygulamışlardır.

Türkiye'de seçmen tercihlerinin araştırıldığı çalışmalarda seçmen tercihlerini etkileyen faktörlerin birçoğunun ortak olmasına karşılık her araştırmada ön plana çıkan faktörler farklıdır. Örneğin Tan(2002), seçmenler ve milletvekilleri üzerinde yaptığı çalışmada seçmenleri etkileyen en önemli faktörün siyasi partinin lideri

olduğunu belirtmektedir<sup>239</sup>. Siyasi parti lideri hem elde edilen başarılarla hem de başarısızlıklarla özdeşleştirilmektedir. Türkiye’de politikanın lider merkezli olmasının en önemli nedeni ise medyadır. 1990’lı yıllardan itibaren özel televizyon kanallarının taraflı yayınları parti liderlerinin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Parti liderlerinin seçmen tercihlerini etkilemesinin bir başka sebebi de, liderlerin halka verdikleri imaj neticesinde, seçmenlerin kendilerini kişilik özellikleri, toplumsal sınıf ve inançları açısından parti lideriyle benzer özelliklere sahip oldukları inancına varmalarındır<sup>240</sup>.

Seçmenler seçim kampanyalarından da oldukça etkilenebilmektedirler. Seçim kampanyaları partilerin vaatlerini çarpıcı ve etkileyici biçimde halka iletmelerini sağlayan önemli bir araçtır. Seçim kampanyalarında amaç bilgi verme, ikna etme ve oy kazanmadır. Her seçimde kararsız olan belli bir seçmen grubunun olduğu düşünülürse, seçim kampanyaları bu kararsız seçmenleri etkilemede önemli rol oynayabilmektedir. Seçim kampanyaları parti bağımlılığı zayıf ve kararsız seçmenlerin dikkatlerini politikalara çevirmekte, sosyal etkileşim sürecini harekete geçirmede siyasal uyarıcılar olarak görev yapmakta ve seçmenin oy verme konusunda yaşadığı kararsızlık aşmasında etkili olmaktadır<sup>241</sup>.

Seçmen tercihleri konusunda yapılan çalışmalarda, seçmen tercihlerini etkileyen sosyal, kültürel, ideolojik ve psikolojik faktörlerin etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiği belirtilirken, en belirleyici faktörün iktisadi değişkenler olduğu konusunda ortak görüşün hakim olduğu rahatlıkla söylenebilir. Türkiye’de neredeyse her on yılda bir ciddi ekonomik krizlerin yaşanması, bunun sonucunda da ortaya çıkan yüksek enflasyon, istikrarsız büyüme, artan borç stoku, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve politik yozlaşma gibi sorunlar göz önüne alındığında ekonomik faktörlerin seçmen davranışını belirleyen en önemli etken olduğu daha kolay anlaşılmaktadır. PBC teorisinde de belirtildiği üzere, seçmenlerin kötü giden ekonomik gelişmelerden dolayı iktidardaki partiyi cezalandırma eğilimleri,

---

<sup>239</sup> Ahmet Tan, **Politik Pazarlama**, İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2002, s.34.

<sup>240</sup> Ferruh Uztuğ, **Siyasal İletişim Yönetimi, Siyasette Marka Yaratmak**, 2. baskı, İstanbul: MediaCat Kitapları, 2004, s.61.

<sup>241</sup> Aysel Aziz, **Siyasal İletişim**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003, s.68-69.

seçmenlerin siyasi partilerle özdeşleşme bağlarını zayıflatmaktadır<sup>242</sup>. Bu ise ortanca seçmen sayısını artırmakta, partilerin ideolojik politikalardan uzaklaşmalarına yol açmaktadır. Bulut(1994) yapmış olduğu çalışmasında seçmen tercihlerini etkileyen en önemli faktörün, adayın geçmiş dönemde yaptığı faaliyetler olduğu sonucuna varmıştır<sup>243</sup>. Çarkoğlu ve Toprak tarafından yapılan bir başka çalışmada, geçmiş bir yıl içinde iktidardaki partinin uyguladığı iktisat politikalarının gerek seçmen ailesinin ekonomik durumu gerekse makro ekonomik dengeler üzerine yaptığı tahripkar etkilerin, iktidara yönelik desteğin azalmasına yol açtığı görülmüştür<sup>244</sup>.

Türkiye’de 1980 yılından sonraki seçim dönemlerine bakıldığında 1991’den 2002 seçimlerine kadar koalisyon hükümetlerinin iktidarda olması başarısızlığın tek başına bir partiye yüklenememesine yol açmış, bu durumda seçmenler tercih etmeye meyilli oldukları partiyi belli oranlarda cezalandırsalar da yine de ideolojik kararlar vermişlerdir. Bu durum en son 1999 seçimleriyle iktidar olan DSP-MHP-ANAP koalisyonuna kadar neredeyse bu şekilde devam etmiştir. DSP-MHP-ANAP hükümeti ise ülke ekonomisini ciddi bir krizin içine sokmalarıyla seçmenler tarafından ağır bir şekilde cezalandırılmış ve 2002 seçimlerinde meclise dahi girememişlerdir. Ayrıca bu dönemde yaşanan bazı toplumsal olayların seçmen tercihlerini bir şekilde etkilediği görülmektedir. Örneğin 1999 yılında Abdullah Öcalan’ın yakalanması DSP’nin oylarının artmasını sağlayan nedenler arasındadır<sup>245</sup>. Yine seçim öncesinde MHP’nin, Abdullah Öcalan’ının gerektiği şekilde cezalandırılması konusunun takipçisi olacaklarını söylemeleri MHP’nin de oylarının artmasını sağlamıştır. Hatta seçmenlerin bu şekilde psikolojik nedenlerle tercihte bulunmalarına en açık örnek, Kıbrıs Barış Harekatı’ndan sonra Ecevit’in kemikleşen bir oy kitlesine sahip olması gösterilebilir.

Türkiye’de son iki seçime bakılacak olursa, seçmenlerin siyasal ürün olarak ekonomik politikalara daha fazla önem verdiği görülmektedir. Tekrar seçilme şansının yüksek olduğunu bilen AKP hükümetinin seçim döneminde “sıkı para ve

<sup>242</sup> Ergun Özbudun, **Çağdaş Türk Politikası: Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller** (Çev.: Ali Resul Usul), İstanbul: Doğan Kitapçılık A. Ş., 2003, s. 75.

<sup>243</sup> Abit Bulut, “Erzurum’da Seçmenlerin Politik Pazarlama Uygulamalarına İlişkin Görüşleri ve Tercihleri Üzerine Bir Saha Araştırması”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Z. F. Fındıkoğlu Araştırma Merkezi**, Yayın No: 186, 1994, Erzurum.

<sup>244</sup> Ali Çarkoğlu ve Binnaz Toprak, **Türkiye’de Din Toplum ve Siyaset**, İstanbul, TESEV Yayınları, No:11, 2000, s.35-39.

<sup>245</sup> Turan, ag.e. s. 166-176.

maliye politikalarından taviz vermeyecekleri, seçim ekonomisi uygulamayacakları” söylemleri, oy oranını arttırarak yeniden tek başına iktidar olmasını sağlamıştır. İdeolojik davranan ve siyasal ürün olarak “laiklik ilkesi” üzerinde yoğunlaşan CHP’nin ise beklediği başarıya ulaşamadığı görülmüştür. Ayrıca 2002 seçimlerinden sonra uzun dönem koalisyon hükümetleriyle yönetilen ülkenin siyasi istikrara kavuşması, ekonomik istikrarı da beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda 2007 seçimlerinde oy kullanan seçmenlerin %46,58’inin AKP’ye oy verme nedeninin ideolojik olmadığı, ekonomik nedenler olduğu son derece açıktır. Bu sonucun şöyle bir gerçeği de beraberinde getirdiği unutulmamalıdır ki; ekonomik nedenlerle oy kullanan seçmenlerin, başarısız politikalar uygulandığı taktirde iktidar partisini cezalandırma eğilimi yüksek olacaktır. Bu durumda AKP hükümetinin izleyeceği en akıllıca yol, fırsatçı politikalarından kaçınmak ve iktidarının ilk yıllarındaki gibi Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında yapısal reformlara devam etmek olacaktır. Bunun yanı sıra muhalefet partilerinin izlemeleri gereken öncelikli politika ise, ekonomi politikalarında alternatif yaratacak güçlü bir yapıya sahip olmak ve siyasal ürünü buna göre pazarlamak olmalıdır.

### **3.1.2. Türkiye’de merkez bankası bağımsızlığı**

Temel fonksiyonu parasal ve finansal istikrarın sağlanması olan merkez bankasının, bu yönde sonuç odaklı faaliyette bulunabilmesi için siyasi iktidardan bağımsız olması gerektiği görüşü literatürde önemle vurgulanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye’de Avrupa birliğine üyelik sürecinde Maastricht kriterlerine uyum sağlama hedefinin de etkisiyle, 5 Mayıs 2001 tarih ve 24393 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile bankanın özerk bir para politikası uygulayabilmesi güvence altına alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununda yapılan değişiklik çerçevesinde gerçekleştirilmek istenen hedefler aşağıda sıralanmıştır;

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının bağımsızlığının güçlendirilmesi,
- Türk mevzuatının, kamunun mali kurumlara imtiyazlı erişimini düzenleyen AB mevzuatı hükümleriyle uyumlu hale getirilmesi,

- Türk mevzuatının kamu sektörünün doğrudan finansmanının engellenmesi konusundaki AB mevzuatı hükümleriyle uyumlu hale getirilmesi,
- Türk kamu maliyesi istatistiklerinin Avrupa Topluluğu Ulusal ve Bölgesel Hesaplar Sistemi (ESA 95) kurallarıyla tam uyumlu hale getirilmesi
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS) içinde yer almasına yönelik hazırlık çalışmaları
- Tek para ve döviz kuru politikasının uygulanmasına öncelik verilmiştir.

Avrupa Topluluğu Müktesebatı'nda, merkez bankalarının temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu yönündeki hüküm doğrultusunda, 4651 sayılı Kanun ile TCMB'nin temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu hükme bağlanmıştır. Temel amacın fiyat istikrarı olarak belirlenmesi ise merkez bankalarının kurumsal, bireysel, işlevsel ve finansal açıdan bağımsız olmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu doğrultuda, 1211 sayılı Kanunu değiştiren 4651 sayılı Kanunla, TCMB'nin mevcut bağımsız yapısını kurumsal, bireysel, işlevsel ve finansal açıdan daha da güçlü kılmaya yönelik değişiklikler yapılmıştır. 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununda 4651 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle, bağımsızlık kriterleri büyük ölçüde yerine getirilmiş olmakla birlikte, İlerleme Raporundaki eleştiriler yönünden de AB mevzuatına uyum sağlanması, AB'ye üyelik ile mümkün olabilecektir<sup>246</sup>.

Merkez Bankası kanununda yapılan değişiklikle Merkez Bankasının finansal bağımsızlığı da sağlanmış bulunmaktadır. Buna göre Merkez Bankası'nın, Hazine ve Kamu kurum/kuruluşlarına avans veremeyeceği, kredi açamayacağı veya bunların ihraç ettiği borçlanma araçlarını birincil piyasadan satın alamayacağı hükme bağlanmıştır. Bunun yanı sıra olağanüstü hallerde ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kaynaklarının ihtiyacı karşılayamaması durumunda, Merkez Bankasının TMSF'ye avans verebilmesine olanak sağlanmıştır. Ayrıca Merkez Bankası, 2002 yılında, finansal piyasaların derinleşmesi, gelişmesi ve bankaların risk değerlendirme

---

<sup>246</sup> Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı" ile "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı" 23 Haziran 2003 tarih ve 2003/5930 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

yeteneklerinin yükseltilmesi amacıyla, para ve döviz piyasalarındaki aracılık faaliyetlerinden aşamalı olarak çekilmiştir.

Yapılan teorik ve ampirik çalışmalar, merkez bankasının bağımsız olduğu ülkelerde politik konjonktürün yaşanmadığı ya da etkisinin fazla büyük ve uzun süreli olmadığını ortaya koymaktadır. Goodman (1992)'ın Fransa, Almanya ve İtalya üzerine yaptığı çalışmanın sonucuna göre, seçim öncesinde ekonomik koşulları etkilemek amacıyla yürütülen parasal politikanın üç ülkede büyük ölçüde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. 1981 yılından önce Fransa ve İtalya'da seçim ekonomisi çok güçlü etkiler yaparken, Almanya'da bu etkinin çok sınırlı kaldığı görülmüştür. Nitekim Fransa ve İtalya'da seçim sonrasında yüksek enflasyonla birlikte durgunluk yaşanırken, Almanya'da ekonomik istikrar varlığını korumuştur. Bu sonuçlara ülkeler arasındaki merkez bankalarının bağımsızlık derecelerindeki farklılığın doğrudan etkisi söz konusudur<sup>247</sup>. Ayrıca merkez bankasının bağımsız olduğu ülkelerde hükümete oranla daha sıkı para politikalarını tercih eden merkez bankalarının, merkez bankasının bağımlı olduğu ülkelere oranla enflasyon oranını düşük tutmada daha başarılı oldukları görülmektedir<sup>248,249,250</sup>. Bağımsız bir merkez bankasının para politikası konusunda daha başarılı olacağı konusunda genel bir görüş birliği olmasına rağmen, karşı görüş olarak merkez bankası bağımsızlığına eleştirel yaklaşımlar da mevcuttur. Merkez bankalarının seçilmiş olan parlamentonun iradesi dışında olmasının politika uygulamaları konusunda çatışma yaratacağına, üstelik bu durumun seçmen iradesine dayanmadığından demokrasiye uygun olmayacağına inanan araştırmacılar mevcuttur. Bağımsızlığa yöneltilen bir diğer eleştiri ise, merkez bankasının ne kadar bağımsız olsa da kurum üzerindeki informel ve dolaylı baskıların tamamen son bulmayacağı yönündedir<sup>251</sup>. Örneğin Arjantin, Peru, Nikaragua gibi merkez bankaları yüksek bağımsızlığa sahip ülkelerde yüksek

---

<sup>247</sup> Oktar, 1996, a.g.e. , s.77-78.

<sup>248</sup> Alesina and Summers, a.g.m.

<sup>249</sup> John B.Goodman, "The Politics of Central Bank Independence", **Comparative Politics**, 23(3), 1991, April, pp.329-349.

<sup>250</sup> Robert T.Parry, "Low Inflation and Central Bank Independence", Federal Reserve Bank of San Francisco, No.92-96, 1992, p. 17.

<sup>251</sup> Alex Cukierman, "Central Bank Independence and Monetary Control", **The Economic Journal**, 104(427), 1994, pp.1437-1448.



enflasyon oranı, Belçika, Fas, Norveç gibi merkez bankaları düşük bağımsızlığa sahip ülkelerde düşük enflasyon oranı gözlenmiştir<sup>252</sup>.

### 3.1.3. Türkiye’de mali sistem ve bankacılık sistemi

1980 sonrasında mali sistemin geliştirilmesi amacıyla yoğun olarak yapısal reformlar gerçekleştirilmiş, bu dönem sonrasında özellikle para politikalarının ağırlık kazandığı daha liberal bir ekonomi politikaları izlenmiştir. 24 Ocak kararları liberalizmin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Ocak kararları ile birlikte kurumsal yapıda yapılan büyük değişiklikler görülmektedir. 1981 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe konulmuştur. 1982 yılında Sermaye Piyasası Kurulu oluşturulmuş, 1986 yılı başlarında ise İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete geçmiş,<sup>253</sup> kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi konusunda önemli gelişmeler sağlanmış, kısıtlama ve yasakların büyük bir bölümü kaldırılmıştır. Ayrıca yeni kurumların yanısıra, yeni finansal araçlar da kullanılmaya başlanmıştır. Bunların başlıcaları, mevduat sertifikaları, yatırım fonları, finansman bonoları, menkul kıymet yatırım fonlarıdır. Döviz piyasasında kambiyo denetiminden vazgeçilmiş ve serbest değişken kur sistemi uygulamasına geçilmiştir. Böylece Türkiye’de yerleşik olan veya olmayan gerçek veya tüzel kişilerin döviz bulundurmaları, hesap açmaları, döviz satın almaları serbest bırakılmıştır. Kıymetli maden, taş ve eşyaların, dış ticaret rejimi esasları dahilinde, Türkiye’ye ithali ve ihracatı serbest bırakılmıştır. 07.07.1984 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu (TPKK) hakkında 30 sayılı Karar sonrasında ikinci ve en önemli adım ise 11.08.1989 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 32 sayılı Karar olmuştur. 30 sayılı Kararı yürürlükten kaldıran 32 sayılı Kararın bazı maddelerinde de daha sonra bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu düzenleme ile birlikte, her türlü menkul değer ve borç senedinin alınıp satılması serbestleştirilmiş ve böylelikle portföy yatırımlarında konvertibiliteye geçilmiş ve Türkiye’ye döviz ithali tümüyle serbest bırakılmıştır<sup>254</sup>. 1980/7168 sayılı kararname ile birlikte yerli ve yabancı yatırımcılara ilişkin birçok düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelerin neticesi olarak yabancı sermayenin

---

<sup>252</sup> Carl E.Walsh, “Central Bank Strategies, Credibility and Independence”, **Journal of Monetary Economics**, 32, 1993, pp.287-302.

<sup>253</sup> Öztürk ve Özyakışır, a.g.m.

<sup>254</sup> Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ar-Ge ve Değerlendirme Daire Başkanlığı, Türkiye İhracatının Gelişimi, 2008.

faaliyet alanları genişletilmiş, yerli ve yabancı şirketlerin birlikte ortaklık kurmaları kolaylaştırılmış, yabancı yatırımcıların sermayelerinin millileştirilmeme garantisi verilmiştir.

Dünya ekonomisini etkileyen 1997 yılı Asya krizi sonrasında mali kriz olarak ciddi ekonomik, siyasi ve sosyal sonuçların yanında ulusal ve uluslar arası mali sistemlerin zaafalarını ortaya koyması bakımından önem kazanmış, mali sistemlerin güçlendirilmesi ve şeffaf bir yapıya kavuşturulması yönündeki çabaların hız kazanmasını sağlaması yönünden de etkili olmuştur. Bu dönemde dış borçlanma politikasının istikrar kazanmasında IMF'nin tavrına sıkı sıkıya bağlı olan Türkiye'nin Aralık 1999'da imzaladığı stand-by anlaşmasında mali sistemin güçlendirilmesine ilişkin düzenlemeler ön plana çıkmıştır<sup>255</sup>.

1980 sonrasında günümüze kadar mali sisteme ilişkin yapısal düzenlemelerin yoğun bir şekilde gerçekleştirildiği bir başka dönem de 2001 yılı olmuştur. Şubat 2001 yılında yaşanan krizler sonrasında "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" başlığı altında IMF destekli yeni bir program hazırlanmış ve bu program kapsamında bir çok yasal ve yapısal düzenlemeye gidilmiştir. Bu program kapsamında,

- Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürmek,
- Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması,
- Kamu finansman dengesini sağlıklı bir şekilde güçlendirmek,
- Bütün bu işlemlerin esneklik, etkinlik ve şeffaflık sağlayacak yasal alt yapılarını oluşturmak olarak açıklanmıştır.

Bu temel ilkelerin açıklanmasında amaç yapısal kırılganlığı olan mali sistemi güçlendirmektir.

1980 sonrası dönemde Türk mali sistemine ilişkin gerçekleştirilen düzenlemeler Türkiye ekonomisine olumlu etkilediği bir gerçektir. Bununla beraber yapılması gereken daha birçok düzenleme vardır. Finansal derinleşmenin

---

<sup>255</sup> Şevki Özbilen, "Küresel Mali Kriz ve IMF Politikalarının Ulusal Mali Sisteme Etkileri", **Finans Dünyası**, 132 (12), 2000, s. 1-15.

göstergelerinden bir tanesi olan, finansal kurumların çeşitliliği açısından Türkiye’de finansal piyasaların gelişmiş ülkelere nazaran daha az çeşitliliğe sahip olduğu bir gerçektir. Bu durumda finansal fonların büyüme hacmini olumsuz etkilemekte ve fonların daha geniş bir kitleye ulaştırılmasını zorlaştırmaktadır. Gelişmiş ülke tasarruf ve kredi birlikleri, kredi birlikleri, yatırım şirketleri, özel emeklilik fonları, yapı toplulukları gibi kurumların da Türkiye için oluşturulmasına ilişkin çalışmalar yapılması gerekmektedir. Ayrıca finansal araçların çeşitliliği, finansal derinleşmenin göstergesi olan finansal kurumların çeşitliliği kadar büyük öneme sahiptir.

Türkiye ekonomisinde bankacılık sektöründe kapsamlı bir yapısal düzenlemenin gerekliliğinin, 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte ertelenemeyeceği anlaşılmıştır. Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması çerçevesinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından Mayıs 2001 yılında “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” hazırlanarak kamuoyuna açıklanmıştır. Bu program IMF ve Dünya Bankası ile yürütülmekte olan makroekonomik ve yapısal reform programının da önemli bir bileşenini oluşturmuştur. Programın temel hedefi; etkin, uluslararası ölçekte rekabet edebilir ve sağlıklı bir bankacılık sistemine geçişi sağlamak olarak belirlenmiştir. Programda; bankacılık sektörünün mali ve operasyonel yapısının güçlendirilmesine yönelik uygulamalar ile bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini arttıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, yasal ve kurumsal düzenlemelere yer verilmiştir<sup>256</sup>. Bu düzenlemeler ana ve alt başlıklar halinde özetlenecek olursa<sup>257</sup>;

- Bankacılık sistemine güvenin yeniden sağlanması,
- Devlet müdahalesi için yasal bir sürecin oluşturulması,
- İflas eden bankalar için müdahale mekanizmasının oluşturulması,
- Banka yeniden yapılandırması için yapısal önlemlerin alınması şeklindedir.

---

<sup>256</sup> Engin Akçakoca, 2001, “Bankacılık Sektörü (Soru-Cevap)”, **İktisat Dergisi**, İstanbul Üniversitesi, İFMC Yayın Organı, 413, Kasım 2001, 29.10.2009, [www.ifmc.org.tr](http://www.ifmc.org.tr) .

<sup>257</sup> Ataman, a.g.m., s.1-15.

Bu ana başlıklar altında sınıflandırılan düzenlemelerle ilgili bankacılık sektörüne ilişkin çalışmalarda geniş bir literatür mevcuttur. Bankacılık sektörünün istenilen yapıya kavuşması için gerekli düzenlemeler ise kısaca aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- *Garantiler ve Mevduat Sigortası*; Bankacılık sektörüne güvenin sağlanabilmesi için, devletin kamu ve özel banka ayrımı yapmadan, bankaların mevduatlarını geri ödeyeceğine dair güvence vermesi gerekmektedir.
- *Merkez Bankasının Bankalara Likidite Sağlaması*; Merkez Bankası nihai borç veren bir kurum olarak bankaların herhangi bir likidite sıkışıklığında ilk başvurdukları yerdir. Sistemik krizlerde merkez bankaları genellikle ödemeler sistemini desteklemek için reeskont kredilerinin verilmesi, zorunlu karşılıkların düşürülmesi veya bankalara döviz kredileri verilmesi şeklinde uygulamalara başvurabilir. Merkez bankası sistemik krizin ortaya çıkmasıyla sistemin akışını sağlamak için kısa dönemli likidite kredilerini, orta ve uzun vadeli kredilere dönüştürmeyi gerekli bulabilir.
- *Düzenleme ve Denetim Yapısının Güçlendirilmesi*; Bankacılık sektörüne güvenin sağlanması ve sürdürülebilmesi için en önemli adımlardan biriside, bankaların etkin ve ihtiyatlı yönetilmesini engelleyen yasal ve düzenleyici çerçevedeki zayıflık ile çarpıklıkların giderilmesidir. Bu durumda, ihtiyatlı denetim ve düzenlemeye ilişkin daha sıkı kuralların uygulanması, daha iyi muhasebe ve bilgilendirme standartlarının oluşturulması, etkin olmayan ve faaliyetini sürdüremeyecek kurumlara gerekli müdahalelerin yapılması için mekanizmaların kurulması, hileli ve yasal olmayan mali işlemler için yaptırım uygulanması gerekmektedir.
- *Yasal düzenlemeler*; Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma programına yasal bir dayanak oluşturulabilmesi için bu sürecin mevcut yasal çerçeveye uyumunun sağlanması veya yeni kanunların çıkarılması ya da mevcut kanunların değiştirilmesi gerekmektedir. Ödeme güçlüğü içinde olan kurumlara müdahale için gerekli yasal prensipler, adil şekilde oluşturulmuş yazılı standart ve prosedürlere, eksiksiz bir belgeleme sistemine ve şeffaf devlet kararlarına dayanmalıdır.

- *Özelleştirme;* Etkin çalışmayan ve ödeme güçlüğü içinde olan kamu bankaları sistemik bankacılık sorunlarının en önemli kaynağıdır. Kamu bankaları kamuoyunun gözünde en güvenli bankalar olarak görüldüğünden, mevduat sahipleri mevduatlarını bu bankalarda değerlendirme eğilimindedirler. Kamu bankalarının sistemik krize neden olduğu ülkelerde yeniden yapılandırma sürecinde özelleştirme, sorunun çözümü için uygun yöntemlerden birisidir.

Bankacılık sektörüyle ilgili yapısal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde yükümlülüğün büyük bir kısmı BDDK'ya verilmiştir. Bilindiği gibi BDDK, 23 Haziran 1999 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 18.06.1999 tarih ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile kurulmuştur. Kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip olarak kurulan BDDK'nın görevi, gerek Bankalar Kanunu gerekse diğer mevzuatın, bu kanunda gösterilen yetkiler çerçevesinde düzenlemeler de yapmak suretiyle uygulanmasını sağlamak, uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak, tasarrufların güvence altına alınmasını temin etmek ve bu kanunla verilen diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak şeklinde belirlenmiştir. Kurul, tasarruf sahiplerinin haklarını ve bankaların düzenli ve emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye sokabilecek ve ekonomide önemli zararlar doğurabilecek her türlü işlem ve uygulamaları önlemek, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere gerekli karar ve tedbirleri almak ve uygulamakla yükümlüdür. Böylesi önemli yetkilerle donatılmış olan ve mali sektörün kaderini yakından ilgilendiren BDDK'nın siyasi nitelik kazanmaması ve teknik yapıda oluşmasına büyük önem verilmekle birlikte, kurul üyelerinin atamalarının öngörüldüğü 31.03.2000 tarihine kadar, siyasi partiler ile bankacılık sektörünün önde gelen temsilcileri tarafından, kurula kendilerine yakın isimleri gönderme konusunda çaba sarf edildiği de gözlerden kaçmamıştır. BDDK'nın mali ve idari olarak özerkliğinin olmasının yanı sıra kurul başkan ve üyelerinin Bakanlar Kurulunca atanması ise siyasilerle ilişkilerinin tamamen kopmadığını göstermektedir. Bununla birlikte hem BDDK'nın yapısal düzenleme programı kapsamında hem de Avrupa Birliği uyum sürecine ilişkin yasal düzenlemelerle, bankacılık sektöründe devletin etkisi azaltılmaya çalışılmaktadır. Bu çabaların başında kamu bankalarının özelleştirilerek sektördeki payının azaltılmaya çalışılması gelmektedir. Özelleştirme

ile hem kamu bankalarının sistemdeki ayrıcalıklarının giderilmesiyle rekabet arttırılarak daha güçlü bir sektörel yapının sağlanması, hem de etkin çalışmayan ve ödeme gücünü çeken kamu bankalarının yükünün devletin üstünden kaldırması ciddi yarar sağlayacaktır.

IMF ile yapılan “Güçlü Ekonomiye Geçiş” anlaşması hükümlerine göre de, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması, yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olmak üzere dört temel unsura dayandırılmıştır.

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin çalışmalarda öncelik, bu bankaların finansal yapılarının güçlendirilmesine verilmiştir. Kamu Bankalarının ticari kararlarına müdahalenin engellenmesini sağlamak amacıyla, bütçeye ödenek konulmaksızın ve bankalara önceden ödeme yapılmaksızın sübvansiyonlu kredi veremeyeceği ile ilgili olarak yasal düzenlemeler yapılmıştır. Kamu bankalarının operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması kapsamında; bu bankaların organizasyon yapısının çağdaş bankacılık esaslarına göre yapılandırılması hedeflenmiştir.

IMF ile yapılan anlaşmalar kapsamında, özel mevduat bankalarının sermaye ihtiyacının giderilebilmesi amacıyla, 2001 yılı Mayıs ayında Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı uygulamaya konmuştur. Ayrıca, 31 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren 4743 sayılı mali sektöre olan borçların yeniden yapılandırılması hakkında Kanun ile bankacılık sektöründe kötü aktifler sorununun çözümlenmesi, finansal krizler sonucu ödeme gücünü yitiren reel sektör şirketlerinin faaliyetlerini sürdürmeye devam ederek yeniden üretim ve geri ödeme gücü kazanmalarının sağlanması ve bankacılık sisteminin güçlendirilmesi için İstanbul Yaklaşımı hayata geçirilmiştir.

Ayrıca, Adalet Bakanlığı tarafından İcra ve İflas Kanununa ilişkin kapsamlı bir reform paketi hazırlanmıştır. Bu reform paketi ile, iyi niyetle oluşturulacak gönüllü

çözüm planları için uygun teşvikleri sağlayacak etkin bir iflas sistemi oluşturulmuştur. Bu çerçevede oluşacak yasal ortam, TMSF'nin alacak tahsilatı kabiliyetini artırmıştır.

Bankacılık sisteminde ciddi ölçüde konsolidasyon gerçekleştirilmiş ve 2002 yılında sektörde faaliyet gösteren banka sayısında belirgin bir azalma olmuştur. Nitekim, 1999 yılında 81 olan banka sayısı, 2002 yılı sonu itibarıyla 54'e gerilemiştir. TMSF bankalarının yeniden yapılandırılması kapsamında, son beş yılda TMSF'ye devredilmiş olan 20 bankadan 12 tanesi birleştirilmek suretiyle, 5 banka satış ve 1 banka ise tasfiye yoluyla çözüme kavuşturulmuştur<sup>258</sup>.

Türk bankacılığında 2001 yılında yaşanan krizden sonra yoğun bir şekilde gerçekleştirilen yeni düzenlemelerle belli bir yapılaşmanın sağlandığı görülmektedir. Kurumsallaşmış denetim mekanizması ile enflasyonda azalan ve istikrarlı bir gidişatın sağlanması başta olmak üzere, siyasi ve ekonomik kriz çıkmaması, firmaların rekabette yetersizliklerini gidermeleri, devletin ekonomiye ve hukuki düzenlemelere müdahalelerindeki azalma ve Merkez Bankasının bağımsız hareket etmesi gibi faktörler Türkiye'de bankacılık sektörüne olan güveni arttırmış, bunun sonuçları da ekonomiyi olumlu bir şekilde etkilemiştir. Öte yandan, cari açığındaki büyüklük ve süreklilik, yaşanan düşüşe rağmen borçlanma faizlerinde istenen noktaya henüz gelinebilmiş olması bankacılık sisteminin işleyişine yönelik tehditler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak 2001 yılı öncesi ile kıyaslandığında, Türk bankacılık faaliyetlerinde daha saydam, adil, hesap verebilir bir yapının sağlandığı görülmektedir. Gerçekleştirilen yapısal düzenlemelerde, gerek özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ve gerekse çeşitli uluslararası kuruluşlar (IMF, OECD, Dünya Bankası,) makro ve mikro ekonomik istikrar ve dengeler açısından sürece katkıda bulunmaktadırlar. Tüm bu gelişmelere katkı olarak, ekonomik ve sosyal veriler açısından kendine istikrarı yakalama ve süreklilik kazandırma çabasındaki bir ülke olan Türkiye'de, bankacılık uygulamaları açısından evrensel kabul görmüş çözüm yöntemlerinin yanı sıra, ülkenin kendisine özgü ekonomik, hukuki, sosyal/etik ve yönetsel yapı dikkate alınarak işlevsel kılınmalıdır<sup>259</sup>. Sonuç olarak, gelişmiş ülkelerin finans piyasaları ile Türkiye'nin finans piyasalarını

<sup>258</sup> Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, "Ekonomik Kriterler", a.g.r.

<sup>259</sup> Akın ve Aslanoğlu, a.g.m.

karşılaştığımızda, yeterli bir gelişmenin sağlanamadığı açıktır. Bu çerçevede, Türkiye'nin finans piyasasının yeniden yapılanması(reregülasyon), derinleşmesi ve serbestleşmesini(deregülasyon) tamamlayabilmesi için yeni düzenlemelere de ihtiyaç duyulmaktadır<sup>260</sup>.

#### 3.1.4. Türkiye'de siyasal sistem

Türkiye'de siyasi hayatın çok partili sistemle devam edilme kararının aldığından beri günümüzde dahi demokratik çoğulcu bir sistemin etkili bir şekilde uygulanabildiği söylenemez. Özellikle askeri darbelerle sekteye uğrayan demokratik sistemimizde siyasi partiler kurumsallaşamamış ve ideolojik temellere dayalı güçlü siyasi parti oluşumları gerçekleşmemiştir. Birbirlerinden ideolojik olarak çok büyük farklılıklar göstermedikleri halde farklı parti çatısı altında çok fazla sayıda siyasi oluşumlara sahip olan Türkiye'de, oyların bölünmesi nedeniyle çoğunlukla koalisyon hükümetleri iktidara gelmiş, bu yüzden de siyasi istikrar bir türlü sağlanamamıştır.

Etkin devlet yönetimi için en önemli faktörlerden biri olan güçlü bir siyasi yapının olması son derecede önemlidir. Bunun için de siyasal yapı ile ilgili düzenlemelerin hukuksal temellerinin sağlam olması gerekmektedir. Türkiye'de 1961 anayasasından önce, bağımsız bir siyasal partiler hukukundan bahsetmek olanaksızdır. Böylece, 1961 anayasasına kadar dernekler hukukuna bağlı olan siyasal partilerle ilgili olarak ilk düzenleme 1961 anayasasında yapılmıştır<sup>261</sup>. 1961 Anayasasının 57. maddesinde, partilerin uyacakları esaslara yer verilmiştir. “Siyasi partilerin tüzükleri, programları ve faaliyetleri, insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne uygun olmak zorundadır. Bunlara uygun olmayan partiler temelli kapatılır.” Anayasada, siyasi partilerin kapatılması konusunda Anayasa Mahkemesini yetkili olduğu (m. 57/ 4), aynı şekilde siyasi partilerin gelirleri ve harcamaları konusunda Anayasa Mahkemesine hesap verecekleri belirtilmiştir (m. 57/2). Aynı maddenin 3. fıkrasında ise, “partilerin iç çalışmaları, faaliyetleri, Anayasa Mahkemesine ne suretle hesap verecekleri ve bu mahkemece

---

<sup>260</sup> Suna Oksay, “Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler (Reregulation) İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi**, Haziran 2000,(19.11.2009), <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oksay4.pdf> .

<sup>261</sup> Özok, a.g.m.



mali denetimlerinin nasıl yapılacağı, demokrasi esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir” demek suretiyle, bu esasları belirleme yetkisi yasama organına verilmiştir<sup>262</sup>.

Siyasi Partilerle ilgili diğer düzenleme ise 1982 anayasasında yapılmıştır. 1982 anayasasının 68. ve 69. maddelerinde yapılan düzenlemelerle, siyasal partilerin, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları oldukları vurgulanmıştır. Ancak 1982 Anayasasında siyasal partileri sınırlayıcı ve yasaklayıcı hükümlere siyasal partilere güvence sağlayan hükümlerden daha çok yer verildiği ve Anayasanın siyasal partilerle ilgili hükümlerinde sistematik bir bütünlüğün olmadığı görülmektedir. Bu düzenlemeler neticesinde Türkiye’de yaşanan parti kapatma yaptırımının sıkça uygulanmasının demokrasiye ne denli zarar verdiği de herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir<sup>263</sup>.

Bu konudaki tartışmalar neticesinde bilindiği gibi, 17.10.2001 gün ve 4709 sayılı anayasa değişiklikleri ile siyasal partiler hukukunda önemli bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile taksirli suçlardan hüküm giymiş olanlara da oy hakkı tanınmış, ‘*odak*’ kavramı tanımlanmış ve kapatma kararı anayasa mahkemesinin beşte üç çoğunluğunun oyuna bağlanarak siyasal partilerin kapatılması zorlaştırılmıştır.

Bununla beraber günümüzde hala siyasal partiler hukukunun en önemli sorunlarından biri kuşkusuz parti içi demokrasinin olmamasıdır. Türkiye’deki siyasal partilere bakıldığında hiyerarşik bir şekilde parti liderinin ve yakın çevresinin tartışılmaz egemenliği görülmektedir. Parti içi demokrasinin işlemesine engel olan bu oligarşik yapı, hem demokrasiye, hem de her türlü değişime kapalıdır. Oysa demokratik rejimlerde her şeyden önce, demokrasinin en önemli kurumlarından biri olan siyasal partilerin örgüt yapılarının demokratik özellikler taşıması gerekmektedir. Bunun için parti liderlerinin etkinliği ve seçilme yöntemleri, örgütün merkezîyetçilik

---

<sup>262</sup> Mehmet Kahraman ve Zekeriya Çalışkan, “Türkiye’de Siyasal Partilerin Hukuksal Statüsü ve Siyasal Partilerin Kapatılması Rejimi”, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, Fırat Üniversitesi, 2007, s.122-131.

<sup>263</sup> Fazıl Sağlam, **Siyasi Partiler Hukukunun Güncel Sorunları**, İstanbul: Beta Yayınları, 1999, s. 89.

derecesi, parti merkez yönetiminin örgüt hiyerarşisi içindeki gücü, katılma derecesi, parti üyeliği gibi unsurlar çok önem taşımaktadır<sup>264</sup>.

Türkiye’de parlamenter sistemin bir diğer sorunu parlamentonun etkin ve verimli çalışmamasıdır. Bir daha seçilmek umudu ve kaygısıyla hareket eden parlamenterlerin, tek tek kendi destekçilerinin sorunlarına çözüm üretme yoluna gitmeleri ve genel çözümler üretmeye vakit bulamamalarıdır. Partiler arasında görülen hareketlilikler de parlamentonun istikrarını etkilemektedir. Parti değiştirme Türkiye’de başka ülkelerde görülmeyen oranda yaygındır. Sık sık hükümet değişikliğine yol açması beklenen girişimler yapılmaktadır<sup>265</sup>. Bir diğer konu da siyasal parçalanmışlığın neden olduğu koalisyon hükümetlerinde, hükümet ortağı partiler başarısızlık durumunda sorumluluğu üzerine almamakta, birbirlerinin üzerine yıkmaktadır.

Türkiye’deki siyasal partilerin en büyük eksikliklerinden biri de, ülke sorunlarının çözümünde alternatif olabilecek güçlü programlar üretememeleridir. Ülkede olağan olan ayrılıklar, aykırılıklar ve farklılıkları uzlaştırmak yerine bunları belirginleştirerek alternatif olmaya çalıştıklarından bütünleştirici, birleştirici ve uzlaştırmacı olamamaktadırlar. Türkiye’de siyasal partiler için iktidar mücadelesi ne yazık ki bir çatışma olarak algılanmaktadır. Siyasal partiler kendi aralarında uzlaşamadıkları gibi halkla da bütünleşememiş, siyasal katılma oy verme düzeyinden öte geçememiştir<sup>266</sup>.

Sonuç olarak çağdaş demokrasi anlayışı çerçevesinde, parti sistemi ile ilgili düzenlemeler hayata geçirilir ve siyasal partiler demokrasiyi uygulama konusunda optimuma ne kadar yaklaşırsa, kuvvetler ayrılığı, çatışmalar, baskı ve çıkar gruplarının yönlendirmeleri de o derecede önlenmiş olacaktır. Bu konuyu inceleyen ve çözüm önerileri geliştiren oldukça geniş bir literatürün mevcut olması parti sistemine ilişkin düzenlemelerin gerekliliğini göstermektedir.

---

<sup>264</sup> Özok, a.g.m.

<sup>265</sup> İlter Turan, Türkiye’de Parlamenter Sistemin Sorunları ve Çözüm Önerileri Semineri, Ankara, 1997, s.58.

<sup>266</sup> Özüerman, a.g.m.

### 3.1.5. Türkiye’de seçim sistemleri

Seçim sistemleri, siyasi partileri ya da bağımsızlar için kullanılan oyları, yasama meclislerine aynı oranlarda yansıtmaz. Siyasi partilerin bir kısmı seçimde elde ettikleri oy oranlarının üzerinde, bir kısmı ise oy oranlarının altında temsil oranlarına sahip olurlar. Kimi partiler de, aldıkları oy yeterli olmadığından, temsilci çıkaramazlar; bir başka söyleyişle parlamento dışında kalırlar<sup>267</sup>.

Seçim sistemi arayışlarının özünde yatan istikrar (yönetilebilirlik) ilkesi ile temsil (adalet) ilkesinin birbiriyle çelişmeleri, uygulanan seçim sisteminin, seçmenlerin farklı tercihlerini tümüyle yansıtamayacağını gösterir. Zira istikrar ilkesini öne çıkaran, karar almayı kolaylaştıran bir sistem uygulanırsa temsil ilkesinden uzaklaşılır. Diğer yandan mecliste adaletli temsili öne çıkaran, farklı görüşlerin meclis içine girmesini amaçlayan bir seçim sistemi, karar almayı zorlaştırır ve istikrar ilkesinden uzaklaşılır. Buradan hareketle, seçilecek bir seçim sisteminin yukarıdaki söz konusu iki ilkeyi birden yerine getirmesi mümkün değildir. Buradaki temel sorun bu iki ilkenin nasıl bağdaştırılacağıdır.

Türkiye’de çok partili döneme geçildikten sonra çok sayıda seçim sistemi denenmiştir. 1980’e kadar barajsız d'Hondt sistemi uygulanmıştır. 12 Eylül 1980 yönetiminin Danışma Meclisi, 1961 Anayasası döneminde yapılan 5 milletvekili seçiminden ancak ikisinde tek parti hükümeti çıkması ve bunun sonucunda istikrarsız koalisyon hükümetleri veya güvenoyu alamayan hükümetler uygulamalarına bir tepki olarak, d'Hondt sistemi yanında ülke genelinde %10 baraj, ayrıca her seçim çevresinde de seçim çevresi barajı koymuştur. %10 baraj, aslında dünyada başka ülkelerde pek rastlanmayan yüksek bir orandır. Genellikle kullanılan ülke barajları, Almanya gibi bazı Avrupa devletlerinde %5, hatta İsveç’te %4’tür. Oysa Türkiye’de bugün hem %10 genel baraj, hem %50’ye kadar çıkabilen çevre barajları vardır.

1983 yılından sonra uygulanan d'Hondt sisteminin seçim çevresi ve ülke barajlı tipleri ve kontenjan uygulaması genel olarak istikrar ilkesinin gerçekleştirilmesine yönelik olarak uygulanmıştır. Bu dönemde seçmen tercihlerinin

---

<sup>267</sup> Tuncer Erol, “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, 23, 2006, s.167-182.

meclise yansımada olumsuzluklar ve milletvekili başına düşen oy sayısında partiler arasında önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Ülke barajını aşamadığından meclise giremeyen partilerin aldığı oy oranlarının da fazla olması bu dönemin temsil (adalet) ilkesi açısından önemli bir dezavantajı olmuştur. Özellikle 1995 ve 1999, 2002 ve 2007 yıllarında ülke barajını aşamayıp azınlıkta kalan, meclise giremeyen oyların toplam oylar içindeki payının yüksek oluşu, seçmen tercihlerinin meclise yansıtılması açısından olumsuz yönde etki yapmıştır<sup>268</sup>.

### 3.1.6. Türkiye’de baskı ve çıkar grupları

Türkiye’de baskı ve çıkar gruplarının rant kollama faaliyetleri Cumhuriyet’ten günümüze kadar süregelmiştir. Siyasi yönetime hem ulusal hem de uluslararası birçok baskı grupları tarafından müdahale edilmektedir. Örneğin Türkiye İşverenler Sendikaları (TİSK) 31 yıldır Avrupa Sanayi ve İşveren Konfederasyonları Birliği (UNICE)’nin üyesidir<sup>269</sup>. Yine TİSK raporuna göre AB’ye üye olmak isteyen Türkiye’de Müzakere İdari Yapısı’nda özel sektör grupları (TİSK, TOBB, TÜSİAD vb.) çalışma gruplarında yer almalıdırlar<sup>270</sup>. Bu düşüncenin temelinde ise, bu baskı gruplarının çalışma gruplarında yer alarak kendi üyelerinin çıkarlarını korumada daha etkili olabilmek yatmaktadır. Hatta uluslararası baskı grupları sadece ulusal bir örgütle bağlantılı olmadan da etkili olabilmektedirler. Örneğin Lions ve Rotary klüpleri ve masonluk gibi örgütlenmelerin ülke yönetimine etki edebildikleri bilinen bir gerçektir. Ulusal baskı ve çıkar gruplarına baktığımızda ise, mesela 1980 döneminde askeri yönetimin örgütlenmeyi kısıtladığı bir ortamda, bu kısıtlamaların dışında kalmış olan TÜSİAD’ın etkisini gittikçe artırarak kamuoyunda sesi en fazla duyulan çıkar grubu haline geldiği görülmektedir. Örneğin 20 Ekim 1991 seçimlerinden önce siyasi parti liderleri görüşlerini tek tek TÜSİAD’a anlatmışlar ve TÜSİAD üyelerinin değerlendirmeleri basında geniş bir şekilde yayınlanmıştır. TÜSİAD’ın bu türlü çıkar grubu şeklindeki faaliyetlerinin özellikle 1984’ten sonra baskı grubu niteliğine büründüğü söylenebilir. TÜSİAD, siyasi iktidarı, düzenlediği gezi, toplantı ve panellerle etkilemekte, ayrıca sorunların ve çözüm önerilerinin

<sup>268</sup> İter Ünükaplan, “1950 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Bireysel Tercihlerin Kolektif Tercihlere Yansıması Açısından İncelenmesi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11(11), 2003, s.59-60.

<sup>269</sup> Kutadgobilik, a.g.e.

<sup>270</sup> Tisk Raporu, “Türkiye – AB Müzakereleri , Çalışma Grupları ve Etki Analizlerinin Önemi ile STK’ların Rolü”, **Tisk-İşveren Dergisi**, (Eylül), 2005, <http://www.tisk.org.tr/yazdir.asp?id=1576> .

kamuoyuna sunulduğu gazete, dergi ve kitap gibi yayınlarla da görüşlerini dile getirmektedirler. Örneğin 1979 yılında gazetelere verilen tam sayfa ilanlarla Ecevit Hükümet'ini istifaya kadar sürükleyen bir süreci başlatmış ve böylece kamuoyunun hafızasında “*hükümet düşüren müessese*” olarak yer almış, bu da bu derneğin etkisini açık bir şekilde göstermiştir. Ayrıca 1995 yılı genel seçimlerinden sonra, merkez sağdaki partileri uzlaşmaya çağırmaları da siyasetle ilgili karar alma sürecinin ne denli içerisinde olduklarının bir başka göstergesidir. Yine bir başka çıkar grubu olan ve 1952 yılında kurulan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği(TOBB)'nin ne ölçüde etkili bir baskı grubu olduğu şu söylemlerinden anlaşılmaktadır; “Türkiye’de kanunların oluşmasında TOBB’un ayrı bir önemi vardır. Hükümetler özellikle ekonomik alanda ürettikleri politikaları, TOBB ile istişare etme ihtiyacını hissederler veya TOBB’un kanun tekliflerini veya kanun değişiklik önerilerini dikkate alırlar. Bunun nedeni, TOBB’un Türkiye’nin en büyük sivil ekonomik örgütü olmasıdır”<sup>271</sup>. Sonuç olarak günümüzde her bir baskı ve çıkar grubunun etkisinin ne boyutta olduğu ayrı bir çalışma konusu olmakla birlikte, bu sorunun varlığı gözle görülen bir gerçektir. Bu türlü faaliyetlerin kanunlarla düzenlenmesi gerektiği bu konuya ilişkin literatürde önemle vurgulanmaktadır.

### **3.1.7. Kurumsal düzenlemelerin siyaset-ekonomi ilişkisine etkisi**

Günümüz ekonomisinde yaşanan önemli değişimlere bağlı olarak birçok alanda yapısal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu her alanın uzmanları tarafından kabul edilen bir gerçektir. Türkiye’de de özellikle 2001 yılından itibaren artış gösteren yapısal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ekonomik programlar çerçevesinde para ve gelirler politikaları (Merkez Bankasının bağımsızlığı, enflasyon hedeflemesi vb.), maliye politikası (vergi, KİT yönetimi ve ürün fiyatlandırmaları, kamu borç yönetimi v.b.), finansal sektör (kamu bankaları dahil bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, sektörün düzenlenmesi ve denetiminden sorumlu bağımsız bir kurumun (BDDK) kurulması, bankalar için Uluslararası Muhasebe Standartları ile uyumlu yeni bir muhasebe sistemine geçilmesi, sigortacılık sektöründe düzenleyici yapının oluşturulması vb.), şirketler kesiminin yönetimi (İstanbul yaklaşımı, Üretim ve Finans Komitesi'nin oluşturulması, İcra ve İflas

<sup>271</sup> Seyfettin Arslan ve Cengiz Gül, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Baskı Grupları”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 5 (1), 2004, s.85-99.

Kanunu'nda kapsamlı değişiklik yapılması, yargı sistemine ilişkin idari prosedürlerin iyileştirilmesi, sermaye piyasası şirketlerinin enflasyon muhasebesine uygun mali rapor hazırlamalarına ortam sağlanması v.b.); kamu yönetiminde etkinliğin artırılması (saydam ve rekabetçi bir kamu ihale sisteminin oluşturulması, sadece verimli ve kaynağı olan kamu yatırım projelerinin uygulamaya konulabileceği bir sisteme geçilmesi , kamu mali yönetimi ve iç denetimde etkinliğin artırılması, bütçe dışı fonların tasfiyesi, vergi sisteminin ve idaresinin iyileştirilmesi, kamuda aşırı istihdama son verilmesi ve sosyal güvenlik isteminin iyileştirilmesi, elektrik ve telekomünikasyon gibi altyapı sektörlerinde rekabetçi bir piyasa yapısının oluşturulması, tarım sektöründe popülist desteklemeye son verilerek serbest piyasa koşullarında üretim yapılması, özelleştirmenin hızlandırılması v.b.); ve iktisadi kalkınma sürecinde özel sektörün fonksiyonunun artırılması (kamu arazilerinin satışının hızlandırılması, yabancı sermaye mevzuatının basitleştirilmesi, yatırım ve ihracat teşviki almak için gereken usul kurallarının sadeleştirilmesi, gümrük idarelerinde verilen hizmetlerin iyileştirilmesi, haksız kazanç ile mücadelenin artırılması v.b.) alanlarında önemli yapısal reformlara girişilmiş ve çoğuyla ilgili olarak da gereken kanunlar yürürlüğe konulmuştur.

Ekonomide yapay konjonktür yaratan dışsal etkileri ortadan kaldıracak yapısal reformlar çerçevesinde benimsenen yeni kamu yönetimi anlayışında bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumların ön plana çıktığı görülmektedir. Çeşitli tarihlerde IMF'ye verilen niyet mektuplarında taahhütte bulunulan yasal düzenlemeler çerçevesinde mali sektörün yeniden yapılandırılması için bankacılık alanında, ekonomide rekabetin ve etkinliğin artırılması kapsamında şeker, tütün, enerji ve telekomünikasyon sektörlerinde bağımsız düzenleyici kurumlar (BDDK, SPK, RK(Rekabet Kurumu), EPDK(Enerji piyasası denetleme kurumu)) faaliyete geçirilmiştir. Böylelikle ekonomiyle ilgili uygulamalar sadece politikacıların kontrolünde olmaktan çıkacak ve çıkar amaçlı politikaların önüne geçilmiş olunacaktır. Politikacıların ellerindeki geniş yetkileri kullanarak yeniden iktidara gelmek için ekonomiyi manipüle edici politikalar uygulamaları yapay konjonktüre neden olan ve belirsizliği arttıran en önemli faktörlerden biridir. Oysa mali piyasalar, elektrik, telekomünikasyon gibi önemli batık maliyetler içeren ve ekonomideki çarpan etkileri büyük olan sektörlerde iktisadi faaliyetlerden beklenen etkinliğin en

üst düzeyde gerçekleşebilmesi için belirsizliklerin en az düzeyde olması gerekmektedir. Belirsizliğin azaltılması için de, bu sektörlerin kurala dayalı bir yönetim anlayışı çerçevesinde, saydam ve hesap verebilir bir ortamda çalışan uzman kurumlarca yönetilmesi önem taşımaktadır. Bu amaçla faaliyete geçirilen bağımsız düzenleyici kurumların siyasi tercihlerin ekonominin teknik işleyişini olumsuz yönde etkilemelerine engel olmaları beklenmektedir.

Türkiye’de bu yönde yaklaşımların hız kazanması sevindirici olmakla birlikte gerçekleştirilmesi gereken daha birçok düzenleme olduğu yapılan çalışmalarla da vurgulanmaktadır. Ayrıca “iyi ekonomik politikaların” ne olduğu hakkında göreceli olarak daha fazla bilgiye sahip olursa da “iyi kurumların” ne olduğu hakkında önemli tartışmalar mevcuttur. Örneğin aşırı değerlenmiş döviz kurlarının ya da ticaretin önüne konan engellerin gelişmekte olan ülkelere açacağı zararlar bütün ülkelerde benzerdir fakat hangi hukuk sisteminin etkin büyümeye daha uygun olduğu daha az bilinen bir bilgidir. Başka bir deyişle, kurumsal çevrenin her ne kadar büyüme sürecindeki rolü inkar edilemez ise de her ülkenin ekonomik koşullarına uygun olarak kurumsal düzenlemelerin farklılık gösterdiği de bir gerçektir. Örneğin, gelişmiş ülkelere bakıldığında kurumsal altyapının Kıta Avrupa’sında farklı, Kuzey Amerika’da farklı ve Japonya’da daha farklı olduğu görülmektedir. Bu ülke gruplarının da değişik zaman dilimlerinde değişik düzeylerde ekonomik performans gösterdikleri de bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla, tek bir kurumsal altyapı yerine her ülkenin, dünyadaki diğer örnekleri de dikkate alarak kendisine en uygun düşen kurumları kurması gerekmektedir<sup>272</sup>.

### 3.2. Türkiye’de Seçimler

Sık sık seçim atmosferinde bulunan ülkelerde, siyasal iktidarlar sahip oldukları iktidarın süresini uzatmak amacıyla ellerinde bulundurdukları kamu kaynaklarını, ekonomiklik, rasyonellik ve verimlilik ilkeleri dışında keyfi biçimde kullanmaktadırlar. Bu ekonomilerde hükümetler seçimi kazanabilmek için politik güdülerle hareket edip, ekonomi politikalarını siyasi niteliğe büründürmektedirler<sup>273</sup>. Seçim konjonktürü olarak adlandırılan bu durum, iktidar partisinin, seçim

<sup>272</sup> Hüseyin Karakayalı ve Halit Yanıkkaya, “Kurumsal Faktörlerin Ekonomik Büyümeye Etkileri”, 2003, 22.08.2009, <http://www.ceterisparibus.net/makro.htm>.

<sup>273</sup> Erdoğan, a.g.e., s.119.

döneminde, yeniden seçilebilme olasılığını maksimum düzeye çıkarmak amacıyla makro ekonomik değişkenler üzerinde kısa ve uzun dönemde konjonktürel etkiler yaratması olarak ifade edilebilir. İktidarlar bu etkiyi, ekonomiyi parasal ve mali politika araçları ile uyararak gerçekleştirmektedirler. En sık kullanılan araçlar para arzı, kamu harcamaları, borçlanma ve emisyonudur.

Yeniden seçilme temel motivasyonu ile hareket eden siyasal partiler, program ve hedeflerine uygun politikalar formüle etmek ve bunun sonucunda gösterdikleri yüksek performans ile seçim kazanmak yerine, seçimleri kazanmak için politika formüle eder. Bu durumda iktidar, sosyal fayda fonksiyonunu maksimize etmek yerine, oy fonksiyonunu maksimize etme güdüsü ile hareket eder. Buradan hareketle, makroekonomik çevrimlerin, hükümet politikaları ile yakından ilişkili olduğu ve makroekonomik politikaların da politik güçlerin etkisinde olduğu söylenebilir<sup>274</sup>.

Seçim kazanan partilerin dönemlerinde uygulamış oldukları politikaları bölümlere ayırdığımızda ekonomiye etkilerini şu şekilde özetleyebiliriz. Seçimi kazanan parti ilk yılında; seçim öncesi dönemdeki iktidar partisinin uygulamalarının sonucu olarak dengeleri bozulmuş bir ekonomi devralır. Dış ödemeler dengesinde meydana gelen açıklar sebebi ile ekonomiyi daraltmaya yönelik tedbirler alınır. İkinci yılda ise; ekonomide meydana gelen daralmanın sonucu olarak milli gelir düşmekte, işsizlik oranı artmaktadır. Hükümetler bu soruna çözümü döviz kurları ile oynayarak bulmaktadırlar. Devalüasyon en kolay çözümdür hükümetler için. Üçüncü yılda hükümetlerin; İhracatın artmasını sağlayabilmek için seçim dönemlerinde verilen vaatler yönünde vergileri azaltma ve ekonomiyi tekrar canlandırma çabaları yer almaktadır. Dördüncü yıl; önceki üç dönemde uygulanan politikaların etkisi ile enflasyon beklenenin ötesinde gerçekleşmektedir. Bu durum hükümetleri zora sokmaktadır. Hükümetler bir sonraki seçimi kazanabilmek için karar vermek zorundadır. Genişletici politikaların enflasyonist etkisi artarken tekrar bir daraltıcı politika veya yatırımları arttırmadan daha fazla genişletici politikalar uygulayacaktır.

---

<sup>274</sup> Gülsün Akalın ve Kemal Erkişi, “Türkiye’de Seçim Ekonomisi Uygulamalarının Geleneksel Oportünist Seçim Çevrimleri Açısından Değerlendirilmesi”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 3 (5), 2007, s. 89–116.



Seçimleri kazanmayı bekleyen partiler popülist davranarak genişletici politikalara yönelmektedirler.

Demokrasiyle tanıştığı son yarım asırda 13 kez genel seçime giden Türkiye’de de seçim dönemlerinde benzer gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Türkiye’de seçim ekonomisi uygulamaları genel olarak incelendiğinde iktidar partilerinin bir çok yolu denedikleri görülmektedir. Seçim dönemleri öncesinde yatırım harcamalarını artırmak ve yurdun her yerinde yeni tesislerinin temellerini atmak, kamu çalışanlarının ücret ve maaşlarına zam yapmak, tarımsal destekleme fiyatlarına yapılan zamları yüksek tutup, kırsal kesimde yaşayanların gelirlerini artırmak, para ve kredi musluklarını sonuna kadar açmak, kamu bankalarından esnafa ve çiftçiye düşük faizli kredi dağıtmak, ödenmemiş eski kredi borçları için kolaylık sağlamak, toplumsal kesimlerin desteğini almak için gecekondu ve vergi affı gibi düzenlemeler yapmak, KİT ürünlerine yapılan zamları seçim sonrasına erteleyip enflasyonda suni bir düşüş yaratmak olarak sıralanabilir. Bu uygulamalar seçim öncesinde toplumda rahatlık yaratsa da, acısı seçim sonrasında bütçeye ek bir yük bindirmekte ve enflasyonu arttırmaktadır.

PBC teorilerine ilişkin gelişen literatürde, yüzyıllardır olmasa bile on yıllardır, araştırmacılar, görev başında olan politikacıların seçim öncesi dönemlerde makroekonomiyi manipüle ettiklerine inanmaktadırlar. Ancak yapılan çalışmalarda çoğunlukla ampirik sonuçların kesin olmamasına rağmen teoriyi destekleyen bulgular olduğu dikkat çekicidir. Özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri için yapılan çalışmalarda, PBC teorisi bulgularının oldukça karmaşık olduğu belirtilmektedir. PBC teorisi bulgularının genellikle sistematik olmadığı gözlenmektedir. Bu sonuçlar göstermektedir ki, bütün makroekonomik göstergelerde ve politika araçlarında her seçim zamanında “konjonktür” görülemeyebilir. Yapılan çalışmalarda bu durumun açıklaması olarak pek çok neden gösterilmektedir. Bunların başında, oy maksimizasyonunun maliyetli olması gelmektedir. Her seçim döneminde politikacıların oy maksimizasyonu sağlamak amacıyla politika belirlemelerinde maliyetler tercihlerini değiştirebilmektedir. PBC teorisinin bunun gibi nedenler dolayısı ile ampirik desteğinin zayıf olması, teoride bazı değişiklikler yapılmasını gerektirmiştir. Bu değişikliklerden bir tanesi, yapısal kurumsal düzenlemelerin de teoriye eklenmesidir. Kurumsal düzenlemeler, politikacıların

sistematik olmasa da istedikleri taktirde fırsatçı davranmalarını engelleyebilmektedir. Örneğin daha bağımsız bir Merkez Bankasına veya sabit döviz kuru oranlarına sahip olan ülkelerde hükümetlerin para politikalarını etkileme imkanları daha kısıtlı olabilmektedir<sup>275</sup>.

May, PBC teorisinin gelişimini sağlayan neo klasik iktisat yaklaşımının önemli derecede tarih dışı ve kurum dışı olduğunu vurguladığı çalışmasında, ortodoks yaklaşımın kurumsal değişime yeterince eğilmedeki eksikliğini siyasi konjonktürün oldukça önemli bazı yönlerini açıklamasız bıraktığını belirtmektedir. May, bir siyasi konjonktür ile sonuçlanan politikalar gerçekleştirilirken -hükümet harcamalarındaki değişiklikler, vergilerdeki değişiklikler, para politikası üzerindeki dolaylı etki, nadiren maaş ve ücret kontrolleri gibi- bu araçlardan hiçbirinin tek başına başkan tarafından gerçekleştirilemeyeceğini söylemektedir. Örneğin başkanın, para politikası geliştiren kurumlar üzerinde gerekli gücü sağlayabilecek bir Merkez bankası başkanına ihtiyacı vardır. Ayrıca başkan, politik kazanç adına ekonomiyi manipüle ederken parti içinde veya partiler arası muhalefetin, ayrıca basın da etkisi altında olacaktır. Kurumsal düzenlemeler ile şeffaflık, hesap verilebilirlik ve açıklık gibi ilkelerin uygulanması, politikacıların fırsatçı yaklaşımlarının basın tarafından açığa çıkarılmasını sağlayacaktır. Bu durumda, seçim öncesi genişletici politika izlediği açığa çıkan adayın bu mali sorumsuzluğu, beklenenin tersine oy kaybına neden olacaktır. Çözüme ilişkin sonuç kısaca şu şekilde özetlenebilir; istikrarı bozan siyasi konjonktür, politikacıları kontrol eden ve onların istikrar politikasından sapmalarını engelleyen kurumsal düzenlemeler ile önlenebilir<sup>276</sup>.

Politikacılar bazı kısıtlar altında çeşitli çıkar ilişkileri çerçevesinde oy maksimizasyonu sağlamak amacıyla politika uygulamak için kendilerine zemin hazırlamaya meyillidirler. Ancak zaman içinde yaşanan birçok gelişmenin etkisiyle bu türlü davranışlardan rant elde etmeleri her geçen gün zorlaşmaktadır. Politikacıların karşısında artık kolay kandırılacak seçmenler bulunmamaktadır. Yönetimde şeffaflık, hesap verilebilirlik anlayışının kabulü ve seçmenlerin bu bilinçle davranış sergilemeleri politikacıların fırsatçı davranışlarını kısıtlamaktadır.

---

<sup>275</sup> Treisman ve Gimpelson, a.g.m.

<sup>276</sup> Ann Mari May, "The Political Business Cycles: An Institutional Critique and Reconstruction", *Journal of Economic Issues*, 1987, 21 (2), pp.713-722.

Ayrıca son zamanlarda devletin yetkilerinin sınırlandırılmasının gerekliliğine ilişkin kurumsal düzenlemeler de fırsatçı politikaları engelleyen önemli etkenlerden biridir.

Türkiye’de 2001 yılından itibaren, para ve maliye politikası, finansal sektör, şirketler kesiminin yönetişimi ve iktisadi kalkınma sürecinde özel sektörün fonksiyonunun arttırılması alanlarında önemli yapısal reformlara girişilmiştir.

Şubat 2001 yılında yaşanan krizler sonrasında “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” başlığı altında IMF destekli yeni bir program hazırlanmış ve bu program kapsamında bir çok yasal ve yapısal düzenlemeye gidilmiştir. Bu program kapsamında;

- Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürmek,
- Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması,
- Kamu finansman dengesini sağlıklı bir şekilde güçlendirmek,
- Enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelir politikası oluşturmak,
- Bütün bu işlemlerin esneklik, etkinlik ve şeffaflık sağlayacak yasal alt yapılarını oluşturmak olarak beş temel ilke açıklanmıştır.

Bu beş temel ilkenin açıklanmasında amaç yapısal kırılganlığı olan ekonomiyi güçlendirmektir.

IMF ile yapılan anlaşmanın yanında Avrupa Birliği Müktesebatına uyum yasaları çerçevesinde yapılan yapısal reformlar, öngörülen ekonomik hedeflere ulaşılmasında ve makroekonomik istikrarın kalıcı bir şekilde sağlanmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Yapısal reformlar ile, sürdürülebilir bir büyüme ortamının tesis edilmesi, piyasa kurallarına dayalı ve rekabet gücü yüksek bir ekonomik yapının oluşturulması ve böylece, Kopenhag kriterlerine uyum sağlanması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, özelleştirme yoluyla kamunun ekonomideki rolünün azaltılması ve ekonomik etkinliğin artırılması, şeffaf ve etkin bir kamu yönetiminin oluşturulması, bankacılık sisteminin reel sektörün kaynak ihtiyacını etkin bir şekilde karşılayacak yapıya kavuşturulması, çeşitli alanlarda oluşturulan düzenleyici kurumlarla piyasa mekanizmasının güçlendirilmesi ve ekonomide özel sektörün rolünün daha da geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

1980 sonrası seçim dönemlerinde yaşanan gelişmelere bakıldığında PBC teorisine uygun kanıtlara rastlanılmakla birlikte, son dönemlerde yaşanan birçok gelişmenin sonucunda siyaset ekonomi ilişkisinin nispi olarak azaldığı söylenebilir.

1980 yılında demokrasiye verilen ara sonrasında Türkiye’de ekonomi yönetimi açısından yeni bir döneme girilmiştir. 1983 yılında askeri yönetimin belirlediği yasal çerçeve etrafında yapılan seçimlerde Anavatan Partisi (ANAP) tek başına iktidara gelmiştir. Tek başına iktidarın yönetime gelmesi ile birlikte ekonomi politikalarında köklü değişikliğe gidilmiştir.

1983 döneminde, askeri yönetimin belirlediği partiler ile seçime girilmiş ve ANAP’ın % 46 düzeyinde oy alması ile sonuçlanmıştır. ANAP 400 sandalyeli meclisin 211 tanesine sahip olmuştur. 1987 seçim döneminde de ANAP tek başına iktidar olarak seçimlerden çıkmıştır. ANAP Genel Başkanı’nın Cumhurbaşkanı olması ve sonrasında parti yönetiminde meydana gelen değişikliklerle seçimlere giren ANAP, 1991 seçimlerinde iktidarı Doğru Yol Partisi (DYP)-Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) koalisyonuna bırakmıştır. Sekiz yıl aradan sonra 1995 seçimlerinde ortaya çıkan siyasi tablodan tekrar koalisyon hükümetleri meydana gelmiştir. Önce DYP-ANAP koalisyonu ile başlayan hükümet yerini DYP-Refah Partisi (RP) ve 28 Şubat sonrasında ise ANAP-DSP-DTP (Demokrat Türkiye Partisi) hükümetlerine bırakmıştır.

1999 seçim döneminde DSP %22,19 ile 136, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) %17,98 ile 129, Fazilet Partisi (FP) %15,41 ile 111, ANAP %13,22 ile 86, DYP ise %12,01 ile 85 milletvekili ile parlamento dağılımını oluşturmuştur. DSP’nin MHP ve ANAP ile yaptığı koalisyon ile zorlu bir süreç yaşanmıştır. Bu zorlu sürecin neticesinde yıpranan partiler 2002 seçimlerinde ağır yenilgiye uğramışlar ve seçimlerde iki partili bir meclis grafiği ortaya çıkmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) mecliste temsil edilen partiler olmuştur. On bir yıl sonra Türkiye tekrar tek başına iktidar ile tanışmıştır. 2007 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan siyasi olaylar neticesinde 2007 yazında erken seçim yapılmış ve erken seçimden AKP tek başına iktidar olarak tekrar seçilmiştir. 2007 seçimleri sonrasında 2002 seçimlerinin aksine mecliste beş parti

temsil edilmiştir. 1980 sonrası seçim dönemlerinde yaşanan ekonomik faaliyetler ve seçim dönemlerinde görülen seçim ekonomileri detaylı şekilde incelenecektir.

### 3.2.1. 1983-1987 seçim dönemleri (tek parti iktidarı dönemi)

#### 1983 seçim dönemi:

1980 sonrası dönem Türkiye'nin önemli yapısal kırılma noktalarından biridir. 12 Eylül 1980 askeri darbe sonrasında askeri yönetimin kurduğu Danışma Meclisi tarafından 1982 Anayasasını hazırlanmıştır. 1982 Anayasası ile birçok alanda olduğu gibi seçim sisteminde de değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler sonucunda seçimler serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve denetim altında beş yılda bir yapılması hükme bağlanmıştır. Ayrıca daha önce kullanılan barajsız d'Hondt seçim sistemi kaldırılmış yerine %10 barajlı seçim çevresi uygulanmıştır. Seçmen yaşı da 20'ye indirilmiştir. 1982 Anayasal döneminin ilk genel seçimi olan 1983 seçimi, askeri müdahalenin tüm partileri kapatmasından sonra denetimli olarak kurulan Anavatan Partisi (ANAP), Halk Partisi (HP) ve Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) seçimlere katılmış, Doğru Yol Partisi (DYP) ve Sosyal Demokrat Parti (SODEP) seçimlere katılamamışlardır.

1983 yılında yapılan seçimler neticesinde % 46 oy oranı ile iktidara gelen hükümet seçim programında enflasyonu düşüreceği, kapsamlı bir özelleştirme ve liberalleştirme programı uygulayacağı sözünü tutarak ekonomi politikalarında köklü değişikliğe gitmiştir<sup>277</sup>. Bu dönemde yaşanan en önemli gelişme açık ekonomiye geçişle birlikte dış ticaretin önem kazanması olmuştur. 1980 yılında T.C Merkez Bankası nezdinde kurulan "Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu" ihracatın doğrudan teşvikinde en önemli araç olmuştur. 1986 yılında yürürlüğe giren "İhracat Reeskont Kredisi"nden dış pazar bilgi ve deneyimine sahip ihracatçı veya imalatçı-ihracatçılar yararlandırılmıştır<sup>278</sup>. Dış ticaretin desteklenmesi sonucu artacak ihracat gelirleriyle ülkenin sanayileşmesi ve böylece gelişmiş ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerine ulaşması hedeflenmiştir.

<sup>277</sup> Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, 5. Baskı, Bursa: Ezgi yayınevi, s.185.

<sup>278</sup> Mehmet Bozoğlu, "Dış Ticaret", Geleceğin Girişimcileri Projesi, s.28.

1980-1983 yılları arasında yürürlüğe konan ve IMF ile imzalanan “stand-by” anlaşması çerçevesinde belirlenen önlemlerin başlıcaları; para arzının kısılması, kamu harcamalarının sınırlandırılması, sübvansiyonların asgariye indirilmesi ve fiyat kontrollerinin azaltılması, yabancı sermaye girişini hızlandıracak önlemlerin alınması, ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin desteklenmesi şeklinde özetlenebilir. Bu şekilde belirlenen anti-enflasyonist ve dışa açılmayı özendiren bu önlemler 1981 yılının başından itibaren olumlu sonuçlar vermiştir. Ayrıca 1981 yılında özel sektörün beklediği iki yeni uygulama başlamıştı. Merkez Bankası 30 Nisan’dan itibaren “günlük döviz kuru” ilanına başlamış, 30 Temmuz’da ise Sermaye Piyasası Yasası yürürlüğe girmiştir<sup>279</sup>.

1980 sonrası dönemde gerçekleştirilen yapısal değişimler Türkiye’nin liberalizasyon programının ilk aşaması olarak kabul edilmektedir. Bu dönemden sonra önceki dönemlere kıyasla daha uzun vadeli hedeflere yönelme gerçekleşmiştir. En önemli sonuç ihracatta yaşanan artışlar olmuştur. 1979 yılında ulusal gelirin %3,4’ü olan ihracat, 1980’lerde sürekli artarak 1987 yılında ulusal gelirin %16’sına ulaşmıştır. Ancak dış ticarete verilen destek tam olarak beklenen çevrimi sağlayamamış, bu dönemde uygulanan politikalar özellikle 1990’lı yıllarda kamu kesimi açıklarının hızla artmasına ve devletin nakit açığını iç borçlanma ile finanse eder duruma düşmesine neden olmuştur<sup>280</sup>. İhracatta vergi iadesi oranları kademeli olarak indirilmeye başlanmış ve 1989 yılında vergi iadesi sistemine son verilmiştir. 1984 yılında kurulan "Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu" 1986 yılı sonunda tekrar yürürlükten kaldırılmıştır<sup>281</sup>.

Ekonominin tümünü kapsayan bu İstikrar Programının uygulanması ile birlikte, 1980 yılında reel GSMH büyüme oranı negatif %2,08 iken, 1983 yılında %4,2, 1987 yılında %9,8 olarak gerçekleşmiştir<sup>282</sup>.

---

<sup>279</sup> Erdinç Tokgöz, **Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi**, 6. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi, 2001, s.192-194

<sup>280</sup> TCMB; “Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, **TCMB Raporu**, Ankara, Mayıs 2002, s.29-32.

<sup>281</sup> Bozoğlu, a.g.e., s.27-29.

<sup>282</sup> TCMB, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İstatistikleri, Ankara, 1981.

### 1987 yılı seçim dönemi:

1983 seçimleriyle demokratik yaşama tekrar geçildikten sonra 1987 yılında hazırlıklarını tamamlamış çok sayıdaki siyasal partiyle yeniden genel seçimle gidilmiştir. Bu seçimler ülkedeki siyasal yaşamın yavaş yavaş olağanüstü koşullardan çıkıp normalleşmesinin bir göstergesi olarak da ele alınabilir. 1987 seçimlerinden önce seçim sisteminde bir değişiklik gerçekleştirilerek altı ve daha çok milletvekili çıkararak partilerin kontenjan adayının milletvekili seçilmesi karara bağlanmıştır. Bu düzenlemelerin iktidarda olan ANAP'ın seçimi garantilemesi için yapıldığı açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim seçim sonucunda yedi partinin sadece üçü meclise girebilmiş, oyların %19,8'i parlamentoda temsil edilememiştir<sup>283</sup>.

Sosyal Demokrat Halkçı Parti 99, Doğru Yol Partisi de 59 milletvekilliği kazanmış, ANAP % 36 oy alarak 292 milletvekili ile mecliste yer almıştır. Bir önceki dönemin de iktidarı olan ANAP hükümetinin seçim döneminde uyguladığı politikalara bakıldığında seçmenleri etkilemek için ekonomiyi manipüle edici politikalar uyguladığı görülmektedir. ANAP'ın lideri Turgut Özal seçim öncesinde KİT ürünlerine yapılması gereken tüm zamları da durdurmuş ve böylece enflasyonun düşük çıkması sağlanmıştır. 1987 yılında %38,9 olan enflasyon seçimden bir yıl sonra %68,8 olarak gerçekleşmiştir. O dönemin başbakanının "Seçimden önce zam yapacak kadar enayi değilim"<sup>284</sup> demeci ise niyeti açıkça göstermektedir. Seçim döneminden önce bütçe harcamalarının artması ve kamu açıklarının Merkez Bankası kaynaklarıyla finanse edilmesi seçim sonrasında enflasyon oranında ciddi artışlara neden olan diğer sebeplerdir. Aynı zamanda 1980 yılında 721 milyar TL olan iç borç stoku 1987 yılında 17.2 trilyon TL'ye yükselmiştir.

24 Ocak ve ertesinde alınan kararlar önce bankaları faizleri yükseltmek zorunda bırakarak para piyasalarını birdenbire canlandırmış, fakat gerekli yasal güvenceler geliştirilemediğinden bir süre sonra "Banker Faciası" olarak bilinen bir krize neden olmuştur. Bunun üzerine 1983-1985 döneminde mevduat sigortasının da başlatılmasını içeren bir dizi önlem alınmış ve 30 sayılı kararnameyle banka kredileri

<sup>283</sup> Emre Kongar, **21.Yüzyılda Türkiye**, 6.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998, s.220-223.

<sup>284</sup> Orhan Karaca, "Seçim Ekonomisi", **Capital Aylık İş ve Ekonomi Dergisi**, 1 Eylül 2002, ([http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR\\_KOD=1430](http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=1430)).

faiz hadleri serbestleşirken, mevduat faizlerinin belirlenmesi Merkez Bankası'nın denetimine bağlanmıştır. Bu dönemde, genellikle kısa dönem faizler uzun dönem faizlerin üzerinde tutularak parasal yetkililerin enflasyonun uzun dönemde ineceği izlenimini vermeye çalıştıkları görülmüştür. Daha sonra mevduat münzam karşılıkları ve disponibilite oranları düşürülmüş, vadeli ve vadesiz mevduatlar arasındaki oransal farklılıklar da giderilmiştir. Öte yandan, yerleşik bireylerin döviz bulundurma ve her türlü mevduat hakları tanınmıştır. Dış ticaretle ilgili bankacılık işlemleri Merkez Bankası tekelinden çıkarılarak özel bankalara verilmiştir.

1978, 1979 ve 1980 yıllarında Paris'te OECD üyesi ülkeler ve Japonya ile imzalanan ertelemeler dış borç stokumuza ek yük getirmiş, bunun sonucunda 1982 yılında dış borç stoku 17,6 milyar dolara yükselmiştir. 1982 yılından itibaren dış borçlar devamlı artmış ve 1987 yılında 40,3 milyar dolara yükselmiştir. 1983 yılından sonra kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi konusunda önemli gelişmeler sağlanmış, kısıtlama ve yasakların büyük bir bölümü kaldırılmıştır. Bu konuda ilk adımı 7.7.1984 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu (TPKK) hakkında 30 sayılı Karar oluşturmuş; ikinci ve en önemli adım ise 11.8.1989 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 32 sayılı Karar olmuştur. 30 sayılı Kararı yürürlükten kaldıran 32 sayılı Kararın bazı maddelerinde de daha sonra bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu dönemde kambiyo rejiminde yapılan başlıca değişiklikler şunlardır: Türkiye'ye döviz ithali tümüyle serbest bırakılmıştır. Türkiye'de yerleşik kişilerin döviz bulundurmaları, hesap açmaları, döviz satın almaları serbest bırakılmıştır. Kıymetli maden, taş ve eşyaların, dış ticaret rejimi esasları dahilinde, Türkiye'ye ithali ve ihracatı serbest bırakılmıştır<sup>285</sup>.

1986 yılında iç talepte meydana gelen artış, petrol fiyatlarındaki düşüş, büyümenin hedeflerin üzerinde çıkmasını sağlamıştır. Bu süreç, 1987 yılında da devam etmiş, 1986 yılında % 6,8'i bulan büyüme hızı izleyen yıl % 9,8 olmuştur. Ekonomik büyüme oranlarında görülen bu artış, kamu kesimi yatırım-tasarruf farkının artmasına neden olmuştur<sup>286</sup>. Özal ile birlikte uygulanan liberal politikalar sonucunda dış ticaret hacmimiz hızla genişlemiştir. İhracatımız 1980 yılında 2.9

<sup>285</sup> Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ar-Ge ve Değerlendirme Daire Başkanlığı, Türkiye İhracatının Gelişimi, 2008.

<sup>286</sup> Gazi Erçel, 67. Hissedarlar Genel Kurul Olağan Toplantısı Açılış Konuşması, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara, 6 Nisan 1999.



milyar dolar, 1987 yılında 10.2 milyar dolara ulaşarak yaklaşık 4 kat artmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise 1980 yılında % 30 seviyesinden 1987 yılında % 72'ler seviyesine yükselmiştir. İhracatımızdaki kompozisyonda da hızlı bir değişim meydana gelmiş ve sanayi ürünleri ihracatı hızla artarak toplam ihracatımız içerisindeki payı % 70'ler seviyesine yükselmiştir<sup>287</sup>. Bununla birlikte seçim dönemi dikkate alınarak ekonomik değişkenlerin seyri incelendiğinde, konsolide bütçe açığı, ve GSMH'nın 1983 seçiminden sonra düşmesi, 1987 seçim döneminde artması, seçimlerden sonra ise konsolide bütçe açığının düşüşe geçmesi ekonominin seyrinde siyasi çıkarların etkisi olduğunun göstergesidir<sup>288</sup>. 1980 sonrası dönemde, kamu açıklarının Merkez Bankası kaynaklarıyla finanse edilmesinin enflasyon üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle, genelde iç borçlanma yolu tercih edilmiştir.

1980 sonrasında sermaye piyasasında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1981 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe konulmasından sonra, 1982 yılında Sermaye Piyasası Kurulu oluşturulmuş, 1986 yılı başlarında ise İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete geçmiştir<sup>289</sup>.

Seçim öncesinde mali piyasalarla ilgili düzenlemeler yapılmasına rağmen uygulamasının seçim sonrasına bırakılması dikkat çekicidir. Örneğin 1986 Haziranı'nda açık piyasa işlemleri tam olarak serbestleştirilmiş ancak ilk uygulamalar seçimin yapıldığı kasım ayından sonra Şubat 1987 yılında başlatılmıştır. Yine 1986 yılında bankalararası para piyasası oluşturulmuş, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası yeniden işlemeye başlamış ve özel sektör bono ve tahvillerinin faizleri üzerindeki sınırlamalar kaldırılmıştır. Ancak bu dönemin en önemli özelliği mali serbestleşmenin dış ticaretteki serbestleşmeyle birlikte denemesine rağmen bunun başarısız olmasıdır. Bunun sonucunda para politikasının uygulanabilirliğini arttıracak tedbirler tam anlamıyla alınamamıştır. 1987 yılında faizlerin ilk serbest bırakılma girişimi başarılı sonuç veremeyince, 4 Şubat 1988 tarihinde alınan bir dizi kararla ikinci kez faizlerin serbestleştirilmesi girişimi (özellikle mevduat faizleri üzerinde) denenmiş ve bu kez başarı elde edilmiştir. 1988 yılında alınan faizleri

---

<sup>287</sup> DTM, a.g.e.

<sup>288</sup> Onur, a.g.e., s.123.

<sup>289</sup> Salih Öztürk ve Deniz Özyakışır, "Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin Gsmh, Dış Ticaret Ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi", **Mevzuat Dergisi**, 2005, 94(10), s.1-10.

yükseltme kararı, zaman içinde 12 Ekim 1989 tarihinde tüm mevduat ve kredi faizlerinin serbestleşmesiyle sonuçlanmıştır.

1987 yılı öncesinde seçim ekonomisi uygulamalarının etkisi ve 1986 yılında iç talepteki artış, petrol fiyatlarındaki düşüşün yarattığı uygun uluslararası koşulların da katkısıyla, ekonominin hedeflenen uzun dönem büyüme hızının üzerinde büyümesine yol açmıştır. Bu süreç 1987 yılında da devam etmiş ve büyüme hızı yüzde 9,8 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik büyüme oranlarında görülen bu yükselme, özellikle kamu kesimi yatırım-tasarruf farkının artmasına neden olmuş ve sonuçta kamu kesiminin borçlanma gereği 1986 yılında GSMH'nın yüzde 3,6'sı iken, 1987 yılında yüzde 6,1'ine ulaşmıştır. Bu durum, piyasalarda arz-talep dengesizliklerine yol açarak enflasyon oranının yükselmesine neden olmuş ve seçim döneminden önce 1981-1987 yılları arasında deflatör ortalama olarak yüzde 38 artarken, seçimden sonra 1988 yılında yüzde 72,3 seviyesine çıkmıştır. Yine aynı şekilde, toptan eşya fiyat endeksi bu dönemde ortalama yüzde 35,6 artarken 1988 yılında yüzde 68,3 düzeyine yükselmiştir. İç borç stoku 1988 yılında 28.4 trilyon TL, dış borç stoku ise 41 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir<sup>290</sup>.

### **3.2.2. 1991-1999 seçim dönemleri (koalisyon hükümetleri dönemi)**

1991-1999 dönemi yaşanan ekonomik ve siyasi krizler neticesinden erken seçim kararının alındığı ve seçimlerin sonucunda koalisyon hükümetlerinin kurulduğu bir dönem olmuştur. Siyasi istikrarsızlığa neden olan en önemli faktörlerden biri kabul edilen koalisyon hükümetleri döneminde, ekonomik istikrar da sağlanamamıştır. Bu dönemde seçimlerin, olması gereken dönemde yapılamaması, iktidarın sık değişmesi ve demokratik işleyişin sekteye uğraması, Türkiye için yapılacak politik konjonktür analizi teorisinde öngörülen bulguların tespit edilmesinde önemli bir engeldir. Bu nedenle bu dönemdeki her bir seçim dönemini kendi şartlarına göre değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

1991 yılı seçimlerinden önceki dönemde ekonomik gelişmelere bakıldığında, 1987 seçimleri sonrasında ortaya çıkan dengesizliklerin giderilme çabası dikkat

---

<sup>290</sup> DTM, **1923'ten Günümüze Türkiye Ekonomisi**, Dış Ticaret Müsteşarlığı Araştırma Yayınları, s.9-10, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/Trkekon.doc> .

çekmektedir. 1987 yılı sonunda kamu tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları önemli ölçüde yükseltilmiş ve piyasalardaki dengenin yeniden kurulabilmesini sağlamak üzere Şubat 1988’de bir dizi önlemler alınmıştır. Bu önlemlerin amacı, Türk Lirası cinsinden tutulan tasarrufların çekiciliğini ve dolayısıyla Türk Lirası’na olan talebi artırmak, ithalatı frenlemek, ihracatı tekrar canlandırmak ve kamu harcamalarını kısarak ekonomideki aşırı ısınmayı gidermek şeklinde özetlenebilir<sup>291</sup>.

Şubat 1988 tedbirleri sonrasında, kamu açıklarını kıstak için kamu yatırımlarının azaltılması, özel kesimin üretim ve yatırım kararlarını da olumsuz etkilemiştir. Faizlerin yükselmesi ise finansman maliyetlerini artırıcı ve üretimi yavaşlatıcı bir etken olmuştur. Reel GSMH büyüme hızı, 1988 yılında % 1,5 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi sektörü ve hizmetler sektörünün büyüme hızlarındaki gerilemeden dolayı reel GSMH büyüme hızında 1987 yılına göre önemli düşüş meydana gelmiştir. Ayrıca KİT ürünlerindeki fiyat ayarlamalarının büyük ölçülerde ve şok biçiminde olması, ekonomideki enflasyonist beklentileri artırmıştır. Bu gelişmeler sonrasında ekonomi, 1988 yılının ikinci yarısından itibaren, özellikle imalat sanayinde belirginleşen bir durgunluğa girmiş ve daralan iç talebin etkisi ile ortaya çıkan tasarruf fazlası 1.6 milyar dolar cari işlemler fazlasına dönüşmüştür<sup>292</sup>. 1988 yılından sonra Türkiye, mevcut kurulu kapasitesini artıramaması ve kısa ömürlü sermaye stokunu yenileyememesi nedeniyle dur-kalk diye tanımlanabilecek istikrarsız bir büyüme ortamına girmiştir.

KİT’lerin borçlanma gerekliliği, kamu kesimi borçlanmasının artışına sebebiyet vermiştir. Ücretlerin yükselmesi, tarım ürünleri stoklarının artması, bütçeden yapılan transferlerin azalması ve bunun yanında artan faiz yükü, KİT’lerin borçlanma ihtiyacını artırmıştır. 1989 yılında iç borç stokunda 1988 yılına göre önemli bir artış olmuş ve iç borç stoku 42 trilyon TL’ye ulaşmıştır. Dış borç stoku ise 42 milyar dolar olmuştur<sup>293</sup>.

---

<sup>291</sup> Devlet Planlama Teşkilatı, 1988 Yılı Mali Politikaları ve 4 Şubat Tedbirleri: (Görüşler ve Değerlendirmeler), Ankara: TTSDTOTBB, 1988.

<sup>292</sup> Sabri Azgün, “Kamu Açığı ve Dış Açıkların Gelişimi: 1980–2004 Dönem Analizi”, **E-Akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Dergisi**, 53(7), 2006, <http://www.e-akademi.org/makaleler/sazgun-1.htm>.

<sup>293</sup> Nadir Eroğlu, “Türkiye’de İktisat Politikalarının Gelişimi (1923-2003)”, **80. Yılında Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu**, 29-31 Ekim 2003, İstanbul.

1989 yılında büyüme hızının konjonktürel olarak düşük olması ile birlikte, tarım sektöründen elde edilen gelirdeki artış ve uygulanan bazı tedbirler sonucunda 1990 yılında reel GSMH artış hızı, %9,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu denli yüksek büyüme hızının yanı sıra, aynı yıl Körfez Krizi'nin de etkisiyle Ekim 1990'da petrolün varilinin 15 dolardan 31 dolara çıkması, ithalatı önemli ölçüde artırmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, 1990 yılında toptan eşya fiyatları endeksi bir önceki yıla göre düşüş kaydederek %48,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Tüketici fiyatlarında ise 1990 yılında meydana gelen artışın en büyük sebebi, iç talepteki canlılık olmuştur. Bu yıl tüketici fiyat endeksi % 60,4 oranında artmıştır. Bütçe açıklarının finansmanı dış borçlanmanın yanı sıra yüksek düzeylerdeki iç borçlanma ile sağlanmıştır. 1990 yılında iç borç stoku 57 trilyon TL'ye, dış borç stoku ise 49 milyar dolara yükselmiştir. Kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ye oranı %7,6 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon 1991 yılında da yükselmeye devam etmiş, toptan eşya fiyat endeksi % 59,2 tüketici fiyat endeksi % 71,1 oranında artmıştır. Körfez Krizi nedeniyle sağlanan hibelerden 1990 yılında 745 milyon dolar, 1991 yılında ise 1,785 milyar dolarlık giriş olmasına rağmen Merkez Bankası rezervleri önemli kayba uğramış, kısa vadeli dış borçların ödenmesinde zorluklar yaşanmıştır<sup>294</sup>.

1991 seçimleri sırasında da yoğun bir seçim ekonomisi uygulaması kendini göstermektedir. 1991 yazında ANAP'ın ve hükümetin başına geçen Mesut Yılmaz, daha koltuğuna alışmadan erken seçim kararı almıştır. 1991 milletvekili genel seçimleri, Referandum sonucunda köklü siyasi partilerin tekrar siyaset sahnesine çıkmalarına tanıklık etmiştir. Böylece siyasi rekabet ortamı iyiden iyiye kızışmış ve seçim ekonomisi uygulamaları tekrar gündem oluşturmaya başlamıştır. Siyasi açıdan iktidardaki hükümetin 1989 yerel seçimleri sonucunda önemli ölçüde oy kaybetmiş olması, 1983'den beri uygulanan politikaların gözden geçirilmesine, özellikle de ücretli kesim ve tarım çalışanlarına yönelik politikalarda popülist değişikliklerin yapılmasına yol açmıştır. Seçime etki edebilecek diğer bir önemli siyasi gelişme ise Cumhurbaşkanı değişikliğidir. Turgut Özal, görev süresi biten Kenan Evren'in yerine, Meclis tarafından muhalefet partilerinin katılmadığı bir oturumda, üçüncü turda 263 oyla 31 Ekim 1989 tarihinde sekizinci Cumhurbaşkanı olarak

---

<sup>294</sup> DTM, a.g.e.

seçilmiştir<sup>295</sup>. Eylül 1991’de seçim çalışmalarına başlayan liderler enflasyonu düşürme sözü verme yarışına girmişlerdir. Liderler, TÜSİAD’ı ziyaret ederek seçimi kazanmaları halinde izleyecekleri ekonomi politikalarını anlatmışlardır. Kimi parti genel başkanları, enflasyonu 500 gün içinde yüzde 10'a düşüreceğini söylerken, bazıları da rakam vermeden, iki yılda enflasyonu düşürecekleri vaadinde bulunmuştur. Dönemin Başbakanı 1987 seçimlerinde uygulanan taktiği benimseyerek seçim öncesinde bütçe harcamalarını arttırmış, başta işçiler olmak üzere kamu personelinin ücretlerine yüksek oranlarda zamlar yapmıştır. KİT zamlarının ertelenmesi ile birlikte seçimler öncesinde enflasyon kısmen de olsa frenlenmiştir. Bu dönemde uygulanan seçim ekonomisi reel ekonomiyi olumlu etkilemesine karşılık sürekliliği sağlanamamıştır. Örneğin Merkez Bankası ilk defa 1990 yılında uygulayacağı para politikasını açıklamış, 1991 seçim yılında ise gerekli vergi reformunun yapılamaması ve kamu harcamalarının artması sebebiyle aynı program ilan edilememiştir. Kamu sektöründe ücretle çalışanlara yapılan yıllık ödemeler reel olarak 1990’da bir önceki yıla göre %17, 1991’de %36 artış göstermiştir. Bu artışlar seçimi izleyen önemde yerini %4 ve %3’lük azalışlara bırakmıştır. 1990’da %62 olan enflasyon oranı 1992’de seçimden bir yıl sonra, %75 olarak gerçekleşmiştir<sup>296</sup>.

Bu dönemde ANAP hissedilir derecede seçim ekonomisi uygulamasına rağmen iktidardan düşmekten kurtulamamıştır. Yeni hükümetin kuruluş çalışmaları bu kez seçim sonrası zam sağanağını biraz ertelemiştir. Ancak 3 aylık gecikmeyle de olsa bu sağanak gerçekleşmiştir. Kurulan DYP-SHP koalisyon hükümetinde başbakan olan Süleyman Demirel’in Ocak ayı başında yapmış olduğu zamlar enflasyonda seçim sonrasında sıçrama yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde 80’li yıllarda uygulanan genişlemeci politikaların sonucunda ortaya çıkan açık siyasi beklentiler nedeniyle vergi yoluyla değil borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışılmıştır. Borçlanma suretiyle elde edilen fonların ise yine plansız ve kontrolsüz bir şekilde harcanması borç stokunun kontrolden çıkmasına neden olmuştur. 1989–1993 döneminde OECD’nin kullandığı deyimle Türkiye’de ücret patlaması

---

<sup>295</sup> Emre Kongar, **21.Yüzyılda Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005, s.224.

<sup>296</sup> TCMB, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İstatistikleri, Ankara, 1991.

yaşanmış, ortalama işgücü maliyeti söz konusu yıllarda reel olarak %125 artmıştır. 1988 yılında yapılan toplu sözleşmelerden itibaren 1993 yılına kadar nominal ücret artışı yaklaşık 29 kat gerçekleşmiş, yıllık ortalama artış oranı %96 olmuştur. Buna karşılık tüketici fiyatlarında aynı dönemde, 1989–1993 yılları arasında fiyatlar yaklaşık 3 kat artmış, yıllık ortalama fiyat artışı %66 olarak gerçekleşmiştir<sup>297</sup>. Bu gelişmeler sonucunda konsolide bütçe içinde personel giderlerinin payı 1990 yılında %38,7 iken, 1992’de %41,7 ile Cumhuriyet döneminde en yüksek seviyeye ulaşmıştır<sup>298</sup>. Ayrıca, 1989–1993 yıllarında yükselen ücret-maaş maliyetleri KİT’leri de mali krize sürükleyen etkenlerden biri olmuştur. Diğer bir etken, önceki dönemdeki hükümetlerin KİT’lere dönük hazine desteğini çekerek, bu sektörün büyüme ve modernleşme çabası içinde olan öğelerini hızla iç ve dış borçlanmaya yönlendirmesi olmuştur<sup>299</sup>. KİT’lerin bu dönemde artan görev zararları özelleştirme düşüncesinin gündeme gelmesine yol açmıştır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın dördüncü dilimi olan 1993 yılında, reel GSMH büyüme hızı %8,1 olarak gerçekleşmiş ve böylece program hedefi aşılmıştır. Bu yıl kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH’ye oranı %11,2 olmuştur. 1993 yılında ihracatımızda büyük bir artış gözlenmezken ithalatımızda önemli bir artış gerçekleşmiştir. Bu dönemde ihracatımız 15,3 milyar dolar, ithalatımız ise 29,4 milyar dolar olmuştur. İthalatımızdaki bu artışın başlıca nedeni, iç talepteki canlanmadır. Ayrıca, 1993 yılında cari işlemler dengesi 6,4 milyar dolarlık açık vermiştir. İç tasarruflar reel olarak azalmış, önemli boyutta dış açığa karşı yatırımların GSMH’ye oranı sabit fiyatlarla gerilemiştir. Bu dönemde dış borç stoku 67 milyar dolara yükselmiş, iç borç stoku ise 356 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir<sup>300</sup>.

1993 yılında tüketici fiyatları endeksi bir önceki yıla göre %71,1 oranında artarken toptan eşya fiyatları endeksindeki artış %62,5 oranında gerçekleşmiştir. Yine aynı yılda konsolide bütçe gelirlerinin GSMH’ye oranı %17,6, konsolide bütçe giderlerinin GSMH’ye oranı ise %24,3 olarak gerçekleşmiştir. Yurtiçi ekonomik

<sup>297</sup> İlker Parasız, **Türkiye Ekonomisi**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2003, s.434.

<sup>298</sup> Rıdvan Karluk, **Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**, İstanbul: Beta yayınevi, 2005, s.120.

<sup>299</sup> Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005**, 10.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2006 s.177-178.

<sup>300</sup> DTM, a.g.e.

dengesizliklerin dış dengesizliğe dönüştüğü ve istikrarın korunmasının giderek güçleştiği 1993 yılının ikinci yarısında, sorunların temeli olan kamu açıklarının kontrol altına alınmasına yönelik politikalar yerine, borçlanma faizlerinin düşürülmesine yönelik uygulamalara gidilmiştir. Hazine ihaleleri iptal edilirken, tahkim yasasının ardından ek bütçenin sağladığı Merkez Bankası avansları kullanılarak, vadesi gelen iç borçlar itfa edilmiştir. Böylece artan likidite hacmi, spekülative beklentileri körüklemiş, sürdürdükleri politika nedeniyle yüksek oranda kur ve faiz riski taşıyan mali kurumların davranışları, piyasadaki beklentileri pekiştirmiştir. Bunun yanında siyasi otoritenin, dövize olan talebi yüksek döviz rezervlerini satarak sınırlamanın mümkün olacağı, bu şekilde piyasada dolaşan paranın İMKB'ye yönlendirebileceği varsayımı, büyük bankaların yüksek bir devalüasyon olacağı bilgisi ile hareket etmesi sebebi ile önemini yitirmiştir. Diğer yandan İMKB'nin 52 milyon dolar gibi dar bir işlem hacmine sahip olması sebebi ile para dövize yönelmiştir<sup>301</sup>.

1994 yılının başına gelindiğinde, Cumhuriyet tarihinin en büyük cari açığı ve kamu açığı makroekonomik dengesizliklerin boyutunu görmek açısından yeterlidir. Orta-uzun dönemde sürdürülemeyecek olan bu yapı ve politikalar 1994 yılı Nisan ayında içine düşülen iktisadi krizin oluşumundaki nedenlerdendir. Aşırı spekülative sermaye girişinin ekonomik dengeler üzerindeki olumsuz etkilerini Türkiye kadar ağır yaşamış olan bazı gelişmekte olan ülkelerde krizin ortaya çıkmasıyla birlikte alınan önlemler ile krizin daha hafif atlatılması mümkün olmuştur. Ancak Türkiye'de başvurulan uygulamalar ve iktisadi kararlar krizin boyutlarını arttırıcı etki yapmıştır.

1994 yılının Mart ayında yapılacak yerel seçimler nedeniyle gerekli önlemlerin alınması ertelenmiş, tersine, para piyasalarında artan istikrarsızlıklara karşın faiz oranlarının düşürülmesine yönelik politikalara devam edilmiş ve kamu finansmanı için Merkez Bankası kaynaklarına başvurulmuştur. Artan likidite ile birlikte tasarruf sahiplerinin portföy tercihlerini değiştirmeleri Merkez Bankası'nın kısa vadeli faiz oranlarını çok yüksek düzeylere çıkarmasına rağmen yoğun döviz talebi yaratmıştır.

---

<sup>301</sup> TÜSİAD, "1995 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi", Araştırma Raporu Yayın No. TÜSİAD-T/95-1-169, 1995.

5 Nisan 1994'te hükümet dengeleri yeniden kurmak amacıyla yeni kararlılık önlemleri paketi ilan etmiştir. Dövizde olan akımı kesmek ve kısa dönemli kamu borçlarını ödeyebilmek için Mayıs 1994 tarihinde %400 faizli borçlanma kağıtlarını piyasaya sürmek zorunda kalmıştır. Dengeleri düzeltmeden yapay yolla faiz oranlarını düşürme çabası faiz oranlarında çok daha yüksek oranda bir sıçramaya neden olmuştur. Sonuç, ücretlerin düşürülmesi, işsizlikte artış, yüksek bir devalüasyon ve üç basamaklı enflasyon döneminin açılması olarak kendini göstermiştir<sup>302</sup>. 1994 yılında alınan kısa vadeli istikrar önlemlerin sonucunda kamu maliyesinde bazı olumlu gelişmeler gözlenmiştir. Özellikle kamu açıklarının frenlenmesiyle Hazine'nin Merkez Bankası'ndan kullandığı avanslar sınırlı ölçülere çekilebilmiştir. Bu gelişmenin bir nedeni, kamu açıklarının azalması, diğer bir nedeni de 25 Nisan 1994 tarihinde Merkez Bankası Kanunu'nda yapılan değişiklik olmuştur. Böylece Hazine'nin Merkez Bankası'na, bağımlılığı azaltılmaya çalışılmış, ayrıca daha önceki yıllarda toplam bütçe ödeneklerinin yüzde 15'i kadar kısa vadeli avans kullanabilen Hazine'ye, 1995 yılında yüzde 12 ve daha sonraki yıllarda azaltılarak 1998'de yüzde 3'e kadar inen bir borçlanabilme sınırı tanınmıştır. Ancak 1995 yılında ülkenin bir erken seçim havasına girmesi, kamu maliyesinde sağlanan dengelerin yeniden bozulmasına ve Merkez Bankası'nın koyduğu hedeflerden şaşılmasına neden olmuştur. Özellikle Ekim ayı ile birlikte ekonominin bir seçim atmosferine girmesi piyasalarda öncelikle kurlar üzerinde yukarı doğru bir baskı yaratmıştır. Serbest piyasalarda döviz satarak kurların dengede tutulmasının güçleşmesi Merkez Bankası'nın para politikasını yeni şartlara göre ayarlamasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle Merkez Bankası ileriye dönük olarak kur açıklamasına başlamıştır. Böylelikle de Hazine'nin iç borçlanma yolu açılmıştır. Böyle önemli bir türev piyasanın panik içinde kurulmaya çalışılması ve ardından kaldırılması, ileride ekonomide çok önemli görevler üstlenmesi beklenen bu tür piyasalar için kötü bir örnek oluşturmuştur<sup>303</sup>.

1995 yılında yapılan seçimler de, önceki gibi zamanından bir yıl erken yapılmıştır. Bu seçimde de siyasi iktidara sahip olan DYP-SHP koalisyonu tarafından seçim yasasında avantaj sağlamak amacıyla birtakım düzenlemeler

<sup>302</sup> Yakup Kepenk ve Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000,s.372.

<sup>303</sup> Şükrü Binay ve Kürşat Kunter, **Mali Liberalleşmede Merkez Bankasının Rolü**, T.C. Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü Tartışma Tebliği, 1998, No.9803.



yapılmıştır. Yapılan düzenlemeyle milletvekilliği sayısı 450'den 550'ye yükseltilmiş, seçim çevrelerinin daraltılması uygulamasından vazgeçilmiş, tercihli oy kullanılması kaldırılmıştır. Ayrıca daha önce 6 milletvekiline kadar her il bir seçim çevresiyken getirilen düzenleme ile 18 milletvekiline kadar her il, bir seçim çevresi olarak kabul edilmiştir<sup>304</sup>.

1995 seçimine 1994 Nisan'ında yaşanan büyük ekonomik krizin gölgesinde girilmiştir. Hükümetin seçimde başarılı olmak için uyguladığı genişletici politikalar, yine bütçe harcamalarının artmasına neden olmuştur. Seçim öncesi KİT zamlarının durdurulması da önceki seçimlerde olduğu gibi enflasyonu yavaşlatmıştır. Erken seçim kararı, Nisan veya Haziran'da yapılacak bir seçime göre daha az tahripkar ve belirsizlikleri daha çabuk ortadan kaldıracak bir seçenek olarak görüldüğünden piyasalar tarafından olumlu karşılanmış, borsa yönünü yukarıya doğru çevirmiştir. Bu dönemde seçim ekonomisi uygulamalarının ilk sinyalleri verilmiş, ilk etapta kamu işçilerinin zam talepleri kabul edilmiş, memura Kasım ayından geçerli olmak üzere zam yapılacağı müjdesi verilmiş, emeklilerin de durumunun iyileştirileceği müjdesi verilmiştir<sup>305</sup>. Seçim döneminde faizlerde yaşanan yükseliş mali liberasyonun kamu açıklarıyla birlikte sürdürülebilmesi için tüm maliyetlerin üstlenilmesi anlamına gelmekteydi. Seçimlerden bir yıl öncesine bakıldığında ise, enflasyon oranında önemli bir sıçrama olduğu 1995 seçim yılında ise önemli bir düşüş olduğu seçimlerden sonra ise enflasyonun düşmeye devam ettiği görülmektedir. Enflasyon oranının seçim dönemindeki bu değişimi, seçim çevrimlerinin öngörüsü ile tutarlı değildir. Bu değişimin sebebi 1994 yılında yaşanan krize dayandırılmaktadır<sup>306</sup>.

Uygulamaya konan fırsatçı politikalara rağmen 1995 seçimlerinden Refah Partisi oyların %21,4'ünü alarak birinci olarak çıkmıştır. Önce DYP-ANAP koalisyonu ile başlayan hükümet yerini DYP-Refah Partisi (RP) koalisyonuna bırakmıştır. 28 Şubat sürecinde RP'nin kapatılması ile girilen süreçte ANAP-DSP-DTP (Demokrat Türkiye Partisi) hükümetleri işbaşına gelmiştir. Seçimler sonrasında

---

<sup>304</sup> Hasan Buran, Türkiye'de Parlamento Seçimleri, Yerel Seçimlerde Karşılaşılan Bazı Sorunlar ve Çözüm Önerileri, İçinde: **21.yy. Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat**, I.Cilt, İstanbul, 2005, s.577.

<sup>305</sup> Mehmet Bolak, "Seçim Ekonomisi Başlıyor", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, 32 (11), 1995, s.14-16.

<sup>306</sup> Akalın ve Erkişi, a.g.m.

ortaya çıkan politik istikrarsızlıklar, kamu açıklarını azaltma yönündeki ekonomik programların başarısını engellemiştir. Kamu açıklarının borçlanma yöntemi ile finanse edilmesine devam edilmiştir<sup>307</sup>. 1996 ve 1997 yıllarında izlenen para politikaları finansal piyasaların istikrarının sağlanması ve korunmasına yönelik olmuştur. TCMB, döviz kurlarındaki hareketliliği gözetlemeyi ve enflasyonun piyasalar üzerinde yarattığı belirsizlikleri mümkün olduğu ölçüde azaltmayı, ekonomide meydana gelebilecek belirsizliklerin önüne geçmeyi hedeflemiştir. 1997 yılına gelindiğinde konsolide bütçe harcamalarının GSMH' ye oranı %27,7'ye ulaşmıştır. 1997 yılı bütçesinde, özelleştirme ve kira gelirleri ile KİT'lerin karlarından oluşan vergi dışı gelirler yükseltılarak kağıt üzerinde denkliliği sağlanmış ise de uygulamada 2,2 katrilyon açık vermiştir. 1997 yılının ikinci yarısından itibaren ödeneği kalmayan harcamalar avans kaleminden karşılanmaya başlanmış ve sonunda Kasım 1997 tarihinde ek bütçenin çıkartılması zorunlu olmuştur<sup>308</sup>. 1997 yılı sonlarında faiz dışı harcamalar artmış ve bir çok istikrar tedbirlerinden sonra, 1998 Temmuz'unda hükümet, IMF'in öncülüğünde kapsamlı bir anti enflasyonist program başlatmıştır.

1995 seçimlerinde ortaya çıkan koalisyon hükümeti güven oylaması ile 1999 başında düşürülmüştür. Bülent Ecevit önderliğinde azınlık hükümeti kurulmuştur. Hükümetin ilk icraatlarından bir tanesi erken seçim kararı almak olmuştur. Nisan ayında yapılan seçimlerde ise yoğun bir seçim ekonomisi uygulaması yaşanmamıştır. Bunun sebebi DSP azınlık hükümetinin seçimden sadece 3 ay önce işbaşı yapması ve parlamentoda çoğunluğa sahip olmayan bu hükümetin seçim ekonomisi uygulayacak gücünün olmamasıydı<sup>309</sup>.

1999 yılı seçim döneminin belirleyici en önemli unsuru şüphesiz ki 28 Şubat askeri müdahale olmuştur. İktidarın birinci büyük partisinin 1998 yılı Ocak ayında kapatılması ciddi siyasi istikrarsızlığa yol açmıştır. Bu durumun, seçimler ve seçim ekonomisi uygulamaları üzerinde büyük etkisi olmuştur.

---

<sup>307</sup> Erhan Yıldırım ve Refia Yıldırım, "1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", **XVI. Türkiye Maliye Sempozyumu**, 28-31 Mayıs 2001, Antalya, s. 7-24.

<sup>308</sup> Yıldırım ve Yıldırım, a.g.m.

<sup>309</sup> Karaca, a.g.m.

1999 seçim dönemi seçim öncesi ve sonrası gelişmeler incelendiğinde bu dönemin şartlarının oldukça zor olduğu görülmektedir.1999 yılı seçiminden önce dünyada 1997 Asya Krizi ve 1998 Rusya Krizi olmak üzere iki büyük kriz yaşanmıştır. Türkiye’de ise siyasi istikrarsızlıkların yanı sıra ekonomik durgunluk, yüksek enflasyon, ödemeler dengesi açıkları, artan işsizlik ve gelir dağılımı bozukluğu gibi sorunlar yaşamaktaydı. Ağustos ayında yaşanan deprem ise şartların çok daha fazla ağırlaşmasına neden olmuştu. Seçimden önceki dönemde, iktidardaki hükümet 1998 yılında “enflasyonu denetleme programı” hazırlamış, IMF ile “yakın izleme” anlaşması yapmıştır. Bu program ile uygulanacak maliye politikası ve para arzının doğrudan denetlenmesi ile enflasyonun %50'lere düşürülmesi hedeflenmiştir. Gerçekten de yılın başından itibaren kararlı uygulama sayesinde yılın fiyat artışları TEFE’de %71,8; TÜFE’de ise %84,6 ile 1997’nin biraz altına inmiştir<sup>310</sup>. Seçim dönemi enflasyon oranının değişimi incelendiğinde, 1997-1999 yılları arasında uygulanan ekonomik programların etkisi ile bir düşüş, seçimlerden sonra ise yükselme eğiliminde olduğu görülmektedir. İşsizlik oranının değişimleri incelendiğinde 1997’den 1999’a kadar küçük oranlarda da olsa, sürekli artış eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Seçimlerden sonra ise bu oranda bir düşüş ve takip eden yılda yeniden bir artış olduğu görülmektedir. Büyüme oranının değişimi incelendiğinde, 1997 yılından 1999’a kadar büyüme oranında bir düşüş eğilimi olduğu görülmekte ve seçimlerden hemen sonra ekonominin önemli oranda büyüdüğü görülmektedir<sup>311</sup>. Para arzının değişimi incelendiğinde, 1998’de ve 1999’da para arzı artış oranının oldukça yüksek olduğu gözlenmektedir. Vergi yasasındaki indirimler kamu gelirlerinde bir düşüşe yol açarken; 1999 yılı mart ayında erken seçim kararının alınması ile birlikte, kamu harcamalarındaki artış, 1999 yılının ilk altı ayında maliye politikasının önemli ölçüde gevşetilmesi sonucunu doğurmuştur. Her seçim döneminde olduğu gibi, bu seçimler öncesinde de KİT zamları ertelenmiş ve ertelenen zamlar yeni iktidara bırakılmıştır. Bu seçimden önce de, kamu personeli ücretlerine yaklaşık %60 oranında zam yapılmıştır. Bu arada bütçe açıkları da artık baş edilemez duruma gelmiştir. Merkez Bankası 1998 yılının başında iç kredileri kontrol ederek rezerv parayı kontrol etmeyi amaçlayan para programını ilan ederken, seçim yılı olan 1999 yılında kamuoyuna herhangi bir

<sup>310</sup> Gülten Kazgan, Tazminat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye, İstanbul: İstanbul Bilgi Ün.v. Yay.:22, 2002, s. 234.

<sup>311</sup> Akalın ve Erkişi, a.g.m.

parasal program açıklayamamıştır<sup>312</sup>. Dolayısıyla 1998 yılında uygulanan mali disiplinin, erken seçimle birlikte artan siyasi istikrarsızlığın etkisiyle bozulması, kamu kaynak ihtiyacının hızla artmasına yol açmıştır. Artan fonlama ihtiyacının yurtiçi piyasalardan yüksek reel faizli borçlanma ile kapatılmaya çalışılması, kamu kesimi göstergelerindeki bozulmanın sürdürülemez boyuta gelmesine neden olmuştur. 1999 yılında Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin (KKBG) GSMH' ye oranı % 14,3'e sığramıştır. Devlet bankalarının görev zararı ve Merkez Bankası'nın kamudan alacakları da dahil olmak üzere, hesaplanan kamu borçlanmasının GSMH' ye oranı ise % 58'e yükselmiştir. 1999 yılına gelindiğinde reel faizlerin % 30'ların üstünde seyretmesi, yarattığı hem talep kısıcıcı, hem de finansal maliyet artırıcı etkileri sonucunda, özel sektör yatırım harcamalarının %19,6, toplam yatırım harcamalarının da %16 daralmasına neden olmuştur. 1998'in ikinci çeyreğinden itibaren küçülme trendine giren özel tüketim harcamalarındaki gerileme %3,1 ile sınırlı kalırken, kamu tüketim harcamaları erken seçimin etkisiyle %6,5 artmıştır<sup>313</sup>.

Siyasi ve ekonomik istikrarsızlık ortamında yapılan 1999 seçimleri sonucunda TBMM'de 5 parti temsil edilmiştir. Seçimlerden üç ay öncesine kadar iktidarda olan ANAP seçmenler tarafından cezalandırılmış ve seçimlerden dördüncü olarak çıkmıştır. DSP % 22,19 ile 136, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) % 17,98 ile 129, Fazilet Partisi (FP) % 15,41 ile 111, ANAP % 13,22 ile 86, DYP ise % 12,01 ile 85 milletvekili ile parlamento dağılımını oluşturmuştur. DSP'nin MHP ve ANAP ile yaptığı koalisyon zorlu bir süreci yaşamıştır.

Ekonomik istikrarın sağlanması için alınması gereken önlemler her seçim döneminde olduğu gibi seçim sonrasında bırakılmıştır. 1999 yılında yaşanan doğal felaketler Ecevit Hükümeti'nin IMF ile yapacağı anlaşma nedeniyle kamu harcamalarında planladığı kısıntıyı gerçekleştirmesini engellese de, bu süreç içerisinde kamu harcamalarında GSYİH'nin % 0,4'üne ulaşan kesintiler yapılmıştır. 1999 Kasımı'nda TBMM'ye yeni bir vergi paketi sunulmuştur. Bu pakete göre ek gelir ve kurumlar vergisi ödemeleri getirilmiş, ek yıllık motorlu taşıtlar ve emlak vergisi ile cep telefonu faturaları üzerine konan ek vergiler yürürlüğe girmiştir. Buna

<sup>312</sup> Muhammed Karataş, "1990 sonrası Türkiye'de Uygulanan Para Programları", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3 (4), 2000, s.131-153.

<sup>313</sup> TUSİAD, "Temel Ekonomik Göstergeler ve Genel Değerlendirme", Araştırma Raporu Yayın No. TÜSİAD-T/2000-12-401), 2000.

ilaveten gayrimenkul ve sermaye iratları ve serbest meslek kazançları üzerine uygulanan stopaj % 15'ten % 20'ye çıkartılmış, KDV oranları % 2 puan oranında arttırılmış, tütün ve alkollü içkiler üzerine ek KDV oranı getirilmiş, ek eğitim kesintileri sürdürülmüştür. Eylül ayında sosyal güvenlik yasa tasarısı TBMM'de kabul edilmiştir<sup>314</sup>. Aralık sonunda 2000 yılında uygulanacak maliye politikalarının belirlendiği IMF niyet mektubunda, maliye politikasının temel amacının kamu sektörü temel fazlasını GSMH'nin % 3,7'sine çıkartmak olarak belirlemektedir. IMF'ye verilen vergi paketinden sağlanacak gelir artışlarına ek olarak, personel giderlerinde yapılacak azaltma ve cari harcamalarda yapılacak kesintiler ile GSMH'nin % 0,3'ü oranında sağlanacak tasarrufun önemli katkısı olacağı belirtilmiştir. Bunlara ek olarak Maliye Bakanlığı 2000 yılı bütçe ödeneklerinden %2'lik bir kesinti yapılacağını bildirilmiştir<sup>315</sup>. Niyet mektubunun IMF Direktörler Kurulu tarafından Ocak ayında onaylanması ile birlikte Döviz kurunu çıpa olarak kullanan istikrar programı uygulamaya konulmuştur. 2000 yılında uygulanacak maliye politikasının temel hedefi, bundan önceki yıllarda olduğu gibi, kamu harcamalarının faiz dışı bölümünde sınırlamaya gitmek olarak belirlenmiş ve uygulamalar bu yönde olmuştur<sup>316</sup>.

### 3.2.3. 2002-2007 seçim dönemleri

3 Kasım 2002 seçimleri de yine siyasi istikrarsızlık ortamında gerçekleştirilmiştir. 1980 sonrasında ANAP'ın tek başına iktidar olduğu iki dönem haricinde, 2002 seçimlerine kadar ülke koalisyon hükümetleri ile yönetilmiştir. En son 1999-2002 DSP-MHP-ANAP koalisyonu döneminde ise, Cumhuriyet döneminin en ağır ekonomik krizinin yaşanması ve bu kriz karşısında siyasi iktidarın ekonomik istikrarın güvencesi olamaması<sup>317</sup>, aldıkları radikal kararların toplum tarafından benimsenememesi, iktidarın büyük ortağının parti içi sorunlarının artması gibi nedenlerle iktidar ortaklarının da desteği alınarak TBMM'de bir kez daha erken seçim kararı alınmıştır<sup>318</sup>.

---

<sup>314</sup> Yıldırım ve Yıldırım, a.g.m.

<sup>315</sup> Hazine Müsteşarlığı IMF Niyet Mektubu, Hazine Müsteşarlığı, 9 Aralık 1999, Ankara.

<sup>316</sup> Yıldırım ve Yıldırım, a.g.m.

<sup>317</sup> Günel, a.g.e., s. 148.

<sup>318</sup> Buran, a.g.e., s. 579.

2002 seçimlerinin de zamanından önce yapılmasının nedeninin anlaşılması ve bu seçimlerde de fırsatçı politikaların uygulanıp uygulanmadığının belirlenmesi için yaşanan ekonomik gelişmelere bakılacak olursa; Kasım 2000 ortalarından itibaren piyasalardaki sıkıntının artarak hissedilmeye başlandığı görülmektedir. Bankalar hakkındaki dedikodu sistemin daha da tıkanmasına neden olmuştur. 8 Kasım 2000'de Global Menkul'un sahibi Kutman'ın banka operasyonları çerçevesinde tutuklandığı söylentileri, 13 Kasım'da Egebank'ın eski sahibi Hüseyin Bayraktar'ın gözaltına alınması ve Yurtbank'ın sahibi Ali Balkaner ile oğlu Hakan Balkaner'in mali şube'de sorgulanması panik havasını körüklemiştir. Bu gelişmeler yatırımcıların bono piyasasından kaçmasına yol açarken, 16 Kasım'da repo faizleri hızla yükselmiştir. Demirbank'ın içine düştüğü bunalım daha da artarken, banka hakkındaki söylentiler iyice yayılmıştır. Gelişmeler karşısında Başbakan Ecevit ekonomide dedikodulara itibar edilmemesi çağrısında bulunmuştur.

Türkiye, 22 Kasım 2000'de patlayan bir finansal kriz yaşamaya başlamıştır. Bu tarihte bankalar arası piyasada gecelik borçlanma basit faizi yaklaşık üç kat artarak ortalama %110,8'e, en yüksek % 210'a fırlamış, 22 Kasım'da ve izleyen günlerde TCMB'nin döviz rezervinde de önemli bir azalma gözlenmiştir. TCMB, 17-24 Kasım haftasında yaklaşık 3 milyar dolar, 24 Kasım-1 Aralık haftasında da 2,5 milyar dolar olmak üzere döviz rezervinin 5,5 milyar dolarını kaybetmiştir. İki haftada brüt döviz rezervi 24,4 milyar dolardan 18,9 milyar dolara inmiştir. Böylece enflasyonu düşürme programının net döviz rezervi üzerine koyduğu alt sınıra düşmüştür<sup>319</sup>.

Kasım krizi aşıldı beklentisi varken bu gelişmelerden tam üç ay sonra 19 Şubat 2001'de Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bir tartışma ikinci bir spekülasyon saldırıyı başlatmış ve bu kez döviz krizi olmuştur. 21 Şubat'ta bankalar arası para piyasasında gecelik faiz % 6200'e kadar çıkmış ve ortalama % 4018,6 olmuştur. 16 Şubat'ta 27,94 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervi 23 Şubat'ta 22,58 milyar dolara inmiş ve rezerv kaybı 5,36 milyar dolar olmuştur. Kasım krizinde döviz alımı yabancılarla sınırlı kalmış, Şubat krizinde yerlilerin de, özellikle bankaların döviz aldığı görülmüştür. Döviz talebinin

---

<sup>319</sup> Ercan Uygur, "Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri", **Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni**, No: 2001/1, 2001, s.18.

karşılanamayacağı anlaşılınca, TCMB 21 Şubat gecesi kurun dalgalanmaya bırakıldığını açıklamıştır<sup>320</sup>. 19 Şubatta doların piyasa satış kuru 686.500 iken, 23 Şubatta 920.000, 28 Şubatta 960.000 oldu, yani kur artışı on gün içinde % 40'a ulaşmıştır<sup>321</sup>. 27 Şubat tarihinde, Başbakan Bülent Ecevit, Dünya Bankası Başkan Yardımcılarından Kemal Derviş'i Türkiye'ye davet ettiklerini açıklamıştır.

2001 yılının göstergelerine bakıldığında ekonomideki daralmanın boyutları daha iyi anlaşılırken, krizin derinleşmesinin önlenmesi ve aşılması yönünde somut adımların da atıldığı görülmektedir. Bu krizle birlikte Aralık 1999'da uygulamaya konulan istikrar programının sonuna gelinmiş, 15 Mayıs 2001'de IMF destekli "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" adında yeni istikrar programı yürürlüğe konulmuştur. Bu program çerçevesinde kamu finansmanında ve banka sisteminde düzeltmelere öncelik verilmesi; serbest kur rejiminde devamlılığın sağlanması; mal ihracatında belirgin bir artış; Merkez Bankasının fiyat istikrarına öncelik verecek tarzda araç kullanımına serbestlik getiren yasal çerçeve ve yapısal nitelikli çok sayıda yeni düzenleme, Türkiye'de krizin kontrol altına alınmakta olduğu yönünde değerlendirilmektedir<sup>322</sup>.

Dünya ekonomisinde ise hissedilen durgunluk, 11 Eylül ile daha da belirginleşmiş ve 2001 yılında dünya genelinde son on yılın en düşük büyüme oranı elde edilmiştir. Gelişmiş ülke ekonomilerinde başlayan durgunluk ticaret, finansman ve uluslar arası doğrudan yatırım imkanlarında küçülmeye neden olarak hızla tüm dünyaya yayılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin yıllık ortalama büyüme oranları 2001 yılında son on yıldaki en düşük düzeye gerilemiştir. Dünya ekonomisinde böyle bir tablo gözlenirken 2001 yılında Türkiye'de GSYİH%7,5, GSMH da %9,5 oranında küçülmüştür. 2002 yılında ise GSYİH ve GSMH bir önceki yıla göre %7,8 oranında büyümüştür<sup>323</sup>.

Bütçe gelirlerinin giderleri karşılama oranı 1999 yılında yüzde 67,4 iken 2000 yılında yüzde 71,6'ya çıkmasına rağmen 2001 yılında tekrar yüzde 64'e inmiş, 2002

<sup>320</sup> TCMB, Yıllık Rapor 2000, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2001, Ankara.

<sup>321</sup> Ercan Uygur, a.g.e., s.23.

<sup>322</sup> Meral Tecer, Türkiye Ekonomisi, TODAİE Yayın No:317, Ankara 2003, s.100.

<sup>323</sup> Tanıl Küçük, "Türkiye Ekonomisi 2003 (Önsöz)", İSO Yayınları No:2003/4, İstanbul: Tempo Matbaacılık, 2003, s.3.

yılında ise yüzde 66,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak vergi gelirlerinin giderleri karşılama oranı da 1999 yılında yüzde 52,7 iken 2000 yılında yüzde 56,8'e yükseldikten sonra 2001 yılında yüzde 49,3'e inmiş, 2002 yılında ise tekrar yükselerek yüzde 51,7 olmuştur. Gelir ve giderlerdeki bu gelişmeler neticesinde 1999 yılında yüzde 11,7'ye yükselen bütçe açığının GSMH'ya oranı, 2000 yılında yüzde 10,6'ya gerilemiş iken 2001 yılında 5,9 puan artarak yüzde 16,5 olmuştur. 2002 yılında ise 2,1 puan azalarak yüzde 14,4 olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılında yüzde 2 olan faiz hariç bütçe dengesi, 2000 yılında yüzde 5,7'ye ve 2001 yılında da yüzde 6,8'e çıkmış, 2002 yılında ise yüzde 4,7'ye inmiştir<sup>324</sup>.

2002 seçimlerinden önce ekonomideki gelişmelere bakıldığında seçim ekonomisi uygulamalarının olmadığı görülmektedir. Bu durumun en önemli sebebi 2001 krizi sonrasında alınan istikrar tedbirleri çerçevesinde gerçekleştirilen yapısal ve hukuki düzenlemelerdir.

2002 seçimlerinden önce yaşanan iki büyük kriz, iki büyük deprem, siyasi istikrarsızlık ve 2001 krizi sonrası uygulanan istikrar programı nedeniyle hükümetin fırsatçı politikalar izleyememesi gibi birçok nedenlerden dolayı seçim sonucunda o zamana kadar en yüksek oy oranlarına sahip partiler meclise girememişlerdir. Seçime giren ondokuz partiden yalnızca ikisi ülke seçim barajını aşmış milletvekili çıkarma hakkını elde edebilmiştir. Oy kullananların %54'ünü temsil eden bir meclis tablosu yaşanmış, oyların %46'sı mecliste temsil hakkı bulamamıştır<sup>325</sup>.

2002 seçimleri Türkiye'de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Fazilet Partisinden ayrılan yenilikçi kanat olarak adlandırılan grubun öncülüğünde kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), bu döneme damgasını vurmuştur. AKP 365, CHP ise 177 milletvekili ile mecliste temsil edilmiştir. Yaklaşık 11 yıl sonra Türkiye yeniden tek parti iktidarı ile tanışmıştır. Tek başına iktidarın yapısal düzenlemeler konusunda ve AB yolundaki kararlı tutumu ekonomide yeniden bir büyüme dönemini ve istikrarı getirmiştir.

---

<sup>324</sup> Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2002**, Ocak 2003, s.75-76.

<sup>325</sup> Günal, a.g.e., s.150.



Geçiş yılı olarak ilan edilen 2005 yılından itibaren para politikası karar alma mekanizmasının şeffaflaştırılarak öngörülebilir bir yapıya kavuşturulması, iletişim politikasının daha etkin olarak yürütülebilmesine olanak tanımıştır. Buna göre, 2005 yılından itibaren Para Politikası Kurulu'nun önceden ilan edilen takvime uygun olarak toplanmasına ve politika kararlarının gerekçeleri ile birlikte duyurulması uygulamasına başlanmıştır. Para Politikası Kurulunun (PPK) karar alma sürecindeki rolü giderek güçlendirilerek, resmi enflasyon hedeflemesine yumuşak bir geçiş yapılması amaçlanmıştır. Ayrıca, geçiş yılı olan 2005 yılında Türk Lirası'ndan altı sıfır atılarak, örtük enflasyon hedeflemesi rejimi ile dönemin kazanımlarının kalıcılığına duyulan güven gösterilmiş ve böylece para politikasının kamuoyundaki itibarının artmasına katkıda bulunulmuştur. Tüm bu uygulamalar para politikasının kamuoyu ile iletişimini güçlendirerek enflasyon beklentilerini kontrol etme gücünü artırmıştır. Programın başladığı 2002 yılından itibaren enflasyon değeri sırası ile %35, %20, %12 ve %7,7 olmuştur<sup>326</sup>. Enflasyon hızının tek haneli rakamlara indirilmesi, iktisat politikası yapıcılarına 2006'da yüzde 5,0'lik bir yıllık enflasyon hedefi saptamak ve bu hedefi daha sonraki yıllarda yüzde 3-4 çevresine düşürmek için cesaret vermiş, ancak Mayıs 2006'da döviz ve para piyasalarındaki çalkantı, bu hedeflerin gerçekçiliğini sorgulanır hale getirmiştir<sup>327</sup>.

2002 yılından sonra ekonomide sağlanan iyileşmelerin ardından 2006 yılı ekonomide önemli bir dalgalanmanın yaşandığı yıl olmuştur. Bu dalgalanma 2006 yılında ekonomi için iki ayrı dönem yaratmıştır. Dalgalanmaya rağmen ekonomik büyüme sürdürülmüş, ancak fiyat istikrarı hedefi önemli ölçüde aşılmıştır. Makro ekonomik dengeler geniş ölçüde korunmuş mali göstergelerde ise faiz oranlarında önemli bir sıçrama yaşanmıştır. Temel ekonomik hedefler içinde fiyat istikrarı ve enflasyon hedefinin önceliği gözetildiğinde enflasyon hedefinden en az on iki ay sapılması 2006 yılının en olumsuz ekonomik gelişmesi olmuştur. Bunun yanında giderek yapısal hale gelen cari işlemler açığı ile işsizlik de ekonomideki diğer iki temel sorun olmayı sürdürmüştür.

---

<sup>326</sup> A. Hakan Kara ve Musa Orak, "Enflasyon Hedeflemesi", **Ekonomik Tartışmaları Konferansı**, İstanbul, Ekim 2008. s.52-53.

<sup>327</sup> Kargı Veli, "Enflasyon ve 1980-2005 Döneminde Türkiye'de Fiyat Artışları", **Maliye Dergisi**, 152(1), 2007, s.60-80.

Bu dönemde mali alanda vergi ve harcama politikaları ile ilgili tedbirler alınmıştır. Mali miladın kaldırılması, vergi yükünün tabana yayılması, vergi mevzuatının basitleştirilmesi ve vergi barışı projesinin uygulanması programın vergileme ile ilgili hedeflerini oluşturmaktadır. Bunun yanında “Kamu Mali Yönetimi” alanında yeni düzenlemeler öngörülmektedir. Bu çerçevede Hazine Tek Hesabı'nın yaygınlaştırılarak etkin hale getirilmesi yoluyla kamuda tasarruf ilkesinin benimsenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca 1050 Sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun değiştirilmesi ve Sayıştay'ın denetim yetkisinin Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve üst kurullar ile birlikte tüm kamu kurum ve kuruluşlarını kapsayacak şekilde genişletilmesi yoluyla bütçe birliğini sağlayıcı düzenlemelerin etkinleştirilmesi planlanmıştır<sup>328</sup>. Maliye politikalarının kararlılıkla ve disiplinle uygulanması sonucunda geçmiş yıllardan bu yana temel ekonomik sorunlarımızdan biri olan bütçe açığında önemli düşüşler gerçekleşmiştir. 2002 yılında 40,2 milyar YTL olan bütçe açığı, 2006 yılı sonunda 4,6 milyar YTL'ye düşmüştür. Bütçe açığının GSMH'ye oranının ise 2006 yılında yüzde 0,8 oranında gerçekleşmesiyle, son 30 yılın en düşük bütçe açığı kaydedilmiştir<sup>329</sup>.

AKP iktidarı sürecinde her ne kadar ekonomik istikrar önemli ölçüde yakalansa da bu defa Cumhurbaşkanlığı seçimi nedeniyle yaşanan siyasi kriz nedeniyle erken seçim geleneği bozulamamıştır. Normal şartlarda Cumhurbaşkanı'nın görev süresi 16 Mayıs 2007'de sona erecek ve Kasım 2007'de genel seçimler yapılacaktır. Ancak Nisan 2007'de TBMM'de yapılan oylama sonrasında 367 milletvekilinin Genel Kurul salonunda oylamaya katılması gerektiği üzerine karar alan Anayasa Mahkemesinin içtihadı sonrasında erken seçim kararı alınmıştır. Seçim tarihi 22 Temmuz olarak belirlenmiştir.

2007 seçim tarihinin ani bir kararla alınması iktidarın seçim ekonomisi uygulaması konusunda önemli bir kısıt olmuştur. Ayrıca hükümet tek başına iktidar olmanın avantajını yakaladıkları için seçim ekonomisi uygulamayacaklarını ve mali disiplinden taviz vermeyeceklerini söyleyerek seçmenlerin gözünde itibarını arttırma

---

<sup>328</sup> Hayal Ayça Şimşek, “Türkiye’de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, 44 (512), 2007, s. 52-68.

<sup>329</sup> Kemal Unakıtan, **Bütçe Sunuş Konuşması, (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu)**, 25 Ekim 2007, s.21.

yolunu tercih etmiştir. Hükümetin bu yödeki tavrı PBC teorisine de uymaktadır. Nitekim teoride seçilme olasılıkları yüksek olan iktidar partisinin fırsatçı politikaları uygulamaktan özellikle kaçındığı belirtilmektedir. Tabi bununla beraber hükümetin seçimlerden önce 2007 yılının ilk altı ayında vergi iadesini kaldırması ve bazı ürünlerdeki KDV oranlarını indirmesi ise “seçim ekonomisi uygulamayacakları” söylemlerine tam bağlı kalmadıklarının işaretidir. Bununla beraber mali yapıdaki kısmi sapmalarda her ne kadar seçimlerin etkisi olsa da, gerek dünya ekonomisinde görülen petrol fiyatlarındaki yüksek artışlar, emlak piyasalarındaki sıkıntılar, finans piyasalarındaki kısa süreli finansal dalgalanmalar, Amerika Birleşik Devletlerindeki dış ticaret ve bütçe açığındaki artışlar ve dolar üzerindeki baskılar gibi önemli gelişmeler de bu konuda etkili olan faktörlerdendir. Sonuç olarak 2007 milletvekili seçim döneminde genel anlamda bütçe disiplininin korunduğu ve harcamalarda ölçüsüz bir tutum sergilenmediği de ifade edilebilir.

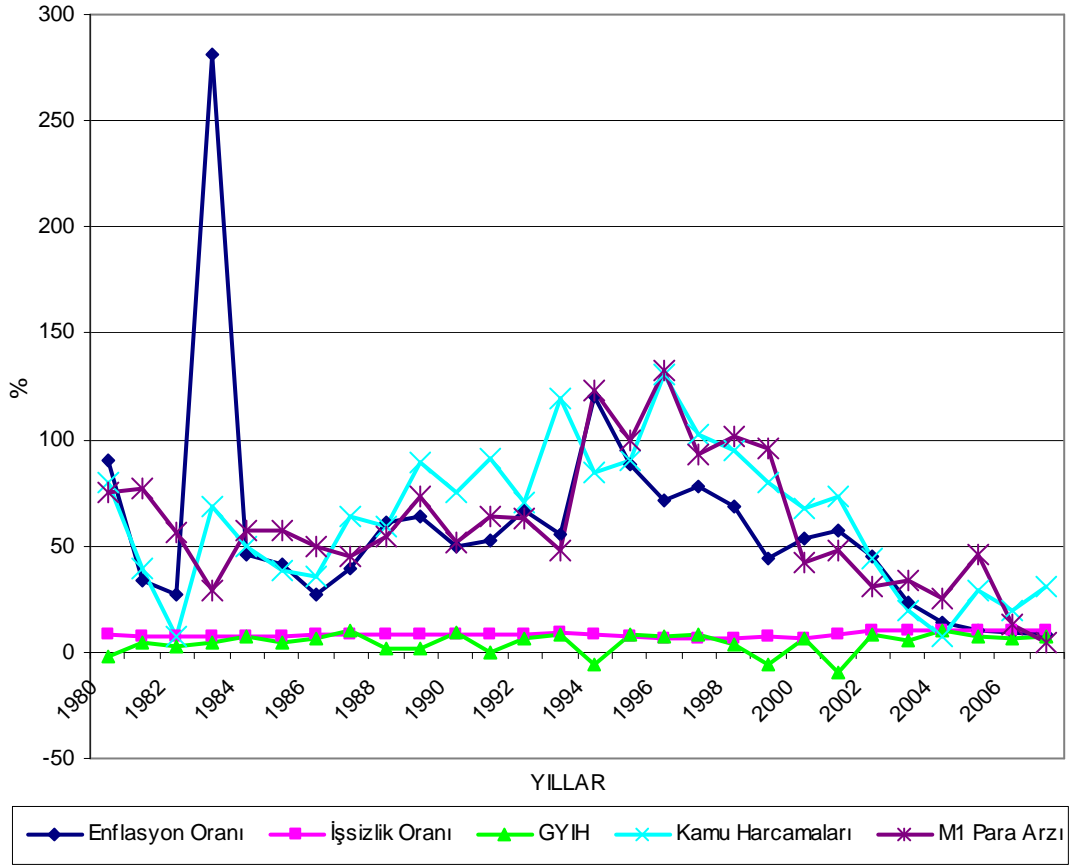
Bu seçim ile birlikte İktidar Partisi bir önceki seçimlere göre oy oranını %12 artırarak yeniden tek başına iktidar olmuştur. 2002 seçimlerinde 365 olan sandalye sayısı, 341 sayısına düşmüştür. Bu seçimde mecliste bağımsızlarla birlikte 7 parti temsil edilmiştir.

### **3.3. 1980 Sonrası Seçim Dönemine Genel Bakış**

1980 sonrasında makroekonomik göstergelerin yıllık değerleri incelendiğinde seçim dönemlerinde politikacıların fırsatçı davranışlarına ilişkin bulgular açıkça görülmektedir. Tablo 3.1. de ele alınan makroekonomik göstergelerin yıllık değerleri verilmektedir.

**Tablo 3.1. Makroekonomik Göstergeler**

Yıllar	Enf. Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	GYIH		Kamu Harcamaları		M1 Para Arzı	
			TLx10 <sup>3</sup>	Değ. (%)	TLx10 <sup>3</sup>	Değ. (%)	TLx10 <sup>3</sup>	Değ. (%)
1980	90,3	8,1	5,31	-2,08	1.102	80,19	36.917,3	75,07
1981	34,1	7,1	7,01	4,8	1.539	39,73	65.404,4	77,19
1982	27,4	7	10,92	3,1	1.655	7,49	101.642,3	56,00
<b>1983</b>	<b>281</b>	<b>7,7</b>	<b>13,06</b>	<b>4,2</b>	<b>2.783</b>	<b>68,2</b>	<b>131.367,8</b>	<b>28,75</b>
1984	46,4	7,6	21,97	7,1	4.174	49,96	206.920,3	57,49
1985	41,7	7,1	35,96	4,3	5.767	38,17	326.182,2	57,28
1986	27,5	7,9	51,79	6,8	7.844	36,02	486.356,7	49,45
<b>1987</b>	<b>39,3</b>	<b>8,3</b>	<b>74,22</b>	<b>9,8</b>	<b>12.883</b>	<b>64,23</b>	<b>705.103,3</b>	<b>44,97</b>
1988	60,8	8,4	129,25	1,5	20.539	59,43	1.086.501,5	54,09
1989	64,2	8,6	227,24	1,6	38.871	89,26	1.883.378,5	73,34
1990	50	8	393,60	9,4	68.169	75,37	2.859.487,9	51,83
<b>1991</b>	<b>52,6</b>	<b>8,2</b>	<b>630,17</b>	<b>0,3</b>	<b>130.263</b>	<b>91,09</b>	<b>4.679.300</b>	<b>63,64</b>
1992	67,1	8,5	1.093,4	6,4	221.658	70,16	7.834.100	62,86
1993	55,2	8,9	1.981,9	8,1	485.194	118,89	12.908.700	48,08
1994	120,5	8,6	3.868,4	-6,1	897.296	84,94	23.084.700	123,18
<b>1995</b>	<b>88</b>	<b>7</b>	<b>7.762,5</b>	<b>8</b>	<b>1.710.647</b>	<b>90,64</b>	<b>38.818.500</b>	<b>99,36</b>
1996	71,6	6,6	14.772,1	7,1	2.940.163	130,33	89.685.500	132,76
1997	78,4	6,8	28.835,9	8,3	7.990.749	102,8	158.121.000	93,47
1998	68,8	6,9	52.224,9	3,9	15.601.000	95,24	256.247.800	101,87
<b>1999</b>	<b>43,7</b>	<b>7,7</b>	<b>77.415,3</b>	<b>-6,1</b>	<b>28.094.000</b>	<b>80,08</b>	<b>468.118.100</b>	<b>96,11</b>
2000	53,7	6,5	124.583,5	6,3	46.970.000	67,19	754.924.300	42,45
2001	57,7	8,4	178.412,4	-9,5	81.175.000	72,82	1.136.878.200	48,04
<b>2002</b>	<b>45</b>	<b>10,3</b>	<b>277.574,1</b>	<b>7,9</b>	<b>117.224.000</b>	<b>44,41</b>	<b>1.582.763.000</b>	<b>30,99</b>
2003	23,8	10,5	359.762,9	5,9	140.455.000	19,82	2.301.433.600	33,67
2004	13,84	10,5	430.511,5	9,9	150.658.129	7,2	2.879.339.200	25,1
2005	10,17	10,3	487.202,4	7,6	194.198.328	28,9	4.211.878.100	46,3
2006	9,65	9,9	576.322,2	6,8	232.261.201	19,6	4.742.603.800	12,6
<b>2007</b>	<b>8,39</b>	<b>9,9</b>	<b>468.211,9</b>	<b>7,2</b>	<b>160.260.228</b>	<b>-0,31</b>	<b>4.941.776.580</b>	<b>4,2</b>



**Şekil 3.1. Makroekonomik Göstergeler**

1980 sonrası dönemin ekonomik verileri incelendiğinde seçim ekonomisinin etkileri açık bir şekilde görülmektedir.

1987 seçimleri enflasyon oranları incelendiğinde, seçimler öncesinde enflasyon azalırken seçim sonrasında 2 kate yaklaşan artış gerçekleştiği görülmektedir. 1985-1987 döneminde artış eğiliminde olan büyüme oranı, seçim sonrasında ani bir düşüşe geçmektedir. Seçim öncesinde artışa geçen kamu harcamaları seçim sonrasında azalmaktadır. 1987 seçimlerinde görülen ekonomik verilerdeki değişim seçim ekonomisinin varlığını destekler niteliktedir.

1991 seçimlerinde enflasyon oranı bir önceki seçim dönemine benzer şekilde seçim öncesinde azalırken, seçim sonrasında yeniden artışa geçmiştir. İşsizlik oranlarında da seçim öncesinde artış, seçim yılında net bir azalış ve seçim sonrasında da yeniden bir artış görülmektedir. Kamu harcamalarında seçim öncesinde artış

görülürken, seçim sonrasında bir azalma dikkat çekicidir. Bu verilerde görülen değişim seçim ekonomisinin uygulandığı varsayımı ile örtüşmektedir.

1995 seçimleri, 1994 krizi etkisinde geçen seçimlerde enflasyon oranında seçim öncesi yaşanan büyük sıçrama sonrasında düşüş görülmektedir. Seçim döneminde gerçekleşen büyüme seçim sonrasında düşüğe geçmiştir. 1994 krizi etkisi ile seçim öncesinde azalan kamu harcamaları, seçim yılında artışa geçmiş ve seçim sonrasında tekrar azalışa geçmiştir. 1995 seçim dönemindeki ekonomik veriler seçim ekonomisinin uygulandığı sonucunu vermemektedir. Bu durum 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında gerçekleşen seçimleri etkilediği varsayımında bulunulabilir.

1999 seçimleri, enflasyon seçim öncesi dönemde azalırken seçim sonrasında artmaktadır. İşsizlik oranı seçim öncesinde artış halinde iken seçim sonrasında düşüğe geçmektedir. Büyüme verileri incelendiğinde seçim dönemine kadar büyümede bir azalma görülürken seçim sonrasında yeniden bir artış görülmektedir. Kamu harcamalarında da benzer bir eğilim görülmektedir. Seçim öncesinde azalma görülürken seçim sonrasında tekrar bir artış görülmektedir. 1999 seçimlerinde seçim ekonomisinin uygulanmadığı yönünde bir görüntü bulunmaktadır. 28 Şubat sonrasında yaşanan siyasi çalkantılar sonrasında kurulan Ecevit azınlık hükümetinin seçim ekonomisi uygulayacak siyasi gücünün olmaması bu durumu açıklamaktadır.

2002 seçimleri, seçim öncesinde enflasyonda artış görülürken seçim yılında düşüş görülmekte ve bu düşüş seçim sonrasında da devam etmektedir. İşsizlik oranında ekonomik krizin etkisi ile artış görülmekte ve bu artış seçim sonrasında da devam etmektedir. Seçim öncesindeki büyüme oranlarında düşüş görülmektedir. Seçim sonrasında ise büyüme oranında artış meydana gelmekte ve bu artış süreklilik arz etmektedir. Seçim öncesinde para arzında bir artış görülürken seçim sonrasında bu artış azalmaktadır. 2002 seçim döneminde de bir önceki seçimlerde görülen ekonomik krizin etkisi görülmektedir.

2007 seçimleri, enflasyon oranları seçim sonrası ve öncesinde belirgin bir değişiklik bulunmamaktadır. Büyüme oranlarında ise 2002 yılından itibaren gerçekleşen bir artış görülmektedir. İşsizlik oranlarında 2002 yılından sonra bir düşüş

eğilimi görülmektedir. Kamu harcamalarında 2007 yılında bir önceki yıla göre % 31 oranında bir düşüş görülmektedir. Para arzında meydana gelen değişimde 200 yılından 2007 yılına kadar düzenli bir düşüş görülmektedir. Bu dönemde gerçekleştirilen yapısal düzenlemeler ve istikrarlı hükümet sayesinde ekonomik verilerde belirgin bir değişim görülmemektedir.

Sonuç olarak pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de hükümetin iktidarda kalabilmek için ellerindeki gücü kullandıkları görülmektedir. 1987 seçimlerinde Turgut Özal’ın seçim ekonomisi uygulamasıyla iktidarda kalmayı başarmasına rağmen, 1991’de Mesut Yılmaz, 1995’te ise Tansu Çiller onun kadar şanslı olamamışlardır. Olağanüstü şartlarda yapılan 1999 ve 2002 seçimlerinde ise seçim ekonomisi uygulamaları gerçekleştirilememiştir. 2007 yılındaki gelişmeler sonucu gerçekleşen erken seçimde ise hem 2001 yılı sonrası ekonominin güçlendirilmesi için gerçekleştirilen yapısal reformların etkisiyle hem de hükümetin seçim ekonomisi uygulamasının yarardan çok zarar sağlayacağı gerçeğini fark etmesi nedeniyle seçim ekonomisi uygulamaları önceki yıllar göz önüne alındığında oldukça sınırlı kalmıştır.

### **3.4. Türkiye’de Politik Konjonktür Dalgalanmalarının Ampirik Analizi**

#### **3.4.1. Literatür taraması**

Politik konjonktür dalgalanmaları teorisinin gelişimine son dönemde en önemli katkıda bulunan iktisatçı Alberto Alesina’ dır. Alesina yapmış olduğu birçok çalışmayla bu konuyu derinlemesine analiz etmiş ve uyguladığı ekonometrik analiz yöntemleri literatürdeki birçok çalışmada kullanılmıştır. Alesina vd.(1992) 18 OECD ülkesi üzerinde fırsatçı ve partizan etkileri test ettikleri kapsamlı çalışmalarında, işsizlik ve büyüme gibi reel değişkenler üzerinde fırsatçı politik dalgalanmalara rastlanmadığı, para ve maliye politikası araçları ile enflasyon için politik dalgalanmalardan söz edilebileceği sonucuna varmışlardır. Bu sonuçlar neticesinde, politika araçlarını manipüle etmenin kolay olduğu, fakat politika sonuçlarını kontrol etmenin zor olduğu yargısına varmışlardır<sup>330</sup>. Alesina, Perotti ve Tavares (1998)’in yine OECD ülkeleri için yapmış oldukları çalışmalarında ise, politikacıların

---

<sup>330</sup> Alesina vd. 1992, a.g.m.

seçimlerden önce uyguladıkları fırsatçı politikalar neticesinde seçmenlerin hükümetleri her zaman ödüllendirmediklerini ortaya koymuşlardır<sup>331</sup>.

Berger ve Voitek (1997) yapmış oldukları çalışmalarında, Alesina'nın partizan modelini ve Nourdhaus'un geleneksel fırsatçı modelini, Almanya ekonomisi üzerinde 1950-89 dönemi için test etmişlerdir. Çalışmalarının sonucunda, Almanya'da bağımsız bir merkez bankasının olmasına ve muhafazakar bilinen maliye politikası uygulamalarına rağmen politik konjonktürel dalgalanmaların izlerine rastlamışlardır<sup>332</sup>.

Treisman ve Gimpelson(2001) Rusya ekonomisinde politik konjonktür dalgalanmaları teorisini test ettikleri çalışmalarında, seçimlerden önce, ücretler ve emekli maaşlarının, sağlık ve eğitim harcamalarının ve transfer harcamalarının arttırıldığına ilişkin güçlü kanıtlar bulmuşlardır<sup>333</sup>.

Politik konjonktürel dalgalanmalar teorisi, Türkiye ekonomisi için yapılan çalışmalarda da son zamanlarda üzerinde durulan konulardan biridir.

Ergün, Türkiye'de seçime bağlı politik iş döngülerini incelediği çalışmasında, seçim öncesi dönemde genişletici bütçe ve para politikalarının uygulandığına ve üretimde artış meydana geldiğine dair anlamlı kanıtlar elde etmiştir. Yapılan çalışmada seçim öncesi uygulanan genişletici politikaların sonucunda gerçekleşmesi kaçınılmaz olan yüksek enflasyonun ise seçimlerden sonra ortaya çıktığı görülmüştür<sup>334</sup>.

1984-1995 dönemi için Türkiye ekonomisinde popülist politikaların ekonomik kurumların performansı üzerine etkisini araştıran Özatay (1999), kamu sektörü fiyatlarındaki artışın seçim dönemlerinden önce düşük tutulduğu, bu fiyatların seçim sonrasında genel fiyatlar seviyesine yükseldiğini ortaya koymuştur. Çalışmada seçim

---

<sup>331</sup> Alberto Alesina, Roberto Perotti and Jose Tavares, "The Political Economy of Fiscal Adjustments", **The Brookings Institution Journal**, 29, 1998, pp.197-266.

<sup>332</sup> Helge Berger, Ulrich Woitek, 1997, "Searching for Political Business Cycles in Germany", **Public Choice**, 91 (2), pp.179-197.

<sup>333</sup> Treisman and Gimpelson, a.g.m.

<sup>334</sup> Mine Ergün, "Electoral Political Business Cycles In Turkey", (Yayınlanmamış Doktora Tezi The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University, 2000), s12.



dönemlerinden önce kamu sektörü ile özel sektör arasındaki fiyat artışları arasındaki farkın yüksek olduğu, seçimlerden sonra ise bu farkın azaldığı tespit edilmiştir<sup>335</sup>.

Sezgin 1950-2003 döneminde Türkiye ekonomisi için politik konjonktür dalgalanmalar ve ekonomik oy verme teorilerini incelemiştir. Bu çalışma ile birbiri ile bağlantılı olmasına rağmen ayrı teorilerle analiz edilen iki teori test edilerek, Türkiye’de politikacıların fırsatçı politikalar izleyip izlemedikleri ve seçmenlerin bu politikalar karşısındaki tutumunun ne olduğu araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Türkiye’de politik konjonktür dalgalanmalarının varlığına dair kanıtlar söz konusudur. Bu kanıtlar, kamu harcamalarının seçim dönemlerinde arttığı, bütçe açıklarının büyüdüğü şeklindedir. Ekonomik koşulların hükümetin popülerliğini etkileyip etkilemediğine ilişkin anket verilerine dayanarak yapılan analizde bu şekilde bir etkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ekonomik oy vermeyle ilgili olarak, ele alınan dönemdeki seçim sonuçlarıyla yapılan analiz sonucunda, sağ partilerin oylarını ekonomik değişkenlerden sadece enflasyonun olumlu şekilde etkilediği görülmüştür. Sol partilerin oylarını etkileyen herhangi bir ekonomik değişken olmadığı, iktidarda bulunmanın ise seçim sonuçlarını negatif etkilediği de çalışmada elde edilen diğer sonuçlardandır<sup>336</sup>.

Bakırtaş ve Koyuncu (2005), 1987-2003 yılları arasında enflasyon, GSYİH, bankalar arası faiz oranı, para arzı (M1) ve kamu kesimi nihai tüketim harcamalarından oluşan beş makroekonomik değişken üzerinde seçim dönemlerinin öncesinde ve sonrasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını test etmişlerdir. Politik konjonktür dalgalanmanın enflasyon ve GSYİH için varolduğu, bankalar arası faiz oranı, para arzı ve kamu kesimi nihai tüketim harcamaları değişkenlerinde ise varolmadığı sonucuna ulaşmışlardır<sup>337</sup>.

Telatar (2000), Türkiye’de 1986-1997 döneminde seçim zamanlamasının enflasyon oranı için ve enflasyon oranının seçim zamanlaması için açıklayıcı bir

---

<sup>335</sup> Fatih Özatay, “Populist Policies and the Role of Economic Institutions in the Performance of the Turkish Economy”, **Yapı Kredi Economic Review**, 1999, 10 (1), pp. 13-26.

<sup>336</sup> Şennur Sezgin , “Politika ve Ekonomi İlişkisi: Türkiye’de Politik Konjonktürel Dalgalanmalar ve Ekonomik Oy Verme”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi , Anadolu Üniversitesi SBE, İktisat ABD, 2005), s 21.

<sup>337</sup> İbrahim Bakırtaş ve Cüneyt Koyuncu, “Politik Dalgalanmalar Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye'deki Seçimler Ekonometrik Analizi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2005, 19(1), s.55-66.

değişken olup olmadığını araştırmıştır. Bu çift taraflı ilişki Nelson ve Olson(1977) tarafından geliştirilen “eşanlı denklem tobit modeli” ile tahmin edilmiştir. Elde edilen sonuçlarda, enflasyon oranının hükümetin seçim kazanma amaçları doğrultusunda kullanabileceği ve seçim için doğru anı yakalamada gösterge olarak kullandığı değişken olduğu kabulünü destekleyici bulgulara rastlanmamıştır. Çalışmada seçim dönemlerinde ekonomik duruma ilişkin gözlemlere ve politik konjonktür dalgalanmalar teorisine aykırı sonuçlar bulunmasında Türkiye ekonomisinin yapısal kırılganlığına, politik etkilerin daha fazla olduğu araç değişkenler yerine amaç değişken olan enflasyon oranının seçilmesine ve seçim öncesi izlenen politikaların sonuçları itibariyle ortaya çıkan gecikmelerin tespitinin zor olmasına dikkat çekilmektedir<sup>338</sup>. Telatar 2001 yılında yaptığı çalışmasında ise, 1986-1997 döneminde Türkiye’de hükümetlerin yeniden seçilme şanslarını yükseltmek için para arzı ve hükümet harcamalarını arttırarak ekonomiyi manipüle ettiği sonucuna ulaşmıştır<sup>339</sup>.

Akalın ve Erkişi (2007), 1950-2006 dönemi için yapmış oldukları çalışmalarında, para arzı, kamu harcamaları, enflasyon, işsizlik ve büyüme oranı değişkenleri üzerinde Nordhaus’un geleneksel fırsatçı modelini incelemişlerdir. 1950-2006 döneminde gerçekleşen 14 genel seçimin ayrı ayrı incelendiği çalışmada, bazı değişkenlerin farklı seçim dönemlerinde teoriye uygun seyir izledikleri tespit edilmesine karşılık, ele alınan değişkenlerin hepsinde her seçim dönemi için fırsatçı politika etkileri görülmediğinden dolayı teorinin geçerli olduğu yönünde kesin bir sonuç elde edilememiştir. Çalışmada, fırsatçı politikaların izlendiğine ilişkin bazı bulguların olmasına rağmen sonuçların kesin olmamasının en önemli sebebinin, politik istikrarsızlığın bir göstergesi olarak kabul edilen koalisyon hükümetlerinin olduğuna dikkat çekilmektedir. Seçim çevrimlerin izlenebilmesi için demokratik sistemin sağlıklı bir şekilde izlenerek seçimlerin zamanında yapılması gerektiğini söyleyen yazarlar, Türkiye’de çok partili rejime geçiş sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen Demokrat Partinin 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara gelmesiyle başlayan 56 yıllık dönemi inceledikleri çalışmalarında, 27 Mayıs 1960, 12 Mart

---

<sup>338</sup> Funda Telatar, “Parlamentar Sistemlerde Politik Devresel Dalgalanmalar: Teori ve Türkiye İçin Bir Uygulama”, **G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, 2000, 4/2000, s. 133-154.

<sup>339</sup> Funda Telatar, “Politik Devresel Dalgalanmalar Teorisi Işığında Demokrasi-Siyaset-Ekonomi İlişkisi”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, 2001, 187 (1), s. 57-66.

1971, 12 Eylül 1980 ve gayri resmi olarak 28 Şubat 1997 tarihlerinde yaşanan askeri darbeler ile demokrasinin kesintiye uğraması nedeniyle seçimlerin olması gerektiği gibi zamanında yapılamadığına dikkat çekmişlerdir<sup>340</sup>.

Yamak ve Yamak (1999), seçim öncesi, sonrası ve seçim olmayan yıllardaki ekonomik göstergeleri karşılaştırmalı tablolar ile durum analizi yaparak incelemişlerdir. Ekonomik büyüme ve enflasyon oranı ile M1, M2, TCMB kredileri, kamu giderleri, kamu gelirleri, istihdam ve ücretlerdeki yüzde değişimleri ele aldıkları çalışmalarında, seçim öncesinde genişletici, sonrasında ise daraltıcı politikalar uygulandığı sonucuna varmışlardır<sup>341</sup>.

Akçoraoğlu ve Yurdakul, 1987-2003 dönemi için Türkiye’de iktisadi büyüme, enflasyon ve bütçe açıkları değişkenlerini kullanarak politik konjonktür dalgalanmaların olup olmadığını araştırmışlardır. Elde ettikleri ampirik bulgulara göre, genel seçimlerin yapıldığı dönemlerde bütçe açıklarının arttığını ortaya koymuşlardır. Çalışmada, enflasyon ve iktisadi büyüme üzerinde seçim dönemlerinin bir etkisi olmadığı görülmüştür<sup>342</sup>.

### 3.4.2. Yöntem

Politik konjonktür dalgalanmaları teorisinin test edilmesinde literatürde otoregresif modeller yaygın olarak kullanılmaktadır. Otoregresif modeller ile makroekonomik göstergelerle ve ekonomik yapının kırılganlığıyla ilgili sorunlar nedeniyle her zaman kesin sonuçlar elde edilemediği de vurgulanmakta, bu sebeple karşılaştırmalı tablolar ve grafikler yardımıyla durum analiziyle de incelemeler yapılmaktadır.

Bu çalışmada, seçim dönemlerinde politikacıların fırsatçı politikalar izleyip izlemediklerinin belirlenmesinde Alesina, Cohen ve Roubini (1991,1992)’nin OECD ülkeleri ve endüstriyel ülkeler için yaptıkları çalışmalarında kullandıkları otoregresif

---

<sup>340</sup> Akalın ve Erkişi, a.g.m.

<sup>341</sup> Rahmi Yamak ve Nebiye Yamak, “Türkiye’de Genel Milletvekili Seçimleri ve Ekonomi”, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, 1999, 14(2), s. 47-57.

<sup>342</sup> Alpaslan Akçoraoğlu ve Funda Yurdakul, “Siyasal Ekonomi Açısından Büyüme, Enflasyon ve Bütçe Açıkları: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2004, 59(1), s.1-25.

model kullanılmıştır<sup>343</sup>. Her bir makroekonomik göstergeye ilişkin yapısal modeller yerine otoregresif modellerin tercih edilmesinin sebebi ise, her bir değişkenin aynı modelle test edilmesiyle seçim dönemlerinin etkisinin belirlenmesinde modelleme hatasından kaynaklanabilen farklılığın olma ihtimalinin azaltılmasıdır. Ayrıca literatürde yapısal modellerin daha çok güçlü ekonomiye sahip gelişmiş ülkelerde geçerli olduğu, kırılğan yapıda olan ekonomik sistemli az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri için ise geçerliliğinin tartışılır olduğu vurgulanmaktadır<sup>344</sup>.

Çalışmada kullanılan otoregresif modelin genel gösterimi aşağıdaki gibidir;

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_{t-1} + \alpha_2 Y_{t-2} + \dots + \alpha_n Y_{t-n} + \text{PBCDUMMY} + \varepsilon_t \quad (23)$$

Burada  $Y_t$  ele alınan her bir makroekonomik göstergesi ifade etmektedir, PBCDUMMY ise politik konjonktür dalgalanmaları teorisinin dinamik içerimlerini gösteren yapay değişkenidir. PBCDUMMY seçim çeyreğinde ve önceki üç çeyrek dönem için “1”, diğer dönemler için “0” olarak tanımlanmıştır.  $\varepsilon_t$  ise hata terimlerini ifade etmektedir. Ayrıca her bir seçim dönemi için ayrı yapay değişkenler tanımlanarak, incelenen altı seçim dönemi ayrı ayrı incelenmiştir.

Çalışmada ayrıca siyasetle ekonomi ilişkisi çerçevesinde fırsatçı politikaların uygulanabilirliğini kısıtlamak amacıyla çeşitli kurumsal düzenlemelerin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Türkiye’de de 2001 yılından itibaren Avrupa Birliğine uyum sürecinde pek çok kurumsal düzenleme gerçekleştirilmiştir. Bu kurumsal düzenlemelerin ekonomik göstergelerin seyrinde yapısal değişime yol açıp açmadığı ise 2001 yılı öncesi ve sonrası için yapay değişkeni tanımlanarak incelenmiştir.

Seçim dönemlerinde politika değişikliğinin belirlenmesi amacıyla amaç değişken ve araç değişken ayrımı yapılarak otoregresyon analizi yapılmıştır. Amaç değişken olarak GSYİH, sanayi üretim endeksi ve enflasyon; araç değişkeni olarak da para politikası göstergesi olarak para arzı ve dolaşımdaki para, maliye politikası göstergesi olarak kamu harcamaları ele alınmıştır. Çalışmada 1987-2008 dönemi ele

---

<sup>343</sup> Alesina, Cohen and Roubini, “Makroekonomik Policy and Elections in OECD Democracies”, a.g.m., pp.227-262.

<sup>344</sup> Filiz Özkan, “Döviz Kuru Öngörü Yöntemleri: Türkiye Uygulaması”, (Basılmamış Y. Lisans Tezi Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2005, s.75.

alınmış ve veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Çalışmada Türkiye ekonomisinde yapısal dönüşüm olarak kabul edilen 1980 sonrası döneminin ele alınmasına rağmen 1983 yılı seçimlerinin analiz dışı tutulmasının iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi 1983 seçimlerinin darbe sonrası dönemde yapılan ilk seçim olması nedeniyle PBC teorisi etkisinin belirsiz olabileceği ve bu durumun genel olarak seçim dönemi analizini etkileyebileceğidir. İkinci olarak da 1980 dönemi sonrası için incelenen verilerin 1987 baz yılına göre hesaplanması ve 1987 yılından itibaren tek bir seri halinde bulunmasıdır. Ele alınan bütün seriler reel hale getirildikten sonra Sanayi Üretim Endeksi ve GSYİH değişkeni hariç diğer değişkenlerin yıllık yüzde değişimleri hesaplanmıştır. Otoregresif modellerin analizinde serilerin birim kök içermemesi gerektiğinden dolayı, serilerin birim kök sorunundan kurtarmak amacıyla yıllık yüzde değişimleri alınmıştır. 2001 öncesi ve 2001 sonrası yapay değişkeni ile yapılan analizlerde ise, kullanılan değişkenlerdeki “değişim” incelendiğinden dolayı serilerin yıllık yüzde değişimleri kullanılmıştır.

#### **3.4.2.1. Otoregresif modelin belirlenmesi**

Zaman serilerine ilişkin iktisadi öngörü yaklaşımlarından biri olan ve literatürde Box-Jenkins (BJ) metodu olarak bilinen otoregresif zaman serisi modellerinde  $Y_t$ ,  $Y$ 'nin kendi eski ya da gecikmeli değerleri ve olasılıklı hata terimleriyle açıklanabilmektedir. Herhangi bir iktisat teorisinden türetilmedikleri için zaman zaman teorisiz modeller de denilen BJ metodu iktisadi zaman serilerinin olasılık özelliklerini “bırakın da veriler konuşsun” felsefesiyle çözümlenmeyi vurgulamaktadır.

Otoregresif modelde  $Y_t$  kendi geçmiş değerlerinin ağırlıklı toplamı ile hata terimine bağlıdır.

$$y_t = \alpha_0 + \alpha_1 y_{t-1} + \dots + \alpha_n y_{t-n} + \varepsilon_t \quad (24)$$

ilişkisi  $n$ . dereceden otoregresif stokastik süreçli bir modeldir. Bu model kısaca AR( $n$ ) olarak gösterilmektedir. AR( $n$ ) otoregresif modelinde  $\alpha_i$  ( $i=1, \dots, n$ ) parametreleri Yule-Walker denklemleri ile hesaplanmaktadır. Yule-Walker denklemleri ile elde edilen parametreler eşitlik (25)'de verilen otoregresif modelde yerine konularak artık terimler  $\varepsilon_t$  elde edilir.

$$\mathcal{E}_t = Y_t - \alpha_0 - \sum_{i=1}^n \alpha_i Y_{t-i} \quad (25)$$

Burada;

$Y_t$  = Stokastik Sürecin  $t$  zamanında alacağı değer

$\alpha_i$  =  $n$ . inci mertebeden otoregresif modelin (AR( $n$ ))  $i$  inci otoregresif katsayısı

Burada  $\varepsilon_t$  sıfır ortalamalı, sabit varyanslı ve otokorelasyonsuz bir hata terimidir.  $\alpha_0$  stokastik sürecin ortalaması ile ilişki sağlayan bir sabit terimdir. Artık terimlerin otokorelasyon katsayılarının sıfırdan önemli derecede farklı olup olmadığı, Ljung-Box istatistiği ile %5 önem düzeyinde test edilir<sup>345</sup>.

Zaman serisi analizlerinde öncelikle serilerin durağan yapıda olması gerekmektedir. AR( $n$ ) otoregresif modelde kullanılan seriler durağan olmadığında yani serinin birim kök içermesi durumunda çözümlenelerde kullanılan varsayımlar geçerli olmayacaktır.  $t$  değerleri  $t$  dağılımı,  $F$  değerleri  $F$  dağılımı izlemeyeceğinden  $t$  ve  $F$  sınamaları anlamsız olacaktır<sup>346</sup>.

Bir zaman serisinde durağanlığı araştıran çeşitli yöntemler vardır. Öncelikle serilerin durağan yapıda olup olmadıkları hakkında fikir sahibi olmak amacıyla görsel testlerden yararlanılmaktadır. Korelogram adı verilen görsel saptama yöntemine göre, durağanlık hakkında serinin otokorelasyon fonksiyonuna (ACF) bakılarak ön bilgi edinilmektedir. Otokorelasyon fonksiyonu serinin bazı değerleri ve gecikmeli değerleri arasındaki ilişkinin (correlation) boyutunu belirler. Değişik zaman aralıkları için bulunacak ACF( $k$ ) katsayısı değerleri ilişkilendirildiğinde, korelogram elde edilir. ACF eğer çok yüksek bir değerden başlayıp çok yavaş küçülüyorsa, bu serinin durağan olmadığını göstergesidir. Eğer ACF( $k$ ) değeri güven aralığının sınırları dışında kalıyorsa otokorelasyon vardır<sup>347</sup>.

<sup>345</sup> Walter Enders, **Applied Econometric Time Series**, New York: John Wiley&Sons, 2004, p.220-224.

<sup>346</sup> Chris Brooks, **Introductory Econometrics for Finance**, Cambridge: Cambridge University, 2002, p.377.

<sup>347</sup> Tümay Ertek, **Ekonometriye Giriş**, Beta Yayınları, İstanbul, 1996, s.383-384.

Literatürde en sık kullanılan test Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) (1979) testidir<sup>348</sup>. Testin ilk çıktığı dönemden günümüze kadar çeşitli alanlarda yeterli gelmediği ve bundan dolayı eksiklerinin kapatılması için oluşturulan yardımcı yöntemler ortaya çıkmıştır. Ancak yapılan uygulamalarda serinin birim kök taşıyıp taşımadığının saptanması için mutlak suretle ADF testinin yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada serilerinin durağanlık yapıları ADF testi ile incelenmiştir ve daha sonra ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

ADF testinin güvenilirliğine eleştiriler doğrultusunda geliştirilen ve en çok tercih edilen testlerden diğeri de Phillips Perron testidir. Dickey Fuller(DF) testinin yapısal kırılmalara bağlı olarak AR sürecindeki bu kırılmayı dikkate almamasına eleştiri getiren Perron 1989’da kendi testini geliştirmiştir<sup>349</sup>. Daha sonra Phillips ve Perron, Dickey Fuller testine, trende bağlı olarak ortaya çıkabilecek hata terimlerinin standart hatasının farklı olmasına bağlı etkileri içeren düzeltme faktörü ekleyerek, Phillips-Perron (PP) olarak adlandırılan testi geliştirmişlerdir<sup>350</sup>. Böylece PP testinde Dickey Fuller testinin bağımsızlık ve homojenite varsayımları terk edilmiş, hata terimlerinin zayıf bağımlılığı ve heterojen dağılımı kabul edilmiştir. Phillips-Perron’un Dickey Fuller testinin hata terimleri konusundaki sınırlayıcı varsayımlarından vazgeçmesinin nedeni hata terimlerini ya da bu hata terimlerinin geçmiş değerlerini hareketli ortalama olarak (MA) kullanmalarıdır. PP testiyle Dickey Fuller testindeki AR süreci, ARMA sürecine dönüştürülmüştür. Özellikle trend içeren serilerde MA süreçlerinin artan olması durumunda PP testinin Dickey Fuller testine göre daha güçlü olmasına karşın, MA süreçlerinin negatif olması durumunda ADF testi PP testine göre daha güçlüdür<sup>351</sup>.

Literatürde kullanılan bir başka birim kök testi ise Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (KPSS) testidir. KPSS birim kök testi, ADF ve Phillips Perron (PP) gibi gecikme sayısına duyarlı birim kök testlerinin sağlamasını yapmak için

---

<sup>348</sup> David A. Dickey and Wayne A. Fuller, “Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root,” **Journal of the American Statistical Association**, 74, 1979, p. 427–431.

<sup>349</sup> Pierre Perron, “Testing for a Unit Root in a Time Series With a Changing Mean”, **Journal of Business Economic Statistics**, 8(2), 1990.

<sup>350</sup> Peter C.B. Phillips and Pierre Perron, “Testing for Unit Roots in Time Series Regression”, **Biometrika**, 75, 1988, pp.335-346.

<sup>351</sup> Enders, a.g.e., p.239-240.

kullanılmaktadır. KPSS testindeki boş hipotez ADF ve PP testlerindeki boş hipotezlerinin tersine, birim kök olmadığını ileri sürmektedir<sup>352</sup>.

Bu çalışmada kullanılan ADF birim kök testinde izlenen yol şu şekildedir;

ADF istatistiği kullanılarak birim kök sınaması yapılırken ana düşünce hata teriminin ardışık bağımsız olmasını sağlamaktır. Bu yöntemle birim kök sınaması şu işlemlerle araştırılmaktadır.

$$\Delta Y_t = \rho Y_{t-1} + \sum b_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (29)$$

biçiminde sabit terimsiz ve trendsiz,

$$\Delta Y_t = \alpha + \rho Y_{t-1} + \sum b_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (30)$$

biçiminde sabit terimli ve trendsiz ile,

$$\Delta Y_t = \alpha + \rho Y_{t-1} + \delta_t + \sum b_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad i = 1, 2, \dots, k \quad (31)$$

Sabit terimli ve trendli regresyonlar bulunarak, bunlarla birlikte ADF istatistikleri elde edilmektedir<sup>353</sup>. Hesaplanan ADF istatistikleri MacKinnon(1991)'un geliştirdiği kritik değerler ile karşılaştırılmaktadır. ADF test istatistiğinin mutlak değeri çeşitli anlamlılık düzeylerine göre bulunan MacKinnon kritik değerlerinin mutlak değerinden küçükse serinin durağan olmadığı; büyükse serinin durağan olduğu sonucuna varılır.

Otoregresyon analizinin yapılabilmesi için, gecikmeli değerlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı otoregresif modelin hata terimlerinin sıfır ortalamalı ve sabit varyanslı normal dağılıma sahip olması gerekmektedir. Eğer hata terimlerinin olasılık dağılımları normalse parametreler de normal dağılımlıdır demektir. Hata terimlerinin normal dağılıma sahip olmaması, yapılan analizde katsayılar anlamlı olsa bile t ve F sınamalarının geçerli olmadığını belirtir. Hata terimlerinin normal dağılıma sahip olup olmadığının belirlenmesinde pek çok grafik ve test yöntemi

---

<sup>352</sup> Denis Kwiatkowski, Peter.C.B. Phillips, Peter Schmidt and Yongcheol Shin, "Testing the Null Hypothesis of Stationary Against the Alternative of a Unit Root", *Journal of Econometrics*, 54, 1992, p. 159-178.

<sup>353</sup> Recep Tari, *Ekonometri*, İstanbul: Alfa Yayınevi, 1999, s.371.



vardır. Uygulamada en çok kullanılan testler ise P-P (Probability-Probability) ve Q-Q (Quantile-Quantile) eğrileri yöntemi, Kolmogorov-Simirnov testi ve Jarque-Bera (JB) normallik testidir.

P-P eğrisi tanımlanan dağılımının kümülatif oranlarına karşın değişkenin kümülatif oranları çizilerek elde edilir. Q-Q eğrisi de benzer şekilde tanımlanan dağılımın yüzdeliklerine karşın verilerin dağılımının yüzdeliklerinin çizilmesiyle elde edilir. Her iki eğride de, eğer veriler tanımlanan dağılıma uygun ise doğrusal yapı sergilemektedir<sup>354</sup>. Grafiği çizilen değişkenin doğrusal olup olmadığının kararı ise subjektiftir. Bu nedenle grafiğin doğrusal olup olmadığına karar verebilmek için gözlenen değerlerle, beklenen normal dağılım değerleri arasındaki korelasyon katsayılarına bakılmaktadır. Katsayı yüksek ve anlamlı ise tek değişkenli normalliğin sağlandığı söylenebilmektedir<sup>355</sup>.

Kolmogorov Simirnov testi ile rastgele seçilmiş bir örneğin belirli bir dağılıma (uniform, normal veya poisson) uyup uymadığı test edilir. Bu test, seçilen örneğin kümülatif dağılım fonksiyonunun öne sürülen kümülatif dağılım fonksiyonuyla karşılaştırılması esasına dayanır. Bu testde öncelikle, gözlenen değer olasılık seviyeleri ile seçilen dağılım ilişkilerinden hesaplanan olasılık seviyeleri elde edilir. Gözlenen değer olasılıkları için, veri büyükten küçüğe doğru sıralanır ve her birine sıra sayısı (i) atanır. Daha sonra her bir gözlenen değer için olasılık seviyesi  $P(X) = i/T$  ile elde edilir. Diğer yandan tanımlanan dağılımdan olasılık seviyeleri  $F(x)$  hesaplanır. Daha sonra  $D = |P(X) - F(X)|$  değerleri arasından en büyüğü belirlenir. Olasılık seviyeleri hesaplanırken söz konusu olasılık dağılımlarının parametreleri örneklerden tahmin edildiği için, Lilliefors tablosundan belirlenen anlamlılık düzeyi ve toplam gözlem sayısına (T) göre alınan Dtablo ile hesaplanan  $D_{maks}$  değeri karşılaştırılır. Buna göre  $D_{maks} < D_{tablo}$  ise gözlenen değerler ile

---

<sup>354</sup> Hun Myoung Park, Univariate Analysis and Normality Test Using SAS, STATA, and SPSS, The University Information Technology Services (UITS) Center for Statistical and Mathematical Computing, Indiana University, 2006, <http://www.indiana.edu/~statmath/stat/all/normality/normality.pdf>

<sup>355</sup> Subhash Sharma, **Applied Multivariate Techniques**, U.S.A., John Wiley & Sons, Inc., 1996, s. 376.

hesaplanan değerlerin aynı yığından geldiği, birbirine uyduğu ve uygulanan olasılık dağılımının bu verilere uygunluk gösterdiği belirtilir<sup>356</sup>.

Bu çalışmada normallik varsayımının sağlanıp sağlanmadığının sınanmasında Jarque-Bera(JB) testi kullanılmıştır.

JB test istatistiği eğiklik ve basıklık değerleri ile hesaplanmaktadır.

Tahmin edilen artıkların j-inci momenti

$$\hat{m}_j = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T \hat{\varepsilon}_t^j \quad (32)$$

olarak tanımlanırsa  $\hat{\varepsilon}_t$  'nin çarpıklık ve basıklığı sırasıyla,

$$\hat{S}K_\varepsilon = \frac{\hat{m}_3}{\sqrt{\hat{m}_2^3}} \quad (33)$$

$$\hat{K}_\varepsilon = \frac{\hat{m}_4}{\hat{m}_2^2} \quad (34)$$

ile hesaplanır. Normal dağılımda çarpıklık 0, basıklık 3'e eşittir.  $\hat{\varepsilon}_t$  'lerin normalliği ve otokorelasyonsuz olduğu boş hipotezi altında standartlaştırılmış basıklık  $\sqrt{T/6} \hat{S}K_\varepsilon$  ve çarpıklık  $\sqrt{T/24} (\hat{K}_\varepsilon - 3)$  tır. Normalliği sınamak için

$$JB = \frac{T}{6} \hat{S}K_\varepsilon^2 + \frac{T}{24} (\hat{K}_\varepsilon - 3)^2 \quad (35)$$

test istatistiği önerilmiştir ve bu değer iki serbestlik dereceli ki-kare ( $\chi^2_{2,\alpha}$ ) dağılımına sahiptir<sup>357</sup>. JB istatistiği seçilen anlamlılık düzeyi için  $\chi^2_{(2),\alpha}$  dağılımının tablo değeri

<sup>356</sup> Hazma Gamgam, **Parametrik Olmayan İstatistiksel Teknikler**, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara, 1998, s.196.

<sup>357</sup> Philip Hans Franses Dick Van Dijk, *Non-Linear Time Series Models in Empirical Finance*, Fourth Printing, Cambridge: Cambridge University Pres, 2004. Aktaran Yeliz Yalçın, "Türkiye'deki Finansal Serilerin Oynaklık Yapısı", (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi), 2008, s.44-45.

ile karşılaştırılır. JB test istatistiği ile test edilecek  $H_0$  ve  $H_1$  hipotezleri aşağıdaki gibidir;

$H_0$ : Hata terimlerinin dağılımı normaldir

$H_1$ : Hata terimlerinin dağılımı normal değildir.

JB test istatistiği değeri  $\chi^2_{2,\alpha}$  tablo değerinden büyük olduğu durumda  $H_0$  hipotezi red edilmekte, aksi durumda ise  $H_0$  hipotezi kabul edilmektedir.

Regresyon sonuçlarının tutarlı ve istatistik tahminlerinin sapmasız olması için hata terimleri arasında otokorelasyon olmaması gerekmektedir. Otokorelasyon hata terimlerinin ardışık değerleri arasında ilişki olması durumudur. Otokorelasyon sistematik kısmın tanımıyla veya verilerden kaynaklanan hatalardan dolayı oluşabilir.

Sistematik kısmın tanımlanması ile ilgili hatalar, modelin fonksiyonel şeklinin yanlış seçilmesi, dışlanmış bağımsız değişkenlerin olması ve yapısal kırılmanın dikkate alınmaması olabilir. Bu çalışmada otoregresif model kullanıldığı için dışlanmış bağımsız değişken olmasından kaynaklanacak hata sözkonusu değildir. Modelde spesifikasyon hatası olup olmadığı Ramsey Reset Testi ile incelenmiştir.

Verilerden kaynaklanan hatalar ise modelde gecikmeli değişkenlerin belirlenmesinde yapılan yanlışlıklar, veri işleme hataları (reel hale getirme, indeksleme hataları gibi) ve zaman serisi verilerinin karakter özellikleridir<sup>358</sup>. Belirtilen bu yanlışlıklardan kaynaklanacak modelleme hatasının yapılmaması için bütün seriler reel hale getirilmiştir. GSMH, kamu harcamaları, TUFÉ ve sanayi üretim endeksine ilişkin incelenen 1987-2008 dönemine ait aynı baz yılına göre hesaplanmış tek seri bulunamadığı için, öncelikle 1987 ve 2003 baz yılına ait iki farklı seriden oluşan TUFÉ serisi 2003 baz yılına çevrilerek tek bir seri elde edilmiştir. Diğer seriler reel hale getirilirken de TUFÉ serisinin baz yılı olan 2003 baz yılına çevrilerek yine tek bir seri haline dönüştürülmüşlerdir. Böylelikle seriler gerekli şekilde işlenerek otokorelasyon sorunu en baştan önlenmeye çalışılmıştır. Belirlenen modeller test edildikten sonra hata terimleri arasında otokorelasyon olup

<sup>358</sup> Serkan Şahinoğlu, [http://bilgiteknoloji.net/ekonometri/ekotest/e01\\_amac.asp](http://bilgiteknoloji.net/ekonometri/ekotest/e01_amac.asp) (07.02.2009).

olmadığı ise Breusch Godfrey (LM) test ile kontrol edilmiştir. LM testinde test edilen modelin hata terimleri belirlendikten sonra otokorelasyonun derecesine bağlı olarak hata terimlerinin gecikmeli değerlerinin de yer aldığı yardımcı model tahmin edilir. LM istatistiği bu modelin  $R^2$  değeri ile gözlem sayısı ile otokorelasyonun derecesi arasındaki farkın çarpımıyla hesaplanmaktadır. LM test istatistiği ile sınanan hipotez aşağıdaki gibidir;

$H_0$ : Hata terimleri arasında otokorelasyon yoktur.

$H_1$ : Hata terimleri arasında otokorelasyon vardır.

LM değeri belirlenen anlamlılık düzeyine ilişkin  $\chi^2$  tablo değerinden küçükse  $H_0$  kabul edilmekte, aksi durumda reddedilmektedir.

Hata terimlerinin sabit varyansa sahip olması otoregresyon analizi için gerekli şartlardan bir diğeridir. Hata terimlerinin değişen varyansa sahip olması hata terimlerinin belirli dönemlerde ortalama değere yakın, belirli dönemlerde ortalama değerden uzak bir seyir izlemesini ifade etmektedir. Değişen varyans durumunda parametre tahminleri doğrusal ve sapmasızdır ama etkin değildir. Hata terimlerinin sabit varyanslı olup olmadığının belirlenmesinde ARCH LM test kullanılmıştır. Hesaplanan test istatistiği “koşullu değişen varyans yoktur” boş hipotezi altında  $\chi^2_{p,\alpha}$  (p gecikme uzunluğu) dağılımlı bir istatistiktir. ARCH(p) istatistiği  $((n-p)R^2) > \chi^2_{(p),\alpha}$  ise, “ $H_0$ : Koşullu değişen varyans yoktur” hipotezi reddedilir<sup>359</sup>.

Otoregresif modellerde dikkat edilmesi gereken bir başka konu da gecikme sayısının doğru belirlenmesidir. Bu çalışmada gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike ve Schwarz kriterlerinin minimum olmasına dikkat edilerek “genelden özele doğru” yöntemi kullanılmıştır<sup>360</sup>. t istatistiği anlamsız olan gecikmeli değerler modelden çıkartılarak uygun model tespit edilmiştir. Uygun otoregresif modelin belirlenmesinde ayrıca otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon fonksiyonları grafikleri de dikkate alınmıştır. Modelin belirlenmesinin her aşamasında her bir gecikmenin

<sup>359</sup> Marno Verbeek, **A Guide to Modern Econometrics**, 3rd Edition, London: John Wiley & Sons, 2008, p.80-100.

<sup>360</sup> John Y. Campbell and Pierre Perron, “**Pitfalls and Opportunities. What Macroeconomist Should Know About Unit Roots**”, National Bureau of Economic Research, Technical Working Paper No: 100, 1991. (Aktaran: Yasemin Kuzu, “Türkiye Ekonomisinde Politik Devresel Hareketler”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001).

çıkartılması veya eklenmesinden sonra gerçek (ACF) ve kısmi korelasyon fonksiyonlarının (PACF) incelenmesi değişkenin gecikme değerlerinin belirlenmesinde belirsizlikleri azaltmada çok uygun bir metodolojidir<sup>361</sup>. Box ve Jenkins<sup>362</sup> gecikme sayısının belirlenmesinde mümkün olan en az sayıda katsayı kullanılarak modelleme yapılmasının önemine işaret etmekte ve basit modellerin, karmaşık modellerden daha iyi öngörüler ürettiklerini öne sürmektedirler. Gujarati(2001)<sup>363</sup> de gerçeği tanımlamak için kurulan karmaşık modellerin uygulamada bir işe yaramadığını ve son gecikme değerlerinin seriyi daha iyi açıklayabileceğini vurgulamaktadır.

### 3.4.3. Veri seti

Çalışmada kullanılan ekonomik veriler TCMB istatistiklerinden elde edilmiştir. Kullanılan veriler 1987-2008 dönemine ait üç aylık verilerdir. Verilerin içerikleri ve analizlerde kullanılmak üzere yapılan işlemler şu şekilde ifade edilmiştir.

- *Sanayi Üretim Endeksi*: Kullanılan veri serisi 1987(Q1)-2008(Q4) dönemine aittir. Seri 1997=100 ve 2005=100 olmak üzere iki ayrı seriden elde edilmiştir. Sanayi üretim endeksi reel hale getirilirken kullanılan TÜFE serisinin 2003 bazı olması sebebiyle, sanayi üretim endeksi serileri 2003 baz yılına çevrilmiştir. Reel hale getirilen seri, mevsimsel etkiden arındırılmıştır. Mevsimsel etkiden arındırılmada “hareketli ortalamalar yöntemi” kullanılmıştır.
- *GSYİH*: Kullanılan veri serisi 1987(Q1)-2008(Q3) dönemine aittir. Ayrı dönemlere ait farklı baz yıllarına ait seriler aynı baz yılına çevrilerek, Sanayi üretim endeksinde olduğu gibi baz yılları dikkate alınarak reel hale getirilmiştir ve mevsimsel etkiden arındırılmıştır.

---

361 Mutafa Akal, “**Optimum Öngörü Tekniğinin Seçimi**”, (18.01.2009), <http://web.sakarya.edu.tr/~hgurak/yazilar/makale/ONGOM.doc> 2004.

362 George E.P. Box and Gwilym M. Jenkins, **Time Series Analysis**, San Fransisco: Holden Day, 1976, p. 17.

363 Damodar N. Gujarati, **Temel Ekonometri**, Çeviren: Ümit Şenesen ve Gülay Günlük. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2001, s. 453.

- *Kamu Harcamaları*: Kullanılan veri serisi 1987(Q1)-2008(Q1) dönemine aittir. Reel hale getirilen seri mevsimsel etkiden arındırılmıştır ve yıllık % değişimi hesaplanmıştır.
- *Enflasyon*: 1987=100 ve 2003=100 olmak üzere farklı baz yıllarına sahip iki seri aynı baz yılına (2003) çevrilerek yıllık % değişimi hesaplanmıştır.
- *Para Arzı (M1)*: En geniş anlamdaki para arzını ifade eden M1 serisi kullanılmıştır. Kullanılan veri serisi 1987(Q1)-2008(Q4) dönemine aittir. Reel hale getirilen serinin yıllık % değişimi hesaplanmıştır.
- *Dolaşımdaki Para*: Kullanılan veri serisi 1987(Q1)-2008(Q4) dönemine aittir. Reel hale getirilen serinin yıllık % değişimi hesaplanmıştır.

İncelenen bağımlı değişkenlerde, seçim dönemlerinden önce ve sonra istatistiki olarak anlamlı bir değişimin varlığını belirlemek amacıyla kullanılan “YAPAY” değişkenler şu şekildedir.

- *PBC DUMMY*: 1980 sonrasında yapılan altı seçim dönemi ve öncesi üç dönem için “1”, diğer hallerde “0” olarak tanımlanmıştır.
- *Her bir seçim dönemi*: 1987, 1991, 1995, 1999, 2002 e 2007 seçim dönemleri için, seçim dönemi ve öncesi üç dönem için “1”, diğer hallerde “0” olarak tanımlanmıştır.
- *2001 öncesi*: Kurumsal düzenlemelerin dönüm noktası olarak tanımlanan 2001 yılı öncesi dönem için “1”, diğer hallerde “0” olarak tanımlanmıştır.
- *2001 sonrası*: Kurumsal düzenlemelerin dönüm noktası olarak tanımlanan 2001 yılı sonrası dönem için “1”, diğer hallerde “0” olarak tanımlanmıştır<sup>364</sup>.

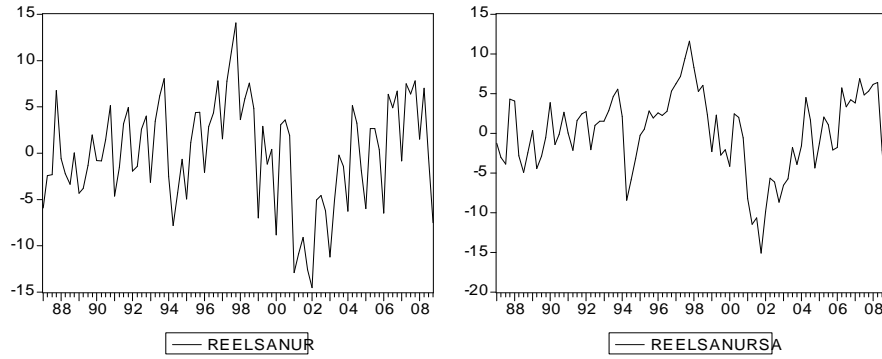
---

<sup>364</sup> 2001 yılından önceki dönem ve sonraki dönem arasında sadece yapısal kırılma olup olmadığıyla ilgilenilmeyip, bu değişimin ne yönde olduğunun da incelenmesinden dolayı, hem önceki hem de sonraki dönem için ayrı yapay değişken tanımlanmıştır.

### 3.4.4. Analiz sonuçları

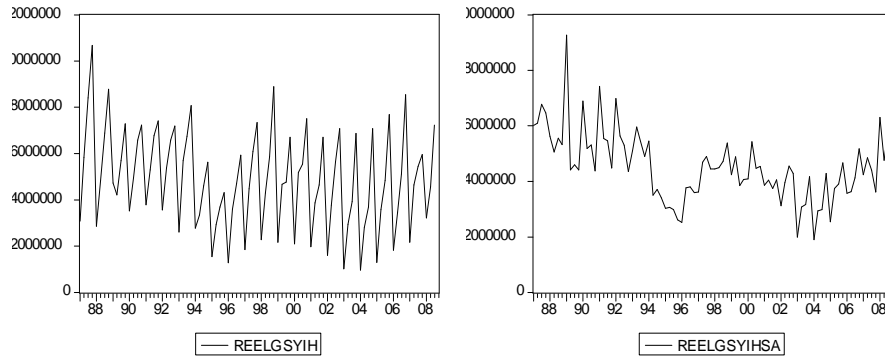
#### 3.4.4.1. Birim kök testi sonuçları

Reel hale getirilen serilerin durağanlık yapılarının belirlenmesi amacıyla öncelikle serinin zamana bağlı grafiği incelenmiştir. Grafik analizinde mevsimsel etkinin görüldüğü seriler, hareketli ortalama yöntemi ile mevsimsel etkiden arındırılmıştır. Her bir serinin seviye itibari ile dönüşüm uygulanmış haldeki grafikleri Şekil 4.1 - 4.6'da verilmiştir. Serilerin durağanlık yapılarının belirlenmesi amacıyla yapılan birim kök testi sonuçları da Tablo 4.1.'de verilmiştir.



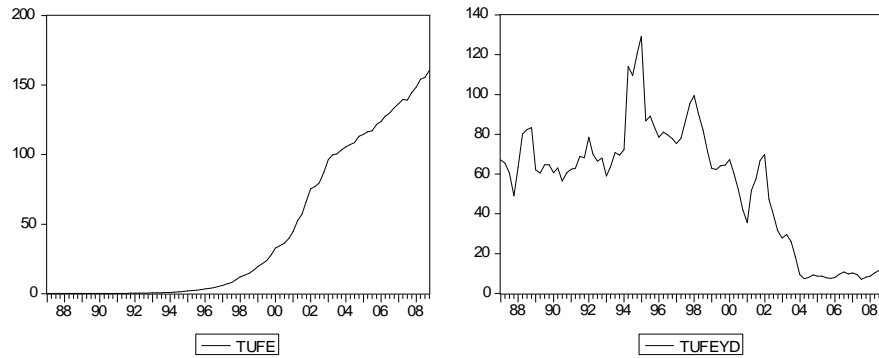
**Şekil 4.1. Reel Sanayi Üretim Endeksinin Seviye İtibari ile Mevsimsel Etkiden Arındırılmış Grafikleri.**

Reel hale getirilen sanayi üretim endeksi serisinin grafiğine bakıldığında serinin mevsimsel etkiler içerdiği görülmektedir. Mevsimsel etkinin belirlenmesi için mevsimsel yapay değişken tanımlanmış ve katsayıların anlamlı olduğu görülmüştür. Bu yüzden seri mevsimsel etkiden arındırılmıştır. Hareketli ortalamalar yöntemiyle mevsimsel etkiden arındırılan serinin durağanlık yapısı ADF birim kök testi ile incelenmiştir. Tablo 4.1'de verilen sonuçlara bakıldığında serinin %5 anlamlılık düzeyinde seviye itibariyle durağan olduğu görüldüğünden serinin yıllık yüzde değişimi alınmamıştır.



**Şekil 4.2. Reel GSYİH'nin Seviye İtibari ve Mevsimsel Etkiden Arındırılmış Grafikleri**

Reel hale getirilen GSYİH serisinin grafiğine bakıldığında mevsimsel etkiler açıkça görülmektedir. Ayrıca mevsimsel yapay değişkenlerinin katsayılarının da anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Mevsimsel etkiden arındırılan serinin ADF testi sonuçlarının yer aldığı Tablo 4.1.'e bakıldığında sabit terimsiz ve trendsiz ADF modelinin haricinde diğer modellerde %5 anlamlılık düzeyinde seviye itibari ile durağan olduğu görülmektedir. Bu sebeple analizlerde mevsimsel etkiden arındırılmış reel GSYİH serisi kullanılmıştır.

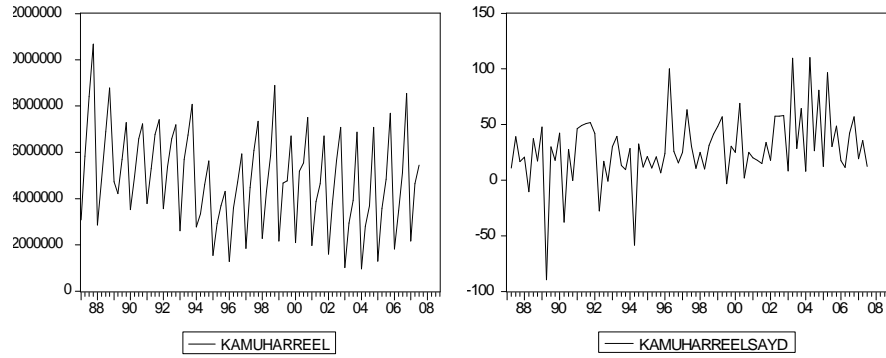


**Şekil 4.3. Enflasyonun Seviye İtibari Ve Yıllık Yüzde Değişim Grafikleri**

Enflasyon oranı göstergesi olarak ele alınan TUFE serisinin grafiğine bakıldığında mevsimsel etkinin olmadığı ancak trend etkisinin olduğu görülmektedir. Serinin yıllık yüzde değişimi alındığında ise trend etkisinin ortadan kalktığı, ancak durağanlığın ise elde edilememiş olabileceği anlaşılmaktadır. Nitekim Tablo 4.1' de verilen ADF sonuçlarına bakıldığında da, yüzde değişimi alınan TUFE serisinin seviye itibariyle durağan olmadığı, birinci dereceden farkının ise %0,01

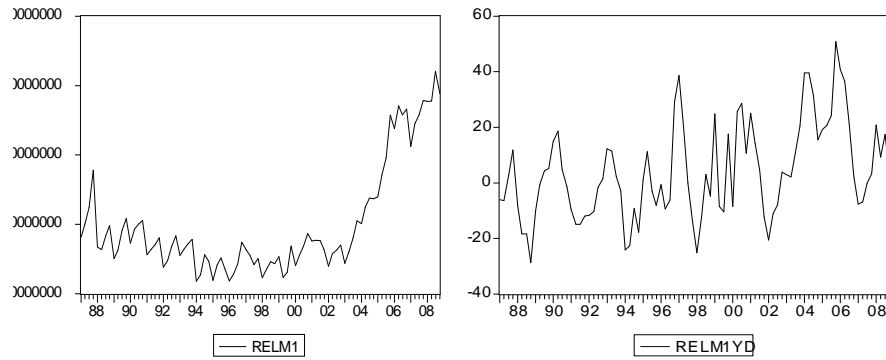


anamlılık düzeyinde durağan olduğu gör÷lmektedir. Bu yüzden analizlerde yüzde değişimi alınan serinin birinci dereceden farkı kullanılmıştır.



**Şekil 4.4. Reel Kamu Harcamalarının Seviye İtibari ve Yıllık Yüzde Değişim Grafikleri**

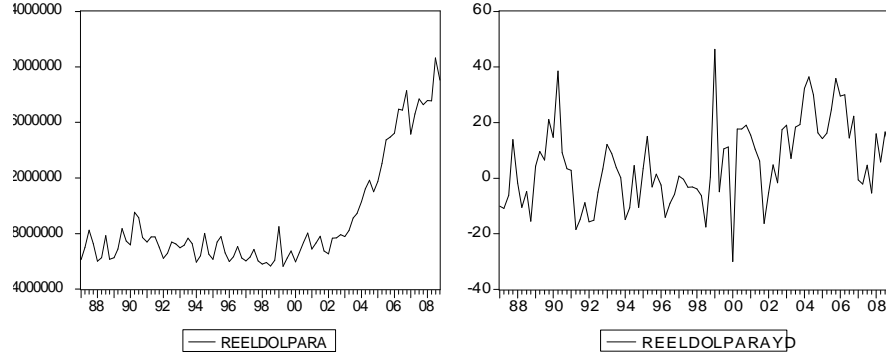
Reel hale getirilen kamu harcamaları serisinin grafiğine bakıldığında seride mevsimsel etkilerin olduğu gör÷lmektedir. Mevsimsel yapay değişkenleri ile yapılan regresyon analizinde de katsayıların anlamlı olduğu gör÷lmüştür. Seri mevsimsel etkiden arındırılmış ve ADF testi ile durağanlığına bakılmıştır. Tablo4.1.de gör÷ldüğü gibi mevsimsel etkiden arındırılmış reel kamu harcamaları serisi seviye itibari ile durağan değildir. Serinin yıllık yüzde değişiminin ise sabit terimli ve trendli ADF modelinde %0,05 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu gör÷lmektedir.



**Şekil 4.5. Reel M1'in Seviye İtibari ve Yıllık Yüzde Değişim Grafikleri**

Reel M1 serisinin grafiğine bakıldığında öncelikle serinin durağan olmadığı gör÷lmektedir. Ayrıca mevsimsel etkinin olabileceği de anlaşılmaktadır. Mevsimsel yapay değişkenleri ile yapılan regresyon sonucunda katsayıların anlamlı olduğu gör÷lmüştür. Ancak serinin yıllık yüzde değişimi alındığında mevsimsel etki ortadan kalkmıştır. Ayrıca Tablo 4.1.'e bakıldığında reel M1 serisi durağan değilken, yüzde

değişiminin çeşitli anlamlılık düzeyleri itibariyle tüm ADF modellerinde durağan olduğu görülmektedir.



**Şekil 4.6. Reel Dolaşımdaki Para'nın Seviye İtibari ve Yıllık Yüzde Değişim Grafikleri**

Reel dolaşımdaki para serisinin grafiğine bakıldığında serinin durağan olmadığı anlaşılırken mevsimsel etkinin olup olmadığı konusunda kesin fikir edinilememektedir. Mevsimsel yapay değişkenleri ile yapılan regresyon analizinde katsayıların anlamlı olmadığı, dolayısıyla mevsimsel etki olmadığı anlaşılmıştır. Birim kök testi sonuçlarına bakıldığında ise, reel dolaşımdaki para serisinin seviye itibariyle durağan olmadığı, yıllık yüzde değişiminin ise çeşitli anlamlılık düzeyleri itibariyle tüm ADF modellerinde durağan olduğu görülmektedir.

Serilerin durağanlık yapılarının belirlenmesi amacıyla yapılan ADF birim kök testi sonuçları Tablo 4.1.'de verilmiştir.

**Tablo 4.1. ADF Testi Sonuçları**

	Sabit Terimli	Gec	Sabit terimli ve Trendli	Gec	Sabit terimsiz ve trendsiz	Gec
San.Üretim						
Endeksi	-2,97**	4	-3,47**	1	-2,99*	4
GSYİH	-3,08**	8	-3,50**	1	-0,25	10
Enflasyon	0,40	4	-1,71	4	0,67	4
Enflasyon%	-0,04	8	-1,74	8	-0,89	8
$\Delta$ enflasyon	-4,41*	7	-4,69*	7	-4,31*	7
Kamuharcamaları	-2,04	3	-1,47	3	-0,91	4
Kamuharcamaları%	-1,80	8	-3,79**	3	-0,76	4
M1	0,03	4	-1,00	4	0,98	4
M1%	-2,70***	4	-4,08*	7	-2,02**	8
Dolaşımdaki Para	1,62	6	0,37	6	2,12	6
Dolaşımdaki Para%	-2,85***	4	-4,90*	3	-2,44**	4
	<b>%1 -3,51</b>		<b>-4,06</b>		<b>-2,59</b>	
	<b>%5 -2,89</b>		<b>-3,46</b>		<b>-1,94</b>	
Kritik değerler	<b>%10 -2,58</b>		<b>-3,15</b>		<b>-1,61</b>	

Not: %0,01, %0,05 ve %0,10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olan katsayılar sırasıyla “\*”, “\*\*” ve “\*\*\*” ile belirtilmiştir. Gec sütununda ADF regresyonlarında Akaike ve Schwarz kriterlerine göre belirlenmiş gecikme sayıları verilmiştir.  $\Delta$  serinin birinciden farkını ifade etmektedir.

#### 3.4.4.2. Seçim dönemlerine ilişkin otoregresif modellerin analiz sonuçları

1987-2008 döneminde Türkiye’de yaşanmış olan seçim dönemlerinde iktidardaki parti/partilerin tekrar iktidara sahip olabilmek amacıyla fırsatçı politikalar izleyip izlemediklerinin belirlenmesi amacıyla Model I ve Model II, hükümetin kendi çıkarları amacıyla ekonomiye müdahale etmesini engelleyici kurumsal düzenlemelerin etkili olup olmadığının test edilmesi amacıyla da Model III ve Model IV kullanılmıştır.

#### Model I

Seçim dönemlerinde genel olarak fırsatçı politikaların uygulanıp uygulanmadığının incelenmesi amacıyla kurulan bu model, tek bir seçim yapay değişkeni kullanılarak, makroekonomik göstergelerde seçime bağlı konjonktür olup olmadığını belirlemektedir.

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_{t-1} + \alpha_2 Y_{t-2} + \dots + \alpha_n Y_{t-n} + \text{PBCDUMMY} \quad (36)$$

$Y_t$  : Ele alınan her bir değişkeni ifade etmektedir.

PBCDUMMY: Seçim döneminden önceki bir yıl için “1”, diğer hallerde “0” olarak tanımlanan yapay değişkendir. Enflasyon değişkeni için hem seçim öncesi yapay değişkeni ile hem de seçim sonrası dönem için “1”, diğer hallerde “0” tanımlaması yapılarak tanımlanan yapay değişken ile inceleme yapılmıştır.

## Model II

Bu model her seçim dönemini ayrı ayrı incelemek amacıyla kurulmuştur.

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 D1 + \alpha_2 D2 + \alpha_3 D3 + \alpha_4 D4 + \alpha_5 D5 + \alpha_j \sum_{i=1}^n Y_{t-i}, \quad j=6, \dots, (n+6). \quad (37)$$

$Y_t$ : Ele alınan her bir ekonomik göstereyi ifade etmektedir.

$\alpha_0$  : Kasım 1987 seçim öncesi dönemi temsil eden katsayı

D1: Ekim 1991 genel seçimlerinden önceki bir yıl için “1”, diğer hallerde “0” olarak tanımlanan yapay değişken

D2: Aralık 1995 genel seçimlerinden önceki bir yıl için “1”, diğer hallerde “0” olarak tanımlanan yapay değişken

D3: Nisan 1999 genel seçimlerinden önceki bir yıl için “1”, diğer hallerde “0” olarak tanımlanan yapay değişken

D4: Kasım 2002 genel seçimlerinden önceki bir yıl için “1”, diğer hallerde “0” olarak tanımlanan yapay değişken

D5: Temmuz 2007 genel seçimlerinden önceki bir yıl için “1”, diğer hallerde “0” olarak tanımlanan yapay değişken

## Model III

Bu model, Türkiye’de kurumsal düzenlemelerin en yoğun şekilde gerçekleştirilmeye başlandığı 2001 yılından önceki dönem için incelenen ekonomik göstergelerin seyrinde anlamlı bir değişiklik olup olmadığının incelenmesi amacıyla kurulmuştur.

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 2001_{\text{öncesi}} + \alpha_j \sum_{i=1}^n Y_{t-i} + \alpha_{j+n+1} \text{PBCDUMMY} \quad (38)$$

$Y_t$ : Ele alınan her bir ekonomik gösteregyi ifade etmektedir.

$2001_{\text{öncesi}}$ : 2001 yılı öncei için “1”, diğer hallerde “0” tanımlaması yapılarak oluşturulan yapay değişken.

$\text{PBCDUMMY}$ : Seçim dönemlerinden önceki bir yıl için “1”, diğer hallerde “0” tanımlaması yapılan yapay değişkeni.

#### **Model IV**

Model IV 2001 yılı sonrasında incelenen ekonomik göstergelerin seyrinde anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla kurulmuştur.

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 2001_{\text{sonrası}} + \alpha_j \sum_{i=1}^n Y_{t-i} + \alpha_{j+n+1} \text{PBCDUMMY} \quad (39)$$

$Y_t$ : Ele alınan her bir ekonomik gösteregyi ifade etmektedir.

$2001_{\text{sonrası}}$ : 2001 yılı sonrası için “1”, diğer hallerde “0” tanımlaması yapılarak oluşturulan yapay değişken.

$\text{PBCDUMMY}$ : Seçim dönemlerinden önceki bir yıl için “1”, diğer hallerde “0” tanımlaması yapılan yapay değişkeni.

Analizde kullanılan modeller E-views programı aracılığıyla tahmin edilmiştir. Test edilen dört otoregresif modelin test sonuçlarının bütün katsayıları her bir değişken için ayrı ayrı verilmiştir. Katsayılara ait olasılık değerleri parantez içinde belirtilmiştir. Özet tablo raporlarında ise sadelik sağlamak amacıyla gecikmeli değerler belirtilmemiş, kullanılan yapay değişkenlerin katsayıları, t istatistikleri ve t olasılık değerleri ile özet istatistikler verilmiştir.

### 3.4.4.3. GSYİH test sonuçlar

GSYİH'nın incelendiği dört otoregresif model için özet istatistik değerleri Tablo 4.3'de verilmiştir. Gecikmeli değerler ile tahmin edilen otoregresif modeller ise şu şekildedir;

#### *Model I*

$$GSYİH_t = \alpha_0 + \alpha_1 GSYİH_{t-1} + \alpha_2 GSYİH_{t-2} + \alpha_3 GSYİH_{t-4} + \alpha_4 GSYİH_{t-7} + \alpha_5 PBCDUMMY$$

$$\begin{array}{cccc} GSYİH = 4379592 & +0,25GSYİH(-1) & +0,19GSYİH(-2) & +0,54GSYİH(-4) \\ (0,00) & (0,00) & (0,05) & (0,00) \\ & - 0,20 GSYİH(-7) & + 185018,5PBCdummy & \\ & (0,02) & (0,32) & \end{array}$$

#### *Model II*

$$GSYİH_t = \alpha_0 + \alpha_1 D1 + \alpha_2 D2 + \alpha_3 D3 + \alpha_4 D4 + \alpha_5 D5 + \alpha_6 GSYİH_{t-1} + \alpha_7 GSYİH_{t-4} + \alpha_9 GSYİH_{t-9}$$

$$\begin{array}{cccccc} GSYİH = 4235072 & + 427315,1 D1 & - 612040 D2 & + 177241,3 D3 & + 447023,2 D4 & \\ (0,00) & (0,21) & (0,07) & (0,60) & (0,19) & \\ +86834,75 D5 & + 0,26 GSYİH(-1) & + 0,61 GSYİH(-4) & - 0,17 GSYİH(-9) & & \\ (0,80) & (0,00) & (0,00) & (0,03) & & \end{array}$$

#### *Model III*

$$GSYİH_t = \alpha_0 + \alpha_1 2001_{\text{öncesi}} + \alpha_2 GSYİH_{t-1} + \alpha_3 GSYİH_{t-2} + \alpha_4 GSYİH_{t-7} + \alpha_5 GSYİH_{t-12} + \alpha_6 PBCDUMMY$$

$$\begin{array}{cccc} GSYİH = 4,02 & + 26,8 2001_{\text{öncesi}} & + 0,44 GSYİH(-1) & + 0,37GSYİH(-2) \\ (0,93) & (0,06) & (0,00) & (0,00) \\ & - 0,17 GSYİH(-7) & + 0,26 GSYİH(-12) & + 14,4 PBCdummy \\ & (0,06) & (0,00) & (0,01) \end{array}$$

*Model IV*

$$GSY\dot{I}H_t = \alpha_0 + \alpha_1 2001_{\text{sonrası}} + \alpha_2 GSY\dot{I}H_{t-1} + \alpha_3 GSY\dot{I}H_{t-2} + \alpha_4 GSY\dot{I}H_{t-7} + \alpha_7 PBCDUMMY$$

$$GSY\dot{I}H = - 3,56 + 7,60 2001_{\text{sonrası}} + 0,37 GSY\dot{I}H(-1) + 0,22 GSY\dot{I}H(-2) - 0,23 GSY\dot{I}H(-7) + 10,8 PBCdummy$$

(0,41) (0,28) (0,00) (0,05)  
(0,01) (0,07)

**Tablo 4.2. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Otoregresyon Analiz Sonuçları**

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken											
	Model I			Model II			Model III			Model IV		
	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.
Sabit(87)	4379592*	9,59	0,00	4235072*	1,5	0,00	4,02	0,08	0,93	-3,56	-0,82	0,41
PBC Dummy	185018,5	0,98	0,32	-	-	-	14,4*	2,54	0,01	10,8***	1,80	0,07
D1 (91)	-	-	-	427315,1	1,24	0,21	-	-	-	-	-	-
D2 (95)	-	-	-	-612040***	-1,79	0,07	-	-	-	-	-	-
D3 (99)	-	-	-	177241,3	0,51	0,60	-	-	-	-	-	-
D4 (02)	-	-	-	447023,2	1,31	0,19	-	-	-	-	-	-
D5 (07)	-	-	-	86834,75	0,25	0,80	-	-	-	-	-	-
2001 öncesi	-	-	-	-	-	-	26,8***	1,88	0,06	-	-	-
2001 sonrası	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7,6	1,07	0,28
R <sup>2</sup>	0,51			0,58			0,32			0,30		
DW	1,99			1,87			2,14			2,00		
F olasılık	0,00			0,00			0,00			0,00		
JB	149,2 (0,00)			1,53 (0,22)			6,28 (0,04)			2,48 (0,28)		
LM	0,01 (0,98)			1,53 (0,22)			1,13 (0,32)			0,07 (0,93)		
ARCH	1,74 (0,18)			0,34 (0,709)			0,34 (0,71)			0,003 (0,93)		

Not: %0,01, %0,05 ve %0,10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olan katsayılar sırasıyla “\*”, “\*\*\*” ve “\*\*\*” ile belirtilmiştir. Parantez içindeki değerler test istatistiklerinin olasılık değerleridir.

Tablo 4.2.'deki regresyon tahmin sonuçlarına bakıldığında bütün regresyonlarda otokorelasyonun sınındığı LM ve değişen varyans probleminin sınındığı ARCH testi sonuçlarında otokorelasyon ve değişen varyans probleminin olmadığı görülmektedir. Model II ve model III'te ise normallik varsayımının sağlanmamış olmasına rağmen gözlem sayısının yeterli büyüklükte olması (84) ve değişen varyans probleminin olmaması dolayısıyla regresyon büyük ölçüde güvenilirdir.

GSYİH değişkenine ilişkin katsayı tahmin sonuçlarına bakıldığında ise, Model I'de PBCdummy değişkeninin katsayısının anlamlı olmadığı görülmüştür. Birçok çalışmada amaç değişkenine ilişkin PBC teorisi bulgularının bulunmadığı veya tespit edilmesinin güç olduğu belirtilmektedir. Ancak yapısal kırılmanın incelendiği Model III ve Model IV'de eklenen seçim yapay değişkeninin teoriye uygun olarak anlamlı ve pozitif çıkması ise bu değişkenin PBC etkisine maruz kaldığının işareti sayılabilir. GSYİH değişkenine ilişkin literatürdeki çalışmalara bakıldığında ise PBC bulgularının kolaylıkla tespit edilemediği ve farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bahçe 1980-2006 dönemi için yaptığı çalışmada GSYİH değişkeninde seçim dönemlerine bağlı olarak istatistiki olarak anlamlı bir fark olmadığını tespit etmiştir<sup>365</sup>. Sezgin (2005), 1953-2003 seçim dönemlerini yıllık, 1988-2003 seçim dönemlerini de üç aylık verilerle incelediği çalışmasında, her iki modelde de ekonomik büyüme değişkeninde PBC etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada yıllık verilerde bağımsız değişken olarak bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin yanı sıra "yatırım harcamaları" değişkeni de modele eklenmiştir<sup>366</sup>. Akçoraoğlu ve Yurdakul 1987-2003 dönemi için yapmış oldukları çalışmalarında, seçim dönemleri yapay değişkeninin yanı sıra sol eğilimli, sağ eğilimli ve dinsel ideolojiye bağlı iktidar partilerinin de tanımlandığı yapay değişkenlerini kullanmışlardır. Yapılan ampirik çalışmada, ekonomik büyüme değişkenine ilişkin seçim dönemi katsayısını teorinin tersine negatif ve anlamsız olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Sonuç olarak Türkiye ekonomisi üzerinde yapılan birçok çalışmada GSYİH veya ekonomik büyümeyi temsilen diğer değişkenler için

---

<sup>365</sup> Abdullah Burhan Bahçe, "Politik Konjonktür Dalgalanmaları Çerçevesinde Seçimlerin Ekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkisi Ve Türkiye Uygulaması (1980-2006)", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s. 201.

<sup>366</sup> Sezgin, a.g.e.,s.160-168.



incelenen dönemlerde gerçekleşen seçimlerde, PBC teorisini destekler bulgulara net bir şekilde ulaşamadığı görülmektedir.

Bu çalışmada Model II ile test edilen sonuçlara bakıldığında, 1987 yılı seçim yapay değişkeninin teoriye uygun olarak pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Bilindiği gibi incelenen dönem içinde tek başına iktidar olmanın getirdiği rahatlığın da etkisiyle seçim ekonomisinin en belirgin uygulandığı seçim 1987 yılı seçimidir. 1995 yılı seçim yapay değişkeninin katsayısının ise istatistiki olarak anlamlı olmasının yanı sıra, katsayının teorisine tersine negatif olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise 1995 yılı seçiminin 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisinde gerçekleşmesidir. 1991, 1999, 2002 ve 2007 seçim dönemlerine ilişkin anlamlı katsayıların olmadığı görülmektedir.

Literatürde PBC teorisi, genellikle seçim dönemlerinin tek bir yapay değişken olarak tanımlandığı regresyon modeli ile incelenmektedir. Aynı zamanda özellikle amaç değişkenler üzerinde PBC teorisi bulgularının tespit edilmesinin güçlüğü de vurgulanmaktadır. Bu nedenle istikrarlı bir ekonomik ve siyasi sisteme sahip olmayan ülkeler için seçim dönemlerinde politikacıların fırsatçı politikalar uygulayıp uygulanmadıkları her bir seçim dönemi ayrı ayrı ele alınarak incelemek yararlı olacaktır. Türkiye ekonomisi için seçim dönemlerinin ayrı ele alındığı iki çalışmadan biri olan Akalın ve Erkişi(2007)'nin çalışmalarında 1950-2006 yılları arasında yapılan genel seçimlerde siyasal iktidarın, yeniden seçilme olasılığını maksimize etmek için, seçim döneminde para arzı, kamu harcamaları gibi para ve maliye politikası araçlarını kullanarak; işsizlik, enflasyon ve büyüme oranı gibi makroekonomik değişkenleri üzerinde salınım hareketleri yaratıp yaratmadığı analiz etmişlerdir. İncelenen dönemdeki yapısal kırılmaları dikkate alarak 1950- 60, 1960-80, 1980-2006 dönemlerini ayrı ayrı ele almışlar ve ele alınan değişkenleri iki farklı analizle incelemişlerdir. Birinci olarak, incelenen değişkenlerin seçim yılı ve seçim öncesi ve sonrası yıllar için yüzde değişimleri kullanarak durum analizi yapmışlardır. İkinci olarak da, seçim yılına ait verilerin, iki seçim arasında kalan ve seçimlerin yapıldığı yıllara ait verilerin ortalamasına oranlanmasıyla elde edilen rasyoya bakılarak değerlendirme yapmışlardır. Elde ettikleri sonuçlarda 1987 seçim

dönemine ilişkin büyüme oranının salınımı seçim çevrimlerinin öngörüsü ile örtüşmektedir ve dolayısı ile PBC teorisini destekler niteliktedir<sup>367</sup>.

1991 yılı seçim dönemine bakıldığında, Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ANAP hükümetinin başına geçen Mesut Yılmaz'ın erken seçim kararı alması ile birlikte seçim ekonomisi uygulamalarına başvurduğu, yaşanan gelişmelerde açıkça görülmektedir. Akalın ve Erkişi, bu seçim ekonomisini durum analizi ile tespit ettikleri çalışmalarında, 1991 seçimlerinde bir önceki yıla oranla büyüme oranında artış, seçimlerden sonra ise azalış olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yapmış olduğumuz çalışmada ise 1991 seçim dönemine ilişkin katsayının pozitif olması, seçimlerden önce ekonomik büyümede artış olduğunu belirtmesine rağmen istatistiki olarak anlamlı çıkmaması bu konuda net bir sonuca varılamadığını göstermektedir. Daha öncede belirtildiği gibi zaman serisi değişkenleri farklı etkileri içerdiklerinden dolayı, yüzde değişimleri ile yapılan durum analizlerine göre, daha ayrıntılı analiz olan zaman serisi analizlerinde net sonuçlar bulunamamaktadır. Nitekim 1991 seçim dönemine bakıldığında seçimlerden önceki çeyrekte büyüme oranında artış, hemen sonraki çeyrekte ise azalış olduğu görülmektedir. Dolayısıyla seçimlerden önceki bir yıl boyunca başta Körfez savaşı nedeniyle seçim ekonomisi uygulanamadığından, bir yıllık dönem için yapay değişken ile yapılan regresyon analizinde seçim öncesi uygulanmaya çalışılan fırsatçı politikaların tespit edilemediği düşünülmektedir. 1995 seçimlerine, Mesut Yılmaz gibi Tansu Çiller de seçim ekonomisi uygulamalarıyla girmesine rağmen seçimleri kazanamamıştır. 1995 milletvekili seçimlerine, seçim öncesi dönemdeki istikrarsızlıklar, 1994 ekonomik krizi ve kriz sonrasında 5 Nisan kararları olarak hafızalara kazınan önlemler paketinin gölgesinde girilmiştir. Bu nedenle ampirik sonuçlarda büyüme oranı PBC teorisinin tersine negatif ve anlamlı olduğu görülmektedir.

1999 yılı seçimi için, incelenen dönemdeki seçimlere göre, siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle, en olumsuz şartlarda gerçekleşen seçim diyebiliriz. Refah-Yol iktidarı sırasında Refah Partisinin kapatılması ve sonrasında Ecevit'in liderliğinde kurulan azınlık hükümeti ile seçimlere girilmesi, seçim öncesinde

---

<sup>367</sup> Akalın ve Erkişi, a.g.m.

istikrarlı politikaların uygulanmasını engellemiştir. Bu çalışmada da, anlamlı bir katsayının bulunamaması bu durumu destekler niteliktedir.

2002 yılı seçimleri, bu defa ekonomik istikrarsızlık nedeniyle, 1999 yılı seçimlerinden sonra en zor şartlarda gerçekleştirilen genel seçimdir. 2001 ekonomik krizi sonrasında “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”yla birlikte birçok yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte krizden yaklaşık bir yıl sonra gerçekleşen seçimlerde, istikrar programının da etkisi ile seçim ekonomisi uygulamaları gerçekleştirilememiştir. Model II ile elde edilen sonuçlara bakıldığında da PBC teorisine uygun katsayıların olmadığı görülmektedir.

Türkiye’de yaşanan seçimlerin farklı nedenlerden dolayı zamanından önce yapıldığı görülmektedir. 2007 yılı seçimleri de ne yazık ki, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden kaynaklanan tartışmalar nedeniyle erken seçim kararıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak bu defa önceki dönemlerden farklı olarak koalisyon hükümetleri yerine tek parti hükümetinin sağlamış olduğu ekonomik ve siyasi istikrar ile seçimlere gidilmiştir. Hem ekonomik ve siyasi istikrarın verdiği, hem de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde halk tarafından haksızlığa uğradığı bilincinin verdiği güven ile seçime giren iktidar partisinin, her ne kadar seçim sonucunda oy kaybetme kaygısı olsa bile seçimleri kazanacağı düşüncesi, seçim ekonomisi politikalarına başvurmasına gerek bırakmamıştır. Bu seçim dönemindeki ampirik analiz sonuçlarında PBC dummy değişkeni anlamsız bulunmuştur.

Kurumsal düzenlemelerin etkisinin incelendiği Model III ve Model IV ‘ün sonuçlarına bakıldığında ise PBCDummy değişkeninin katsayısının teoriye uygun olarak pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. GSYİH değişkenine ilişkin kurulan Model III ve Model IV’de elde edilen bu sonuçlar, GSYİH değişkenindeki yıllık yüzde değişiminin, seçim dönemlerinde diğer açıklayıcı değişkenler değişmezken %0,01 hata payıyla %14,4; %0,10 hata payıyla %10,8 oranında daha fazla olduğuna işaret etmektedir. Bu sonuçlar kesin olmamakla birlikte GSYİH değişkeninde, politik konjonktürel dalgalanmanın olabileceğinin göstergesidir. Model III de 2001<sub>öncesi</sub> yapay değişkeninin katsayısının %0,10 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğu, Model IV’de ise 2001<sub>sonrası</sub> yapay değişkeninin katsayısının anlamlı olmadığı görülmektedir. Buna göre bu değişkenin 2001 yılı öncesinde, sonrasına oranla yüzde

değişiminde anlamlı bir değişme olduğunu, ancak iki dönem arasındaki farkın çok da fazla olmadığını söyleyebiliriz.

Kurumsal alt yapının ekonomik performansa etkisi birçok çalışmayla incelenen önemli bir konudur. Klasik iktisat teorilerindeki, uzun dönemli ekonomik büyümenin yalnızca dışsal faktörlerden etkilendiği (nüfus artışı, teknolojik gelişme gibi), kurumsal faktörlerin ise etkisi olmadığı görüşüne karşıt olarak, içsel büyüme modellerinde ekonomi politikalarının yanında ülkelerin sahip oldukları kurumlar da ekonomik büyümenin en temel belirleyicilerinden biri kabul edilmektedir<sup>368</sup>. Literatürde ekonomik büyüme ile kurumsal değişkenler arasında ilişki incelenirken çok sayıda ve çok farklı nitelikte değişken kullanılmaktadır. Bu değişkenler, özel mülkiyet haklarının korunması, hukukun üstünlüğü, demokrasi göstergeleri, politik rejim ve politik yozlaşmaya dair belirttikleri farklı konulardaki kurumsal düzenlemelere göre sınıflandırılmaktadır. Kurumsal faktörlere ilişkin değişkenler, uluslararası kuruluşlar tarafından hesaplanan endekslerle farklı ülke ekonomileri için ölçülerek, makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisi farklı istatistiksel yöntemlerle analiz edilebilmektedir. Yapılan birçok çalışmayla kurumsal faktörlerin ekonomik değişkenler üzerinde etkisi olduğu ampirik olarak kanıtlanmıştır<sup>369,370,371,372</sup>. Bu çalışmada Model III ve Model IV ile her bir kurumsal faktörlerin makroekonomik değişkenleri ne şekilde etkilediği ile ilgilenilmemiştir. Geniş bir literatürle elde edilen sonuçlardan yola çıkarak Türkiye’de 2001 yılı sonrasında gerçekleştirilen birçok yasal ve kurumsal düzenlemenin, 2001 yılı öncesi dönem ile sonrası dönem arasında anlamlı bir fark yaratan etkiye sahip olup olmadığı incelenmiştir. Model III ve Model IV ile bu iki dönem arasında fark olduğu görüldüğünde Model II deki her bir seçim yapay değişkenin katsayısı yine dönem farkı göz önünde bulunarak incelendiğinde bu kurumsal düzenlemelerin PBC etkilerinin nasıl olduğu anlaşılmasına çalışılmıştır. Model III ve Model IV ile yapılan

<sup>368</sup> Robert J. Barro, “Determinants of Democracy”, **The Journal of Political Economy**, 1999, 107(6), pp.158-183.

<sup>369</sup> Aymo Brunetti, “Political Variables in CrossCountry Growth Analysis”, **Journal of Economic Surveys**, 1997, 11, pp.163-190.

<sup>370</sup> Isaac Ehrlich and T.Lui Francis, “Bureaucratic Corruption and Endogenous Economic Growth”, **Journal of Political Economy**, 1999, 107:6, pp.270-293.

<sup>371</sup> Stephen Knack and Keefer Philip, “Institutions and Economic Performance: CrossCountry Tests Using Alternative Institutional Measures”, **Economics and Politics**, 1995, 7, pp.207-227.

<sup>372</sup> Adam Przeworski and Fernando Limongi, “Political Regimes and Economic Growth”, **Journal of Economic Perspectives**, 1993, 7, pp.51-69.

analiz sonucunda kurumsal faktörlerin ekonomiye etkisi olup olmadığı yapısal kırılmanın tespitiyle önemli ölçüde anlaşılmasına rağmen sonuçların kesinlik arz etmesini engelleyen çeşitli kısıtlar olduğunu da belirtmek gerekir. Öncelikle 2001 yılı sonrasının öncesine göre daha kısa dönem olması sonuçları etkilemektedir. Ayrıca 2001 yılı sonrasında ekonomideki iyileşmede tek parti iktidarının, öncesindeki dönemde ekonomik istikrarsızlığın olmasında koalisyon hükümetlerinin etkisi olduğu da bir gerçektir.

Model III ve Model IV ile elde edilen bulgular iki dönem arasında anlamlı bir farklılığın olduğunu göstermektedir. Model II' de ise ampirik olarak net bir sonuç elde edilememekle birlikte, 2002 ve 2007 seçimlerinde PBC etkisinin önceki dönemlere göre zayıf olduğuna dair belirtilerin varlığı görülmektedir.

#### 3.4.4.4.Sanayi üretim endeksi test sonuçları

Sanayi üretim endeksinin incelendiği dört otoregresif model için özet istatistik değerleri Tablo 4.2'de verilmiştir. Gecikmeli değerler ile tahmin edilen otoregresif modeller ise şu şekildedir;

##### *Model I*

$$\text{reelsanur}_t = \alpha_0 + \alpha_1 \text{reelsanur}_{t-1} + \alpha_2 \text{reelsanur}_{t-9} + \alpha_3 \text{reelsanur}_{t-11} + \alpha_4 \text{reelsanur}_{t-13} + \alpha_5 \text{PBCDUMMY}$$

$$\begin{array}{cccc} \text{Reelsanur} = - 0,79 & + 0,83 \text{ Reelsanur}(-1) & - 0,21 \text{ Reelsanur}(-9) & + 0,27 \text{ Reelsanur}(-11) \\ (0,47) & (0,00) & (0,01) & (0,00) \\ & - 0,22 \text{ Reelsanur}(-13) & + 1,16 \text{ PBCdummy} & \\ & (0,01) & (0,23) & \end{array}$$

##### *Model II*

$$\text{reelsanur}_t = \alpha_0 + \alpha_1 D1 + \alpha_2 D2 + \alpha_3 D3 + \alpha_4 D4 + \alpha_5 D5 + \alpha_6 \text{reelsanur}_{t-1} + \alpha_7 \text{reelsanur}_{t-2} + \alpha_8 \text{reelsanur}_{t-8} + \alpha_9 \text{reelsanur}_{t-9} + \alpha_{10} \text{reelsanur}_{t-11} + \alpha_{11} \text{reelsanur}_{t-12}$$

$$\begin{array}{rcccc}
\text{Reelsanur} = & - 0,40 & - 2,06 \text{ D1} & - 0,45 \text{ D2} & + 5,83 \text{ D3} & + 0,69 \text{ D4} & + 3,17 \text{ D5} \\
& (0,77) & (0,30) & (0,82) & (0,00) & (0,73) & (0,15) \\
& & + 1,08 \text{ reelsanur}(-1) & & - 0,33 \text{ reelsanur}(-2) & & + 0,39 \text{ reelsanur}(-8) \\
& & (0,00) & & (0,00) & & (0,00) \\
& & - 0,48 \text{ reelsanur}(-9) & & + 0,38 \text{ reelsanur}(-11) & & - 0,31 \text{ reelsanur}(-12) \\
& & (0,00) & & (0,00) & & (0,00)
\end{array}$$

*Model III*

$$\text{reelsanur}_t = \alpha_0 + \alpha_1 2001_{\text{öncesi}} + \alpha_2 \text{ reelsanur}_{t-1} + \alpha_3 \text{ reelsanur}_{t-4} + \alpha_4 \text{ reelsanur}_{t-5} + \alpha_5 \text{PBCDUMMY}$$

$$\begin{array}{rcccc}
\text{Reelsanur} = & - 19,25 & - 9,07 2001_{\text{öncesi}} & + 0,97 \text{ reelsanur}(-1) & - 0,51 \text{ reelsanur}(-4) \\
& (0,13) & (0,05) & (0,01) & (0,00) \\
& & + 0,49 \text{ reelsanur}(-5) & - 0,76 \text{ PBCdummy} & \\
& & (0,00) & (0,69) &
\end{array}$$

*Model IV*

$$\text{reelsanur}_t = \alpha_0 + \alpha_1 2001_{\text{sonrası}} + \alpha_2 \text{ reelsanur}_{t-1} + \alpha_3 \text{ reelsanur}_{t-4} + \alpha_4 \text{ reelsanur}_{t-5} + \alpha_5 \text{ reelsanur}_{t-8} + \alpha_6 \text{ reelsanur}_{t-9} + \alpha_7 \text{PBCDUMMY}$$

$$\begin{array}{rcccc}
\text{Reelsanur} = & - 2,44 & + 7,73 2001_{\text{sonrası}} & + 1,05 \text{ reelsanur}(-1) & - 0,71 \text{ reelsanur}(-4) \\
& (0,15) & (0,05) & (0,00) & (0,00) \\
& + 0,70 \text{ reelsanur}(-5) & - 0,33 \text{ reelsanur}(-8) & + 0,24 \text{ reelsanur}(-9) & - 0,48 \text{ PBCdummy} \\
& (0,00) & (0,00) & (0,00) & (0,80)
\end{array}$$

**Tablo 4.3. Sanayi Üretim Endeksi Otoregresyon Analiz Sonuçları**

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken											
	Model I			Model II			Model III			Model IV		
	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.
Sabit(87)	-0,79	-0,71	0,47	-0,4	-0,29	0,77	-19,2	-1,52	0,13	-2,44	-1,44	0,15
PBC Dummy	1,16	1,19	0,23	-	-	-	-0,76	-0,38	0,69	-0,48	-0,24	0,80
D1 (91)	-	-	-	-2,06	-1,03	0,30	-	-	-	-	-	-
D2 (95)	-	-	-	-0,45	-0,22	0,82	-	-	-	-	-	-
D3 (99)	-	-	-	5,83*	2,84	0,00	-	-	-	-	-	-
D4 (02)	-	-	-	0,69	0,34	0,73	-	-	-	-	-	-
D5 (07)	-	-	-	3,17	1,45	0,15	-	-	-	-	-	-
2001 öncesi	-	-	-	-	-	-	-9,07**	-1,93	0,05	-	-	-
2001 sonrası	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7,73**	1,91	0,05
R <sup>2</sup>	0,67			0,71			0,92			0,93		
DW	1,70			1,99			1,67			1,86		
F olasılık	0,00			0,00			000			0,00		
JB	4,44 (0,10)			0,43 (0,80)			25,51 (0,00)			24,44 (0,00)		
LM	0,65 (0,52)			0,41 (0,65)			1,09 (0,34)			0,15 (0,85)		
ARCH	0,68 (0,50)			2,08 (0,13)			0,54 (0,58)			0,95 (0,38)		

Not: %0,01, %0,05 ve %0,10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olan katsayılar sırasıyla “\*”, “\*\*” ve “\*\*\*” ile belirtilmiştir. Parantez içindeki değerler test istatistiklerinin olasılık değerleridir.

Tablo 4.3.’teki regresyon tahmin sonuçlarında LM ve ARCH testi sonuçlarında regresyonlarda otokorelasyon ve değişen varyans probleminin olmadığı görülmektedir. Model I ve model II’de ise normallik varsayımının sağlanmamış olmasına rağmen gözlem sayısının yeterli büyüklükte olması (82) ve değişen varyans probleminin olmaması dolayısıyla regresyon büyük ölçüde güvenilirdir.

Tablo 4.3.’deki katsayı tahmin sonuçlarında, üç aylık reel sanayi üretim endeksinde politik konjonktürel dalgalanmanın varlığını belirten bir sonuca rastlanmamıştır. Seçim yapay değişkenlerinde sadece 1999 yılı seçimlerini belirten D3 katsayısı teoriye uygun olarak pozitif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Analiz

sonuçları, 1999 yılı seçimlerinde seçim ekonomisinin varlığını belirten niteliktedir. Oysa 1999 seçim dönemine baktığımızda, Refah Partisinin kapatıldığı ve DSP azınlık hükümetinin üç aylık görev süresi sonunda seçime gidildiği oldukça istikrarsız bir sürecin yaşandığı görülmektedir. Bu nedenle incelenen dönemde yaşanan gelişmeler de dikkate alındığında, 1999 ve 2002 seçimlerinin olağanüstü hallerde yapılması nedeniyle nispi olarak seçim ekonomisi uygulanamamış da olsa iktidarların seçim ekonomisi uygulamada şanslarını zorladıkları bilinmektedir. Akalın ve Erkişi (2007) yaptıkları çalışmada DSP azınlık hükümetinin üç aylık kısa bir süre içinde seçimlere gitmelerine rağmen seçim ekonomisi uygulamada kısa dönemli ekonomi politikası araçlarını kullanarak seçilme şanslarını arttıracak politikalar uyguladıkları sonucuna ulaşmışlardır<sup>373</sup>. Ancak literatürde de belirtildiği üzere seçim öncesinde uygulanan fırsatçı politikaların izlerini amaç değişkenler üzerinde tespit etmek güç olduğundan dolayı katsayıların teoriye uygun çıkmadığı düşünülmektedir.

Kurumsal düzenlemelere ilişkin tanımlanmış olan 2001<sub>öncesi</sub> ve 2001<sub>sonrası</sub> yapay değişkenlerin katsayıları ise %0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Ayrıca 2001<sub>öncesi</sub> değişkeninin katsayısının negatif ve 2001<sub>sonrası</sub> değişkeninin katsayısının da pozitif olması dikkat çekicidir. Bu sonuçlar, sanayi üretim endeksi değişkeni için 2001 yılı öncesi dönem ile sonrası dönem arasında yapısal kırılmanın varlığını göstermektedir. Katsayıların 2001 yılı öncesinde negatif, sonrasında ise pozitif çıkması ise kurumsal düzenlemelerin bu değişken üzerinde olumlu etkisi olduğunu kanıtlamaktadır.

#### **3.4.4.5. Enflasyon test sonuçları**

Enflasyon oranlarının incelendiği dört otoregresif model için özet istatistik değerleri Tablo 4.4'de verilmiştir. Gecikmeli değerler ile tahmin edilen otoregresif modeller ise şu şekildedir;

##### *Model I*

$$\text{Enf}_t = \alpha_0 + \alpha_1 \text{Enf}_{t-4} + \alpha_2 \text{Enf}_{t-8} + \alpha_3 \text{PBCDUMMY}(s) + \alpha_4 \text{PBCDUMMY}(\ddot{o})$$

<sup>373</sup> Akalın ve Erkişi, a.g.m., s.89-116.



$$\text{Enf} = 1,02 \quad -0,54 \text{ Enf}(-4) \quad -0,26 \text{ Enf}(-8) \quad -1,93 \text{ PBCdummy}(s) \quad -4,79$$

$$(0,32) \quad (0,00) \quad (0,01) \quad (0,42) \quad \text{PBCdummy}(\ddot{o})$$

$$(0,04)$$

*Model II*

$$\text{Enf}_t = \alpha_0 + \alpha_1 D1 + \alpha_2 D2 + \alpha_3 D3 + \alpha_4 D4 + \alpha_5 D5 + \alpha_6 \text{ Enf}_{t-4} + \alpha_7 \text{ Enf}_{t-8} + \alpha_8 \text{ Enf}_{t-12}$$

$$\text{Enf} = -0,004 \quad + 4,25 D1 \quad - 2,24 D2 \quad - 6,13 D3 \quad - 9,19 D4 \quad + 0,52 D5$$

$$(0,99) \quad (0,18) \quad (0,48) \quad (0,05) \quad (0,00) \quad (0,88)$$

$$- 0,89 \text{ Enf}(-4) - 0,55 \text{ Enf}(-8) + 0,21 \text{ Enf}(-12)$$

$$(0,00) \quad (0,00) \quad (0,05)$$

*Model III*

$$\text{Enf}_t = \alpha_0 + \alpha_1 2001_{\text{öncesi}} + \alpha_2 \text{ Enf}_{t-4} + \alpha_3 \text{ Enf}_{t-8}$$

$$\text{Enf} = -1,56 \quad + 1,41 2001_{\text{öncesi}} \quad - 0,59 \text{ Enf}(-4) \quad - 0,3 \text{ Enf}(-8)$$

$$(0,04) \quad (0,15) \quad (0,00) \quad (0,00)$$

*Model IV*

$$\text{Enf}_t = \alpha_0 + \alpha_1 2001_{\text{sonrası}} + \alpha_2 \text{ Enf}_{t-4} + \alpha_3 \text{ Enf}_{t-8}$$

$$\text{Enf} = -0,21 \quad - 1,43 2001_{\text{sonrası}} \quad - 0,58 \text{ Enf}(-4) \quad - 0,29 \text{ Enf}(-8)$$

$$(0,70) \quad (0,16) \quad (0,00) \quad (0,00)$$

**Tablo 4.4. Enflasyon Endeksi Otoregresyon Analiz Sonuçları**

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken											
	Model I			Model II			Model III			Model IV		
	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.
Sabit(87)	1,02	0,99	0,32	-0,004	-0,007	0,99	** -1,56	-2,05	0,04	-0,21	-0,37	0,70
PBC Dummy(s)	-1,93	-0,80	0,42	-	-	-	-	-	-	-	-	-
PBC Dummy(ö)	-4,79**	-1,99	0,04	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D1 (91)	-	-	-	4,25	1,33	0,18	-	-	-	-	-	-
D2 (95)	-	-	-	-2,24	-0,7	0,48	-	-	-	-	-	-
D3 (99)	-	-	-	-6,13**	-1,98	0,05	-	-	-	-	-	-
D4 (02)	-	-	-	-9,19*	-2,9	0,00	-	-	-	-	-	-
D5 (07)	-	-	-	0,52	0,14	0,88	-	-	-	-	-	-
2001 öncesi	-	-	-	-	-	-	1,41	1,45	0,15	-	-	-
2001 sonrası	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-1,43	-1,39	0,16
R <sup>2</sup>	0,32			0,45			0,30			0,30		
DW	1,89			1,99			1,78			1,78		
F olasılık	0,00			0,00			0,00			0,00		
JB	401,35 (0,00)			630,53 (0,00)			480,66 (0,00)			491,61 (0,00)		
LM	0,48 (0,61)			0,01 (0,98)			0,88 (0,41)			0,99 (0,37)		
ARCH	0,04 (0,95)			0,06 (0,93)			0,09 (0,91)			0,08 (0,91)		

Not: %0,01, %0,05 ve %0,10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olan katsayılar sırasıyla “\*”, “\*\*” ve “\*\*\*” ile belirtilmiştir. Parantez içindeki değerler test istatistiklerinin olasılık değerleridir.

Tablo 4.4.’teki regresyon tahmin sonuçlarında JB, LM ve ARCH testi sonuçlarında regresyonlarda normallik varsayımının sağlandığı, otokorelasyon ve değişen varyans probleminin olmadığı görülmektedir. Regresyon tahmin sonuçları güvenilirdir.

Enflasyon oranı, PBC teorisinin fırsatçı modelleri çerçevesinde, Phillips eğrisi varsayımına dayanarak işsizlik ile tercih edilen bir değişken olarak incelenen ilk makroekonomik değişkendir. Ancak enflasyonun, hükümetlerin fırsatçı politikalar

uygulamaları sonucunda ortaya çıkan bir olgu olmasından dolayı, seçim dönemlerine bağlı olarak seçimlerden önce mi yoksa sonra mı yükseldiğinin tespit edilmesi zordur. Nordhaus'un modeline göre seçim öncesi uygulanan genişletici politikaların sonucunda, enflasyon değişkeninin gecikme yapısına bağlı olarak seçimlerden hemen önce veya hemen sonra gerçekleşen enflasyon artışı söz konusudur<sup>374</sup>. Seçimleri kazanıp iktidara gelen parti ise seçim öncesi uygulanan genişletici politikalar sonucunda artan enflasyonu düşürmek için daraltıcı politikalar uygulamaktadır. Bu yüzden enflasyon oranına ilişkin daha duyarlı bir analiz yapılabilmesi için seçim öncesi ve sonrası yapay değişkenleri tanımlanmıştır. Tablo 4.4'de sonuçlara bakıldığında seçim öncesinde enflasyon oranında anlamlı bir azalış olduğu, seçim sonrasında ise bu azalmanın seçim öncesine oranla düştüğü görülmektedir. Bu sonuçlar seçim öncesinde fiyatlar genel düzeyinin kontrol altında tutulmaya çalışıldığına, ancak seçim ekonomisinin etkileriyle seçim sonrasında enflasyon oranında meydana gelen yüzde değişimde artış olduğuna işaret etmektedir. Elde edilen bu sonuç, Alesina ve Roubini (1990)'nin 1960-87 döneminde 18 OECD ülkesi için yaptıkları çalışmalarında elde ettikleri, enflasyon oranının seçimlerden sonra artma eğiliminde olduğu sonucuyla örtüşmektedir<sup>375</sup>. Aynı şekilde Haynes ve Stone (1988), partizan modeli kullanarak yapmış oldukları çalışmalarında, seçimden sonraki yılın altıncı ayında enflasyon zirvesi, seçim yılının dokuzuncu ayında ise işsizlik uçurumu durumu bulmuşlardır<sup>376</sup>. Ayrıca Alesina seçim sonuçlarının beklenen ve sürpriz bir şekilde sonuçlanmasının enflasyon üzerinde farklı sonuçlara yol açacağını vurgulamaktadır. Alesina çalışmasında seçimlerden beklenen sonucun çıkmasının enflasyon üzerinde küçük bir etkiye sahip olacağını, beklenmeyen bir sonucun çıkmasının ise enflasyonu arttırıcı bir etki yaratacağını varsaymaktadır.

Türkiye üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında ise, Özatay (1999)'ın çeşitli kurumsal düzenlemelerin iktisadi etkilerini incelediği çalışmasında, kamu sektörü fiyatlarındaki artışın seçimlerden önce düşük tutulduğu, seçim sonrasında ise arttığı şeklinde elde ettiği sonuçlar bu çalışmanın sonuçları ile benzerlik

---

<sup>374</sup> Alesina, Cohen and Roubini, "Electoral Business Cycle in Industrial Democracies", a.g.m., pp.1-23.

<sup>375</sup> Alesina and Roubini, 1990, a.g.e. , pp. 663-688.

<sup>376</sup> Stephan E. Haynes and Joe A. Stone, **Does The Political Cycle Dominate U.S. Unemployment and Inflation? Some New Evidence**, Ed.Thomas D. Willett, Political Business Cycle, Durham and London: Duke University Press, 1988.

göstermektedir<sup>377</sup>. Aynı şekilde Ergun da çalışmasında seçimlerden önce uygulanan genişletici politikaların üretim artışına yol açtığını, bunun sonucunda da seçimlerden sonra enflasyon oranının yükseldiği sonucuna ulaşmıştır<sup>378</sup>. Çakmak PBC teorisini sadece enflasyon oranı üzerinde incelediği çalışmasında, Engle Yoo ko-entegrasyon analizi kullanarak seçim yapay değişkeninin yanı sıra farklı yapay değişkenleri ile enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir<sup>379</sup>. Seçimlerden önceki bir yıllık dönemi, bu çalışmada olduğu gibi “1” olarak tanımladığı seçim yapay değişkeninin katsayısının negatif ve anlamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Akçoraoğlu ve Yurdakul ise siyasal ekonominin büyüme, enflasyon ve bütçe açıkları üzerine etkisini inceledikleri çalışmalarında, enflasyon oranı değişkeni üzerinde seçim dönemlerinin etkisinin negatif ve anlamsız olduğunu bulmuşlardır. Sezgin ise üç aylık verileri kullanarak yaptığı analizde seçim yapay değişkeninin katsayısını pozitif ve anlamsız, yıllık verilerle yaptığı analiz sonuçlarında ise aynı katsayayı negatif ve anlamsız bulmuştur.

Model II ile elde edilen sonuçlara bakıldığında, 1999 ve 2002 yılı seçimlerinden önceki dönemde enflasyon oranında anlamlı bir azalışın olduğu görülmektedir. Diğer seçim dönemlerine ilişkin katsayıların anlamsız olmasıyla birlikte, 1987 ve 1995 seçimlerinden önce azalış, 1991 ve 2007 seçimlerinde ise artış olduğu görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi enflasyon oranı, hem bir sonuç değişkeni olması hem de ekonomik istikrarın sağlanamadığı gelişmekte olan ülkelerde ani değişikliklere uğraması sebebiyle her dönemde farklı seyredebilmektedir. Bulunan bu sonuçlara benzer sonuçları Treisman ve Gimpelson da Rusya ekonomisi için yaptıkları çalışmalarında elde etmişlerdir. Onlar Rusya’da 1993-1996 yılları arasında yapılan dört seçim dönemini incelemişler, bu seçimlerden üç tanesinde seçim dönemlerinden önce enflasyonda azalmanın, bir seçim döneminde ise enflasyonda artışın yaşandığı sonucuna ulaşmışlardır<sup>380</sup>. Türkiye ekonomisi için her seçim dönemini ayrı ele alan Akalın ve Erkişi’nin çalışmasında da 1987 yılı seçimlerinde seçimlerden önceki yılda enflasyon oranında önemli bir azalış olduğu, ancak enflasyon oranındaki artışın seçim yılında başladığı ve seçimlerden sonra devam ettiği şeklindedir. Bu çalışmadaki bulgular da bu sonucu destekler

---

<sup>377</sup> Özatay, 1999, a.g.m.

<sup>378</sup> Ergun, a.g.e., p.50.

<sup>379</sup> Ufuk Çakmak, Politik İş Çevrimleri ve Enflasyon:Türkiye Örneği, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),2006, s.63.

<sup>380</sup> Treisman and Gimpelson, a.g.m.

niteliktedir. 1987 seçimleri öncesi yapılan fırsatçı politikalar neticesinde seçim sonrasında artması beklenen enflasyon ertelenememiş ve seçim yılında artış başlamıştır. Bu sebeple enflasyon değişkeninin seçime bağlı olarak değişimi istatistiki olarak anlamsız ancak teoriyi destekler niteliktedir denilebilir. 1995 yılı seçimleri de 1987 yılı seçim sonuçlarına benzer olarak istatistiki olarak anlamsız olsa da enflasyon oranında azalışın olduğu şeklindedir. 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında yaşanan devalüasyon ve buna bağlı olarak yüksek enflasyon sebebiyle anlamlı sonuca ulaşamamıştır.

1991 yılı seçimleri ile ilgili olarak yapılan ampirik analizde ise test sonuçlarının anlamsız ve PBC teorisinin tersi istikamette gerçekleştiği görülmektedir. Körfez savaşı ve sonrasında yaşanan ekonomik durgunluk gibi birçok etken nedeniyle bu sonuçlara ulaşıldığı düşünülmektedir.

1999 yılı seçimlerinde enflasyon oranında seçim öncesi dönemde anlamlı bir azalışın, seçim sonrasında ise artışın gerçekleştiği, bunun da PBC teorisine örtüştüğü görülmektedir. Akalın ve Erkişi durum analizi yaptıkları çalışmalarında benzer sonuca ulaşmışlardır. 2002 yılından önce enflasyonun anlamlı azalışta olmasının sebebi ise, seçim ekonomisi uygulamasından ziyade 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında gerçekleşen düzenlemeler çerçevesinde uygulanan istikrar programıdır. Nitekim seçim sonrasında enflasyon oranında azalış devam etmiştir.

2007 yılı seçim döneminden önce enflasyon oranında anlamlı bir değişimin olmadığı görülmektedir. Ancak bu döneme ait seçim yapay değişkeninin katsayısının pozitif ve 0,52 gibi küçük bir değere sahip olması, enflasyon oranının trende bağlı olarak normal seyirde olduğuna işaret etmektedir. Enflasyon oranında PBC etkisinin olmamasının bir başka nedeni ise Alesina (1990)'nın belirttiği gibi seçim sonucunun beklentilere göre gerçekleşmesi yani iktidar partisinin kazanma şansını yüksek görerek fırsatçı politikalara başvurmamasıdır<sup>381</sup>.

Model III ve Model IV de 2001 öncesi ve sonrası yapay değişkenlerinin katsayılarının anlamlı olmadığı görülmektedir. İncelenen diğer makroekonomik değişkenler ile kıyaslandığında oynaklığın en fazla olduğu seri enflasyon serisidir.

---

<sup>381</sup> Alesina and Roubini, 1990, a.g.e., pp. 663-688.

Bu nedenle 2001 öncesi ve sonrası şeklinde iki dönemdeki değişimi arasında anlamlı fark olmaması beklenen bir sonuçtur. Buna rağmen 2001'den önceki dönemi belirten yapay değişkeninin katsayısının pozitif, sonraki dönemi belirten yapay değişkeninin katsayısının ise aynı değerde ve negatif olması kurumsal düzenlemelerin enflasyon oranında düşüş yaşanmasına katkıda bulunduğu işaret etmektedir. Edwards (1994), enflasyon üzerinde kurumsal düzenlemelerin son derece önemli etkisinin olduğunu vurguladığı çalışmasında, enflasyonun belirleyicilerinin regresyon analizlerine yönelik şu sonuçları elde etmiştir; daha istikrarsız bir politik sisteme sahip olan ülkeler daha yüksek bir enflasyon düzeyine sahip olmaktadır. Bu bulgular neticesinde Edwards, gelişmekte olan ülkelerin politik reform olarak öncelikle demokrasiyi güçlendirmek ve politik istikrarsızlığı azaltmak üzere kurumlar kurulması gerekliliğini vurgulamaktadır<sup>382</sup>.

#### 3.4.4.6. Kamu harcamaları test sonuçları

Kamu harcamalarının incelendiği dört otoregresif model için özet istatistik değerleri Tablo 4.5'de verilmiştir. Gecikmeli değerler ile tahmin edilen otoregresif modeller ise şu şekildedir;

##### *Model I*

$$\text{Kamuhar}_t = \alpha_0 + \alpha_1 \text{Kamuhar}_{t-2} + \alpha_2 \text{Kamuhar}_{t-4} + \alpha_3 \text{PBCDUMMY}$$

$$\text{Kamuhar} = + 2,53 \quad + 13,6 \text{ Kamuhar}(-2) \quad + 0,18 \text{ Kamuhar}(-4) \quad + 0,39 \text{ PBCdummy}$$

(0,00)                      (0,03)                      (0,08)                      (0,00)

##### *Model II*

$$\text{Kamuhar}_t = \alpha_0 + \alpha_1 D1 + \alpha_2 D2 + \alpha_3 D3 + \alpha_4 D4 + \alpha_5 D5 + \alpha_6 \text{Kamuhar}_{t-2} + \alpha_7 \text{Kamuhar}_{t-4}$$

$$\text{Kamuhar} = 27,05 \quad + 39,16 D1 \quad - 40,98 D2 \quad + 9,1 D3 \quad + 11,31 D4 \quad - 4,97 D5$$

(0,00)                      (0,004)                      (0,05)                      (0,48)                      (0,39)                      (0,77)

$$+ 0,19 \text{ Kamuhar}(-2) + 0,42 \text{ Kamuhar}(-4)$$

(0,07)                      (0,00)

<sup>382</sup> Sebastian Edwards, "The Political Economy of Inflation and Stabilization in Developing Countries", **University of Chicago Press**, 1994, 42 (2), p. 235-266.

*Model III*

$$\text{Kamuhar}_t = \alpha_0 + \alpha_1 2001_{\text{öncesi}} + \alpha_2 \text{Kamuhar}_{t-3} + \alpha_3 \text{Kamuhar}_{t-4}$$

$$\text{Kamuhar} = 40,26 \quad - 17,72 \text{ 2001}_{\text{öncesi}} \quad - 0,22 \text{ Kamuhar}(-3) \quad + 0,29 \text{ Kamuhar}(-4)$$

(0,00)                      (0,01)                      (0,04)                      (0,00)

*Model IV*

$$\text{Kamuhar}_t = \alpha_0 + \alpha_1 2001_{\text{sonrası}} + \alpha_2 \text{Kamuhar}_{t-4}$$

$$\text{Kamuhar} = 21,9 \quad + 21,53 \text{ 2001}_{\text{sonrası}} \quad + 0,36 \text{ Kamuhar}(-4)$$

(0,00)                      (0,03)                      (0,00)

**Tablo 4.5. Kamu Harcamaları Otoregresyon Analiz Sonuçları**

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken											
	Model I			Model II			Model III			Model IV		
	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.
Sabit(87)	2,53*	3,28	0,00	27,05*	3,1	0,00	40,26*	6,99	0,00	21,9*	3,63	0,00
PBC Dummy	13,6**	2,17	0,03	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D1 (91)	-	-	-	39,16*	2,97	0,004	-	-	-	-	-	-
D2 (95)	-	-	-	-40,98**	-1,98	0,05	-	-	-	-	-	-
D3 (99)	-	-	-	9,10	0,69	0,48	-	-	-	-	-	-
D4 (02)	-	-	-	11,31	0,85	0,39	-	-	-	-	-	-
D5 (07)	-	-	-	-4,97	-0,28	0,77	-	-	-	-	-	-
2001 öncesi	-	-	-	-	-	-	-17,72*	-2,49	0,01	-	-	-
2001 sonrası	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21,53**	2,18	0,03
R <sup>2</sup>	0,25			0,31			0,23			0,22		
DW	2,07			2,24			2,07			2,21		
F olasılık	0,00			0,00			0,00			0,00		
JB	47,47 (0,00)			46,60 (0,00)			26,84 (0,00)			25,15 (0,00)		
LM	0,85 (0,47)			1,15 (0,32)			0,50 (0,60)			0,93 (0,39)		
ARCH	0,92 (0,40)			1,03 (0,36)			1,36 (0,26)			0,84 (0,43)		

Not: %0,01, %0,05 ve %0,10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olan katsayılar sırasıyla “\*”, “\*\*” ve “\*\*\*” ile belirtilmiştir. Parantez içindeki değerler test istatistiklerinin olasılık değerleridir.

Tablo 4.5.'teki regresyon tahmin sonuçlarında JB, LM ve ARCH testi sonuçlarında regresyonlarda normallik varsayımının sağlandığı, otokorelasyon ve değişen varyans probleminin olmadığı görülmektedir.

Kamu harcamalarına ilişkin katayı tahmin sonuçlarına bakıldığında, Model I'de PBCDummy katsayısının teoriye uygun olarak pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuç PBC teorisinin politikacıların seçmenleri etkilemeye çalışırken en çok kullandıkları maliye politikası aracının "kamu harcamaları"nın olduğu yönündeki savını desteklemektedir. Bu çalışmaya benzer şekilde Sezgin, yıllık verilerle yaptığı analizinde kamu harcamalarında seçimlerden önce anlamlı bir artış yaşandığı ve seçimler ile kamu harcamaları arasındaki ilişkinin oldukça güçlü olduğu sonucuna ulaşmıştır<sup>383</sup>. Bakırtaş ve Koyuncu makroekonomik değişkenlerin seçimlerden, seçimlerin de makroekonomik değişkenlerden etkilenip etkilenmediğini araştırdığı çalışmalarında, kamu harcamalarının seçimlere bağlı olarak değiştiğini tespit etmiştir. Kamu harcamaları yanında farklı makroekonomik değişkenleri de kullandıkları analizlerinin sonucunda vardıkları çıkarım, gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de seçim dönemlerinin ilk etkisinin kamu harcamalarının ve çoğaltan mekanizmasıyla GSYİH'nin artması şeklinde olacaktır<sup>384</sup>.

Model II'de her bir seçim dönemine ilişkin yapay değişkenlerinin katsayılarında ise 1987 ve 1991 yıllarının katsayılarının pozitif ve anlamlı, 1995 seçim yapay değişkeninin katsayısının ise negatif anlamlı olduğu görülmektedir. 1995 yılı için teoriye tamamen aykırı sonucun çıkması dönemin şartlarından kaynaklanan nedenlerden dolayı beklenen bir sonuçtur. Nitekim 1995 yılı seçimine ilişkin daha önceki analizlerde de benzer sonuçlar elde edilmiştir.

1987 ve 1991 yılı seçimlerinden önce tek başına iktidarda olan ANAP hükümetinin seçimleri kazanabilmek için kamu harcamalarını ne denli arttırdığı, katsayıların büyüklüğünden ve %1 düzeyinde gerçekleşen anlamlılıktan anlaşılmaktadır. Seçim dönemlerini ayrı ayrı inceleyen Akalın ve Erkişi de 1987,1991, seçimden önce kamu harcamalarında artış, sonrasında azalış 1995,1999,

---

<sup>383</sup> Sezgin, a.g.e., s.164.

<sup>384</sup> Bakırtaş ve Koyuncu, a.g.m.



2002, seçimlerden önce azalma, seçimlerden sonra artma eğilimi olduğunu tespit etmişlerdir<sup>385</sup>. Seçim dönemlerini ayrı ayrı inceleyen bir başka çalışma da Saraç tarafından, 1980-2003 yılları arasındaki seçim dönemlerinin durum analizi yöntemiyle yapılmıştır. Saraç, 1980-2003 yılları arasında seçim dönemlerinde makroekonomik değişkenlerde meydana gelen değişim oranlarını incelemiş ve 1987,1991, 1995,1999 seçim yıllarında kamu gelirlerinin kamu giderlerini karşılama oranının düşük, 2002 seçim yılında kamu gelirlerinin giderleri karşılama oranının ise yüksek olduğunu tespit etmiştir<sup>386</sup>. Kuzu ise 1977 ve 1999 yılları arasındaki yapılan her bir seçimi ayrı ayrı incelediği çalışmasında, seçim dönemlerine ilişkin yapay değişkeninin yanı sıra yapısal kırılma ve şok yapay değişkenlerini de içeren modeli test etmiştir. Analiz sonucunda 1995 seçim dönemi haricinde diğer seçim dönemlerinde kamu harcamalarında anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşmıştır<sup>387</sup>.

Kamu harcamalarının 2001 öncesi ve sonrasında anlamlı olarak farklılık göstermesi ve 2001 öncesinde negatif 2001 sonrasında ise pozitif olması, kurumsal düzenlemelerden kaynaklanan ekonomide yaşanan olumlu gelişmeler neticesinde kamu harcamalarında da canlanmanın yaşandığının göstergesi olduğu söylenebilir. Ayrıca 2001 yılı sonrasında gerçekleşen iki seçim döneminde Model II'deki katsayılara bakıldığında istatistiki olarak anlamlı olmamalarına karşın katsayıların değerindeki düşüş oldukça dikkat çekicidir. Bu katsayıların kamu harcamalarının seçimin yapıldığı yılda önceki yıllara oranla değişimini ifade ettiği göz önünde bulundurulduğunda, politikacıların kamu harcamalarında eskisine oranla keyfi hareket edemediklerini göstermektedir.

#### **3.4.4.7. Para arzı test sonuçları**

Para arzının incelendiği dört otoregresif model için özet istatistik değerleri Tablo 4.6'de verilmiştir. Gecikmeli değerler ile tahmin edilen otoregresif modeller ise şu şekildedir;

---

<sup>385</sup> Akalın ve Erkişi, a.g.m.

<sup>386</sup> Taha Bahadır Saraç, Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorileri Çerçevesinde Seçim Ekonomisi Kavramı ve (1980-2004) Dönemi Türkiye Uygulaması, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı), 2005, s.79-80.

<sup>387</sup> Kuzu, a.g.e., s.81.

*Model I*

$$M1_t = \alpha_0 + \alpha_1 M1_{t-1} + \alpha_2 M1_{t-4} + \alpha_3 M1_{t-5} + \alpha_4 M1_{t-7} + \alpha_5 M1_{t-8} + \alpha_6 \text{PBCDUMMY}$$

$$\begin{aligned} M1 = & + 7,47 & + 0,79 M1(-1) & - 0,54 M1(-4) & + 0,42 M1(-5) \\ & (0,05) & (0,00) & (0,01) & (0,00) \\ & & + 0,21 M1(-7) & - 0,22 M1(-8) & + 8,22 \text{PBCdummy} \\ & & (0,04) & (0,03) & (0,06) \end{aligned}$$

*Model II*

$$M1_t = \alpha_0 + \alpha_1 D1 + \alpha_2 D2 + \alpha_3 D3 + \alpha_4 D4 + \alpha_5 D5 + \alpha_6 M1_{t-1} + \alpha_7 M1_{t-4} + \alpha_8 M1_{t-5} + \alpha_9 M1_{t-7} + \alpha_{10} M1_{t-8} + \alpha_{11} M1_{t-9}$$

$$\begin{aligned} M1 = & 8,56 & + 7,13 D1 & - 21,34 D2 & + 2,5 D3 & - 22,95 D4 & - 2,04 D5 \\ & (0,14) & (0,43) & (0,01) & (0,67) & (0,01) & (0,83) \\ & & + 0,81 M1(-1) & & - 0,73 M1(-4) & & + 0,62 M1(-5) \\ & & (0,00) & & (0,00) & & (0,00) \\ & & + 0,25 M1(-7) & & - 0,47 M1(-8) & & + 0,29 M1(-9) \\ & & (0,01) & & (0,00) & & (0,01) \end{aligned}$$

*Model III*

$$M1_t = \alpha_0 + \alpha_1 2001_{\text{öncesi}} + \alpha_2 M1_{t-1} + \alpha_3 M1_{t-4} + \alpha_4 M1_{t-5} + \alpha_5 M1_{t-8}$$

$$\begin{aligned} M1 = & 14,25 & - 15,14 2001_{\text{öncesi}} & + 0,75 M1(-1) & - 0,63 M1(-4) \\ & (0,00) & (0,00) & (0,00) & (0,00) \\ & & + 0,38 M1(-5) & - 0,23 M1(-8) & \\ & & (0,00) & (0,00) & \end{aligned}$$

*Model IV*

$$M1_t = \alpha_0 + \alpha_1 2001_{\text{sonrası}} + \alpha_2 M1_{t-1} + \alpha_3 M1_{t-4} + \alpha_4 M1_{t-5} + \alpha_5 M1_{t-8}$$

$$\begin{aligned} M1 = & - 0,08 & + 14,94 2001_{\text{sonrası}} & + 0,73 M1(-1) & - 0,64 M1(-4) \\ & (0,96) & (0,00) & (0,00) & (0,00) \\ & & + 0,39 M1(-5) & - 0,22 M1(-8) & \\ & & (0,00) & (0,01) & \end{aligned}$$

**Tablo 4.6. Para Arzı Otoregresyon Analiz Sonuçları**

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken											
	Model I			Model II			Model III			Model IV		
	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.
Sabit(87)	7,47**	1,98	0,05	8,56	1,46	0,14	14,25*	5,27	0,00	-0,08	-0,04	0,96
PBC Dummy	8,22***	1,87	0,06	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D1 (91)	-	-	-	7,13	0,78	0,43	-	-	-	-	-	-
D2 (95)	-	-	-	-21,34*	-2,41	0,01	-	-	-	-	-	-
D3 (99)	-	-	-	2,5	0,42	0,67	-	-	-	-	-	-
D4 (02)	-	-	-	-22,95*	-2,45	0,01	-	-	-	-	-	-
D5 (07)	-	-	-	-2,04	-0,2	0,83	-	-	-	-	-	-
2001 öncesi	-	-	-	-	-	-	-15,14*	-4,4	0,00	-	-	-
2001 sonrası	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14,94*	4,19	0,00
R <sup>2</sup>	0,62			0,67			0,64			0,63		
DW	2,07			1,93			2,02			1,98		
F olasılık	0,00			0,00			0,00			0,00		
JB	1,40 (0,49)			0,60 (0,74)			3,27 (0,19)			1,72 (0,42)		
LM	0,53(0,58)			1,59(0,21)			0,64(0,52)			0,48(0,61)		
ARCH	0,30(0,73)			1,73(0,18)			1,38(0,25)			1,23(0,29)		

Not: %0,01, %0,05 ve %0,10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olan katsayılar sırasıyla “\*”, “\*\*” ve “\*\*\*” ile belirtilmiştir. Parantez içindeki değerler test istatistiklerinin olasılık değerleridir.

Tablo 4.6.’daki regresyon tahmin sonuçlarında LM ve ARCH testi sonuçlarında regresyonlarda otokorelasyon ve değişen varyans probleminin olmadığı görülmektedir. Bütün modellerde normallik varsayımının sağlanmamış olmasına rağmen gözlem sayısının yeterli büyüklükte olması(80) ve değişen varyans probleminin olmaması dolayısıyla regresyon büyük ölçüde güvenilirdir.

Para arzı analiz sonuçlarının verildiği Tablo 4.6’deki katsayı tahmin sonuçlarına bakıldığında, Model I’de PBCDummy değişkeninin katsayısının istatistiki olarak anlamlı olması genel olarak seçimlerden önce para arzının arttığını ifade etmektedir. Elde edilen bu sonuç PBC teorisinde belirtilene uygun olarak,

politikacıların seçim dönemlerine bağlı siyasal amaçlı ekonomik konjonktür yaratmada para politikası araçlarından para arzını tercih ettiklerinin göstergesidir.

Para arzı değişkeni literatürde de belirtildiği gibi politikacıların fırsatçı politikalarında en çok kullanılan araçtır. Bu nedenle PBC teorisini test eden çalışmaların çoğunda ele alınan birçok değişken içerisinde para arzı değişkeni genellikle yer almaktadır. Çalışmalarda incelenen değişkenler içinde para arzı, PBC etkisinin olduğu bulgusuna en çok rastlanılan değişkendir. Kuzu'nun 1983-1999 yılları arasında yapılan genel seçimleri incelediği çalışmasında, genel olarak her seçim döneminden önceki ve sonraki 1,5 yıl boyunca, üç aylık reel M1 değişkeninde istatistiki olarak anlamlı bir artış yaşandığı tespit edilmiştir<sup>388</sup>. Ergun, 1986:1999 dönemi için yapmış olduğu çalışmasında parasal değişkenler olarak rezerv para, M1, M2 ve M2Y değişkenlerini ele almış M1 haricinde diğer değişkenlerde seçimlerden önce anlamlı bir artış yaşandığı sonucuna ulaşmıştır<sup>389</sup>. Sezgin ise M1 değişkeninin yıllık ve üç aylık değerlerini kullanarak yaptığı analizinde, PBC teorisini destekleyen nitelikte seçimlerden önce parasal genişlemenin olduğu sonucuna ulaşmıştır<sup>390</sup>. Bahçe ise 1980-2006 dönemini ele aldığı ve içsel seçim zamanlaması modelini kullandığı çalışmasında M1 para arzı üzerinde seçim dönemlerine bağlı anlamlı bir değişimin olduğunu destekleyen bir bulguya rastlamamıştır<sup>391</sup>.

Her bir seçim döneminin ayrı ayrı incelendiği Model II' de ise, 1995 ve 2002 seçim dönemlerinden önce para arzında PBC teorisinin tersine anlamlı bir azalış olduğu görülmektedir. 1995 yılına ilişkin bu bulgular daha önceki sonuçları destekler niteliktedir. 2002 yılı seçiminde de 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz neticesinde IMF ile varılan anlaşma sonrasında sıkı para politikasının etkisi hissedilmiştir. Bu para politikasının neticesi olarak görevdeki hükümet seçim ekonomisi uygulayamamıştır. Ayrıca 2002 ve 2007 seçim dönemine ilişkin katsayıların da -1995 yılı seçimi hariç- diğer katsayıların tersine negatif çıkması, yine son dönemde para politikasında keyfi hareketlerin sınırlı kaldığının göstergesidir. Kuzu'nun tek tek her seçim için oluşturulan yapay değişkeni ile yaptığı analiz sonucuna bakıldığında

---

<sup>388</sup> Kuzu, a.g.e. , s. 70-71.

<sup>389</sup> Ergun, a.g.e. , s. 40.

<sup>390</sup> Sezgin, a.g.e. , s. 166-170.

<sup>391</sup> Bahçe, a.g.e. , s. 192.

ise, bu çalışmada olduğu gibi, 1995 yılı seçimlerinde PBC teorisinin tersine seçim sonrası 15 aylık dönem içinde anlamlı bir artış olduğu , 1999 seçiminden önceki üç ayda ise reel M1 değişkeninde anlamlı bir artış olduğu sonucunun elde edildiği görülmektedir <sup>392</sup>. Yine Akalın ve Erkişi tarafından yapılan, 1983-2002 yılları arasındaki genel seçimlerin ayrı ayrı ele alındığı ve serilerin yüzde değişimlerine bağlı durum analizinin kullanıldığı çalışmada, 1987 seçimlerinde para arzı artış oranında azalış, seçimlerden sonra ise artış; 1991 ve 1999 yılı seçimlerinde seçimlerden önce artış, sonrasında azalış; 1995 seçimlerinde ise seçimlerden bir yıl önce artış seçim döneminde azalış ve seçimlerden sonra artış; 2002 yılı seçimlerin yapıldığı yıl azalış, sonrasında da devam eden azalış olduğu tespit edilmiştir <sup>393</sup>.

Model III ve Model IV' ün sonuçları da kurumsal düzenlemelerin para arzı değişkeninde anlamlı bir değişikliğe yol açtığını göstermektedir. 2001 öncesi katsayısının negatif, 2001 sonrası katsayısının ise pozitif çıkması, kurumsal düzenlemeler neticesinde ekonomide yaşanan canlanmayla birlikte para arzının arttığını ifade etmektedir. Para arzı değişkeni üzerinde kurumsal düzenlemelerin etkisi diğer değişkenlerden farklı sonuçlar içermektedir. Örneğin enflasyon değişkeni için kurumsal düzenlemelerin etkisi, kurumsal düzenlemelerin enflasyonu azaltacağı yönündedir. Bununla paralel olarak PBC teorisinde de seçimlerden önce enflasyonun baskı altında tutulmaya çalışıldığı, seçimlerden sonra ise enflasyonun artan bir seyirde olacağı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla enflasyon değişkeni üzerinde seçimlerden sonraki PBC etkisi ile kurumsal düzenlemelerden sonraki etki aynı yönde olmaktadır. Ancak para arzı, ekonomik canlanmayla birlikte artış gösteren bir değişkendir. Dolayısıyla kurumsal düzenlemelerin olumlu etkisi para arzının artışına yol açmaktadır. Ancak PBC etkisine göre seçim öncesinde artış, sonrasında ise azalış beklenmektedir. Dolayısıyla para arzında seçim sonrası değişim ile kurumsal düzenlemeler sonrası değişim aynı yönde olmamaktadır. Burada dikkat edilecek husus analizlerde serilerin yüzde değişimlerinin alındığı da göz önünde bulundurularak, para arzında meydana gelen artıştaki yüzde değişimin seçimlerden önce artma eğiliminde olup olmadığıdır. Model II, III ve IV birlikte değerlendirildiğinde ise, kurumsal düzenlemelerin sonrasında (2001 sonrası) para arzında artış yaşanması, ancak kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinden

---

<sup>392</sup> Kuzu, a.g.e. , s. 69-71.

<sup>393</sup> Akalın ve Erkişi, a.g.m.

sonra yaşanan son iki seçimde, seçim dönemlerinden önce “para arzının yüzde değişiminde” anlamlı bir artışın yaşanmaması (2002 seçimleri için para arzı yüzde değişiminde anlamlı bir azalış, 2007 seçimlerinde ise anlamlı bir değişim olmamakla birlikte yüzde değişimde azalış) kurumsal düzenlemelerin politikacıların seçim dönemlerinde ekonomiyi manipüle etmek için para arzı değişkenini kullanmalarını sınırlandırdığını ifade etmektedir.

#### 3.4.4.8. Dolaşımdaki para test sonuçları

Dolaşımdaki para miktarının incelendiği dört otoregresif model için özet istatistik değerleri Tablo 4.7’de verilmiştir. Gecikmeli değerler ile tahmin edilen otoregresif modeller ise şu şekildedir;

##### *Model I*

$$\text{DolPara}_t = \alpha_0 + \alpha_1 \text{DolPara}_{t-1} + \alpha_2 \text{DolPara}_{t-2} + \alpha_3 \text{DolPara}_{t-4} + \alpha_4 \text{DolPara}_{t-5} + \alpha_5 \text{PBCDUMMY}$$

$$\begin{array}{ccccccc} \text{DolPara} = & + 2,95 & + 0,49 \text{ DolPara}(-1) & + 0,20 \text{ DolPara}(-2) & - 0,33 \text{ DolPara}(-4) & & \\ & (0,41) & (0,00) & (0,07) & (0,00) & & \\ & & + 26 \text{ DolPara}(-5) & + 11,79 \text{ PBCdummy} & & & \\ & & (0,01) & (0,00) & & & \end{array}$$

##### *Model II*

$$\text{DolPara}_t = \alpha_0 + \alpha_1 \text{D1} + \alpha_2 \text{D2} + \alpha_3 \text{D3} + \alpha_4 \text{D4} + \alpha_5 \text{D5} + \alpha_6 \text{DolPara}_{t-1} + \alpha_7 \text{DolPara}_{t-3} + \alpha_8 \text{DolPara}_{t-4} + \alpha_9 \text{DolPara}_{t-5} + \alpha_{10} \text{DolPara}_{t-7} + \alpha_{11} \text{DolPara}_{t-8}$$

$$\begin{array}{ccccccc} \text{DolPara} = & 7,9 & + 20 \text{ D1} - 0,85 \text{ D2} & + 5,71 \text{ D3} - 18,06 \text{ D4} & - 4,12 \text{ D5} & & \\ & (0,20) & (0,01) (0,91) & (0,38) (0,02) & (0,62) & & \\ & & + 0,81 \text{ DolPara}(-1) & - 0,73 \text{ DolPara}(-3) & + 0,62 \text{ DolPara}(-4) & & \\ & & (0,00) & (0,00) & (0,00) & & \\ & & + 0,25 \text{ DolPara}(-5) & - 0,47 \text{ DolPara}(-7) & + 0,29 \text{ DolPara}(-8) & & \\ & & (0,00) & (0,00) & (0,07) & & \end{array}$$

##### *Model III*

$$\text{DolPara}_t = \alpha_0 + \alpha_1 2001_{\text{öncesi}} + \alpha_2 \text{DolPara}_{t-1} + \alpha_3 \text{DolPara}_{t-4} + \alpha_5 \text{PBCDUMMY}$$

$$\text{DolPara} = 10,49 \quad - 12,98 \text{ 2001}_{\text{öncesi}} \quad + 0,41 \text{ DolPara}(-1) \quad - 0,25 \text{ DolPara}(-4) \\ (0,00) \quad (0,00) \quad (0,00) \quad (0,01) \\ + 12,04 \text{ PBCdummy} \\ (0,00)$$

*Model IV*

$$\text{DolPara}_t = \alpha_0 + \alpha_1 \text{ 2001}_{\text{sonrası}} + \alpha_2 \text{ DolPara}_{t-1} + \alpha_3 \text{ DolPara}_{t-4} + \alpha_4 \text{ DolPara}_{t-5} + \alpha_5 \text{ DolPara}_{t-8}$$

$$\text{DolPara} = 0,49 \quad + 15,36 \text{ 2001}_{\text{sonrası}} \quad + 0,41 \text{ DolPara}(-1) \quad - 0,32 \text{ DolPara}(-4) \\ (0,77) \quad (0,00) \quad (0,00) \quad (0,00)$$

**Tablo 4.7. Dolaşımdaki Para Miktarı Otoregresyon Analiz Sonuçları**

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken											
	Model I			Model II			Model III			Model IV		
	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.	$\alpha_i$	t ist.	t ol.
Sabit(87)	2,95	0,81	0,41	7,9	1,28	0,20	10,49*	3,95	0,00	0,49	0,28	0,77
PBC Dummy	11,79*	3,07	0,00	-	-	-	12,04*	3,15	0,00	-	-	-
D1 (91)	-	-	-	20*	2,57	0,01	-	-	-	-	-	-
D2 (95)	-	-	-	-0,85	-0,11	0,91	-	-	-	-	-	-
D3 (99)	-	-	-	5,71	0,87	0,38	-	-	-	-	-	-
D4 (02)	-	-	-	-18,06**	-2,32	0,02	-	-	-	-	-	-
D5 (07)	-	-	-	-4,12	-0,49	0,62	-	-	-	-	-	-
2001 öncesi	-	-	-	-	-	-	-12,98*	-4,23	0,00	-	-	-
2001 sonrası	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15,36*	5,01	0,00
R <sup>2</sup>	0,44			0,49			0,44			0,0		
DW	2,05			2,01			2,06			2,00		
F olasılık	0,00			0,00			000			0,00		
JB	17,10 (0,00)			25,17 (0,00)			16,70 (0,00)			31,08 (0,00)		
LM	0,56(0,56)			0,62(0,53)			0,1(0,44)			0,59(0,55)		
ARCH	1,27(0,27)			0,52(0,59)			2,26(0,07)			1,14(0,32)		

Not: %0,01, %0,05 ve %0,10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olan katsayılar sırasıyla “\*”, “\*\*” ve “\*\*\*” ile belirtilmiştir. Parantez içindeki değerler test istatistiklerinin olasılık değerleridir.

Tablo 4.7.'deki regresyon tahmin sonuçlarında JB, LM ve ARCH testi sonuçlarında regresyonlarda normallik varsayımının sağlandığı, otokorelasyon ve değişen varyans probleminin olmadığı görülmektedir.

Dolaşımdaki paraya ilişkin Model I test sonuçlarında, PBCDummy katsayısının pozitif ve %0,01 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar dolaşımdaki paranın seçim dönemlerinden önce artırıldığını ifade etmektedir. Aynı şekilde Kuzu da çalışmasında para politikası üzerinde PBC etkisini test etmek için kullandığı değişkenlerden biri olan “dolaşımdaki para” değişkeninde politik konjonktür dalgalanmaları kanıtı elde etmiştir. Elde ettiği sonuçlara göre dolaşımdaki parada diğer dönemlerden farklı olarak seçim dönemlerinde yıllık yüzde değişim %5-6 oranında daha fazla gerçekleşmektedir.

Her bir seçim döneminin incelendiği Model II' de 1991 seçim döneminde dolaşımdaki paranın seçim öncesinde anlamlı olarak artış gösterdiği, 2002 seçimlerinden önce ise anlamlı olarak azalış gösterdiği görülmektedir. Elde edilen bu sonuçlar para arzı değişkenine ilişkin sonuçlara benzer niteliktedir. Kuzu'nun her bir seçim dönemi için ayrı ayrı yapay değişkenle yaptığı analizde ise, 1999 seçiminden önceki bir sene için dolaşımdaki parada anlamlı bir artış olduğu, 1991 yılı seçiminde ise seçimlerden sonraki 1,5 sene içerisinde anlamlı bir artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır<sup>394</sup>.

Kurumsal düzenlemelerin gerçekleştiği 2001 yılı sonrasında önceki yıllara kıyasla seçim dönemlerinde dolaşımdaki para miktarındaki artış oldukça azdır. Model III ve Model IV test sonuçları ise, dolaşımdaki paranın 2001 yılı öncesinde anlamlı olarak azalış, 2001 yılı sonrasında ise anlamlı olarak artış gösterdiğine işaret etmektedir.

#### **3.4.5. Genel değerlendirme**

Bu çalışmada öncelikle ele alınan makroekonomik değişkenlerde seçim dönemlerinde genel olarak PBC teorisine uygun olarak anlamlı bir değişimin olup olmadığı analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara bakıldığında GSYİH, kamu

---

<sup>394</sup> Kuzu, a.g.e. , s. 72.



harcamaları, para arzı ve dolaşımdaki para değişkenlerine ilişkin seçim yapay değişkeninin teoriye uygun olarak pozitif ve istatistiki olarak anlamlı, enflasyon değişkeninin seçim yapay değişkeni katsayısının ise yine teorinin varsayımlarına uygun şekilde negatif ve istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Sanayi üretim endeksi değişkeninin ise seçim yapay değişkeni katsayısının pozitif ancak istatistiki olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular Türkiye ekonomisinde politik konjonktürel dalgalanmaların varlığını destekler niteliktedir.

İncelenen dönem içerisinde gerçekleşen her seçim döneminin ayrı ayrı incelendiği ikinci modelden elde edilen bulgular neticesinde, her bir seçim döneminin farklı koşullarda gerçekleşmesine bağlı olarak farklı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. 1987 seçim döneminde GSYİH ve kamu harcamaları değişkenlerinin PBC teorisine uygun beklenen katsayıya sahip oldukları, sanayi üretim endeksi, para arzı, dolaşımdaki para ve enflasyon değişkenlerinin seçim yapay değişkenlerinin beklenen işarete sahip oldukları ancak istatistiki olarak anlamlı olmadıkları görülmektedir. Literatürde PBC teorisinin ampirik olarak tam olarak kanıtlanmasının güçlüğü göz önünde bulundurularak, sadece katsayıların beklenen işaretlere sahip olmasının da yeterli bir kanıt sayılmasından dolayı, 1987 seçim döneminde PBC teorisine uygun gelişmeler yaşandığı söylenebilir. 1991 seçim döneminde ise, kamu harcamaları ve dolaşımdaki para değişkenlerinde, seçim dönemlerinden önce diğer dönemlere göre istatistiki olarak anlamlı bir artış yaşandığı, GSYİH değişkeninde ise artış olmakla birlikte, bu değişimin diğer dönemlere göre anlamlı bir farkı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen diğer değişkenler olan sanayi üretim endeksi ve para arzı değişkenlerinin seçim yapay değişkeni katsayısının beklenen işarete sahip olmadığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak 1991 yılı genel seçimlerinde 1987 yılındaki kadar güçlü olmamakla birlikte fırsatçı politikaların uygulanmaya çalışıldığı söylenebilir. 1995 yılı seçimleri ise, bir yıl öncesinde yaşanan krizin etkisinde gerçekleştiğinden dolayı bu seçim dönemine ilişkin elde edilen sonuçların genellikle PBC teorisine aykırı olduğu görülmektedir. Bu seçim dönemine ilişkin seçim yapay değişkenlerine bakıldığında GSYİH, kamu harcamaları ve para arzı değişkenlerinin katsayılarının beklenenin tersine negatif ve istatistiki olarak anlamlı olduğu; sanayi üretim endeksi, enflasyon ve dolaşımdaki para değişkenlerinin katsayılarının ise negatif ancak istatistiki olarak anlamsız

olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar bu seçim döneminde politik konjonktür dalgalanmaların yaşanmadığı belirtir nitelikte olmakla birlikte, elde edilen bu sonuçların dönemin şartlarından kaynaklandığını da belirtmek gerekir. 1999 yılı seçim döneminde ise, seçim yapay katsayısının sanayi üretim endeksi için pozitif ve anlamlı, enflasyon için negatif ve anlamlı olduğu; diğer değişkenlerin katsayılarının ise istatistiki olarak anlamsız olmakla birlikte bir tek para arzı değişkeni katsayısının teorinin tersine negatif, diğer değişkenlerin katsayılarının teoride beklenildiği üzere pozitif olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar da yine o dönemde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle kesinlik arz etmemekle birlikte seçimler yaklaştığında genişletici politika uygulama çabalarının olduğuna işaret etmektedir. 2002 yılı genel seçimi ise 2001 krizi sonrasında gerçekleştirilen “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” çerçevesinde alınan istikrar kararlarıyla birlikte gerçekleştirilen yapısal düzenlemeler sonrasında gerçekleşmiştir. Seçim dönemi için yapılan analizlerde ise bu yapısal düzenlemelerin etkileri hissedilmektedir. Örneğin seçim dönemlerinde politikacıların genişlemeci politika aracı olarak en çok tercih ettikleri para arzı ile dolaşımdaki para değişkenlerine ilişkin seçim yapay değişkeni katsayıları negatif ve anlamlı olarak gerçekleşmiştir. Enflasyonda bu seçim döneminden önce anlamlı bir azalış yaşanmıştır. Sanayi üretim endeksi, GSYİH, kamu harcamaları değişkenlerine ilişkin seçim yapay katsayısı ise pozitif ve istatistiki olarak anlamsız olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca 2002 seçim dönemi için incelenen değişkenlerin seçim yapay katsayılarında, önceki seçim dönemlerine ilişkin katsayılara oranla azalma olması da, bu dönemde fırsatçı politikaların eskisi gibi rahatça uygulanmadığının işaretidir. 2007 seçim dönemine bakıldığında ise; dolaşımdaki para haricinde diğer bütün katsayıların pozitif ve istatistiki olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Katsayıların hemen hemen hepsinin pozitif ve anlamsız olması bu seçim döneminin seçim olmayan dönemlere göre anlamlı bir farkı olmadığını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle bu seçim döneminde yapay bir konjonktürün yaşanmadığı, değişkenlerin trende bağlı olarak değiştiği söylenebilir.

Sonuç olarak tek bir yapay değişken ile seçim dönemlerinde genel olarak politik konjonktürel dalgalanmaların olup olmadığının incelendiği birinci model sonuçlarından ve her bir seçim döneminin ayrı ayrı incelendiği ikinci model sonuçlarından elde edilen bulgular, Türkiye’de politik konjonktürel dalgalanmaların

yaşanmış olduğuna işaret etmektedir. Ancak bu çalışmada ilgilenilen diğer bir husus olan 2001 yılından sonra gerçekleştirilen yasal ve kurumsal düzenlemelerin, siyasi amaçlı oluşturulan bu konjonktürü etkileyip etkilemediği ise üçüncü ve dördüncü model ile incelenmiştir. Türkiye’de hem 2001 yılında yaşanan kriz sonrasında alınan tedbirler çerçevesinde hem de Avrupa Birliği’ne uyum sürecinin hızlandırılmasıyla birlikte yoğun bir şekilde gerçekleştirilen yasal ve kurumsal düzenlemelerden sonraki dönemin öncesine oranla anlamlı bir farklılığa sahip olup olmadığının analiz edildiği üçüncü ve dördüncü model sonuçlarına bakıldığında, bu iki dönem arasında önemli bir fark olduğu görülmektedir. Bu farklılığın etkilerinin neler olduğunu anlayabilmek için de, her bir seçim döneminin incelendiği ikinci modelde 2001 yılı sonrasında yaşanan iki seçim ile diğer seçim dönemleri karşılaştırılmıştır. Katsayıların karşılaştırılması sonucunda da son iki seçimde uygulanan fırsatçı politikaların önceki dönemlere kıyasla sınırlı kaldığı görülmektedir.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Makroekonomik politikaların üzerinde siyasi kurumların etkisi uzun zamandan beri sorgulanan bir konudur. Özellikle II.Dünya Savaşı sonrasında kamunun iktisadi hayat içerisindeki payının hızla büyümesi endişe verici bir gelişme olarak kabul edilmiştir. Devletin ekonomideki payının sürekli artması nedeniyle, ekonomi teorilerinde 1970’li yıllardan sonra “Politik İktisat” yaklaşımıyla birlikte, önceden dışsal olan siyasi kurumların etkisi içsel olarak kabul edilmeye başlamıştır. Siyasetin etkisinin içsel kabul edildiği ilk teorik yaklaşım ise Kamu Tercih Teorisidir. Kamu Tercih Teorisi, politik karar almada rol alan aktörlerin; örneğin seçmenlerin, politikacıların ve bürokratların aralarındaki çıkar ilişkisinin sonucunda politika ile ekonomi arasındaki sınırın ihlal edilerek, kendi amaçları doğrultusunda ekonomik hayatta baskın rol oynayan hükümetin, olumsuz ekonomik değişimlere neden olmasıyla ifade edilen “hükümet başarısızlığı” fikrine dayanmaktadır. Kamu Tercih iktisatçıları, devletin ekonomik hayattaki rolünün genişlemesinde, politika ekonomi ilişkisini “ekonomi politikası” kavramıyla, piyasa müdahalesinde kamu yararının gözetileceği şeklinde anlamlandıran Keynesyen iktisadın önemli etkisi olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle Kamu Tercih Teorisyenlerine göre, devletin yetkilerinin sınırlandırılması ekonominin manipülasyonunu engellemek için en etkili çözüm olarak görülmektedir. Kamu tercihi teorisi siyaset ekonomi ilişkisine ilişkin sorunların neler olduğuna dikkat çekerek bu konuyla ilgili somut çözümlerle ilgilenen Anayasal İktisat Teorisine alt yapı oluşturmuştur. Anayasal İktisat Teorisi, hem devletin hem de bireylerin hak, yetki, güç ve sorumluluklarının kesin çizgilerle belirlenmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Anayasal İktisat’a göre, iyi bir toplum düzeni oluşturacak politik kural ve kurumlar, sosyal sözleşmeyi temsil den anayasalarda güvence altına alınmalıdır. Bu anlamda Avrupa Birliğine üye ülkelerin kabul ettiği “Maastricht Kriterleri” ekonominin manipülasyonunu engellemek amacıyla geliştirilmiş Anayasal İktisat uygulamalarının en somut örneğidir. Politik konjonktürel dalgalanmalara alternatif çözümler sunan önemli bir diğer yaklaşım ise “Kurumsal İktisat Teorisi”dir. Etkin bir iktisadi sistem için kurum ve kuralların önemine dikkat çeken Kurumsal İktisat Teorisi, daha geniş kapsamlı disiplinler arası bir yaklaşımdır. Kurumsal iktisada göre siyasi, ekonomik, toplumsal ve eğitim amaçlı oluşumları kapsayan kurumlar, kural dışı uygulamaları engelleyerek

belirsizliği ortadan kaldıracaktır. Böylece siyasetler keyfi hareket edemeyecek ve fırsatçı politikalar izleyemeyecektir.

Makroekonomi politikalarının politik çıkarlar doğrultusunda yönlendirilmesi birçok ülke ekonomisinin olduğu gibi Türkiye ekonomisinin de önemli sorunlarından biridir. Politikacılar iktidar olabilmek için makro ekonomik politikaları bir araç olarak kullanmaktan kaçınmamaktadırlar. Bu soruna ilişkin çözüm önerisi olan, *iktidarı elinde bulunduran kişilerin güçlerinin kurullarla sınırlandırılması* konusunda, bu konuyu ele alan farklı disiplinlerde görüş birliğine varılmıştır. Politikacılara kurullarla sınırlama getirmenin en büyük yararı belirsizliğin ortadan kalkması olacaktır ki, bu sonuç bile tek başına birçok problemin çözülmesini sağlayabilir. Türkiye’de yaşanan gelişmeler sonucunda birçok alanda reformların gerekliliği herkes tarafından bilinen bir gerçek olmuştur. Artık politikacılar seçmenleri sadece reform söylemlerini gündemde tutarak oyalayamayacaklarını ve gerekli reformları gerçekleştirmedikleri takdirde cezalandırılacaklarını bilmektedirler.

Bu çalışmada “Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktürel Dalgalanmaları Teorisi” çerçevesinde Türkiye ekonomisinde siyasetin ekonomiye müdahalesi ve bu sorunun çözümünde yasal ve kurumsal düzenlemelerin etkisi araştırılmıştır. Çalışmada, Türkiye ekonomisinde PBC teorisinin varsayımlarını destekleyen gelişmeler olup olmadığı, 1980 sonrası dönemi için Nourdhaus’un “geleneksel fırsatçı model”i Alesina, Cohen ve Roubini (1991,1992)’nin OECD ülkeleri ve endüstriyel ülkeler için yaptıkları çalışmalarında kullandıkları otoregresif model ile test edilmiştir<sup>395</sup>. Bu çalışmada hem Türkiye’de 1987 seçimleri dahil son altı seçim döneminde politik konjonktür dalgalanmaların olup olmadığı araştırılmış, hem de her bir seçim döneminin ayrı ayrı incelendiği otoregresif modelle seçim dönemleri kendi şartları içinde değerlendirilmiştir. Bu konuda Türkiye için yapılmış çalışmalara bakıldığında ise, her seçim döneminin ayrı ayrı ampirik olarak incelendiği çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Ayrıca bu konudaki diğer çalışmalarda kurumsal düzenlemelerin PBC üzerindeki etkisinden sadece teorik gelişmeler çerçevesinde çözüm önerisi olarak bahsedilirken, bu çalışmada kurumsal düzenlemelerin etkisi ampirik olarak incelenmiştir.

---

<sup>395</sup> Alesina, Cohen and Roubini, 1991, a.g.m.

Türkiye ekonomisi üzerinde PBC etkisinin incelendiği çalışmalardan elde edilen sonuçlara bakıldığında bu etkinin kesin olarak ortaya konulamadığı, ancak teoriyi destekler bulgulara ulaşıldığı görülmektedir. Bu çalışmada da benzer şekilde sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmada ele alınan araç ve amaç değişkenler için yapılan analiz sonuçlarından elde edilen sonuçları özetlemek gerekirse;

- Çalışmada incelenen amaç değişkenleri olan enflasyon ve sanayi üretim endeksi serilerinde seçim dönemlerine bağlı olarak anlamlı bir değişimin olmadığı görülmüştür. GSMH değişkeni için PBC etkisinin varlığını belirten bulgular elde edilmiştir. Nitekim amaç değişkenleri üzerindeki PBC etkilerinin belirlenmesinin zor olduğu PBC teorisi literatüründe vurgulanmaktadır. Ancak çalışmada araç değişken olarak incelenen kamu harcamaları, para arzı ve dolaşımdaki para serilerinde seçim dönemlerine bağlı bir konjonktürün yaşandığı açıkça görülmektedir.
- Her bir seçim döneminin ayrı ayrı incelendiği Model II'nin test edilmesi sonucu elde edilen bulgularda ise beklendiği üzere her seçim döneminin kendi içerisindeki şartlara bağlı olarak farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ancak burada özellikle 2002 seçim döneminde para arzı ve dolaşımdaki para değişkenlerine ilişkin PBC teorisinin tersine sonuçların ortaya çıkması bu dönemde politik konjonktürel dalgalanmaların yaşanmadığına işaret etmektedir. Ayrıca son iki seçim dönemi yapay değişkeni katsayıları önceki dönemlerle kıyaslandığında genel olarak katsayılar da düşme olduğu da dikkat çekicidir.
- Kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinden önceki dönem ve sonraki dönem arasındaki farkın incelenmesi amacıyla tanımlanan yapay değişkenlerinin katsayılarına bakıldığında da enflasyon değişkeni haricinde bütün katsayıların istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Katsayılar anlamlı olmakla birlikte neredeyse aynı değer zıt işaretlisi olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında 2001 sonrası dönem ile öncesi dönem arasında anlamlı bir farklılığın olduğu, sonraki dönemde incelenen değişkenlerde iyileşmenin yaşandığı görülmektedir.

PBC literatüründe, siyasi amaçlı ekonominin manipülasyonun engellenmesinin tek çıkar yolunun, devletin yetkilerinin sınırlandırılması amacıyla gerçekleştirilecek

kurumsal düzenlemeler olduğu konusunda görüş birliğine varıldığı görülmektedir. Gelişmiş ülke ekonomilerine bakıldığında, üretimi, yatırımı, istikrarı, yenilik yapmayı, güveni ve beşeri sermayeyi geliştirmeyi sağlayan iyi kurumlara sahip oldukları görülmektedir. İktidarı elinde bulunduran politikacıların, toplumun gelir kaynaklarını, kamu harcamalarını ve diğer ekonomik faaliyetleri kendi çıkarları doğrultusunda ele geçirmelerinin önlenmesi ancak yasal ve kurumsal reformlarla mümkün olabilir.

Türkiye’de 2001 yılında yaşadığımız krizin, ekonomimizde önemli hasara yol açmasına rağmen, iyimser düşünülecek olursa krizden sonra alınan önlemler kapsamında gerçekleştirilmesi gereken yasal ve kurumsal düzenlemelere başlanılmasına sebep olması gibi bir yararı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü özellikle 1994 yılından itibaren, ekonomik faaliyetlerle ilgili yapılması gereken reformlar siyasiler tarafından aslında bilinmesine rağmen, başta bu reformları uygulayacak güce sahip siyasi iktidarın olmamasının yanında, çeşitli birçok nedenden dolayı reformun gerçekleştirilmesi mümkün olamamıştır. Nitekim 1994 yılından sonraki dönemde göze çarpan en önemli çaba, özelleştirmelerin hız kazanmasından ibaret kalmıştır. Ancak 2001 yılında yaşanan kriz sonrasında daha kapsamlı bir istikrar programıyla birçok yasal ve kurumsal reform gerçekleştirilmiş, ayrıca Avrupa Birliğine üyelik süreci çerçevesindeki çalışmalara hız verilmesi de bu konuda önemli bir adım olmuştur. Tüm bu çalışmalar neticesinde gerçekleştirilen düzenlemelerin aslında hepsi, doğrudan ve dolaylı yoldan politik konjonktürel dalgalanmaları engelleyici etkiye sahiptir. Bu çalışmada ise sadece politik konjonktürün belirleyici ana unsurları ele alınarak, bu çerçevede hangi düzenlemelerin yapıldığı araştırılmış ve kurumsal düzenlemelerin etkileri ampirik olarak test edilmiştir. Kurumsal düzenlemelerin yoğun bir şekilde gerçekleştirilmeye başlandığı 2001 yılı sonrası ve öncesi dönemde, incelenen ekonomik değişkenlerde anlamlı bir değişimin olup olmadığının test edildiği Model III ve Model IV’den elde edilen sonuçların, enflasyon haricinde diğer bütün değişkenler için, 2001 sonrasında anlamlı bir iyileşme olduğu yönünde çıkması dikkat çekicidir. Bu analizde iki dönem arasında süre farkının olması ve 2002 yılından sonraki iktidarın önceki dönemlerde olduğu gibi koalisyon değil de tek parti iktidarı olmasının verdiği avantaja sahip olması ve bunun da ekonomiyi olumlu etkilemesi gibi kısıtlar nedeniyle, iki dönem arasındaki

farkın sadece kurumsal düzenlemelerden kaynaklandığını söylemek yanlış olacaktır. Ayrıca yine 2001 yılı sonrasında yaşanan seçimlere bakıldığında 2002 yılında daha hissedilir olmakla birlikte 2002 ve 2007 yılı seçimlerinde politik konjonktür dalgalanmaların önceki dönemlere kıyasla azaldığı görülmektedir. Elde edilen analiz sonuçlarıyla, yasal ve kurumsal düzenlemelerin PBC etkilerini önceki dönemlere kıyasla azalttığına ilişkin bulgular olsa da, bu konuda yapılan çalışmalarda daha gerçekleştirilmesi gereken birçok düzenlemeler olduğu vurgulanmaktadır.

Türkiye’de 2001 kriziyle birlikte “düzenleme” kelimesinin daha sık kullanılmaya başlanması, düzenlemeler konusunu siyasi tartışmaların ve ekonomik araştırmaların odağı haline getirmiştir. Bu konudaki yaşanan gelişmelerde Avrupa Birliği üyelik sürecinin hız kazanması en önemli itici güç olmuştur. Türkiye AB mevzuatı çerçevesinde anayasal, yasal, ekonomik, sosyal ve idari alanlarda önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Bu düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde ikinci önemli faktör ise IMF ile yapılan stand-by anlaşmalarıdır. Benzer şekilde Türkiye’ye mali ve teknik destek sağlayan Dünya Bankası da Türkiye’nin bazı yapısal reformları gerçekleştirmesi ve önerilerini dikkate almasını şart koşmuştur. Bunların yanı sıra OECD de iletişim sektörünün liberalleşmesi, rekabetin teşvik edilmesi, iç ve dış piyasaların ticarete ve yatırıma açılması için yararlı olabilecek düzenleyici politikaların uygulanması konusunda Türkiye’yi teşvik etmiş, gelişmelere ilişkin raporların incelenmesi yoluyla yapısal kurumlar ve politika araçları değerlendirilmiş ve yeni önerilerde bulunulmuştur. Tüm bu faktörlerin etkisiyle Türkiye’de 2001 sonrasında birçok yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemelerin en önemlilerinden biri Merkez Bankası’nın bağımsızlığıyla ilgili düzenlemelerdir. Bu çerçevede Avrupa birliğine üyelik sürecinde Maastricht kriterlerine uyum sağlama hedefinin etkisiyle, 5 Mayıs 2001 tarih ve 24393 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile bankanın özerk bir para politikası uygulayabilmesi güvence altına alınmıştır. PBC teorisinde de merkez bankası bağımsızlığı üzerinde önemle durulan bir konudur. Yapılan çalışmalardan elde edilen ampirik sonuçlar, merkez bankalarının bağımsız olduğu ülkelerde politik konjonktürün yaşanmadığını ya da etkisinin fazla büyük ve uzun süreli olmadığını ortaya koymaktadır.



Türkiye’de gerçekleştirilen diğer bir düzenleme ise belli sektörleri düzenlemek ve denetlemek üzere bağımsız kurullar oluşturulması ve mevcut kurumların yeniden yapılandırılmasıdır. 1982 yılında kurulan Sermaye Piyasası kurulu, 1994 yılında kurulan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ve 1997 yılında kurulan Rekabet Kurulunun yapılanmaları gözden geçirilmiş; 2000 yılında çalışmalarına başlanan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu ve Telekomünikasyon Kurulu; 2001 yılında faaliyete geçen Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu ve Şeker Kurulu, 2002 yılında kurulan Kamu İhale Kurulu ve Tütün ve Tütün Mamülleri ve Alkollü İçecekler Piyasası Düzenleme Kurulu faaliyetlerine başlamışlardır. Tüm bu gelişmeler hem Türkiye ekonomisini olumlu yönde etkilemiş hem de politikacıların çıkarları doğrultusunda keyfi hareket etmelerini de önemli ölçüde kısıtlamıştır.

PBC teorisinin gelişiminden itibaren bu soruna ilişkin çözümün “ne” olduğu aslında bilinmektedir. Ama bu çözümün “nasıl” gerçekleştirileceği problemin temelini oluşturmaktadır. Öncelikle her ülkenin ekonomik ve siyasi yapısı aynı olmadığından, siyasetin ekonomiye müdahalesini önlemek için en etkili olacak düzenlemelerin neler olduğu da ülkeden ülkeye değişmektedir. Türkiye’de son dönemlerde bu yönde büyük bir çaba sarfedilse de yapılması gereken daha çok şey olduğu literatürde önemle vurgulanmaktadır. Öncelikle AB üyelik görüşmelerinin Türkiye’deki etkili düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde hala en önemli faktör olduğu unutulmamalı ve bu yöndeki çalışmalara ağırlık verilmelidir. Özellikle kamu yönetiminde “daha fazla etkinlik, hesap verebilirlik ve şeffaflık” AB kriterlerinin öncelikli olarak önem verdiği konulardan biridir ve bu yönde yapılan çalışmaların dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca daha bağımsız bir Merkez Bankasının olması, mali sistemin daha güçlü olması, bankacılık sektöründe yeni düzenlemelerin yapılması, daha güçlü bir siyasi sistemin oluşturulması konularına ağırlık verilmesi son derece önemlidir. Oluşturulan düzenleyici ve denetleyici kurullara daha yenilerinin eklenmesi gerektiği de yine Türkiye ekonomisi üzerine yapılan bu alandaki çalışmalarda vurgulanmaktadır. Her ne kadar yeni kurulların oluşturulmasının maliyetli olacağını ve devlete ek bir yük getireceğini söyleyenler olsa da, yaşanan tecrübeler uzun vadede elde edilecek faydanın maliyetinden çok daha fazla olacağına işaret etmektedir. Tüm dünyada, devletin ekonomideki payının azalması ve ekonomik yapıda düzenleyici ve denetleyici sistemi oluşturması

gerektiği kabul edilirken, Türkiye’de siyasilerin bu konuda üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeleri şarttır.

## KAYNAKÇA

A. Hakan Kara ve Musa Orak, “Enflasyon Hedeflemesi”, **Ekonomik Tartışmaları Konferansı**, İstanbul, Ekim 2008.

Abdullah Burhan Bahçe, “Politik Konjonktür Dalgalanmaları Çerçevesinde Seçimlerin Ekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkisi Ve Türkiye Uygulaması (1980-2006)”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).

Abit Bulut, “Erzurum’da Seçmenlerin Politik Pazarlama Uygulamalarına İlişkin Görüşleri ve Tercihleri Üzerine Bir Saha Araştırması”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Z. F. Fındıkhoğlu Araştırma Merkezi**, Yayın No: 186, 1994, Erzurum.

Adam Przeworski and Fernando Limongi, “Political Regimes and Economic Growth”, **Journal of Economic Perspectives**, 1993, 7, pp.51–69.

Adi Brender and Allan Drazen, “Political Budget Cycles in New Versus Established Democracies”, **Journal of Monetary Economics**, 52(7), 2005, pp.1271-1295.

Adnan Akın ve Suphi Aslanoğlu, “İşlevsel ve Yapısal Açından Türk Bankacılık Sisteminde Kurumsal Yönetim İşleyişi”, **Bankacılar Dergisi**, 61, 2007, s.28-43.

Ahmet Ertürk, “Modern Çağın Temel Bir Kurumu: Bürokrasi”, **Maliye Yazıları Dergisi**, 2, 1986, s.5-18.

Ahmet Kalender, **Siyasal İletişim- Seçmenler ve İkna Stratejileri**, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2001.

Ahmet Tan, **Politik Pazarlama**, İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2002.

Ahmet Taner Kışlalı, **Siyasal Sistemler**, 7.Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi.

Alberto Alesina and Howard Rasenthal, “Partisan Cycles in Congressional Elections”, **The American Political Science Review**, 83 (2), 1989, pp. 373-398.

Alberto Alesina and Lawrence H. Summers, “Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence”, **Journal of Money, Credit and Banking**, 25(2), 1993, pp.151-162.

Alberto Alesina and Nouriel Roubini, Political Cycles in OECD Economies, **NBER Working Paper Series** 3478, National Bureau of Economic Research, 1990.

Alberto Alesina ve Jeffrey Sachs, “Political Parties and the Business Cycle in the United States”, 1948-1984,” **Journal of Money Credit and Banking**, 20, February 1988, pp. 63-82.

Alberto Alesina, “Macroeconomic Policy in a Two-Party System as a Repeated Game”, **The Quarterly Journal of Economics**, 102 (3), 1987, pp.651-678.

Alberto Alesina, Gerald D. Cohen and Nouriel Roubini, “Electoral Business Cycle in Industrial Democracies”, **European Journal of Political Economy**, 9, 1993, pp.1-23.

Alberto Alesina, Gerald D. Cohen and Nouriel Roubini, “Macroeconomic Policy and Elections in OECD Democracies”, **NBER Working Paper**, National Bureau of Economic Research, 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, 1991.

Alberto Alesina, John Londregan ve Howard Rosenthal, “A Model of the Political Economy of the United States”, **American Political Science Review**, 87(1), 1993.

Alberto Alesina, Nouriel Roubini and Gerald D. Cohen, **Political Cycles and Macroeconomy**, London, England: MIT Press, 1999.

Alberto Alesina, Roberto Perotti and Jose Tavares, “The Political Economy of Fiscal Adjustments”, **The Brookings Institution Journal**, 29, 1998, 197-266.

Alberto M. Borrero “On the Long and Short of Central Bank Independence, Policy Coordination and Economic Performance”, **IMF Working Paper**, February 2001.

Alejandro Micco, Ugo Panizza and Monica Yañez, “Bank ownership and performance. Does politics matter?”, **Journal of Banking and Finance**, 31, 2007, pp.219–241.

Alex Cukierman and Allan H. Meltzer, “A Positive Theory of Discretionary Policy, The Cost of A Democratic Government and The Benefits of a Constitution”, **Economic Inquiry**, 24 (6), 1986, pp.367-388.

Alex Cukierman and Allan H. Meltzer, “A Theory of Ambiguity, Credibility and Inflation under Discretion and Asymmetric Information”, **Econometrica**, 54 (5), 1986, pp.1099-1128.

Alex Cukierman, “Central Bank Independence and Monetary Control”, **The Economic Journal**, 104(427), 1994, pp.1437-1448.

Alfred S..Eichner, “Prices and pricing”, **Journal of Economic Issues**, 1987, 21, pp.1555-1584.

Ali Çarkoğlu ve Binnaz Toprak, **Türkiye’de Din Toplum ve Siyaset**, İstanbul, TESEV Yayınları, No:11, 2000.

Ali Eşref TURAN, **Türkiye’de Seçmen Davranışı**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

Allan Drazen, “Political Business Cycle After 25 Years”, **NBER Macroeconomics Annual**, 2000.

Alpaslan Akçoraoğlu ve Funda Yurdakul, “Siyasal Ekonomi Açısından Büyüme, Enflasyon ve Bütçe Açıkları: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 2004, 59 (1),s. 1-25.

Ann Mari May, “The Political Business Cycles: An Institutional Critique and Reconstruction”, **Journal of Economic Issues**, 1987, 21 (2), pp.713-722.

Anthony Downs, “An Economic Theory of Political Action in A Democracy”, **Journal of Political Economy**, 65 (2), 1957, pp.135-150.

Anthony Downs, “An Economic Theory of Political Action in A Democracy”, **The Political Economy**, Ed.By Thomas Ferguson and Joel Rogers, New York: M.E. Sharpe Inc.,1984.

Aymo Brunetti, “Political Variables in CrossCountry Growth Analysis”, **Journal of Economic Surveys**, 1997, 11, pp.163–190.

Aysel Aziz, **Siyasal İletisim**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003.

Barry R. Weingast and Donald A.Wittman, **The Oxford Hand Book of Political Economy**, NewYork: Oxford University Press, 2006.

Bernard Jan Sikken ve Jakob De Haan. “Budget Deficits, Monetization and Central Bank Independence in Developing Countries”, **Oxford Economic Papers**, July 1998, 50 (3), pp.493-511.

Birol Kovancılar, “Çağdaş Liberal Düşüncede Demokratik Karar Alma Mekanizması ve Bütçe Harcamalarında Popülist Eğilimler”, **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 3, 1997, s. 211-212.

Bruno S. Frey and Lawrance J. Lau, “Towards a Mathematical Model of Government Behaviour”, **Zeitschrift für Nationalökonomie**, 28, 1968, pp.377-378.

Bruno S. Frey, **Modern Political Economy**, Oxford: Martin Robertson & Company, 1978.

Bülent Günsoy, “Hukuksal Yapı ve İktisadi Başarı: TCMB Örneği” **Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 23-24, 2001, s.2-8.

Cafer Unay, **Ekonomik Konjonktür**, Beşinci Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 1996.

Carl E.Walsh, “Central Bank Stratejies, Credibility ad Independence”, **Journal of Monetary Economics**, 32, 1993, pp.287-302.

Chris Brooks, **Introductory Econometrics for Finance**, Cambridge: Cambridge University, 2002.

Cooter Robert, “Decentralized Law For a Complex Economy: The Structural Approach to Adjudicating The New Law Merchant”, **University of Pennsylvania Law Review**, 1996.

Coşkun Can Aktan ve Dilek Dileyici, “Parasal Düzen ve Parasal Anayasa” , **Anayasal İktisat** (Edit C.Can Aktan), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2002.

Coşkun Can Aktan, “Anayasal Politik İktisat ve Ekonomik Anayasa Üzerine Bazı Sorular ve Cevaplar”,  
[http://www.canaktan.org/canaktan\\_personal/canaktanaarastirmalari/anayasal/iktisat/aktananayasal-iktisat-uzerine.pdf](http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktanaarastirmalari/anayasal/iktisat/aktananayasal-iktisat-uzerine.pdf) .

Coşkun Can Aktan, “Devletin Sınırlandırılması ve Anayasal Demokrasi”,  
<http://www.canaktan.org>, 20.04.2009, [http://www.canaktan.org/canaktan\\_personal/canaktan-arastirmalari/anayasal-iktisat/aktan-devletin-sinirlendirilmesi.pdf](http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/anayasal-iktisat/aktan-devletin-sinirlendirilmesi.pdf)

Coşkun Can Aktan, “Freiburg Okulunda İktisadi Düşünce: Ekonomik Düzen Teorisi, Ekonomik Anayasa Hukuku ve Sosyal Piyasa Ekonomisi”, İçinde: C.Can Aktan, **Politik İktisat**, İzmir: Anadolu Matbaacılık, 2000.

Coşkun Can Aktan, “Rant Kollama”, **Amme İdaresi Dergisi**, Aralık 1993, s.119-136.

Coşkun Can Aktan, “Yolsuzluklarla Mücadelede Anayasal İktisat Perspektifi”, 11.09.2009,  
[www.canaktan.org/ekonomi/anayasal\\_iktisat/anayasal-iktisat-perspektifi.pdf](http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/anayasal-iktisat-perspektifi.pdf).

Coşkun Can Aktan, **Anayasal İktisat**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2002.

Coşkun Can Aktan, **Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat**, İstanbul: Takav Matbaası, 1994.

Coşkun Can Aktan, **Etkin Devlet**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2003.

Coşkun Can Aktan, Hakan Ay ve Hilmi Çoban, 2007, Siyasal Karar Alma Sürecinde Çıkar Grupları, içinde: C.C.Aktan, Dilek Dileyici, Modern Politik İktisat: Kamu Tercihi, Ankara: Seçkin Yayınları, 2007, <http://www.canaktan.org/politika/cikar-grup/cikar-grup.pdf>, 20.09.2009.

Coşkun Can Aktan, [http://www.canaktan.org/dinahlak/ahlak/rantkollama/rant\\_kollamanedir.htm](http://www.canaktan.org/dinahlak/ahlak/rantkollama/rant_kollamanedir.htm), (10.10.2008).

Coşkun Can Aktan, **Kurumsal İktisat–Kurallar, Kurumlar ve Ekonomik Gelişme**, Ankara: SPK Yayını, 2006.

Coşkun Can Aktan, **Politik İktisat**, İzmir, Anadolu Matbaacılık, 2000.

Coşkun Can Aktan, **Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi**, 1980-1990 Türkiye Deneyimi, Afa Yayınları, İstanbul.

Coşkun Can Aktan, **Siyasal Yönetim Biçimleri ve Demokrasi**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2005.

Coşkun Can Aktan, Utku Utkulu ve SelehattinTogay, **Nasıl Bir Para Sistemi**, İstanbul: İMKB Yayını, 1998.

Coşkun San, “Sosyo-Politik Bir Süreç Olarak Anayasa Değişiklikleri”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, 11 (98), 1995, s.23-35.

Damodar N. Gujarati, **Temel Ekonometri**, Çeviren: Ümit Şenesen ve Gülay Günlük. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2001.

Daniel Treisman and Vladimir Gimpelson, “Political Business Cycle and Russian Elections, or The Manipulations of Chudar”, **British Journal of Political Science**, 31 (4), 2001, pp.225-246.

Daron Acemoğlu and Root Causes, “A Historical Approach to Assessing the Role of Institutions in Economic Development”, **Finance and Development**, June, 2003, pp.27-30.

David A. Dickey and Wayne A. Fuller, “Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root,” **Journal of the American Statistical Association**, 74, 1979, pp. 427–431.

Demokaan Demirel, “Kurumsal Retorikte Moda Trend: Yeni Kamu Yönetimi”, **Sayıştay Dergisi**, 58 (Temmuz-Eylül 2005), pp.105-135.



Denis Kwiatkowski, Peter.C.B. Phillips, Peter Schmidt and Yongcheol Shin, “Testing the Null Hypothesis of Stationary Against the Alternative of a Unit Root”, **Journal of Econometrics**, 54, 1992, p. 159-178.

Dennis C. Mueller, “Kamu Tercihi Teorisi”, (çev: Nurlane AHUNDZADE- Geray MUSAYEV), [http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal\\_iktisat/diger\\_yazilar/mueller-geray-kamu\\_tercihi.htm](http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/mueller-geray-kamu_tercihi.htm) (22.08.2008)

Devlet Planlama Teşkilatı, “1988 Yılı Mali Politikaları ve 4 Şubat Tedbirleri: Görüşler ve Değerlendirmeler”. Ankara: TTSDTOTBB, 1988.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, “Ar-Ge ve Değerlendirme Daire Başkanlığı”, Türkiye İhracatının Gelişimi, 2008.

Douglas C. North, “The Contribution of the New Institutional Economics to and Understanding of the Transition Problem”, **UNU/WIDER**, Annual Lecture, 7 March 1997, çev. Gazi Sonkur, Yeni Kurumsal İktisadın Geçiş Ekonomilerinin Sorununu Anlamaya Katkısı.

Douglas C. North, **Institutions, Institutional Change and Economic Performance**, Cambridge: Cambridge University Press, Çev. G. Ç. Güven, Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans, Sabancı Üniv.Yay, 2002, Kurumlar, kurumsal değişim ve ekonomik performans, İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2002.

Douglas C. North, “An Introduction to Institutions and Institutional Change”, **Institutions, Institutional Change and Economic Performance**, Cambridge University Press, 1990.

Douglas A. Hibbs, “Political Parties and Macroeconomic Policy”, **The American Political Science Review**, 71 (4), 1977, 1467-1487.

DTM, **1923’ten Günümüze Türkiye Ekonomisi**, Dış Ticaret Müsteşarlığı Araştırma Yayınları.  
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/Trkekon.doc>.

Edward E.Williams and Chapman Findlay, “A Reconsideration of the Rationality Postulate: Right Hemisphere Thinking in Economics”, **American Journal of Economics and Sociology**, 1981,40(1), pp.17-25.

Edward R. Tufte, **Political Control of The Economy**, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1978.

Emine Yavasgel, **Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim sistemleri ve Türkiye’deki Durum**, Ankara: Nobel Yayınları, 2004.

Emre Kongar, **21.Yüzyılda Türkiye**, 6.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.

Emre Kongar, 21.Yüzyılda Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.

Engin Akçakoca, “Bankacılık Sektörü (Soru-Cevap)”, **İktisat Dergisi**, İstanbul Üniversitesi, İFMC Yayın Organı,413, Kasım 2001, [www.ifmc.org.tr](http://www.ifmc.org.tr) .

Enver Alper Güvel, Ahmet Yılmaz Ata, “Yolsuzluk Olgusunun Ortaya Çıkmasında Asimetrik Bilginin Rolü: Teorik Bir Bakış Açısı”, **Sosyoekonomi**, Ocak Haziran, 090109, s.171-174.

Enver Alper Güvel, **Politik İktisat ve Akıl, İstanbul**: Alfa Basın Yayın, 1998.

Eralp Polat, “Konjonktürel Dalgalanmalar ve Sermaye Piyasası İMKB Örneği”, (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2004.

Ercan Uygur, “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”, **Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni**, No: 2001/1, 2001.

Erdal M. Ünsal, **Makro İktisat**, Turhan Kitabevi, 2003.

Erdinç Tokgöz, **Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi**, 6. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi, 2001.

Erdoğan Günel, **Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üstündeki Etkileri**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005.

Ergun Özbudun, **Çağdaş Türk Politikası: Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller** (Çev.: Ali Resul Usul), İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2003.

Erhan Yıldırım ve Refia Yıldırım, “1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, **XVI. Türkiye Maliye Sempozyumu**, 28-31 Mayıs 2001, Antalya, s.7-24.

Erkan Özata, “Türkiye’de Konjonktürel Dalgaların Zaman Serisi Analizi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).

Fatih Özatay, “Populist Policies and the Role of Economic Institutions in the Performance of the Turkish Economy”, **Yapı Kredi Economic Review**, 1999, 10 (1), pp.13-26.

Fazıl Sağlam, **Siyasi Partiler Hukukunun Güncel Sorunları**, İstanbul: Beta Yayınları, 1999.

Ferruh Uztuğ, **Siyasal İletişim Yönetimi, Siyasette Marka Yaratmak**, 2. Baskı, İstanbul: MediaCat Kitapları, 2004.

Filiz Özkan, “Döviz Kuru Öngörü Yöntemleri: Türkiye Uygulaması”, (Basılmamış Y. Lisans Tezi Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2005.

Friedrich A. Hayek, **Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük (Kurallar ve Düzen)**, Çev.Atilla Yayla, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994, Cilt 1.

Fuat Oğuz, **Mülkiyet Hakları “Bir Ekonomik Analiz”**, Ankara: Roma Yayınları, 2003.

Funda Telatar, “Parlamentar Sistemlerde Politik Devresel Dalgalar: Teori ve Türkiye İçin Bir Uygulama”, **G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, 2000, 4/2000, s. 133-154.

Funda Telatar, “Politik Devresel Dalgalar Teorisi Işığında Demokrasi-Siyaset-Ekonomi İlişkisi”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, 2001, 187 (1), s. 57-66.

Funda Telatar, **Politik İktisat Politikası**, Ankara: İmaj Yayınevi, 1.Baskı, 2004.

Gazi Erçel, “67. Hissedarlar Genel Kurul Olağan Toplantısı Açılış Konuşması”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara, 6 Nisan 1999.

George E.P. Box and Gwilym M. Jenkins, **Time Series Analysis**, San Fransisco: Holden Day, 1976.

Gerald H. Kramer, “Short-Term Fluctuations in U.S. Voting Behavior, 1896-1964,” **The American Political Science Review**, 65(1), 1971, pp.131-143.

Gerhard Colm ve Theodore Geiger, 1962, “İktisadi ve Toplumsal Kalkınmada Kamu Planlaması ve Ferdi Karar Alma”, Çeviren Dr. Necdet Serin, **Ankara Üniversitesi Dergiler**, 21.09.2009, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/395/4263.pdf> .

Gülay Ercins, 2007, “Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Faktörlere Bağlı Olarak Değişen Seçmen Davranışı”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2007, 8(2),s. 25-40

Gülsün Akalın ve Kemal Erkişi, “Türkiye’de Seçim Ekonomisi Uygulamalarının Geleneksel Oportünist Seçim Çevrimleri Açısından Değerlendirilmesi”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 3 (5), 2007, s.89–116.

Gülten Kazgan, **Tazminat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye**, İstanbul: İstanbul Bilgi Ün. Yay.:22, 2002.

Hakkı Odabaşı, “James M.Buchanan’ın Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Alanındaki Katkılarının Değerlendirilmesi”, (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2001, İzmir.

Hasan Buran, **Türkiye’de Parlamento Seçimleri, Yerel Seçimlerde Karşılaşılan Bazı Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, İçinde: 21.yy. Esiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat 1. Cilt, İstanbul, 2005.

Hayal Ayça Şimşek, “Türkiye’de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, 44 (512), 2007, s.52-68.

Haydar Akyazı, **Enflasyon Hedeflemesi: Ülke Deneyimleri ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.

Hazama Yasushi, “Electoral Volatility in Turkey: Cleavage-based vs. Retrospective Voting”, **International Political Science Association’s 20th World Congress**, Fukuoka, Japan, July 9-13, 2006, <http://www.ide.go.jp/Japanese/Inter/Net/pdf/20060708.pdf>

Hazine Müsteşarlığı, IMF Niyet Mektubu, Hazine Müsteşarlığı, 9 Aralık 1999, Ankara.

Hazma Gamgam, **Parametrik Olmayan İstatistiksel Teknikler**, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara, 1998, s.196.

Helge Berger, Ulrich Woitek, 1997, “Searching for Political Business Cycles in Germany”, **Public Choice**, 91 (2), 179-197.

Henry W. Chappel and William R. Keech, “Party Differences in Macroeconomic Policies and Outcomes”, **American Economic Review**, 76, 1986, pp.70-75.

Hikmet Sami Türk, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, **Anayasa Yargısı** 23, 2006, s. 20-35.

Hikmet Sami Türk, **Seçim Hukukunun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Ankara: TESAV Yayınları, Yayın No:13, 1997.

Hun Myoung Park, **Univariate Analysis and Normality Test Using SAS, STATA, and SPSS**, The University Information Technology Services (UITs) Center for Statistical and Mathematical Computing, IndianaUniversity, 2006, <http://www.indiana.edu/~statmath/stat/all/normality/normality.pdf>

Hüseyin Karakayalı ve Halit Yanıkkaya, “Kurumsal Faktörlerin Ekonomik Büyümeye Etkileri”, 2003, 22.08.2009, <http://www.ceterisparibus.net/makro.htm>.

Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, 5. Baskı, Bursa: Ezgi Yayınevi.

Hüsnü Erkan, **Ekonomi Politikasının Temelleri**, İzmir: Aydın Yayınevi, 1984.

İbrahim Bakırtaş ve Cüneyt Koyuncu, “Politik Dalgalanmalar Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye'deki Seçimler Ekonometrik Analizi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2005, 19(1), s. 55-66.

İbrahim Bakırtaş, “Kamu Harcamaları Üzerinde Bürokratik Gücün Belirleyici Unsurlarının Etkisi”, **D.E.Ü. İİBF. Dergisi**, 14 (1), 1999, s.138-144.

İbrahim Bakırtaş, “Politik-Ekonomik Dalgalanmalar Kuramı Kapsamında Türkiye’deki Politik Yapının Ekonomi Üzerindeki Etkisi”, **D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, 13 (2), 1998, s.47-63.

İbrahim Bakırtaş, **Ekonomik Açından Politik Aktörler**, Bursa: Birinci Baskı Ekin Kitapevi, 2005.

İlker Parasız, **Türkiye Ekonomisi**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2003.

İlter Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, 3. Baskı, İstanbul: Der Yayın, 1986.

İlter Turan, Türkiye’de Parlamenter Sistemin Sorunları ve Çözüm Önerileri Semineri, Ankara, 1997.

İlter Ünlükaplan, “1950 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Bireysel Tercihlerin Kolektif Tercihlere Yansıması Açısından İncelenmesi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11(11), 2003, s.59-60.

İnan Özer ve Mehmet Meder, **Siyasal Katılma ve Seçmen Davranışı**, İstanbul: Ege Yayınları, 2009.

İsaac Ehrlich and T.Lui Francis, “Bureaucratic Corruption and Endogenous Economic Growth”, **Journal of Political Economy**, 1999, 107:6, pp.270-293.

İsmet Giritli ve Jale Sarmaşık, **Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Basım, 2001.

James M. Buchanan, “Democratic Values in Taxation”, in: James M. Buchanan (Ed), **Freedom in Constitutional Contract**, Collge Station: Texax A-M University Press, 1977.

James M. Buchanan, "The Constitution of Economic Policy" **American Economic Review**, 1987, 77, pp.243-250.

James M. Buchanan, "The Public Choice Perspective", Liberty, Market and State Political Economy in the 1980's: Havester Press, 1986, çeviren Şaban Ertekin, Kamu Tercihi Perspektifi, 20.08.2009, [http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal\\_iktisat/diger\\_yazilar1/ertekin-buchanan-kamutercihi-perspektifi.pdf](http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar1/ertekin-buchanan-kamutercihi-perspektifi.pdf).

James M. Buchanan, "Why Does Government Grow?", in:Thomas E. Borcherding (Ed.), **Budgets and Bureaucrats: The Source of Government Growth**, Durham: Duke University Press, 1977.

James M. Buchanan, **Constitutional Economics**. IEA Masters of Modern Economics Series, Oxford: Basil Blackwell, 1991.

James M. Buchanan, **Constitutional Restrictions on the Power of Government** (Edit. James M Buchanan and Robert Tollison), The Theorem Of Politic Choice II, Ann Arbor: The University Of Michigan Press, 1984.

James M. Buchanan, Geoffrey Brennan. **Monopoly in Money and Inflation: The Case for a Constitution to Discipline Government**, London: Institute of Economic Affairs, 1981.

James M.Buchanan, **What Should Economists Do?**, Indianapolis, Indiana: Liberty Press, 1979.

James R. Barth, Gerard Caprio, and Ross Levine, "Banking systems around the globe: Do regulation and ownership affect the performance and stability?", **Policy Research Working Paper Series 2325**, The World Bank, 2002.

James T.Benneth and William P.Orzechowski, "The Voting Behavior of Bureaucrats: Some Empirical Evidence", **Public Choice**, 41, 1983, 270-282.

John B. Goodman, "The Politics of Central Bank Independence", **Comparative Politics**, 1991, 23(3), pp.329-349.

Kargı Veli, “Enflasyon ve 1980–2005 Döneminde Türkiye'de Fiyat Artışları”, **Maliye Dergisi**, 152(1), 2007, s.60-80.

Kemal Unakıtan, **Bütçe Sunuş Konuşması, (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu)**, 25 Ekim 2007.

Kemali Saybaşı, **Siyaset Biliminde Temel yaklaşımlar**, Ankara: Birinci baskı, Birey ve Toplum Yayınları, 1985.

Kenan Aydın, Volkan Özbek, “Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2004, 8 (2), s.144-167.

Kenneth Arrow, *Social Choice and Individual Values*, New York: John Wiley & Sons, Inc., 1963.

Kenneth Rogoff and Anne Sibert, “Election and Macroeconomic Policy Cycles”, **Review of Economic Studies**, 55 (1), 1988, pp.1-16.

Kenneth Rogoff, “Equilibrium Political Budget Cycles”, **The American Economic Review**, 1990, 80 (3), pp.21-36.

Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005**, 10.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2006.

M. Buchanan and Gordon Tullock, **The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy**, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1962.

M. Faysal Gökalg ve Ercan Baldemir, “Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi**, 8 (1), 2006, s.212-226.

M.Akif Özer,2001, “Girişimci Sınıf, İktisadi Hayat ve Siyaset”, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 3(3), 2001, s.165-206.

M.Erdinç Telatar, **Fiyat İstikrarı:Ne, Nasıl, Kim İçin?**, Ankara: İmaj Yayınevi.

MacRae C. Duncan, “A Political Model of The Business Cycle”, **The Journal of Political Economy**, 1977, 85(2), pp.239-263.



Mahfi Eğilmez ve Erkan Kumcu, **Ekonomi Politikası**, 6. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.

Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2002**, Ocak 2003.

Marno Verbeek, **A Guide to Modern Econometrics**, 3rd Edition, London: John Wiley & Sons, 2008.

Martin Krygier, **Weber, Lenin and the Reality of Socialism, Bureaucracy**, London: Edward, 1979.

Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, Çev. Şirin Tekeli, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1975.

Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, Çeviren: Ergün Özbudun, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.

Mehmet Akad, **Genel Kamu Hukuku**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1997.

Mehmet Aslan ve Gazanfer Kaya, “1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2004, 5(1), 213-222.

Mehmet Bolak, “Seçim Ekonomisi Başlıyor”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, 32 (11), 1995, s.14-16.

Mehmet Bozoğlu, “Dış Ticaret”, Geleceğin Girişimcileri Projesi.

Mehmet Kahraman ve Zekeriya Çalışkan, “Türkiye’de Siyasal Partilerin Hukuksal Statüsü ve Siyasal Partilerin Kapatılması Rejimi”, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, Fırat Üniversitesi, 2007.

Meltem Dikmen Caniklioğlu, “Seçim Sistemlerinin Siyasi İstikrarın Sağlanmasındaki Rolü”, **Anayasa Yargısı**, 16, 1999, s.20-23.

Meral Tecer, **Türkiye Ekonomisi**, TODAİE Yayın No:317, Ankara 2003.

- Merih Paya, **Para Teorisi ve Para Politikası**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2002.
- Metin Toprak, **İktisatta Yeni Yaklaşımlar**, Kırıkkale:Savaş Ofset, 1996.
- Michal Kalecki, “Political Aspects of Full Employment”, **Political Quarterly**, 1943, 14, pp.322-331.
- Mine Ergün, “Electoral Political Business Cycles In Turkey”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University, 2000).
- Muhammed Karataş, “1990 sonrası Türkiye’de Uygulanan Para Programları”, **Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3 (4), 2000, s.131-153.
- Murat Tenekecioğlu, “Özelleştirmeye Kamu Tercihi Teorisi Bakımında Bir Yaklaşım”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt XX (177), s.44-58.
- Musa Hikmet Yavuzyiğit, “Dernekler ve Demokrasi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 1999, 50(1), s.415-419.
- Mustafa İsmihan, F. Gülçin Özkan, “Political instability, public investment and Macroeconomic performance”, **Economics Bulletin**, 5 (2), pp.1–12.
- Mutafa Akal, “Optimum Öngörü Tekniğinin Seçimi”, (18.01.2009) <http://web.sakarya.edu.tr/~hgurak/yazilar/makale/ONGOM.doc> , 2004.
- Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Yedinci Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 1993.
- Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Ankara: AÜHF Yayını, 1983.
- Nadir Eroğlu, “Türkiye’de İktisat Politikalarının Gelişimi (1923-2003)”, 80. Yılında Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu, 29-31 Ekim 2003, İstanbul.
- Neşe Erim, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Ankara: Palme Yayıncılık, 2007.
- Orhan Karaca, “Seçim Ekonomisi”, **Capital Aylık İş ve Ekonomi Dergisi**, 1 Eylül 2002, ([http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR\\_KOD=1430](http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=1430)).

Orhan Şener, **Kamu Ekonomisi**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1996.

Ömer Alp, Kamu Tercihi Teorisi ve Anayasal İktisat, V. SERİN, dnl. **İktisat Politikası**, 1. Baskı, İstanbul: Alfa, 1998.

Özdemir Özok, “Açılış Konuşması, Uluslararası Siyasal Partiler ve Demokrasi Sempozyumu”, 26-27 Mayıs 2005, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2005, [http://www.barobirlik.org.tr/tbb/baskan/konusmalar/050526\\_siyasal\\_partiler\\_ve\\_demokrasi.aspx](http://www.barobirlik.org.tr/tbb/baskan/konusmalar/050526_siyasal_partiler_ve_demokrasi.aspx) (16.04.2009).

Paul A.Samuelson and William D.Nordhaus, **Economics**, 14.ed, Singapore:Mc Graw Hill, 1992.

Pelin Ataman, “Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım”, Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Bankacılık ve Araştırma Grubu, Haziran 2001.

Peter C.B. Phillips and Pierre Perron, “Testing for Unit Roots in Time Series Regression”, **Biometrika**, 75, 1988, pp.335-346.

Philip Molyneux and John Thornton, “Determinants of European Bank Profitability: A note”, **Journal of Banking & Finance**, 1992, 16, pp.1173–1178.

Pierre Perron, “Testing for a Unit Root in a Time Series With a Changing Mean”, **Journal of Business Economic Statistics**, 8(2), 1990.

Rafael La Porta, Florencio Lopez-De-Silanes, Andrei Shleifer, “Government ownership of Banks”, **Journal of Finance**, 2002 , 57, pp.265–301.

Rahmi Yamak ve Nebiye Yamak, “Türkiye’de Genel Milletvekili Seçimleri ve Ekonomi”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, 1999, 14 (2), s.47-57.

Ramazan Gökbunar, “Kamu Finansmanında Demokratikleşme ve Ekonomik Anayasa Önerisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1997, [http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal\\_iktisat/diger\\_yazilar1/gokbunar-ekonomikanayasa-onerisi.pdf](http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar1/gokbunar-ekonomikanayasa-onerisi.pdf).

Ramazan Gökbnar, **Anayasal İktisadın Vergi Reform Önerisi**, Prof.Dr.Salih ŞANVER' e Armağan Marmara Ü. Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No:10, 1998.

Recep Tarı, **Ekonometri**, İstanbul: Alfa Yayınevi, 1999.

Rıdvan Karluk, **Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**, İstanbul: Beta yayınevi, 2005.

Robert J. Barro, "Determinants of Democracy", **The Journal of Political Economy**, 1999, 107(6), pp.158-183.

Robert T.Parry, "Low Inflation and Central Bank Independence", Federal Reserve Bank of San Francisco, No.92-96, 1992.

Roderic Kiwit and Rivers Douglas, **A Retrospective On Retrospective Voting, In Economic Conditions And Electoral Outcomes**, New York: Chap. 11,1985.

Ryan C. Amacher and William J.Boynes, "Unemployment Rates and Political Outcomes:An Incentive for Manufacturing a Political Business Cycle", **Public Choice**, 38, 1982, pp.197-203.

Sabri Azgün, "Kamu Açığı ve Dış Açıkların Gelişimi: 1980–2004 Dönem Analizi", **E-Akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Dergisi**, 53(7), 2006.

Salih Öztürk ve Deniz Özyakışır, "Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret Ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi", **Mevzuat Dergisi**, 2005, 94(10), s.1-10.

Sara Onur, **Ekonomiden Karşılıksız Kayıplar: Seçim Ekonomisi**, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2004.

Sebastian Edwards, "The Political Economy of Inflation and Stabilization in Developing Countries", **University of Chicago**, 1994, 42 (2), pp.235-266.

Serdar I. Dinç, "Politicians and banks: Political influences on government-owned banks in emerging markets", **Journal of Financial Economics**, 77, 2005, 453–479.

Serkan Şahinoğlu, [http://bilgiteknoloji.net/ekonometri/ekotest/e01\\_amac.asp](http://bilgiteknoloji.net/ekonometri/ekotest/e01_amac.asp) (07.02.2009).

Seyfettin Arslan, Cengiz Gül, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Baskı Grupları”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2004, 5 (1), s.85-99.

Seyfettin Erdoğan, **Politik Konjonktür Hareketleri Teorisi Perspektifi İle Siyaset Ekonomi İlişkileri**, İstanbul: Değişim Yayınları, 2004.

Sharon Kozicki, 1999. "How Useful are Taylor Rules for Monetary Policy?," **Economic Review**, Federal Reserve Bank of Kansas City, Q II, 5-33.

Shawn A. Cole, “Fixing market failures or fixing elections? Agricultural credit in India”, **American Economic Journal: Applied Economics**, 2009, 1, pp.219–50.

Stephan E. Haynes and Joe A. Stone, “Political Models of The Business Cycle Should be Revived”, **Economic Inquiry**, 1990, 28, pp.442-465.

Stephan E. Haynes and Joe A. Stone, **Does The Political Cycle Dominate U.S. Unemployment and Inflation? Some New Evidence**, Ed.Thomas D. Willett, Political Business Cycle, Durham and London: Duke University Press, 1988.

Stephen Brown, Stephen Hillegeist and Kin Lo, "Conference calls and information asymmetry". **Journal of Accounting and Economics**, 37 (3), 2004, pp.343–366.

Stephen Knack and Keefer Philip, “Institutions and Economic Performance: CrossCountry Tests Using Alternative Institutional Measures”, **Economics and Politics**, 1995, 7, pp.207-227.

Suat Oktar, **Enflasyon Hedeflemesi, Para Politikasının Güvenilirliği ve Fiyat İstikrar**, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1998.

Suat Oktar, **Merkez Bankalarının Bağımsızlığı**, İstanbul , Bilim Teknik Yayınevi, 1996.

Subhash Sharma, **Applied Multivariate Techniques**, U.S.A., John Wiley & Sons, Inc., 1996, s. 376

Suna Oksay, “Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler (Reregulation) İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi**, Haziran 2000.

Şaban Sitembölükbaşı, **Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

Şennur Sezgin , “Politika ve Ekonomi İlişkisi: Türkiye’de Politik Konjonktürel Dalgalanmalar ve Ekonomik Oy Verme”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi , Anadolu Üniversitesi SBE, İktisat ABD, 2005).

Şevki Özbilen, “Küresel Mali Kriz ve IMF Politikalarının Ulusal Mali Sisteme Etkileri”, **Finans Dünyası**, 132 (12), 2000, s.1-15.

Şükrü Binay, Kürşat Kunter, **Mali Liberalleşmede Merkez Bankasının Rolü**, T.C. Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü Tartışma Tebliği, No.9803, 1998.

Taha Bahadır Saraç, Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorileri Çerçevesinde Seçim Ekonomisi Kavramı ve (1980-2004) Dönemi Türkiye Uygulaması, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı), 2005.

Tanıl Küçük, “**Türkiye Ekonomisi 2003 (Önsöz)**”, İSO Yayınları No:2003/4, İstanbul: Tempo Matbaacılık, 2003.

TCMB, “Yıllık Rapor 2000”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2001, Ankara.

TCMB, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair 25.4.2001 Tarihli Ve 4651 Sayılı Kanun İle Getirilen **Y e n i l i k l e r**, (20.10.2009), (<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/kanunacik.html>)

TCMB, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İstatistikleri, Ankara, 1981.

TCMB, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İstatistikleri, Ankara, 1991.

TCMB; “Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, **TCMB Raporu**, Ankara, Mayıs 2002.

The Region, “Interview With James Buchanan” **The Region Banking and Policy Issues Magazine**, Federal Reserve Bank of Minneapolis, September 1995,

Thrainn Eggertsson, “ Neoinstitutional Economics”, **The New Polgrove Dictionary of Economics and The Law**, 1998, 2, pp.665-671.

Tisk Raporu, “Türkiye – AB Müzakereleri , Çalışma Grupları ve Etki Analizlerinin Önemi ile STK’ların Rolü”, Tisk-İsveren Dergisi, (Eylül), 2005, <http://www.tisk.org.tr/yazdir.asp?id=1576> .

Torsten Persson and Guido Tabellini, “The Politics of 1992: Fiscal Policy and European Integration”, **NBER Working Papers**, 3460, National Bureau of Economic Research, 1990.

Tuğrul Kutadgobilik , **TİSK’in AB Sürecine Katkıları , Hedefleri ve Önerileri**, 2005, <http://www.tisk.org.tr/duyurular> , (19.10.2009).

Tuncer Erol, “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet, Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, 23, 2006, s.167-182.

TÜSİAD, “**1995 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi**”, Araştırma Raporu Yayın No. TÜSİAD-T/95-1-169, 1995.

TÜSİAD, “Temel Ekonomik Göstergeler ve Genel Değerlendirme”, Araştırma Raporu Yayın No. TÜSİAD-T/2000-12-401), 2000.

Tülay Özüerman, 1999, “Türkiye’de Siyasal Partilerin Yeniden Yapılandırılması”, **Mülkiye Dergisi**, 24 (222), 153-164.

Tümay Ertek, **Ekonometriye Giriş**, Beta Yayınları, İstanbul, 1996.

Ufuk Çakmak, Politik İş Çevrimleri ve Enflasyon:Türkiye Örneği, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006.

Vural Fuat Savaş, **Anayasal İktisat**, (3. Baskı), İstanbul: Avcıol Basım Yayım, 1997.

Vural Fuat Savaş, “Uluslararası Ekonomik Anayasal Düzen”, **Marmara Üniversitesi A.T. Estitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 1998, 6(1), s.149-163.

Vural Fuat Savaş, **Piyasa Ekonomisi ve Devlet**, 2.Baskı, Ankara: Liberte Yayınları, 2000.

Vural Fuat Savaş, **Politik İktisat**, İstanbul: Beta Basım, 2005.

Walter Enders, **Applied Econometric Time Series**, New York: John Wiley&Sons, 2004.

William Nordhaus, “The Political Business Cycle”, **The Review of Economic Studies**, 1975, 42(2), pp.169-190.

William Nordhaus, Alberto Alesina and Charles L. Schultz, “Alternative Approaches to The Political Business Cycles”, **Brookings Papers on Economic Activity**, 1989, 1989(2), pp.1-68.

Winston C. Bush and Arthur T. Denzau, **The Voting Behavior of Bureaucrats and Public Sector Growth**, in Thomas Borcherding (ed.), **Budgets and Bureaucrats: The Origins of Government Growth**, Nort Caroline: Duke University Press, 1977.

Wolfgang Kasper and Manfred E.Streit, “Institutional Economics, Social Order and Public Policy”, **The Locke Institute, Cheltenham**, Edward Elgar, 1988.

Yahya Can Dura, “Kamu Tercihi Teorisinde Kamusal Etkinlik Problemi”, **Türk İdare Dergisi (TİD)**, 2006, Haziran 451, s.107-117.

Yakup Kepenk ve Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Remzi Yayınevi, 2000.

Yasemin Kuzu, “Türkiye Ekonomisinde Politik Devresel Hareketler”, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), 2001.

Yeliz Yalçın, “Türkiye’deki Finansal Serilerin Oynaklık Yapısı”, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi), 2008.



Yüksel Akkaya, “Çıkar Grupları ve Korporatist Temsil: TMMOB Örneği”, TMMOB 50. Yılında Geçmişe Bakış, Ankara, 22 Ekim 2004, [http://www.sendika.org/yazi.php?yazi\\_no=3504](http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3504) .

Yüksel Gülmen, Türk Seçmen Davranışında Ekonomik ve Sosyal Faktörlerin Rolü, (İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No:2531, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul), 1979.

## **ÖZGEÇMİŞ**

Yazar Filiz Özkan 1976 Ankara doğumludur. 1998 yılında Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İstatistik Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Maliye Bakanlığı'nda göreve başladı görevini 2001 yılında Öğr.Gör olana kadar sürdürdü. 2001 yılından itibaren Öğr.Gör. olarak görev yapmaktadır. 2001 yılında başladığı Yüksek Lisans çalışmasını "Döviz Kuru Öngörü Yöntemleri: Türkiye Uygulaması" isimli tez çalışması ile 2004 yılında tamamlamıştır. 2005 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında başlamış olduğu Doktora çalışmasını 2010 yılında tamamlamıştır. Evli ve iki kız annesidir.